48338

Slovenska čitanka

za

četrti razred srednjih šol.

Sestavil

Josip Wester.

V Ljubljani, 1922.

Založila Jugoslovanska knjigarna.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

48338

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

0300537781

Seznam beril zaporedoma.

1. Mi vstajamo!	Anton Aškerc	1
2. Domovinska ljubezen	Ivan Cankar	2
3. Orglar	France Prešeren	2
4. Spomin na Prešerna	Janez Trdina	3
5. Grajski lipi	Anton Medved	4
6. Pod vaško lipo	Anton Koder	5
7. V gozdu	Anton Medved	8
8. Prvikrat ob morju	Anton Aškerc	8
9. Adrijansko morje	Simon Jenko	12
10. Jutrnja pesem ribičeva	Anton Aškerc	12
11. Moment	Igo Gruden	13
12. Shod pri Sv. Roku	Josip Stritar	13
13. Dan in noč	Simon Gregorčič	15
14. Ponočna potnica	Anton Aškerc	16
15. V Aškerčevem rojstnem kraju	Josip Wester	16
16. Iz spominov jugoslovanskega dobrovoljca	Vitomir F. Jelenc	22
17. Begun	Josip Stritar	28
18. Matija Gubec	Janko Glaser	29
19. Kmečki upori v šestnajstem stoletju	Anton Melik	30
20. Matjažev sonet	Rudolf Maister-Vojanov	33
21. Karađorđe. (Srbohrv. v gajici.)	Milan Đ. Miličević	34
22. Govor Nj. kralj. Visočanstva regenta Aleksandra v Ljubljani	Iz »Ljublj. Zvona«	35
23. Bolnik	Oton Župančič	37
24. Kdo je mož	Simon Gregorčič	37
25. V hišici Petra Velikega	Anton Aškerc	38
26. Mladost Ilija Muromca. (Rus. nar. prip.)	I. Leopold Lenard	39
	II. France Hubad	43
27. Grob na poljani. (Velikorus. nar. pesem)	Radivoj Peterlin	45
28. Ubiti kozak (Malorus. nar. pesem)	Radivoj Peterlin	45
29. Iz Tiflisa črez Kavkaz	Anton Aškerc	46
30. Pozabljenim	Simon Gregorčič	52
31. Memento mori!	France Prešeren	52
32. Biser	Fran Sal. Finžgar	53
33. Napisi za mesece	Oton Župančič	54

34. Poslanica o prozi	Fran Sal. Finžgar	54
35. Lesnike	Fran Levstik	56
36. Domači raj	Fran Ksav. Meško	57
37. Ivan Vajkard Valvazor	Makso Pirnat	58
38. Oko	Anton Medved	63
39. Slika	Simon Jenko	64
40. Valvazorjevo poročilo o povodnem možu	Luka Pintar	64
41. Povodni mož	France Prešeren	66
42. Knjige, naše prijateljice	Fran Ksav. Meško	68
43. V samoti	Ivan Cankar	70
44. V snegu	Anton Funtek	88
45. Pod zimo	Josip Murn-Aleksandrov	89
46. Ivanu Cankarju za spomin	Fran Sal. Finžgar	89
47. Napis na velikem zvonu pri Sv. Joštu	France Prešeren	91
48. Epigrami	Oton Župančič	91
49. Vrhnika	Ivan Cankar	91
50. Naša mesta v Valvazorjevi dobi	Josip Gruden	93
51. Iz Ljubljane v Celovec. (Iz ruščine)	Po Izmaelu Ivanoviču Sreznevskem — Ivan Merhar	99
52. V Rožu	Ivan Albreht	101
53. Gospa sveta	Cvetko Golar	102
54. Smrt kraljevića Marka. (Srbohrv. v cirilici.)	Tihomir Ostojić	102
55. Zlato	Anton Funtek	103
56. Rudar	Anton Funtek	103
57. Zlato in jeklo. (Iz ruščine)	Po Aleksandru Sergejeviču Puškinu — Janez Mencinger	104
58. Ni vse zlato, kar se sveti	Fran Erjavec	105
59. Sveti trije kralji	Oton Župančič	112
60. Sol. (Govor v veseli družbi.)	Josip Stritar	113
61. Utopljenec (Iz ruščine)	Po Aleksandru Sergejeviču Puškinu — Ivan Vesel	115
62. Pregovori	Iz zbirke Jakoba Sketa	116
63. Srpske poslovice. (Srbohrv. v cirilici.)		117
64. Poslednje pismo	Anton Aškerc	117
65. Boj za obstanek v živalstvu	Boris Zarnik	117
66. Slovenska zemlja	Anton Debeljak	119
67. Tugomer. (V. dej., 7. in 8. prizor.)	Josip Jurčič	120
68. Spomini o Josipu Jurčiču	Frančišek Levec	126
69. Plugu	Anton Medved	131
70. Jernej Kopitar	Ivan Navratil	132
71. Apél in čevljar	France Prešeren	136
72. O početku idrijskega rudnika	Josip C. Oblak	137
73. Izlet pod zemljo	Fran Vajda	139

74. Most	Anton Funtek	141
75. Moba i prelo. (Srbohrv. v gajici.)	Vuk Stefanović Karadžić	142
76. Stara mati	Josip Pagliaruzzi—Krilan	143
77. Smrt na kmetih	Janko Kersnik	145
78. Mrtva nevesta	Oton Župančič	149
79. O Ljubljani	Izidor Cankar	150
80. Tržaškim bratom	Igo Gruden	150
81. Na Goriškem gradu	Alojzij Gradnik	152
82. Rezija in Rezijani	Simon Rutar	152
83. Riva degli Schiavoni	Alojzij Gradnik	155
84. Na Vrsnem pri Gregorčičevih	Vatroslav Holz	156
85. Hajdukova oporoka	Simon Gregorčič	159
86. Hasanaginica. (Srpska nar. pesem v cirilici.)	Vuk Stefanović Karadžić	162
87. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. (Srbohrv. v gajici.)	Jovan Cvijić	164
88. Na Kale-mejdanu	Anton Aškerc	166
89. Sarajevsko pismo	Josip Wester	167
90. V Husrev-begovi džamiji	Anton Aškerc	173
91. Hercegovsko pismo	Josip Wester	173
92. Svatje	Cvetko Golar	177
93. Lovćen. (Srbohrv. v cirilici.)	Ljubomir P. Nenadović	178
94. V predmestni krčmi	Alojzij Merhar-Silvin Sardenko	180
95. Potovalci v Hamburgu	Zofka Kvedrova	181
96. Kohinur	Anton Aškerc	183
97. Belokranjci	Janko Lokar	185
98. Bela Krajina	Engelbert Gangl	189
99. Sejavec	Vojeslav Molè	189
100. Sveti Gregor	Cvetko Golar	190
101. Pomlad	Simon Jenko	191
102. Proleće i Uskrs. (Srbohrv. v cirilici.)	Jovan Jovanović Zmaj	191
103. Nad petelina	Fran Sal. Finžgar	192
104. Tihotapec	Rudolf Maister-Vojanov	200
105. Zlatica	Ljudmila Poljančeva	201
106. Pred Michelangelovim Mojzesom	Bogumil Vošnjak	201
107. Blejski zvon	Anton Funtek	203
108. Jutro pri jezeru	Rado Murnik	204
109. Bled	Lujiza Pesjakova	206
110. »Glorija« na Triglavu	Ferdinand Seidl	207
111. Triglavska divja koza in njen mladič	Fran Tominšek	209
112. Balada o kvatrni noči	Josip Murn-Aleksandrov	213
113. Ena noč na Kumu	Fran Erjavec	214
114. Šentjanževo	Josip Murn-Aleksandrov	221
115. Moji dijaški spomini	Janez Mencinger	221
116. Kaj je svoboda	Janez Mencinger	223

117. »Prijatelj« in senca . .	Simon Gregorčič	223
118. Levstik kot dijak	Josip Stritar	224
119. Vrbanov uljnjak	Cvetko Golar	226
120. Rópoša in Kruci	Anton Aškerc	229
121. Na Severnem rtiču	Ivan Knific	231
122. Na tehniški srednji šoli v Ljubljani	Mihael Presl	235
123. Čas	Simon Gregorčič	239
124. Na Golico!	Josip C. Oblak	240
125. Putnik. (Srbohrv. v gajici.)	Petar Preradović	246
126. Moja življenska načela	Janez Trdina	247
127. Mlademu prijatelju v spominsko knjigo . . .	Josip Cimperman	248
128. Manifest Njeg. Veličanstva kralja Aleksandra I. ob smrti kralja očeta		248

Jugoslovanske narodne himne.

129. Naprej	Simon Jenko	249
130. Lijepa naša domovino!	Antun Mihanović	250
131. Bože pravde. (V cirilici.) .	Jovan Đorđević	250
Opombe		251

1. Mi vstajamo!

1. Mi vstajamo! In — vas je strah?
Pokáj tako hrumite?
Slovana se bojite?
Teži vam dušo huda vest?
In vest vam stiska jezno pest?
Bojite se — osvete
od množice neštete?

2. Mi vstajamo! Ni ljubo vam?
Mi vstajamo gotovo
v življenje svetlo, novo.
Nič več nam drag ni spanja mrak,
na delo vodi nas korak;
noč temna je za nami,
svobode svit nas drami.

3. Mi vstajamo ... Poslednji čas!
Mi nočemo umreti,
mi hočemo živeti!
Iz svojih vstajamo moči,
četudi smo pozní, mladí.
Kaj uk je zgodovine?
Bodočnost je — mladine.

4. Mi vstajamo, mi vstajamo!
Če še tako hrumite,
če še tako kričite!
Pokáj tako jezite se?
Nas morda res bojite se? —
Napredek in prosveta —
to naša bo osveta!

Anton Aškerc.

2. Domovinska ljubezen.

Pavel Negoda je bil Slovenec; to se pravi, da je nosil svojo domovino s seboj. Ne samo v vseh svojih mislih, temveč v vsaki kapljici svoje krvi, v vsakem utripu svojega srca, v vsakem pogledu, v vsakem koraku. Kako ljubijo domovino drugod, ne vem. Tisti Nemec, ki ga poznam — morda poznam najslabšega — ne ljubi domovine: baha se z njo, poveličuje jo z ogabnim napuhom; podoben je nespametnemu zakonskemu možu, ki svojim vinskim bratom pripoveduje o doti in lepoti svoje žene. Prava ljubezen je sramežljiva, tiha, obzirna, skrila bi se rada sama sebi. Kdor razkazuje po križpotih svojo pobožnost, je Judež; kdor je davi na očitni cesti prepeval hvalo svoji domovini, jo bo drevi zatajil. Domovinska ljubezen Slovenca je stvar čisto brez primere in podobe; ne da se nikakor opisati, ob nji se neha moja in vsaka umetnost. Primerjati bi mogel to ljubezen kvečjemu z ljubeznijo do matere, do mrtve matere, ki ne sliši več nobene zakesnele molitve, nobene prošnje za tolažbo in odpuščenje, ne potrdi upanja, ki plaho kljuje v srcu. Ob bežnem spominu, v enem trenutku premeri in občuti človek vseh tisočero stopenj ljubezni, od najstrašnejše bolečine do najslajše radosti. Kdor ljubi svojo domovino, jo z enim samim objemom svoje misli obseže vso: ne samo njo, temveč vse, kar je kdaj ljubil in kar bo ljubil kdaj pozneje. Zakaj ljubezen je ena sama in nerazdeljiva; v en kratek utrip srca je stisnjeno vse — mati, domovina, Bog.

Ivan Cankar.

3. Orglar.

1. Popustí posvetno rabo
orglarček in gre v puščavo,
tam prepevat božjo slavo,
svoje citre vzame s sabo.

2. Pesmi svoje med stoglasne
v gozdu zliva ptičev kore
od prihoda zlate zore,
dokler solnca luč ne vgasne.

3. Al' veselje v srcu vtoni
sčasom mu za petje slavcev
in vseh gozda prebivavcev,
ker vsak svojo vedno goni.

4. On ob drugi si pomladi
zbere ptiče mladokljune,
jim prebira svoje strune
in jih raznih pesmi vadi.

5. Kosa, trdokljunsko dete,
od preljub'ga Avguština,
vel'koglavega kalina
nauči pet' pesmi svete.

6. Zmeraj svojo goni slavček,
zmeraj o ljubezni bije
srcu sladke melodije.
Toži ga Bogú puščavček:

7. »Glej, kalin debeloglavec,
trdokljunast kos je svoje
pesmi pustil, lepše poje,
poučit' ne dá se slavec.«

8. Al' Bog slavca ni posvaril,
le posvaril je puščavca:
»Pusti peti moj'ga slavca,
kakor sem mu grlo vstvaril!

9. Pel je v sužnosti železni
Jeremij žalòst globoko;
pesem svojo je visoko
Salomon pel o ljubezni.

10. Komur pevski duh sem vdihnil,
z njim sem dal mu pesmi svoje;
drugih ne, le té naj poje,
dokler da bo v grobu vtihnil.«

France Prešeren.

4. Spomin na Prešerna.

Ko sem hodil v Ljubljani v šolo, bi bil neizrečeno rad poznal Prešerna; ali nisem ujel nikoli prilike, da bi mi ga kdo pokazal. Po končani drugi šoli smo šli jaz in še trije součenci skupaj na počitnice. Korakali smo med jagnedi po Dunajski cesti proti Ježici, kar me ustavi tovariš Pečar in veli: »Ti, poglej ga no! Tale človek, ki gre pred nami, je tisti doktor Prešeren. Tovariš Ložar pravi, da je on najbolj prebrisan, kar je ljudi v Ljubljani in na vsem Kranjskem.« Po teh besedah stečem naprej, da bi videl Prešerna v obraz. Na sebi je imel frak, na glavi pa cilinder. Ko sem bil še kakih dvajset korakov pred njim, se ustavim, se obrnem in uprem vanj oči. Gledal sem ga verno in strmo kakor kako čudo. On to zapazi in veli: »Fant, kaj me tako gledaš, kakor da bi me hotel kupiti?« Jaz povesim oči in velim bojazljivo: »Naj ne zamerijo! Jaz bi jih bil tako rad poznal.« Prešeren: »I zakaj pa?« Jaz: »Zato, ker so zložili že tako lepe pesmi.« Prešeren: »Kakšne pesmi?« Jaz: »Nebeško procesijo, Nuno in kanalčka in še veliko drugih, ki mi jih je dal Ložar, da jih prepišem. Nekaterih sem se naučil tudi iz glave.« Prešeren: »Ali res? No, povej katero!« Jaz: »Ali Nuno in kanalčka?« Prešeren: »Le, če hočeš!« Jaz: »Vesela spomlad se zbudila je spet, moj tiček, preljubi kanalček itd.« Govoril sem hitro, da je kar beseda besedo pobijala.

Ko sem mu oddrdral vso pesem, me je jel izpraševati, kdo sem in kam sem se namenil. Povedal sem mu svoje ime in da gremo na počitnice domov jaz in tile trije, ki so se bili nama med pomenkom pridružili. Pogovarjali smo se še dalj časa. Prešeren nas je kaj lepo opominjal, naj se pridno učimo, naj beremo razen šolskih tudi druge slovenske in slovanske knjige

in naj hodimo pogostoma v muzej. V njem naj si ogledamo vsako reč natanko, ne pa da bi divjali kakor kozli iz ene sobe v drugo.

Ko smo prišli do prve hiše, ki je bila krčma, nam je voščil srečen pot in je šel noter. Mi pa smo bili vsi veseli, da se je tako imeniten mož hotel z nami pogovarjati.

Janez Trdina.

5. Grajski lipi.

1. Ob gradu se dvigaš stoletja že, lipa.
Pod tabo na klopi samotno posedam,
zamika se duh in srce mi utripa,
ko žive podobe preteklosti gledam.

2. O, koliko cvetov in listov je vesna
v teh vekih pripela na krono in veje
in koliko listov ti zima je besna
odnesla črez travnike, njive in meje!

3. In kakor ti listi, rodovi na gradi
v življenje so vstajali, padali v rake,
uživali čare vesele pomladi
in topo strmeli v jesenske oblake.

4. Zaplali so kresi. S poljubom, objemom
graščaki so vzeli slovo od družine,
na vrancih rezgatnih z oklepom in šlemom
oddirjali v boj so na prag domovine.

5. In spet so prišlí zmagoviti, ponosni,
naprtani s plenom od meje hrvaške;
hvaležni pogledi, od radosti rosni,
domá so pozdravljali sine junaške.

6. Po zraku je jasna odmevala pesen,
po tlaku so vrancev kopita grmela.
O, to je bil praznik častit in slovesen,
vsa srca so v blagem veselju kipela.

7. Obhajala zmago je zlata svoboda,
krvavi so meči jo s trudom dosegli.
Pod senco je tvojo posedla gospoda
in plemiči zali pri mizah so stregli.

8. In ti si jih gledala, lipa vonjiva,
te viteze krepke, te zorne mladenke,
in kakor bi z njimi se zlágala živa,
s šepetom si spremljala gorke pomenke.

9. In zdi se, da v listih še zdaj zgodovina
živi in glasi se ko pesem nagrobna.
O časi minljivi! Po luči spomina
ozarjena davnost, kako si čarobna!

10. Na starem zvoniku je kladivo tolklo
za urami ure in tolče še vedno;
in kmalu in kmalu udári zamolklo
še tebi, o lipa, uro poslednjo.

Anton Medved.

6. Pod vaško lipo.

Le poglej jo, dišečo, širokovejato, stoletno lipo tamkaj na tratini! Kako ljubko razpenja svoje vrhove nad nizkimi, lesenimi, s slamo kritimi kočami! Dà, dviga se nad samotnim selom, nad vrtovi, in vidi se ji, kakor da bi hotela prerasti še visoki, rdeče kriti zvonik bele cerkvice. In pod to senčnato lipo te vabi lesena klop, da nanjo sedeš, zelena tratina pa ti pregrinja cvetoči prt pod tvojimi nogami. Tu je najlepši, najprijetnejši kraj sredi vasi.

Tod srèdi prijaznega sela se vije bela cesta kakor srebrna nit mimo preprostih poslopij dalje v dolino in log. Tu jo križa prav poleg vaške lipe nasprotna cesta, ki drži v temni gozd mogočnih hrastov, sključenih borovcev in vitkih jelk košatic, ki rastejo tam ob robu nad vasjo in gledajo kot zveste čuvajke nanjo.

In nekoliko bolj ob strani, kjer se razprostirajo pisani travniki, kjer cvetó bele marjetice, rdeči petelinčki, zlate trobentice in Marijini lasci, kjer poseda krilati metulj od cveta do cveta: tamkaj šumi in žubori, hiti in se upira bistri studenec in vali svoje valčke proti jugu, tamkaj po sredi vasi.

To je tisti priljubljeni, nepozabni kraj sredi rojstnega sela, sredi domače vasi, katerega se rad spominja vsak, ki ima le nekaj čuta za svoje domovje, za svoj rod, za svoje najlepše dneve, ki jih je preživel ondi v družbi nedolžnih otrok pod senčnato lipo sredi vaške tratine.

Saj je pa tudi na vasi vse tako prijazno, tako vabljivo. Le opazuj ta preprosta bivališča, ta mala poslopjica, ki se vrsté okoli in okoli vaške tratine in ob cesti! Kako gledajo s prijaznim, veselim licem proti dišeči lipi, kakor da se veselé sama sebe, svojega zadovoljnega uboštva! In na teh malih okencih vaških hiš, na teh lesenih hodnikih, na teh slamnatih strehah, na katerih se golčé priklanjajo in poljubljajo beli golobčki, kako cvetó tu najlepše cvetlice, ki jim priliva vsako jutro žarnooka deklica in jim skrivnostno šepeče: »Le veselo rastite in lepo brstite! Kmalu pride preveseli dan cerkvenega blagoslovljenja v župni cerkvici! Ta šopek mora izmed vseh drugih biti najlepši na oltarju!« In ko deklica tako šepeče in se veseli bližajočega se praznika, se razvijajo nad njo iznad linice rdeči klinčki, kakor da bi se ji hoteli zahvaliti za njene besede.

In kjer

»stoji, stoji tam lipica,
pod lipo hladna senčica,«

se igra kopica vaških otrok, bosopetih paglavcev, razkuštranih in razoglavih pastirčkov in veselih deklic. Kaka radost, kako veselje je ondi! Tu bijejo svinjko, tam žogo; tu se igrajo šolo, tam nebeškajo; tu skačejo ris, tam pasejo kozo in vriskajo in kričé, se prepirajo in hudujejo; sem in tja si tudi s sovražnim namenom posežejo v lase, da se razlega njih krik daleč po vasi in se jedva razločuje beseda od besede.

Tamkaj pod širokovejato lipo spleta nežna deklica v jutru venec iz Marijinih lascev, marjetic in trobentic. V sredo povija rdečo purparo, ki jo je utrgala v rumeni pšenici, purparo lepe rdeče barve, okoli in okoli pa obroblja venec z višnjevoizpreminjavim kokoljem. In ta venec je namenjen za sveto podobo, za bridko znamenje, ki visi na lipovem deblu in je že tako zatemnelo in zapuščeno.

Dà, to bo veselje, to bo radost, ko sede zvečer draga mamica tja pod lipico, povzdigne oči in zapazi zelenordeči venec na znamenju sredi tihe vasi!

Pod košato lipo sredi vasi se zbira o poldanski vročini s polja prihajajoča družina. Ondi poseda zagoreli hlapec in pridna dekla si briše z rokavom pot z gorečega čela. Stara teta sedi tu z dečkom v raztrganem slamniku ter ga kara zavoljo nespodobnega kričanja. Kakor nalašč pa ga reši cer-

kovnik pod zvonikom, kjer zazvoni poldan. Teta urno naredi velikanski križ po nagubanem čelu in prične pobožno sklonjena angelsko češčenje. Vsa družina ji pritikuje in odgovarja. Radovanja in šale je konec.

Pod vaško lipo tamkaj na trati séde popoldne od daleč prišli tuji berač, razpoloži lepo po vrsti okrog sebe svoje vreče in prešteva skrbno nabrane božjake. Pri tem nekaj pomrmra, pri onem nekaj pohvali, kakor zasluži po njegovem prepričanju ta ali ona radodarna roka. Potem si zapali, kakor v odškodovanje za toliki trud, pipo tobaka in zadremlje pri njej in sanja o polnih malhah.

Tamkaj pod vaško lipo se zbirajo v nedeljo pobožni vaščani, da uganejo kako modro. A ko zabuči veliki zvon iz visoke line, se vse urno razprši proti cerkvi. Po svetem opravilu se razkorači pod vaško lipo sredi vasi birič s kopico listin v roki in se prevzetno napenja in hrešči, kaj se daje po slavni gosposki na znanje. Včasi pritakne na koncu še kaj šaljivega. Resni možaki pa presojajo in pretresajo te biriške ukaze.

Tamkaj pod lipo sredi vasi sedi na klopi sivolasi ded in pripoveduje mladini krog sebe čudne pripovesti iz svojega dolgega življenja. Včasi pristavi tudi kaj o pesoglavcih, o povodnem možu, o morski deklici, o zakleti cesarični, o steklenem gradu in o bradatem kralju Matjažu. Mladina ga posluša, zre nepremično vanj, se čudi, prikimava in verjuje vse te čudovite reči.

In ko pride hladni večer, ko leže mračna noč na zemljo in zablešči tamkaj na visokem nebu brezštevilno zvezdic, ko priplava bleda luna izza oblakov: kako lepo, kako prijetno in prijazno je tamkaj sredi vasi!

Iz okenc lesenih koč odsevajo brleče lučke in razsvetljujejo starikave resne obraze pod vaško lipo sedečih možakov. Ti ondi ugibljejo, kakšno vreme bo jutri, kod bo bolje sejati in žeti, kositi in se potiti za skromné pridelke. Poezije ne poznajo, a živé zadovoljno tudi brez nje. Poezija jim je ugodno vreme, dobra letina in tako prijetni počutki o poletnih večerih pod lipo sredi vasi.

Pozna ura brenči iz bližnjega zvonika in odmeva votlo po tihi dolini. Nihče se ne gane, kakor bi vse dremalo in počivalo. Prostor sredi vasi je zapuščen. A zdaj se oglasi v daljavi nočno petje, ki se bliža bolj in bolj. To so mladeniči iz bližnje

vasi. Kmalu potem je vse živo na vasi. Tamkaj pod lipo se zberó fantje, se smejejo in vriskajo, pojó in se veselé, dokler jih ne zasači spanec.

Dà, sredi vasi pod širokovejato dišečo lipo je tisti nepozabni, najkrasnejši čas v jutru in opoldne, zvečer in ponoči, pozimi in spomladi.

A žal, ko se vrne prašni potnik za toliko in toliko let, vidi tu nove obraze, tuje ljudi, tuje veseljake. Le lipa, starodavna lipa diši ko nekdaj, iztega kakor poprej svoje močne veje pod oblake in na njej še vedno visi ista božja podoba kakor nekdaj.

Anton Koder.

7. V gozdu.

Srce priznava rado in veselo:
Tvoj velik sem dolžnik, bogati les;
ko sem zagledal žarko luč nebes,
ti dal si prvo postelj mi — zibelo.
Sam angel plaval nadnjo je krilat,
v nebeški sen zatiskal mi poglede,
v njej majkin glas sem slišal prvikrat
in prve klepetal za njo besede.
Minil je kmalu let detinjih raj,
odslovil dobo sem vseh dob najzaljšo.
Ti dal si postelj mi drugačno, daljšo;
odrasel mož na njej počivam zdaj.
In kaj o postelji naj tej velim?
Hvaležen tudi zanjo biti moram.
Utrujen čestokrat na njej zaspim,
utečem vsem težavam in pokoram.
Kakó bi pač uslugo ti povračal?
Moj gozd, počakaj! Pridem že na vrsto.
Življenje lastno svoje bom ti plačal
za tretjo in poslednjo postelj — krsto.

Anton Medved.

8. Prvikrat ob morju.

I.

Ko sem se l. 1906. sredi marca vozil iz Egipta proti Trstu, je bil na »Semiramidi« tudi neki francoski slikar, ki je često posedal na palubi pa slikal ali morje ali risal ladjo samo.

Nekega lepega večera, prav ko je solnce zahajalo in pozlačevalo morsko plan, sva sedela skupaj, zamaknjena v čudovito prirodno sliko.

»Veste, kaj je na svetu najveličastnejše?« se obrne nagloma k meni s sanjavimi očmi. »Tri stvari so najveličastnejše,« pravi, ne da bi čakal mojega odgovora, »in te tri stvari so: planine, puščava in morje!«

»Popolnoma sem vašega mnenja, monsieur!« mu pritrdim. Stisnil mi je roko in je gledal molče po lesketajočem se morju.

Planine, puščava in morje . . .

Hodil in vozil sem se po visokih švicarskih planinah. Videl sem glavo slovite Jungfrau prav od blizu. Vozil sem se črez visoki Kavkaz in videl Kazbék in Elbrús. Videl sem Libijsko puščavo in hodil po njej ob piramidah. Videl sem, kako solnce zapada na teh brezkončnih peščenih planotah.

Veličastna je takale planina v svoji visokosti. Dviga se kakor pristen aristokrat nad vse nizko in vsakdanje in se ozira s svoje hladne višave na malenkostno življenje pod sabo. Nasproti takemu kamenitemu velikanu se čutiš, četudi mu priplezaš na teme, vendarle majhnega, ničnega. Njegova glava se koplje v čistem eterju, njegov vrh je vsak dan prvi in poslednji, ki ga poljubljajo solnčni žarki. Bliski švigajo ob nevihti po ozračju, strele treskajo, da se straši in plaši vse, kar je živega — pa takov planinski aristokrat drži junaško svojo glavo pokonci, saj se vse take prirodne drame vršijo navadno pod njim in le redkokdaj nad njim.

Veličastne so planine — ali življenja nimajo! Te skalnate mase so negibljive, popolnoma mirne od vekomaj, ako izvzameš vulkane, ki bruhajo svoj goreči gnev po okolici. Mirne, mrtve so planine in ta njihova mrtva veličastnost je v nekakem nasprotju s človeško naravo, ki jo je življenje samo.

Takisto mrtva je v vsej svoji veličastnosti puščava. Kakor daleč ti sega oko, sama rjava peščena valovita planota. Tihota in mir. Upodobljena večnost. Zdi se ti, da plava nad tako puščavo smrt sama s svojimi sivimi perutmi. Piramide, ti čudoviti simboli večnosti, bi ne mogle stati nikjer drugod nego ob robu puščave.

Klanjam se pred veličastno puščavo, toda za mojo fantazijo je mrtva.

Ali morje! Morje je neskončnost, neizmernost, večnost — torej veličastnost. Pa morje tudi živi! Ali ne vidite, da se giblje neprestano? Ali ne vidite, da polje kakor neizmerno srce, da se preliva in pretaka od tečaja do tečaja, od kontinenta do kontinenta? Ali ne pljuska in ne buta ob bregove dan in noč? Ali se ne pojavlja njegova energija v mogočnih razpenjenih valovih, ki grmijo sedaj ob skalovje, privalivši se od kdovekod, a sedaj šumijo in šumljajo rahlo ob pobrežju, da bi lahko uspavali nedolžno dete? . . .

In to večno gibanje — ali ni to življenje? Gibanje je princip življenja.

Morje je podoba mojega življenja, je simbol življenja sploh. Zato čutim neko globoko skrivnostno sorodnost, ki me veže na to živo morje. In zato je morje tako blizko moji fantaziji, mojemu čuvstvovanju. Zato ljubim to morje, ker ljubim življenje.

II.

Morje! . . .

Že na šolskih klopeh sem sanjaril o morju. Vedeli smo, kje je Jadransko, kje je Sredozemsko, Črno, Atlantsko, Tiho, Baltsko, Rumeno, Indijsko — in bogsigavedi kakšno morje še. Ali morja samega še nobeden izmed nas takrat ni videl v naravi. Niti velikega jezera ne. In vendar je med jezerom in morjem še velika razlika.

Kadar preplavi reka polja in njive in vidiš daleč naokrog samo vodo — ali je to morje?

Moja fantazija si je slikala morje v najživejših barvah, vendar sem slutil, da morja, pravega morja z njegovo naravo, z njegovo barvo, z njegovo tajnostno poezijo ne poznam, dokler ga ne bom gledal pred seboj v vsej njegovi krasoti in veličastnosti.

In sklenil sem tako: Prve groše, ki si jih prihranim, dam za vozni listek do Trsta! Jaz hočem morje videti!

Ni tako daleč z južnega Štajerskega do Trsta, a vendar se mi je bila moja želja izpolnila šele leta 1880. prve dni meseca septembra. Ne vem več, kakšen vlak je bil to, ki me je vozil proti jugu; samo to vem, da sem se vozil z Nabrežine zjutraj okoli sedme ure.

Tam pri tistem ovinku, kjer se zasukne železna cesta na levo proti jugovzhodu, tam moram prvikrat zagledati morje. To

sem vedel. Stal sem ves čas pri oknu svojega kupéja. Stal sem in čakal nestrpno, kdaj se prikaže pred menoj čudo — morje. Pa morja še ne vidim! Pač! Razgleda na desni strani ne ovirajo več visoke skalne stene in tam doli globoko se razširja v daljavo neskončna meglena planota ... In na tej planoti se komaj, komaj razpoznava tu pa tam nekaj belega ... Menda ribiška jadra ...

To je morje?! Bil sem razočaran ...

»Da, to je morje!« mi reče sopotnik. »Počakajte; še preden se pripeljemo do Trsta, se vzdigne meglena tančica in morska gladina se zablešči na solncu ...«

Moj dobri sopotnik, domačin iz tržaške okolice, je govoril resnico.

Ko smo se peljali s postaje miramarske, se je izvršilo pred menoj čudo: megla se je začela vzdigavati, izginjati — in zalesketala je sinja plan Jadranskega morja!

Še danes se živo spominjam tega trenutka.

»Thalassa, thalassa!« sem zavrisnil in gledal sem in gledal tja doli na čudovito vodno ravnino, po kateri so se bleščali jutrnji solnčni žarki.

To je morje, pravo živo morje! Ne pa tisto morje na zemljevidih in v šolskih učnih knjigah!

Razgledavši se dopoldne nekoliko po Trstu, ki mi je zaradi svoje prekrasne lege in zaradi svojega velikomestnega vrvenja in življenja zelo ugajal, sem se popoldne takoj odpeljal v Barkovlje. Že z vlaka sem opazil, da se z barkovljanskega pobrežja najlepše vidi morje, da sem mu tukaj najbliže. In sprehajal sem se do večera po obali, posedal tu pa tam in gledal tja na sinjo Adrijo ter poslušal šepetanje njenih valov, ki so butali ob nabrežje in brizgali svoje bele kodričaste pene pod menoj.

In drugi dan sem se peljal v Miramar in tam na verandi sem presanjal skoro ves dan. Le v naglici sem si ogledal razkošni grad bivšega mehikanskega cesarja, ki je bil velik občudovatelj morja. Zato je krstil svoj grad z najlepšim imenom, ki mu ga je mogel dati: Miramar (Glej morje!). Pa sem posedal tam na zidani grajski verandi, pohajkoval po bajevitem parku in mislil na morje, ki se ga nisem mogel nagledati.

In da bi še bolje užival svoje morje, sem se peljal tretji dan potem še v Koper ob najlepšem jesenskem vremenu.

Od tistega časa sem doživel marsikaj po svetu in sem videl Marmarsko, Črno in Azovsko morje. Ali kadarkoli mislim na

morje sploh, osveži se mi vselej prvi vtisk, ki ga je naredilo v moj spomin Jadransko morje.

Ni težko uganiti, zakaj imam posebno rad našo Adrijo. Saj pljuskajo njeni valovi tudi ob breg naše domovine, saj prebiva naše ljudstvo tik do Adrije! Jadransko morje smemo torej imenovati tudi: naše morje.

Anton Aškerc.

9. Adrijansko morje.

1. Buči, morje Adrijansko!
Bilo nekdaj si slovansko,
ko po tebi hrastov brod
vozil je slovanski rod.

2. Ko ob tebi mesta bela
naših dedov so cvetela,
ko so jadra njih vojské,
so nosila njih imé.

3. Molči, morje! Kam si d'jalo,
al' si ladje pokopalo,
jih razbilo ob pečí,
da jih videti več ni?

4. Ni jih morje potopilo,
ni jih ob pečí razbilo;
da jih videti ni več,
tega kriv je tuji meč.

Simon Jenko.

10. Jutrnja pesem ribičeva.

Plavaj, čolnič, plavaj
črez zeleno plan!
Jadro je razpeto,
svita se že dan.

Dobro jutro, morje!
Oj, kako ležiš
mirno, veličastno
pred menoj! Še spiš?
Morje, sinje morje!
Ribič srečen ni,
kadar te ne vidi
s svojimi očmi.
Ti si moja mati,
ti za mé skrbiš,
dan na dan me hraniš,
z ribami rediš.
Ti si moja njiva,
vrt si plodovit;
čolnič moj te orje,
ko zasije svit;
čolnič moj te orje,
ko ugasne dan
in ko krila črna
noč razpnè črez plan.

V gori kraševiti
hišico imam —
ženi in otrokom
kaj naj jesti dam?
V portič grem, pa sedem
v čolnič svoj in, hej,
vzamem veslo v roke
pa veslam naprej
na široko morje;
z vetrom vred letim,
na širokem morju
mrežo tam spustim
v globočino modro.
Kak vesela lov!
S polnim čolnom vračam
se zvečer domov.

In če mi na srce
leže črn oblak,
če potrt, obupan
tavam siromak:
ti mi, sinje morje,
srce razjasniš,
ti me potolažiš,
ti me razvedriš.
Kaj, če od veslanja
žuljava je dlan!
Plavaj, čolnič, plavaj
črez zeleno plan!

Anton Aškerc.

11. Moment.

Roké slabotne in koščene,
od vesel vse ožuljene;
oči vse motne in steklene
in od skrbi izbuljene;
od bede lica vsa izpita,
obraz od solnca ves ožgan:
dva ribiča molče strmita
čez tihi, daljni ocean...

Igo Gruden.

12. Shod pri Sv. Roku.

Vsak človek ima svoj god, siromak in bogatin. To je lepa naprava. Če se vse leto živa duša ni zmenila zate, ta dan se te vendar kdo spomni, da se ne čutiš čisto zapuščenega na svetu. Tako ima tudi vsaka cerkvica, najmanjša, najubožnejša podružnica, enkrat v letu svoj god in praznik.

Sv. Rok menda ni prvak med svetniki, ali svetnik je vendar: časti se, svoje cerkve ima po vsem vernem svetu in svoj god in praznik tudi kakor kateri si bodi drugi svetnik. Svojo cerkev ima tudi v Prilesju, majhno, skromno, vendar čedno, prijazno cerkvico. Na vzvišenem prostoru stoji sredi vasice, tako da se od nje vidi daleč po deželi. Poslopje je nizko, zvonik se ne vzdiguje mnogo nad streho; petletnega dečka roka zažene zlahka kamen črez njegovo »jabolko«. Tudi »veliki zvon« sv. Roka v Prilesju ne sluje zaradi svoje velikosti in teže po svetu; korenjak bi ga nesel nekoliko korakov v desnici in morda manjšega tudi še zraven v levici. Vendar se zvečer kaj prijetno razlega njijin glas po dolini, dasi morebiti ne prav tako kakor onih slavnih »zagorskih zvonov«, ki tako »prelepo pojo« v lepi narodni pesmi.

Sv. Rok in njegova cerkvica v Prilesju praznujeta danes svoj god. Sv. Roka dan je bil pač že nekoliko dni poprej, ali obhaja se danes, v nedeljo. Cerkev ne more odločiti vsakemu svetniku záse posebnega zapovedanega praznika. Kdaj bi potem ljudje delali? Manjših svetnikov spomin se obhaja prihodnjo nedeljo po pravem godu.

Lep, jasen dan je bil to nedeljo, ko je bil »shod« pri Sv. Roku v Prilesju. Pravi shod! Shajali so se ljudje, praznično oblečeni, od vseh strani iz okolice častit svetnika, ki je vse leto kakor pozabljen samotaril na prileškem griču. A danes je bil lahko zadovoljen s svojimi častilci. Prej ta dan je bil cerkovnik, navadno pošten krojač, cerkvico pridno osnažil, ji pajčevino po kotih potrebil ter jo tudi olepšal, kakor je vedel in znal.

Matere so že več dni, da, več tednov prej pripravljale otroke na ta veliki praznik. Pripovedovale in razlagale so jim vso zgodovino sv. Roka. Toda glavna oseba v povesti mladim poslušalcem ni bil sam svetnik; vse njih misli so se vrtele ob njegovem psičku, ki stoji, kakor pravijo, v velikem oltarju s kruhkom v gobčku poleg svetnika in ga tako lepo gleda.

In res je bilo tako. Podobar samouk ga pač ni bil izdelal s kako posebno umetnostjo. Nekako lesen je bil, seveda, ker je bil iz lesa; malo okoren tudi, glavo je imel nekoliko predebelo, zabuhlo, ali poznalo se je vendar, da je pasjega plemena žival, ne pa mačka ali morebiti ris! Tudi kruhek je bil dobro narejen; videlo se je, da je iz bele moke, lepo rumenkast, dobro pečen in črez sredo zarezan. Ne smemo se torej čuditi, da je mlada pobožnost ves čas svoje radoglede oči upirala v ta proizvod krepkega, zdravega realizma.

Ta dan je bil Prileščanom najimenitnejši v letu. Sv. Roka praznik jim je bil tudi za semanji dan. Veliki trgovci pač niso obiskovali tega sejma, a manjši prodajalci, ki nosijo svoje blago oprtiv od hiše do hiše, so imeli tu svoje zbirališče. Vsega je bilo na izbero, česar si more želeti preprosto kmečko srce, moško, žensko in otročje: usnja, sukna, klobukov, blaga ženskim za krila, lepo pisanih rut, raznih dragocenosti, ki jih kupujejo ljudje za »odpustke«, vse prav poceni.

Kdo bi pa tebe tu pozabil, ti pošteni in spoštovanja vredni zastopnik prave slovenske obrti, ti neutrudni »nositelj« dobrega ilovega in lesenega blaga, ti pravi hišni prijatelj vsake poštene slovenske gospodinje! Pozdravljen bodi, ti ponos kranjske dežele, pošteni Ribničan! Vse te pozna, vse se ti posmehuje. Kdor utegne, te oponaša, tebe in tvojo govorico; natvezajo ti in nakladajo vsakovrstne neumnosti; ti jih voljno prenašaš s svojim suhim blagom po svetu; smešnega se delaš sam, ljudem na veselje in v kratek čas, da rajši kupujejo tvojo »robo«: lonce, sklede, latvice, lesene žlice, sita, rešeta in česar je še treba pri hiši. Malo je pravih slovenskih rodoljubov, da niso v otročjih letih zajemali s tvojo žlico iz tvoje sklede! Bodi mi zdrav ti in tvoj zvesti tovariš, suhorebri konjiček!

Po službi božji, ki jo je mladi »gospod« iz trga opravil z neko posebno slovesno dostojnostjo, se začne živo gibanje in kupčevanje na prostoru pod cerkvico, kjer je tudi Ribničan razložil svoje blago, konjiček pa se je pasel po travi. Množica se

počasi razdeli v posamezne gruče. Znanke stikajo glave ter si tožijo svoje križe in težave. Možje si tlačijo in prižigajo pipe, pogovarjajo se in modrujejo o vojski, o letini in davkih, o raznih občinskih zadevah.

Deček se drži očeta, ne da bi se bal; tako majhen ni več. Tudi on ima svoje želje in potrebe, ali sam svoj še ni, da bi imel svojo mošnjo, kakor jo ima že starejši brat, ki si lahko kupi, kar hoče. Očeta je treba prositi, da mu dá nekaj drobiža, drugo si že sam oskrbi. Že se oglašajo posamezne piščalke in trobentice in črez malo časa se vname taka godba, da bi si človek ušesa mašil. Zdaj je šele pravi semenj.

Skoro bi bili pozabili omeniti še neki stan, brez katerega si ne moremo misliti pravega shoda. To so stvari božje, ki ne sejejo in ne žanjejo, a vendar se rede in žive, včasi bolj zlahka kakor kmet gospodar, ki si prideluje skopi živež s svojo družino v potu svojega obraza. Berači in beračice prihajajo na shod od daleč naokrog, svojo desetino pobirat. Privoščimo jim jo iz srca obilo!

Poldan je odzvonilo. Na kosilo je bilo treba misliti. V srečnem Prilesju se je danes jedlo »z veliko žlico«. Po lepi stari navadi je vabil vsak Prileščan svoje sorodnike in znance, ki so bili prišli na shod, »v gostje«. Tega so se ljudje tudi nadejali, vendar se je vsak branil in izgovarjal; ali slednjič so se vendar vsi omajali, tako da je imela vsaka hiša v Prilesju svoje goste. Kdor pa ni bil nikamor vabljen, mu tudi ni bilo treba stradati, samo da je imel kaj okroglega v žepu. Dva krčmarja iz trga sta točila, vsak na enem koncu vasi, in prigrizka se je tudi dobilo.

Ali pravo življenje se je začelo šele popoldne po litanijah. Stari ljudje so bili precej odšli, ali mladega sveta je ostalo dovolj in vedno ga je še prihajalo od vseh strani. Trije godci so neutrudno godli pod lipo, same vesele, same okrogle.

Tako je bilo vse veselo in dobre volje v Prilesju — vsaj enkrat v letu.

Josip Stritar.

13. Dan in noč.

Dan je nebá prekrasni sin,
rojèn vrh jasnih visočin.
Kot angel zlat na vrh gorá
ob zoru mladem priskaklja;
ob gorah spušča se v dolí,
a noč pod zemljo se vtopi.
Temotna noč ni hči nebá;
na zemlji tožni je domá

ter tiho plazi iz dolóv
kot megla k temenu vrhov,
dokler vesoljni božji svet
ni v črni nje zavoj odet. —
Tačas se vrne dan v nebó,
ki večno je lepó, svetló. —
Povrnil se domov je dan
in krog in krog je svet teman;
a temno gori ni nebo,
tam seva solnčec sto in sto.

Ko solnce črez nebesni strop
hitelo pozno je v zatop,
ob vrh gore je kresnilo
in isker roj otresnilo;
te iskre v zraku zdaj visé,
te iskre — zlate so zvezdé!
Tam gori one sijejo,
a zemljo teme krijejo:
preslaba je teh isker moč,
da bi pregnala zemlje noč.

Simon Gregorčič.

14. Ponočna potnica.

1. Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava . . .
»Prepelji, brodnik, me takoj!
Oh, meni mudi se;
še preden zdani se,
mi daleč je priti nocoj.«

2. Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava . . .
Črez reko čoln črni leti;
a potnica pozna,
orjaška in grozna,
z brodnikom v njem tiho sedi.

3. »»Obraz — kost in koža,
tvoj stas — kost in koža . . .
Iz ust ti mrtvaški gre puh!
Pod čelom prikrita
dva ogla gorita . . .
Živ človek si, ali si duh?««

4. »Kaj znoj si otiraš?
Kaj v me se oziraš?
Naprej, naprej tiraj svoj čoln!« . . .
In žena vzravná se,
glej, veča se, rase:
ves čoln je že skoro je poln.

5. Po nebu ščip plava,
šumi, šumi Drava . . .
Pri bregu! Čoln buti ob kraj . . .
»»Kdo tujka si grozna?
O potnica pozna,
brodnino odštej mi sedaj!««

6. »Za mano smrt bleda,
puščoba in beda,
strah, stok in drget pred menoj!
Kdo tvoja sem druga?
Ime mi je — Kuga!
Nocoj grem na desni breg tvoj.

7. V dom vsak se odpravim,
ljudi vse podavim . . .
A tebi naj milost storim!
Ne boš čul vpijočih
in gledal ne mročih —
zdaj prvega tebe vmorim.«

Anton Aškerc.

15. V Aškerčevem rojstnem kraju.

Popotnik, ki se pelješ po železni cesti z Zidanega mosta proti Celju, ali se takrat spominjaš, da se voziš mimo rojstne vasi pesnika »balad in romanc«, našega Gorazda?

Učili smo se nekdaj v šoli, da se je Aškerc rodil na Globokem, v vasi blizu sv. Marjete pri Rimskih Toplicah. Res je tako; sicer pa je širšim krogom le malo znanega o tej lepi pokrajini, še manj pa o rodovini in o prvih mladostnih letih Aškerčevih. Vemo ime kraja, a pokrajine same ne poznamo. Tisoč in tisoč naših rojakov se vozi vsako leto po tem delu Savinjske doline in koliko tujcev Slovanov, ki pohitevajo s severa doli na solnčni jug, potuje tod po tej prometni progi, ne da bi se zavedali, da jih nese brzec tik sela, kjer je tekla zibel enemu izmed najodličnejših slovenskih pesnikov, epiku, čigar ime je poleg Prešerna najbolj znano med slovanskimi rodovi in čigar pesmi čita lahko v svojem jeziku i Čeh i Poljak i Rus i Nemec i Šved, da ne omenim Hrvatov, Srbov in Bolgarov ...

Bila je nedelja v juliju, ko sem se odpeljal iz Ljubljane proti »zeleni« Štajerski po tisti progi, ki jo tako zanimivo opisuje Erjavec v svojem potopisu »Ena noč na Kumu«, le, da se jaz nisem odpeljal v popoldanski vročini, kakor sta bila to storila Erjavec in njegov prijatelj, ampak še v jutranjem hladu.

Izstopil sem v Laškem, nato pa sem šel peš nazaj ob sinji Savinji proti Rimskim Toplicam. Ni še zvonilo poldan, ko sem prišel v lično vas Sv. Marjeto; zdaj sem se čutil v Aškerčevi domovini, ne da bi prav vedel, kje je Globoko in kje so Senožeti, kjer bivata njegov brat Miha in teta Agata. Tu pri krstnem kamenu sv. Marjete so ga krstili še istega dne, kakor se je rodil, 9. januarja 1856; v tej šoli se je učil brati in pisati in v tej cerkvi je v poznejši dobi kot provizor opravljal leto in dan duhovniške posle.

Odzvonilo je poldan. V gostilni sem poizvedel o Senožetih. Skoz okno so mi pokazali gori nad Toplicami na strmem pobočju malo selo z nekaterimi strehami, češ, tam gori so Senožeti, tam osebenjkuje brat Miha, malo niže doli pa ima »teta Ajtka« svoje posestvo in svojo hišo.

Izpred gostilne se obrnem po cesti proti jugu; črez četrt ure dospem do Toplic in pridem v moderno kultiviran svet: cesta se izpremeni v gladko, z drobnim peskom posuto pot, gozd v senčnat gaj, prepredžen z belimi stezami, in pot mi zapre visoka gosposka stavba, kopališko poslopje z daleč vidnim napisom »Gott segne das Bad«. Že sem menil, da sem zašel, kar mi pove možak domačin, da hodim pravo pot, če hočem na Senožeti; samo skoz grajsko vežo mi je bilo treba

iti in še malo po ovinkih skoz kopališki park in zopet sem bil v preprosti naravi med senčnatim bukovjem. Pot, razdrapan kolovoz, me vodi venomer navkreber. Kmalu pridem iz gozda na senožet; še malce hoda po stezi in že stojim pred zidano hišico, z opeko krito. Na široko in gosto razpeljana brajda z bujnim trsovim listjem senči hišo od spredaj. Krog in krog vlada svečan nedeljski mir; le voda, ki žubori po žlebu v korito, moti to tišino in kokoši, ki grebejo in se otresajo po prahu pod napuščem, pričajo, da hiša ni zapuščena, dasi je zaprta in ni nikogar nikjer videti.

Pač, tam v travi je zleknjena ženska, ki dremlje. Moje stopinje jo predramijo; dvigne se, pomane si oči in prijazno mi zažmiri naproti postarna ženica. »Dober dan! Kje je dom Antona Aškerca?« jo vprašam. »Tale hiša tukajle je,« mi odvrne; »pa tukaj ‚gospod' niso bili rojeni; tamle doli na Globokem je bil njih prvi dom,« in pokaže mi selo globoko v dolini. Le par streh je bilo videti izmed gostega sadnega drevja.

Zdaj prisedem tudi jaz na trato in začela sva pomenek. Pravila mi je, da je že iz mlada pri hiši, da je dobro poznala Antona, saj sta krave vkup pasla. »Kako vesel deček je bil to! Vedno si je kaj novega in smešnega izmislil, da smo se mu vsi od srca smejali; vsi smo ga imeli radi. In tudi pozneje, ko je bil študent, se je rad z nami pogovarjal in nam veliko učenega povedal.«

Izmed otrok je bil edini Anton rojen v očetovi hiši na Globokem. Do svojega tretjega leta je bil tam doli; nato pa se je oče preselil na Senožeti k svoji sestri Agati. Posestvo s hišico vred so mu prodali; slabo je znal gospodariti in kar je dobil denarja, je vsega znosil v — loterijo. Vendar posestvo ni prišlo v tuje roke; kupila ga je teta Agata, lastnica hiše na Senožetih, ki ima tako še sedaj dva »grunta« in velja v tem okraju za jako premožno ženico.

In dalje mi je pravila ženica o rajni materi, ki ji je bilo tudi Agata ime; prej pa se je pisala za Knezovo. Ubožica je umrla še mlada, nekaj nad trideset let stara; pljuča so se ji užgala in v nekaterih dneh je bilo po njej. »Nikdar še nisem videla nobenega otroka tako bridko jokati,« je dostavila, »kakor je jokal Anton, ko so mu mati umrli. Tamle za hišnim voglom se je skril in tako neznansko ihtel, da ga nismo mogli potolažiti. Dober otrok je bil!«

Ker ga v šolah oče ni mogel vzdrževati, ga je podpirala teta; pa tudi sam si je pomagal s tem, da je druge poučeval. Očeta je imel jako rad; pozneje mu je pošiljal redno mesečno podporo, zadnja leta po deset goldinarjev na mesec, tako da stari mož ni trpel pomanjkanja. Pred dvema letoma — bilo je na Jurjev teden — ga je vzela smrt, 85 let starega.

In Cila mi je pravila, kaj ji je pripovedovala teta Agata o pogrebu rajnega Antona: »Kaj takega še niso videli na svetu. Toliko ljudi je bilo, da ni bilo ne konca ne kraja, in konji so peljali krsto v steklenem vozu. Gospodje so bili vsi v črno oblečeni in so imeli na glavi visoke, svetle klobuke; nekateri v rdečih srajcah pa so stopali kakor vojaki. In luči so gorele po ulicah pri belem dnevu. — Škoda, da tete ni doma! Šli so že zjutraj k maši in najbrž ostanejo doli tudi pri večernicah. Kar tukaj počakajte, do štirih gotovo pridejo! Vam bodo dali tepkovca piti, pet let starega. Ga ne dajo vsakemu.«

Zdaj mi je bilo še bolj žal, da nisem našel tete doma. Čakati nisem utegnil. Krenem navkreber po senožeti mimo zapuščenega vinograda in se obrnem proti prvi hiši, ki jo opazim. Pridem za hišo in tam najdem brata Miha; sedel je pod tepko in pestoval otroka, dveletnega Tončka. Ne da bi ga bil prosil, se mi prijazno ponudi, da me spremi na Globoko.

Medtem ko se je šel pražnje oblačit, sem razgledoval pokrajino. Senožeti ležé na položni rebri pod strmim Stražnikom sicer ne bogve kako visoko, mogoče kakih 450 metrov nad morjem, torej več kot 200 metrov nad Savinjo, ki teče doli po tesni dolini. A pogled s tega sela, ki nima več kot tri gospodarje, je nekaj nenavadno lepega. Doli v globeli šumi sinja reka; ob njej se vije bela cesta, ki veže Posavje s starodavnim Celjem, na drugem bregu Savinje pa prometa bogata železniška proga. Kjer se dolina malo razširi, stoji župna vas Sv. Marjeta z belo cerkvijo in na strmem obronku zraven nova cerkvica Marija Lurd; na drugi strani pa železniška postaja in tik pod Senožetmi staroslavne Rimske Toplice, ki so jih baje zasledili psi, ko je neki rimski cesar peljal tod svojo vojsko; toliko časa so psi grebli zemljo, da so izgrebli gorki vir, ki leči vsakovrstne bolezni. Stara rimska cesta je peljala bojda prek Senožeti. — Pogled na okrog sicer ni dalekosežen, a vendar nudi očem krepke obrise hribovja, ki se tod okoli grmadi in čredi, s cerkvicami po vrhovih, nad vsemi pa prvači Sveti

Kum s cerkvama sv. Jošta in sv. Neže, najlepša božja pot na Dolenjskem.

Kdo bi mogel dognati, kako vse je rojstni kraj s to pisano okolico vplival na dovzetno dušo malega dečka, ki je hodil sleherni dan v šolo doli k Sv. Marjeti skoz Toplice, kjer je poleti srečaval tuje ljudi s tujo govorico in tujimi običaji! In tam na oni plati železna cesta, ki veže evropski jug in sever; sredi po strugi pa savinjski plavci na splavih, plaveči les iz domačih gozdov po Savinji in Savi dol na Srbsko in še dalje po Donavi na Rumunsko, Bolgarsko, nekdaj celò »tja dol v Turčijo glóboko« — ali niso taki vtiski budili v nadarjenem dečku fantazije, ki se je pozneje v mladeniču in možu raznetila v pesniško silo, hrepenečo vèn iz tesnega obzorja domače zemlje? Vsaj toliko je gotovo, da na mlado dušo mogočno vplivajo odnošaji, v katerih preživi mladostna leta, in da vtiski, katere nudi narava in opazovanje tujih ljudi, niso zadnji, ki dajejo pravec nadaljnjemu duševnemu razvoju razboritega človeka. Vrhutega mu je znal oče veseljak veliko pripovedovati o dogodkih domá in po svetu. Pesnik sam mi je pravil, da je dokaj motivov za balade slišal iz ust svojega očeta, n. pr. Mejnik, Godčeva balada, Svatba v Logeh, Skala v Savinji itd. Vsekakor je vladalo tu gori na Senožetih svobodno pastirsko življenje z jasnim obzorjem in prostim pogledom v svet, dočim je na Globokem svet stisnjen v soparno sotesko: tu gori je vzrasel epik, tam doli bi bil postal lirik . . .

Z Mihom sva odšla po rebri navzdol; še enkrat sem se oglasil pri Cili, da sva se poslovila. Tete Agate še ni bilo doma; pač pa sva jo morala z Mihom srečati, če drugje ne, pa v gostilni pri Jurju pod Toplicami. Nisva dolgo sedela za mizo pri Jurju, kar vstopi drobna ženica, majhne, koščene postave. Takoj me je spoznala, da sem tisti, ki sem jo bil pri pogrebu ogovoril. Čudna ženica to! Šteje pet in sedemdeset let svoje dobe, pa je še živahna in bistra kakor ženska v najboljših letih. Poteze na obrazu so ostro izrazite, pogled prodirajoč, oči se temno svetlikajo; nekaj tajinstveno zagonetnega je v njenem bistvu. Dasi je bila nedelja in je bila teta Agata pri dvojnem cerkvenem opravilu, vendar njena obleka ni bila posebno prazniška, celò luknje je imel njen jopič in ruta je že izgubila pravo barvo. Nihče ji ne bi prisodil, da je to tista Agata, ki hrani doma hranilne knjižice z visokimi vsotami. Včasi si neki

natakne črevlje rajnega moža in obleče njegovo oguljeno suknjo, češ, da je tako najbolj varna pred nadležneži in berači. — Vsa vzhičena mi je pripovedovala o »gospodu«, kako mu je pošiljala podpore v Celje in Maribor, kako je ona priredila vse za njegovo novo mašo — najlepši in največji kozelc pri Sveti Marjeti si je bila izbrala v ta namen —, kako lepa pisma da ji je pisal; posebno enega ne more pozabiti, v katerem ji vošči h godu in je v njem narisal drevo s ptičkami na vejah, češ: Tako naj Vam ptički ob godu žvrgolé in prepevajo! »Dober človek je bil naš Anton! Za praznike mi je iz Ljubljane vselej poslal steklenico najboljšega vina!« Tako je pripovedovala o njem le dobro.

Po novem betonskem mostu sva prišla z Mihom do železniške postaje in odtod ob progi dalje na Globoko. To ni vas, selo je, ki šteje dvoje ali troje hiš, tik ob železniški progi na desni, če se pripelješ od Zidanega mosta. Svet je tu malo napet in na gornjem robu, kjer se pričenja gozd, tiči, skrita med košatim sadnim drevjem, Aškerčeva rojstna koča. Koča je, ne hiša, na pol razpadla, postavljena tja na breg tako, da je v levem, više ležečem koncu vhod v kočo, v spodnjem pa je, ker breg pada, še toliko prostora, da so vanj naredili klet. Streha je s slamo krita, na spodnjem koncu je prislonjena k zatrepu manjša streha, sloneča na lesenih stebrih, prazni prostor pod to streho služi za svisli, kjer si je bil rajni oče naredil kamrico. Pod napuščem pa stoji še lesena stiskalnica, ki so jo rabili v prejšnjih dobrih časih, ko je še rodil vinograd, zasajen tik za kočo. Zdaj je vse zapuščeno: vinograd, vrt in koča. Nihče ne stanuje v njej in vsakemu je vhod prost. Še nekaj let in — Aškerčevega rojstnega doma ne bo več, če se ga prej kdo ne usmili, da ga reši razpada in pozabnosti. Skoz vrata vstopiš v ozko, temno vežo; odtod je vhod v zakajeno kuhinjico, na desno pa v izbo z dvema oknoma, da ne rečem, linama. In iz izbe stopiš lahko še v tisto kamrico, ki si jo je bil oče na svislih opažil, da je imel v njej svojo posteljo.

Tak torej je dom enega naših prvih pesnikov! Taki so domovi naših veljakov in duševnih prvakov! Kakor poje Gregorčič:

»Od tam nam misleci globoki,
od tam klicarji k nebu nam,
od tam nam pesniki preroki,
za dom borilci vsi od tam!«

Prešernov rojstni dom, Jenkov, Levstikov, Jurčičev, Gregorčičev, vsi ti so še ponosne kmetiške hiše v primeri z Aškerčevim prvotnim domovjem. In kakor je izginila s površja Stritarjeva rojstna hiša in stoji sedaj na nje mestu staja, tako se utegne zgoditi z Aškerčevim domom, da črez nekaj let o njem ne bo drugega sledu ko kup kamenja in ometa. Kje je kdo, ki hoče to kočo, pod čije streho se je rodil pesnik »Stare pravde«, rešiti razsula?

Inako mi je bilo pri srcu, ko sem se poslavljal od te revščine in zapuščenosti, iz katere je izšel in vzrasel mož tolikega duševnega bogastva in take pesniške tvornosti, kakor je bil Gorazd.

Josip Wester.

16. Iz spominov jugoslovanskega dobrovoljca.

I. Na umiku proti Albaniji.

Skoplje je padlo ... Bolgari so zavzeli to Dušanovo mesto in mi smo morali nazaj. Ker nismo mogli obraniti Skoplja — premalo nas je bilo — smo morali sedaj braniti Kosovo polje. A tudi tu nas je bilo premalo. Bolgarske kolone so bile mnogoštevilnejše, njih topovi so bili večjega kalibra, bolgarskim havbicam in poljakom so mogli odgovarjati le naši mali gorski topovi.

Takoj drugi dan po padcu Skoplja smo zavzeli položaje na Kačaniškem klancu; ali nismo mogli vzdržati napadov, ko so nastopale vedno nove bolgarske kolone in začele obkoljevati naša krila. Morali smo se dalje umikati, stali smo na zadnjih obronkih Črnih brd (Karadága), pred nami se je širila velika ravnina. Obstali smo in gledali kakor zamaknjeni ...

Kosovo polje! Da, Kosovo polje se je širilo pred nami, ono staroslavno Kosovo polje, ki smo sanjali o njem, kjer smo pričakovali, da vstanejo iz njega v odločilnem trenutku vojske carja Lazarja, da se pojavi med nami Kosovka devojka.

In sedaj smo bili tu, da branimo s svojimi zadnjimi močmi Kosovo! Kakor zatopljeni v sveto pobožnost smo zrli na nedogledno ravnino. Tam v daljavi se je blestela Gračanica, kakor srebrn trak se je vila po polju reka Sitnica. In naših duš se je polastil nemir in dvom. Ali naj tu na tem istem svetem mestu doživimo novo, še strašnejše Kosovo?

Dolgo časa je trajalo, preden so se zbrale naše razkropljene čete na zadnjih obronkih gorá, ki zapirajo Kačaniški klanec. Ves dan smo čakali nadaljnjih povelj, a ker nismo dobili nobenih poročil, smo morali nočevati visoko gori v hribih. Tekom noči pa smo zvedeli, da Bolgari niso mnogo napredovali. Okoli dveh zjutraj smo dobili povelje, da naj zavzamemo položaje pri izhodu iz klanca na takozvanem Vrbenskem visu.

Takoj smo se utrdili na dolgem grebenu, ki se na desno spušča strmo proti reki Lepenici, na levo po zložno prehaja v Kosovo polje. Še isti dan so nas napadli Bolgari, a odbili smo jih. Tą igra se je potem ponavljala mesec dni. Mesec dni smo stali na Vrbenskih visih, mesec dni smo odbijali bolgarske napade, mesec dni smo branili Kosovo. S krčevito vztrajnostjo so nas napadali od vseh strani Bolgari; opijanilo jih je veselje, da so tako poceni prišli v Dušanovo Skoplje, da so nas tako hitro iztisnili iz Kačaniškega klanca, a nikakor niso pričakovali, da nalete na tako odločen odpor na Vrbenskih visih.

Mesec dni smo branili tu dohod na Kosovo polje. Prihajala so nam poročila o pomoči, ki nam jo pošljejo naši zavezniki. Gladovali smo, neprespani smo tičali noč in dan v rovih, brez rezerve, brez ojačenj, dan za dnem smo odbijali bolgarske napade. Vedeli smo, čemu smo tu, zavedali smo se, da branimo — Kosovo polje! Zato nismo obupavali...

Ali pomoči ni bilo od nikoder. Vedno ože in ože se je okoli nas sklepal obroč, vedno žalostnejše vesti so prihajale. Padlo je Tetovo, izgubili smo zvezo z desnim krilom, ali obupali nismo.

Na ravnem Kosovem polju, v stari Prištini, je bilo srbsko vrhovno poveljstvo; tam se je mudil naš stari kralj Peter in čakal zavezniške pomoči. Dobri starec je upal, da na Kosovem polju dobojuje odločilno bitko, da se vrne nato s svojimi junaki v zapuščeno, nesrečno domovino. Toda pomoči ni bilo! Pač pa smo zvedeli, da prodira avstrijska vojska prek novipazarskega sandžaka proti Mitrovici, da nam tako prihaja v bok, da se združi z Bolgari, in slednjič je prišla še zadnja črna vest, da je naša zveza s Solunom pretrgana, da nam ni pričakovati pomoči od nikoder več.

A kralj Peter je ostal še vedno med svojimi vojaki. V tistih težkih dneh nam je poslal naš stari kralj svoj blagoslov:

»Vem, da ste vi vsi pripravljeni umreti za domovino! Leta so mi vzela orožje iz rok. Vaš stari kralj, ki ste si ga izbrali vi sami, nima moči, da vas povede v borbo na življenje in smrt. Jaz sem danes slaboten starec, ki vam morem poslati samo svoj blagoslov. Blagoslavljam vas, vi srbski junaki, ve srbske žene in otroci!«

In napočil je dan 25. novembra l. 1915. Na vse zgodaj so Bolgari s podvojenimi močmi napadli naše levo krilo in ga prisilili, da se je umaknilo. V divji zaslepljenosti so drli Bolgari naprej, a tedaj so prišli v naš bočni ogenj. Napadli smo jih z zadnjimi močmi, ki jih daje obup, ter jih popolnoma razbili. Do poznega večera je trajala krvava borba. Bolgare smo vrgli nazaj, ali vedeli smo, da se ne moremo več dolgo držati. Vedno bliže in bliže se je slišalo od Kosovske Mitrovice sem grmenje avstrijskih topov, vedno bliže in bliže so plameneli ognji — goreče vasi — znak, kako daleč je prodrl sovražnik na srbska tla.

Še isto noč smo dobili povelje, da moramo takoj po polnoči odstopiti do Ferizovića. Takoj smo se pripravili za odhod, zasuli smo rove in uničili vse, kar bi moglo sovražniku koristiti. Priprave za naš odhod in tudi odhod sam se je izvršil v taki tišini in tako hitro, da sovražnik, ki je bil od nas jedva sto do stopetdeset metrov oddaljen, ni prav ničesar zapazil. Pred zoro je stala naša divizija zbrana že pred Ferizovićem.

Kam sedaj? Vpraševali smo, a nihče ni vedel pravega odgovora, nihče ni slutil, kam in kako. Širile so se razne vesti in govorice, v nestrpnem pričakovanju nam je potekal čas, na spenjenih konjih so dirjali med nami ordonanci in kurirji in prinašali poveljnikom posameznih odredov zaupna povelja, ali gotovega nismo zvedeli ničesar.

Ob sedmih zjutraj smo dobili povelje, da naj vzame naša divizija smer proti vasi Štimljam. In tedaj smo vedeli vse. Šele sedaj smo se zavedeli katastrofe, ki smo jo doslej prikrivali sami pred seboj. Sedaj smo vedeli, da je vse izgubljeno, da nam ni več povratka, da smo odslej izgnanci in begunci brez domovja. In ta zavest se je brala z obraza vsakemu. Gledal sem po tovariših naokoli in zazdelo se mi je, da so se jim poteze na obrazih popolnoma izpremenile, da so dobile izraz obupa, rezignacije. Zamišljeni smo stali in molčali, a naši pogledi so plavali nazaj, obujali so se nam spomini, ali vse je nadvladala

trpka sedanjost in žalostna resnica. Resni trenutek je nas vse izpremenil v fataliste...

Molčé in zamišljeno se je pomikala naša kolona po razriti cesti. Povsod mučna tišina, čuli so se le enakomerni koraki. Kakor mrtvaški sprevod se je pomikala naša kolona počasi naprej. Doslej smo se tolažili z upanjem, verovali smo v čudeže, ali sedaj smo videli pred seboj grozno gotovost. Bilo nam je kakor otroku, ki se prvič poslavlja od svojega rojstnega doma in gre v neznani tuji svet; bilo nam je kakor na smrt obsojenim, ki gredó svojo zadnjo pot...

Vedno bolj prazna in pusta je bila naša pot. Vse je kazalo, da se bližamo onim žalostnim krajem, ki so nas vselej s strahom navdajali. Naša mučeniška pot je držala prek Albanije, a kam, tega ni vedel nihče.

Brez odmora smo hodili ves dan, nikjer se nismo zaustavljali, nihče ni čutil ne lakote ne žeje, le glava je bila polna težkih misli. Vdani v svojo usodo smo stopali naprej po razriti cesti. Prešli smo vas Štimlje, niti za trenutek se nismo ustavili, nadaljevali smo svojo pot, pot v izgnanstvo in tujino...

II. Pri ognju.

Okoli desetih zvečer smo dospeli na veliko poljano, kjer smo se začeli pripravljati za prenočevanje. Seveda si nismo utegnili iskati šele primernega prostora; kjer smo se ustavili, tam naj bi bilo tudi naše prenočišče. Hitro smo nabrali dračja in suhih vej, po bližnjem polju smo pobrali nekaj zaostalih snopov koruze ter razmetali nekaj stogov sena — in prenočišče je bilo pripravljeno.

Iz dračja in vejevja smo zanetili skromen ogenj, da smo se ob njem greli, zakaj noč je bila hladna, a mi smo bili mokri od dežja, ki je po malem padal ves dan. Jaz in še nekaj oficirjev našega bataljona smo posedli okoli ognja na koruznico in seno. Večerja nam je bila skupna: ta je imel nekaj kruha, oni nekaj suhorja ali koruzne »proje«, nekaj suhih češpelj in krhljev, to je bilo vse!

Povečerjali smo. Poskušali smo govoriti, ali razgovor nam ni šel. Kdo ve, kje so bile naše misli! Samo stari kapétan Bora ni izgubil svojega humorja, hotel nas je razveseljevati s svojimi anekdotami, ali mi ga nismo poslušali, nismo mu odgovarjali. Naposled se je naveličal tudi on, umolknil je in je zamišljeno

zrl v ogenj ter pazno polagal nanj vejico za vejico, da nam ne bi prehitro pošla zaloga suhljadi, ki smo si jo bili nabrali.

Zaspati ni mogel nihče, dasi smo bili do skrajnosti utrujeni. Stisnili smo se, naslonili se drug na drugega in molče z odprtimi očmi smo sanjali in premišljevali o temni bodočnosti, ki se je odpirala pred nami.

»Gospodje, ali dovolite, da se tudi jaz pri vašem ognju malo pogrejem?« Te besede je izpregovoril nekdo za našim hrbtom, ali nobeden iz naše družbe se ni niti obrnil, da bi pogledal, kdo hoče v našo družbo. Samo kapetan Bora je nejevoljen zagodrnjal v svojo brado: »Saj vidite, da nas je itak preveč!«

»No, mogoče se pa vendarle najde še kak prostorček zame!« je neznanec dobrovoljno odgovoril.

Kapetan Bora je tedaj okrenil glavo, da bi videl človeka, ki hoče na vsak način v našo družbo. Ali kakor da bi ga bil kdo potegnil za ušesa, skoči pokonci, zavzame stav »mirno!« in s preplašenim glasom zajeclja: »Veličanstvo! Oprostite!« . . .

Na te besede smo skočili tudi mi na noge. Videli smo, da stoji pred nami stari naš kralj Peter. Bil je zavit v velik angleški plašč, z ovratnikom prek ušes, brez generalskih znakov. Dobrovoljno se je smehljal, ko je videl našo zadrego; podal nam je roko in dejal: »Sédite, sédite, otroci!«

Hitro smo nagrabili sena na kup in ponudili kralju prostora. Sedel je med nas, grel si je ob ognju roke in med tem nadaljeval:

»Otroci moji, le nikar tako zamišljeni! Vse bo še dobro! Mnogo žrtev zahteva življenje, ali nikdar ne obupati! Zopet se vrnemo v svojo domovino, vsi doživimo še to. Poglejte, tudi jaz, vaš stari kralj, grem z vami, pa bodi na kraj sveta, ker vem, da se zopet vrnem z vami!«

Z nekim preroškim glasom je govoril starec te besede; v glasu samem je bilo čutiti, da jih govori iz svojega svetega prepričanja, da veruje v njih resnico. V njegovih živih očeh smo brali to trdno vero, ki jo je izpovedal z besedami, v njegovih očeh smo zrli zaupanje v boljšo bodočnost.

Kralj se je pogovarjal z nami in nas izpraševal o naših rodbinah. Ko sem mu povedal, da sem slovenski dobrovoljec, mi je pokimal in rekel: »Tudi ti, sinko moj, se vrneš v svojo domovino, ki si žrtvoval zanjo toliko!«

Njegove besede so bile tako mirne, odločne in prepričevalne, da nas je skoro ostavila tista malodušnost, ki nas je bila prevzela, ko smo nastopili svojo trnjevo pot. Videli smo, da je z nami starec, ki hoče biti med svojim narodom v usodepolnih dneh, ki hoče deliti s svojim narodom vse zlo, ki hoče biti zvest sin svojega naroda v tem groznem času, ko ostavlja svojo domovino, se poslavlja od mater, žen, nevest, sester in otrok, da gre v tuj svet, v nove borbe...

Skoro četrt ure je ostal kralj pri našem ognju. Nato je vstal, se oprl na svojo palico in dejal: »Pokonci glave, otroci! Kdor obupuje, ne zaupa svoji moči. — Ej, sedaj pa da vidim, kaj delajo drugi moji!«

In počasi je odšel do drugega ognja... Vso noč je hodil kralj od skupine do skupine, povsod se je prostodušno pogovarjal z vojaki, meščani in otroki, ki so bežali z nami, za vsakega je imel besedo, polno tolažbe, zaupanja in samozavesti.

Mi pa na spanje nismo mogli več misliti. Besede, ki nam jih je bil govoril naš stari kralj, so našle odmeva v naših dušah; pregnale so vse one črne misli in nam dale zaupanje v našo moč in našo bodočnost. Kakor v tistih odločilnih trenutkih v bitki na Rudniku, ko je s svojimi bodrilnimi besedami dvignil dušo svojega naroda, da se je vrgel z nepremagljivo silo na sovražnika, ko je sam z obema sinoma povedel svoj narod v boj za grobove očetov, tako je prišel tudi sedaj med nas in v naših dušah se je porodila misel: Nič ni izgubljenega! On je z nami — naša je bodočnost!

Do ranega jutra smo se razgovarjali, in ko se je v prvem svitu ukazal odhod, smo planili vsak na svoje mesto, kakor da smo v najboljši udobnosti prespali vso noč...

Zopet se je pomikala kolona za kolono naprej po pustem svetu, nad nami se je svodilo oblačno nebo, sneg je pričel naletavati. Tam v daljavi pa so se obrisovale temne konture albanskih gorá. Stopali smo naprej, a med nami, med svojo vojsko in svojim narodom, je stopal tudi stari kralj. Veder mu je bil obraz, jasne njegove svetle oči. Ne, on ne gre v izgnanstvo; narod, ki ga vodi on, ne gre v propast. On gre za velikimi smotri, gre v veliko bodočnost!...

In danes, kralj Peter, osvoboditelj in prerok, ko je končano veliko delo tvojega življenja, ko si utelesil ideje in misli svoje

mladosti, se spominjam tvojih preroških besed, ki si nam jih govoril v tisti plašni noči pod albanskimi gorami: »Zopet se vrnemo! Tudi ti, sinko, se vrneš!« Vitomir F Jelenc.

17. Begun.

»Čuj, po polju ljut vihar razsaja,
kakor gladen volk po hosti tuli:
srečen, kdor pod mirno streho biva!
Mirno? — Mira ni v Hercegovini!
Kakor divja zver se raja plaši,
po zakotjih skrivnih se potika,
divji turški zlobi se umika.
Zdaj otroci ste pod streho zbrani
kakor drobna piščeta pod kokljo,
ki jih krije z gorkimi perotmi.
Jutri, preden beli dan zasije,
zor visokih gór zlati vrhove,
mi prognani morda iz te koče,
borne koče, vendar ljube koče,
v daljne tuje kraje pobežimo,
tja, kjer turška sila ne razsaja.
Hercegovci smo, nesrečna raja!...
— Čuj, kdo trka v pozni, burni noči?
Pojdi, Mara, odpri tujcu duri;
potnik bode, ki je pot izgrešil.
Siromaki smo, a dobro došel
nam je potnik pod ubožno streho.
— Božja milost! — Marko, kaj ti tukaj?
In v naročju dete! — Kje je Nada,
kje je hčerka moja, žena tvoja?
Kaj molčé mi kvišku kažeš z róko?
Tvoja roka je krvava, Marko!
Kje je Nada, kje je dete moje?«
»»Tam, kjer ni se več ji bati Turka!««
»Tiho, žena! Sin, govôri jasno,
siva naj se ti ne smili glava;
nož naravnost v prsi mi zasádi!
Hercegovec sem in znam trpeti.«
»»Bil sem v gozdu, žena sama v koči,

krik začujem, krik predobro znan mi.
Urno planem, tečem proti koči.
Kaj zagledam? Groza! Dva biriča,
dva kragulja, krotka golobica —
Nada moja — trepeta med njima.
Mednje planem, v stran biriča treščim,
zgrabim ženo — urno proti gozdu!
Lahko breme — za menoj biriča!
Blizu že sem gozdu — tu ob kamen
izpotakne noga se mi kleta!
Vraga blizu. Tu zavpije Nada:
‚Pusti mene, Marko, reši dete!‘
In potegne nož mi izza pasa,
zasadi si v prsi nož globoko:
‚Z Bogom, Marko, beži, reši dete!‘ . . .
— Tu je dete!«« — —
— — — —»Bog te, sin, tolaži!
Tiho, žena, srca mi ne trgaj!
Molči, idi, zberi, kar je v koči!
Jutri zgodaj pojdete črez mejo.
Sin, ti spremi ženo in otroke,
jaz pa skličem raje starešine. —
Kar mogoče, vse smo pretrpeli.
Kri naj teče, zdaj naj puška sodi:
Umri, raja, ali prosta bodi!«

Josip Stritar.

18. Matija Gubec.

1. Od smrti Gubec, naš kralj, je vstal —
in plamen v src milijone,
ko šel je med nami, z žerjavico vžgal
razbeljene svoje je krone.

2. In šel je in sklonil se je prek grobóv,
kjer naši spé mučeniki;
in vstali so na ukaz njegov:
za našo pravdo glasniki!

3. Vse v strašno armado jih kralj je zbudil,
v armado, ki smrti kljubuje!
Z njo v naših se vrstah, nepremagljiv,
za staro pravdo bojuje!

Janko Glaser.

19. Kmečki upori v šestnajstem stoletju.

I.

Edini stan, ki je bil na Slovenskem ob koncu srednjega veka zares slovenski, je bil kmečki stan. Ta pa je preživljal prav v tej dobi svojo gospodarsko krizo, ki je privedla do silovitih izbruhov v kmečkih uporih, med katerimi sta največja iz l. 1515. in 1573.

Naši kmečki upori so imeli svoje splošno evropske vzroke in še posebej krajevno slovenske ter hrvatske. Prehod iz naturalnega gospodarstva v denarno je bistveno poslabšal položaj kmetov, ki so jih vsled spremenjenih razmer graščaki fevdalci vedno bolj izžemali. Kmečki pridelki niso imeli posebne vrednosti, dokler so imeli svoj pomen samo v tem, da jih je graščak použil. Ko pa se je z uvedbo denarnega gospodarstva odprla možnost, domače pridelke prodajati, za izkupljeni denar pa nakupovati najrazličnejše druge predmete, se je njih vrednost neprimerno zvišala. Dočim so graščaki zahtevali od podložnih kmetov prej le toliko, kolikor so potrebovali za svoj užitek, so sedaj gledali, da so iztisnili kolikor mogoče veliko koristi iz zemlje. Zato so zahtevali od podložnikov vedno več dajatev v blagu, a tudi denarno odškodnino za lov, za pašo, za sekanje v gozdih, za pravico stavbe novih poslopij itd. Ker so vsled uvedbe smodnika plemiči imeli vedno manjši vojaški pomen, je s tem usahnil tudi važen vir njihovih dohodkov; zato so jih skušali zvišati s pritiskom na kmeta. Pri tem zvišanju pa so se opirali na rimsko pravo, ki se je prav takrat uveljavljalo; le-tó je dovoljevalo, da je smel vladajoči samovoljno zviševati bremena podložnih. Iz istih vzrokov so zvišali tudi tlako, kar je kmete posebno togotilo.

Cesar je zahteval od svojih fevdalcev vedno višje davščine. Graščaki pa teh zvišanih davkov nikakor niso sami plačevali, temveč so jih prenesli na kmečke podložnike. Prav isto velja tudi o cerkvenih velikaših in samostanih, ki so bili nasproti podložnim kmetom v enako napetem razmerju.

Prav posebno pa so vojni dogodki v začetku šestnajstega stoletja poslabšali gospodarski položaj slovenskega kmeta. Najhuje pa so zadevali našega in hrvatskega kmeta neprestani turški napadi, pri čemer je kmeta še posebno bolelo, da je gospoda pobirala od kmetov na novo vpeljani visoki »turški davek« za vzdrževanje vojske zoper Turke, da pa se kljub

temu davku ni skoro nič storilo za varnost dežele. Pač pa se je skrbelo za čim večjo varnost gradov ter utrjenih mest in trgov, kar je bilo v korist le gospodi in meščanstvu. Pri tem pa je moral kmet največ sodelovati, kajti poleg že pomnožene tlake je moral graditi gospodi in mestu ozidje. Naši kmetje so morali torej nositi vsa bremena obrambe proti Turkom, sami pa od tega niso imeli nikake koristi, ker je ta bramba ščitila le nekmečke stanove. Ob turškem napadu so bili prepuščeni popolnoma sami sebi, kajti za silo utrjeni tabori po gričih in okrog cerkvá jim pač niso mogli nuditi dovolj zavetja. In koliko so pri tem trpeli! »Uničena polja, požgani domovi in gospodarska poslopja, v potokih prelita kri, oskrunjevanje in suženjstvo so bile posledice te najžalostnejše dobe v žalostni zgodovini slovenskega ljudstva,« piše naš socialni zgodovinar dr. Lončar.

Vse te okoliščine in še mnoge druge so povzročile veliki kmečki pokret, ki si je naposled iskal duška v oboroženih uporih.

Tak velik upor se je sprožil l. 1515. in se razširil po vseh slovenskih deželah. Povsod so se ustanavljale »kmečke zveze«; geslo gibanja je bil boj za »staro pravdo«, to je za stare pravice in svoboščine kmetov. Kmetje so hoteli svoje zahteve uveljaviti najprej mirnim potem, s pritožbami na višjo gospodo, predvsem na cesarja Maksa. Ker pa vse to ni nič zaleglo, so ogorčeni kmetje uporabili silo. Na mnogih krajih, zlasti na Dolenjskem, so naskočili gradove, pobili mnogo plemenitašev, graščine pa jim požgali. V večjih trumah združeni so zavzeli tudi utrjene kraje, med njimi Brežice. Vsa Kranjska, slovenska Štajerska in velik del Koroške je bil pokonci. Toda kmetje so bili nezadostno oboroženi, po večini le z ostrim kmečkim orodjem, in so imeli vojaško neizvežbano vodstvo. Zato ni čuda, da so jih lahko ugnale razmeroma maloštevilne čete, ki jih je bilo urno zbralo plemstvo. Glavno silo upornikov je pogazil štajerski glavar Ditrihštajn v boju pri Brežicah, dočim na Kranjskem ni prišlo do večjih bojev. V treh mesecih se je ta kmečki upor žalostno končal.

Sledila je kazen; na tisoče kmetov je obležalo na bojiščih, na stotine so jih pobesili in pobili, nekaj se jih je rešilo čez mejo na Benečansko. Ostali so morali odslej za kazen plačevati gospodi še poseben davek. O reformah v smislu kmečkih zahtev ni bilo govora.

II.

Razume se, da je med kmeti ostala velika nezadovoljnost. Položaj se jim je še nadalje slabšal: turški napadi so se nadaljevali, davki so se samolastno zviševali. Pripravljali so se novi upori. Dočim se je kmečki upor l. 1515. razširil večinoma le po slovenskih pokrajinah, je l. 1573. segel tudi na Hrvatsko.

Položaj med hrvatskimi kmeti onstran Kolpe in Sotle je bil tem slabši, čim bliže turški meji in »vojaški krajini«. Zakaj tu je prebivalstvo trpelo ne le pod turškim četovanjem, temveč tudi pod nasilstvi domače, to se pravi cesarske vojske, posebno nemških najemnikov in Uskokov. Čete, katerim se ni pravočasno izplačala najemnina, so začele kratkomalo pleniti in ropati pri nezaščitenih kmetih. Posebno je netilo splošno nezadovoljnost kmetov ponašanje graščaka Franca Tahija, ki je imel večje posestvo v hrvatskem Zagorju. Skrajno ogorčenje proti njegovi samogoltnosti in neusmiljenosti je privedlo najprej do upora Tahijevih podložnikov v Stubici in Susedgradu pri Zagrebu. Odtod se je upor razširil na sosednje ozemlje in se obrnil splošno zoper gospodo.

Uporni kmetje so si izvolili za vodnike tri najodločnejše može: Matijo Gubca, ki je stal na čelu, Ivana Pasanca in Ivana Mogaića iz Stubice, za vrhovnega poveljnika kmečki vojski pa so postavili Ilijo Gregoriča. Izvoljeni voditelji so dokaj spretno uredili agitacijo za pristop k uporni kmečki zvezi, ki so jo imenovali »moško puntarijo« ali »punto«. Znanje znamenje upornikov je bil zimzelen ali bršljan, zataknjen za klobukom; občinam, ki so jih pozvali k pristopu, so poslali petelinje pero, znamenje bojevitosti. Ilija Gregorič je kot vojskovodja napravil takoj spočetka natančen bojni načrt. Upornikom je bil namen, ustanoviti v Zagrebu samostojno kmečko vlado za hrvatske in slovenske pokrajine ter skrbeti za upravo, pobiranje davkov in brambo dežele proti Turkom.

V januarju l. 1573. je bila že zbrana hrvatska kmečka vojska. Po vojnem načrtu je glavni del vojske ostal v Stubici za brambo proti Turkom, z drugimi deli pa je Gregorič prodiral ob Savi navzgor proti Krškemu, odkoder je poslal večji del proti Novemu mestu, da bi si pridružil uporne dolenjske kmete in Uskoke; sam pa je prodiral dalje proti Radečam in Celju, da bi si priključil Štajerce. Toda že dne 5. februarja je četa Uskokov pod Turnovim vodstvom premagala kmečko vojsko pri Krškem

teŕ jo razpršila, nato pa si pridobila ves desni breg Save na Kranjskem in Hrvatskem. Gregorič je svojim četam prikrival vest o prvem kmečkem porazu. Medtem je nabral močno vojsko štajerskih kmetov. Pri Sv. Petru pod Svetimi gorami je zadel na vojsko štajerske gospode; po kratkem boju je bila tudi ta kmečka vojska premagana in razbita. Dne 9. februarja pa je pri Stubici banska vojska začela bitko z glavno kmečko silo, ki se je držala izredno hrabro, a je bila naposled vendarle premagana. Tako se je končal hrvatsko-slovenski kmečki upor.

Tudi to pot je bilo maščevanje izredno krvavo; nešteto je bilo obešenih, umorjenih ali drugače kaznovanih. Na nečloveški način so kaznovali voditelja Pasanca in Gubca. Dne 15. februarja l. 1573. so Matijo Gubca na Markovem trgu v Zagrebu na razbeljenem železnem prestolu kronali z razbeljeno železno krono, mu z žarečimi kleščami trgali meso z živega telesa ter ga naposled razčetverili. Tudi Ilijo Gregoriča so usmrtili ...

Kmečki upori na Slovenskem in Hrvatskem se niso posrečili, kakor tudi drugod niso uspeli. Ves tedanji družabni ustroj je predstavljal v vojaškem in političnem oziru tako silo, da je bilo treba vse drugačnega pokreta za njega razrušitev. Pač pa se je hrvatsko-slovenska vzajemnost v teh časih udejstvovala praktično. Slične razmere, slične stiske so silile, postaviti nasproti skupnemu sovražniku čim večjo enoto. In hrvatsko-slovensko ljudstvo je že tedaj čutilo, da je proti zunanjemu svetu enota.

Po Antonu Meliku.

20. Matjažev sonet.

Pod goro silno v dvoru kamengrada
za mizo skalno kralj Matjaž sedi
in spi. Za njim junaška vojska spi;
krog mize gre Matjažu bela brada.

Kralj menda čaka, da nam čas zavlada,
ko narod naš, izžet prav do kosti,
bo v jarmu trpkem znoj potíl in kri,
po tujcu bičan kruto v lica mlada.

Iz spanja kralj, če res si nam vladar!
Mi bdeči sókoli že čakamo,
da v boj za pravdo odkorakamo.

Kaj nam in tebi tistih srak je mar?!
Z d a j t v o j j e d a n ! — Zavihti meč jeklen,
da se zarije v kri in dob zelen!

R u d o l f M a i s t e r - V o j a n o v.

21. Karađorđe.

Đorđe Petrović, prozvani Karađorde, bio je čovek neobično redak.

Seljak Šumadinac, vrlo visoka rasta, malko pogurenih pleća, vrlo snažna tela, velika čela, živih, plamenih očiju, preplanula lica, oštro srezana nosa, malih brčića, s retka otvoranja gotovo mramornih usta, odsečna govora, tanka, jasna glasa, uvek obrijane brade, a udarca — svakad pouzdana!

Takav bejaše Đorđe Petrović.

Odelom svojim on se nije razlikovao od drugih imućnijih seljaka, svojih suseda: na glavi je obično nosio šubaru od crne jagnjetine ili od samurovine, a nekad i crveni fes pod njom. na sebi je imao belu šumadinsku košulju, pod košuljom džemadan i jelek, svilenim gajtanom optočen. Povrh svega oblačio je dugački resnati gunj. Od pojasa, za kojim su svakad bila dva pištolja, pružala se je do kolena bela košulja, od kolena tozluci, podvezice, čarape i opanci. Čizme je nosio retko, samo kad jaše, a čakšire je oblačio samo kad je vreme studeno ili kad je kakva svečanija prilika.

To je bilo obično Đorđevo odelo.

Kako se je prosto nosio, tako je uopšte prosto i živeo. Kad mu je kuća bila već bogata, puna svake ugodnosti, kad su njegovi kućani i gosti imali gospodske i prostirke i pokrivke, onda je Đorđe spavao na tvrdoj postelji brez meka uzglavlja.

I kao što Đorđe bejaše neobičan čovek, tako isto neobična bejaše i vlast njegova u Srbiji od 1804. do 1813 godine.

Tu neobičnu vlast Đorđe je stekao sam sobom: nju mu nije dao nikakav ustav, niti kakav drugi pisani zakon.

Da steče vlast nad ljudma, Đorđe imaše od prirode sve potrebne dare, a osobito ovo dvoje: Što taj čovek naumi da učini, to će učiniti, makar ga šta stalo: ugodnost, imanje, glavu s ramena, bez trenutne dvoumice, dao bi za žrtvu onom, što je smislio, da uradi. — Zatim, Đorđe je vrlo dobro poznavao misli,

želje, običaje, vrline i mane svojih zemljaka, i tim poznavanjem pomagao se je u svakoj prilici, kada je hteo učiniti, što je naumio . . .

Kad sva Srbija slušaše, što Đorđe kaže, kad na njegovu reč hiljade ljudi trčahu pred grla puškama i topovima, kad se njegovi poslušnici sijahu u srmi i u zlatu: onda Đorđe iđaše u boj peške, boraše se svakad u prvim redovima, sam namestaše topove, sobom guraše lafete, pocepanu spred svoju košulju okretaše na izvrati oblačaše je tako, da cela pola dođe napred, a ona razdrta natrag. I za vreme takoga rada njemu sva komora bejaše torba uprtača s polovinom pogače, sa zastrugom papule i sa čuturicom rakije.

U smišljanju svojih namera i u vršenju svojih odluka Đorđe je brz kao munja i oštar kao britka sablja.

Po Milanu Đ. Miličeviću.

22. Govor Nj. kralj. Visočanstva regenta Aleksandra

v Ljubljani na svečanem obedu dne 26. jun. 1920.

Vstanimo za trenutek, gospoda, in se zahvalimo Njemu, ki deli pravico med ljudstvi in narodi na zemlji, da nam je v svoji neizmerni milosti naklonil to veliko srečo, da smo se pobrateni in svobodni lahko zbrali v tej hiši in pri tej mizi, da tudi tukaj praznujemo narodno ujedinjenje.

Slovenec, Hrvat in Srb so do danes res živeli kakor bratje: naša skoro petnajststoletna zgodovina ne pozna ne enega boja med našimi tremi enokrvnimi plemeni. Toda tega našega bratstva do danes nismo mogli niti smeli javno izpovedati, ker nam tega ni dopuščala tuja sila. Naš troimeni, ali enodušni narod je nazadnje uvidel, da zanj in za nas vse ni druge rešitve ko v popolnem edinstvu, in je s pomočjo naših zaveznikov in prijateljev, najbolj pa s svojo odločnostjo in s svojimi čudovitimi napori enkrat za vselej stresel s sebe tuji jarem in se ujedinil v našo kraljevino, trdno odločen, da svoje edinstvo in svojo svobodo neguje in čuva bolj ko vse drugo na svetu.

V veliki in težki borbi za obstanek so morali naši Slovenci prenašati brezprimerne napore ves čas, odkar so prišli v te kraje. Vi, bratje moji, ste stali celih petnajst stoletij na mrtvi

straži za našo skupno obrambo proti najljutejšim napadalcem. V tem dolgem času ste morali korak za korakom popuščati od svoje dedovine: toda delali ste to le za ceno ljute borbe in velikih žrtev za napadalca. V tem neprestanem boju ste od dne do dne bolj jeklenéli in po pravici se lahko reče, da je na ta način vaša odporna sila neprestano rasla. Okrepila se je posebno tedaj, ko so se vaši predniki jasno zavedeli, da je vaša in naša skupna narodna rešitev v sporazumu in slogi z vašimi brati Hrvati in Srbi.

Tako je logično prišlo, da so Kopitar in Miklošič, Prešeren in Gregorčič bili med prvimi in najbolj prepričanimi borci jugoslovanske misli in da je prezgodaj umrli Krek predložil program našega narodnega edinstva sredi germanskega Dunaja in na veliko iznenadenje Evrope, in to v najbolj kritičnem trenutku svetovne vojne. Svetovni areopag, ki bi bil moral po svojih svečanih obljubah zajamčiti svobodo malim narodom in jim dati enake pravice kakor velikim, ni ravnal pravično z nami, najmanj pa z vami Slovenci. Dopustil je, da ostane pod tujim jarmom velik del naših najboljših bratov. Pod tem jarmom ostane za zdaj še znaten del Srbov in Hrvatov, toda razmeroma največ Slovencev. Tej krivici pa ne more biti usojeno dolgo življenje. Zato nam je porok enaka preteklost drugih delov našega naroda. Najzanesljivejše poroštvo za to pa si moramo ustvariti sami. In ustvarili si ga bomo gotovo, če se skupno lotimo kolikor mogoče umne ureditve naših političnih, prosvetnih in gospodarskih razmer. Bogata in napredna, prosvetljena in urejena kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev ne bo samo naša zaželena skupna domovina, ampak obenem in v enaki meri še zanesljivejše poroštvo naše skupne, še lepše in še popolnejše narodne bodočnosti.

Lotimo se z ljubeznijo tega velikega in vzvišenega dela! Ko bo v naši ožji domovini pravica in svoboda enaka za vse, ko bo orač na njivi, delavec v tovarni, trgovec in obrtnik, meščan in vojak srečen in zadovoljen — in to bodo tudi lahko vsi — potem bo ta sreča obsevala in ogrevala tudi naše brate, ki jim močnejši od nas še niso pustili, da se imenujejo naše državljane. V naši dobi gre človeštvo brez dvoma pravičnejši bodočnosti naproti. Pravica, delo in čas so naši zanesljivi zavezniki, ki jih nikdar ne smemo izgubiti izpred oči. Izkoriščajmo z vnemo sadove naše svobode — potem mora bodočnost biti naša!

V to ime dvignem svojo čašo in pijem na srečo vseh Slovencev, ki so s težko in mučeniško, toda junaško in vztrajno preteklostjo zaslužili boljšo in sijajnejšo bodočnost. Z združeno močjo jim bomo hoteli in mogli zajamčiti boljšo in sijajnejšo bodočnost. Na to delo vas, gospoda, kličem v imenu svojega vzvišenega roditelja, našega ljubljenega kralja, in v imenu vse naše mile domovine.

Iz »Ljublj. zvona«.

23. Bolnik.

Vso noč oči upiram v prazni mrak,
vso noč po prsih tipljem bolečine . . .
Kot gora, Korotan, si mi težak . . .
Gorica, žgeš me . . . Kdaj mi jutro sine?

Oton Župančič.

24. Kdo je mož.

Ni ga imena, ki bi se med ljudmi, posebno v mladih letih, tolikokrat in tako po krivem rabilo kakor ime »možak«. Ako se misli in načela kakega človeka z našimi ujemajo, ako se njegovo ponašanje z našim strinja, imamo takoj na jeziku: »To ti je mož!«

Že na prvi pogled, ko nam ni še znano niti dejanje niti nehanje kakega človeka, če nam le njegova postava, njegovo ponašanje ugaja, smo hitro pripravljeni, imenovati ga možaka. Kako napačno pa se daje ta naslov tistim, katerim se prideva celo zaradi nepohvalnih lastnosti! Dalje nazivljemo možake ljudi, ki kako stvar dobro in temeljito umejo. A beseda možak veliko več obsega. Katerega bomo torej zvali možaka? — Le onega, ki ga krasi pravi in trden značaj, le onega, čigar dejanje in nehanje se vedno in povsod sklada z njegovimi načeli, načela pa s stalnimi nravnimi pravili.

Človeku so dane razne dušne in telesne sile. Te razvijati je naša dolžnost in naš poklic. Pa ni dovolj, da se naše moči razvijejo, moramo jih tudi prav obrniti. Otrok izkazuje in poskuša svojo jakost s tem, da vse, kar ga obdaja, lahkomiselno pokončuje in podira, možu pa pristoji, da zida in ustvarja. To ljudje tudi večjidel delajo, toda njihovi nagoni in nameni niso vselej pravi: vsak skuša od svojih dejanj le sam plod uživati, vsak dela le za sebe. Ali vrli mož misli nazadnje na sebe, njegovo dejanje je brez sebičnosti: Za svoj blagor je sicer treba,

da skrbi, sebe zanemarjati ne sme; toda, da se povzdigne blagostanje onih, v katerih krogu se giblje, to je možu blažja in lepša dolžnost. Kamorkoli nas usoda postavi, delajmo po svojih močeh, naši nagibi naj ne bodo nikdar sebični!

Dalje je treba možu stalnosti v misli in dejanju. Kdor dan na dan načela spreminja kakor kameleon svoje barve, kdor omahuje med raznimi strankami kakor netopir v znani basni, tega nikar zvati pravega moža! Zakaj pravi možak se trdno drži svojih misli, ne zapusti jih nikdar, povsod ostane stanoviten, samo ne v zmoti. Od njegovih za dobra spoznanih načel možaka nobena moč ne odvrne.

Velika dika moža je moška beseda. Na moško besedo lahko bolj trdno zaupaš kakor na prisego koga drugega. Kar ti mož obeta, ti bo gotovo izpolnil, ker ga k temu naganja njegov ponos in njegova vest. Možaku lahko posodiš na besedo, sleparju pa še na pismo ne.

Pravi mož ima v sebi veliko vrednost, ki jo vsak pošten človek spoštuje; to svojo vrednost pa mora tudi sam prav ceniti, v svesti si mora biti svoje veljave. Ponosen sme in mora biti mož, toda prevzeten in prešeren nikdar. Ponos pa ni prevzetnost, pravi ponos tudi ponižnosti ne izključuje, izključuje le zametovanje samega sebe. Ako se svoje vrednosti ne zavedamo, ako moškega ponosa v sebi ne čutimo, kako nas naj bi drugi cenili in čislali?

Mož se ne sme dati potreti po slehernem zunanjem prigodku, ne sme se uklanjati vsaki slučajnosti. Sreča in nesreča se vedno spreminjata v našem življenju, tuga in radost sta si sestri, ki druga drugo za seboj vodita. V nesreči nam je treba biti krepkim in stanovitnim. To je blago in moško, da človek čuti udarce usode, pa da jih junaško trpi in nosi. Pa tudi v sreči je treba moštva. »Nič se teže ne prenaša kakor vrsta srečnih dni,« pravi nemški pesnik. In res; na tem te bom spoznal, da si možak, ako se ne samo v nesreči krepko, ampak tudi v sreči zmerno in vredno ponašaš.

Po Simonu Gregorčiču.

25. V hišici Petra Velikega.

1. Le šopirite vé se, palače,
po širokih prospéktih mi tam!
Tu ob ulici tihi jaz danes
dragocenejši našel sem hram.

2. Hiša skromna, lesena in nizka
sredi vrta med drevjem stoji...
Tukaj torej, v tej koči, car slavni,
bival, delal ti svoje si dni.

Tu ob okencu slónel si često
pa zamišljen gledal si tja . . .
Mimo tebe valila valove
je mogočna zelena Njevá.

Na otoke tja gledal si njevske,
na pobrežno močvirnato plan . . .
In nad pusto, otožno krajino
jata krožila črnih je vran.

In zaljubil v Njevó je veliko,
v ta močvirja bil duh se je tvoj . . .
Neki dan pa je fata morgana
jela čarati tam pred teboj:

Raste mesto iz tal pred očmi ti . . .
pri palači palača stoji . . .
Križi zlati po kúpolah zlatih —
kak to v žarkih se solnčnih blešči!

In po ulicah tere se ljudstva
in kočij in tovornih vozov,
a po reki široki tam plava
cela hosta trgovskih brodov.

A ko fata morgana ti zopet
htela skriti prikazen je vso,
ti si skočil navdušen pokonci
pa udaril po mizi s pestjo.

»Ne izgini, nikar ne izgini,
uresniči se, zlati moj san!
Dà, jaz hočem. Ti moraš ostati.
Naj te gledam zdaj sleherni dan!«

Oživela prikazen je zlata,
ki jo gledal bil car je nekoč.
In ti, hišica skromna, mi pričaš:
Volja naša največja je moč!

Anton Aškerc.

26. Mladost Ilija Muromca, junaka ruskih bilin.

I.

Ruska »bilina« odgrinja pred nami čisto nov, nepoznan svet. Pred našim duhom nastopajo junaki, kakršnih ne pozna ne grška rapsodija niti srbska junaška pesem. To je svet zase, svet, ki leži med Evropo in Indijo.

Bilino se imenujejo velikoruske epične narodne pesmi zato, ker opevajo to, kar je b i l o. »Bilina« pomeni torej toliko kot povest o »bivšem«. Ljudstvo jih imenuje tudi »starine«, to je »povesti o starem« ali pa kratko malo samo »pesmi«. Vseh doslej znanih bilin imamo do štiri sto.

Glavne osebe v bilinah so »junaki« ali »bogatiri«. Vsi ti junaki se odlikujejo po izrednih telesnih silah in sposobnostih. Toda ni dovolj, da ima tak junak izredno telesno moč, temveč odlikovati se mora tudi z izrednimi čini za vero in za domovino. Ruska junaška pesem ljubi v svojih junakih »široko naturo«, ki ne pozna skoraj nobenih prirodnih mej. Čudežni in nadnaravni dogodki igrajo veliko vlogo. A vkljub svojim malone neomejenim prirodnim silam nima ruski bogatir nobene poteze grozovitosti ali divjosti na sebi. On je mehak, dobrodušen, usmiljen in nesebičen do skrajnosti.

Glavni junak staroruski in predstavnik ruskega naroda je Ilija Muromec iz sela Karačarova pri mestu Murómu. Tam je živel kmet Ivan Timofejevič z ženo Efrozino Jakovljevo. Njuno najljubše dete Ilija je bil od mladosti hrom in je do tridesetega leta nepremično sedel na peči, tako da si je izdolbel jamo pod seboj.

Ko je zvedel, da se je v črnigovski okolici prikazal razbojnik Solovej, je pričel o njem izpraševati starše; a ti so mu odgovorili, da to njega nič ne briga, saj tako ne more s peči, da bi šel nad razbojnika. Toda razbojnik mu le ni šel iz glave, celo v sanjah je nanj mislil, podnevi pa je bil tako raztresen, da ni mogel več moliti.

Približal se je čas košnje. Oče in mati sta bila odšla nekega dne z vso družino na delo, samo Ilija je ostal doma na peči. Kar prideta mimo hiše dva popotna berača ter ga zaprosita, naj jima prinese vode, zakaj bila je silna vročina. Ilija jima odgovori, da mu to ni mogoče, ker je hrom na rokah in nogah. Skitalca odvrneta, naj vendar poskusi. Ilija sluša, gane levo nogo in noga se premakne, gane desno nogo in noga se premakne; nato skoči novi junak na noge, odpre široka vrata, spusti berača v hram, sam pa vzame posodo, držečo poldrugo vedro, steče v globoko klet, natoči močnega piva ter ga prinese beračema. Gosta odpijeta, potem pa ponudita še Iliji, ki izpije vse v enem dušku. Skitalca ga vprašata: »Kaj občutiš sedaj v sebi, Ilija?« »Silno zdravje čutim v sebi,« jima odvrne.

Nato rečeta popotnika, naj jima prinese še enkrat piva. Ilija vzame še večjo posodo kot poprej, steče v še globočjo klet in natoči še močnejšega piva kakor prvikrat. Ilija je vse, kar je beračema ostalo, izpraznil v enem dušku in je začutil v sebi tako moč, da je trdil: »Če bi bil steber od zemlje do neba in če bi bil obroč v tem stebru, prijel bi za ta obroč in bi zasuknil zemljo.«

To se je zdelo celo skitalcema preveč. Zato skleneta, da mu odvzameta nekaj te sile. Velita mu, naj gre še enkrat po piva, kar Ilija tudi rad stori, samo da vzame še večjo posodo. Tudi sedaj je moral izpiti ostanke po beračih, toda posledice so bile drugačne. Ko ga moža vprašata, koliko sile čuti sedaj v sebi, odvrne, da za polovico manj kakor poprej. To bo ravno prav za ruskega junaka, si mislita berača ter mu rečeta:

»Ti, Ilija, postal boš mogočen junak,
tebi v boju ni smrt napisana;
za krščansko ti vero junaško stoj
in bojuj se in bij z neverno močjó,
z junaki mogočnimi, silnimi
in s predrzno vsako junakinjo.
Samo ne pojdi se tepst niti borit se
z mogočnim junakom, Svetogor na ime:
njegovo moč celo zemlja še komaj drži ...
A zdaj poišči si konja junaškega,
konja dobrega, tebi primernega:
pojdi ven na razdolje, čisto polje,
ko začuješ tam rezgetati žrebčeka,
vprašaj kmeta, kaj hoče za žrebčeka.
Če zahteva zanj pet sto rubljev celò,
ti mu plačaj kar pet sto rubljev zanj!
Nato k jaslim ga daj za tri mesece,
z belo jaro pšenico pa krmi ga,
a poji ga z bistro studenčnico!
Ko pretečejo pa trije meseci,
po vrtu ga vodi tri noči
in v rosi ga koplji jutra tri!«

Nadalje mu skitalca naročita, naj osedla konja in odjaše na njem na čisto polje. Dobri konj ga bo nesel na «sveto Rus« in k silnim svetoruskim junakom, kjer bo Ilija proslavil svoje ime po vsej Rusiji.

Nato berača izgineta, Ilija pa gre na polje k staršem, ki so čistili polje in trebili z njega hrastove štore. Ko je Ilija prišel na polje, so vsi domači počivali in spali. Ilija vzame medtem sekiro v roke, prične trebiti štore in jih metati v vodo, tako da je vse polje očistil. V treh urah je storil Ilija več kot vsi drugi v treh dneh.

Ko so se zbudili, so se jako začudili, videč, da je vse delo že dovršeno. Ilija jim pove, kako je ozdravel; nato vrže sekiro proč in gre iskat konja; izuri ga, kakor sta mu velela berača, osedla in odjaše na sveto Rus.

Še orožje si je moral priskrbeti, toda vsak meč se mu je zdrobil v rokah. Zato vzame tri kose jekla, vsakega po tri funte težkega, naredi iz njega tri puščice ter jih zakali v osrčju zemlje, vzame še lok in kopje, seveda tudi ni pozabil težke palice. Pred odhodom zaprosi starše blagoslova:

»Tako ne priklanja se k zemlji sivi hrast,
po zemlji ne razstiljajo se listečki —
tako priklanja se sin pred batjuško
in ga prosi še blagoslova na pot,
blagoslova na veke trajajočega:
»»Oj mili moj rodni batjuška!
Daj svoj blagoslov na junaško pot,
kajti grem v slavni stolni Kijev grad
Vladimirju služit, knezu našemu,
bojevat za vero resnično se,
za vero krščansko in sveto Rus!««

In oče mu odgovori:

»Oj ti solnčece moje, rodno detece!
Na dobra jaz dela te blagoslovim,
na hudobna pa dela blagoslova ni...«

Potem se prikloni očetu do tal in gre k službi božji, podari svečo za pet in dvajset rubljev in stori veliko obljubo, da hoče iti naravnost v Kijev in da ne bo med potjo nategnil loka, ne naložil strele, ne okrvavil kopja ali palice. Za spomin pa si še vzame s seboj pest domače zemlje, v reko pa vrže skorjo rženega kruha ter ji zakliče:

»Zdaj zbogom, o mamica, reka Oká,
ki pojila, krmila si Ilija Muromca!«

Ljudje so še videli, kako je Ilija zasedel konja, ali v tem trenutku jim je že izginil veliki junak izpred oči. Iz svoje rodne vasi Karačareva je jahal veliki junak čez Murom in Črnigov v Kijev. Ko je konj naredil prvi skok, je zadel ob zemljo »na pol poti od Muroma« in na mestu, kjer se je konjsko kopito dotaknilo zemlje, je privrel iz tal hladen studenec. Iljuška poseka hrast in postavi tam steber, a na steber vreže:

Junak svetoruski tu jahal je, kmetski sin,
Ilija Muromec, po očetu Ivanovič.

In še zdaj — tako pravi bilina — teče ta vrelec in stoji ta steber, ponoči pa prihaja k njemu zver medved pit in si nabirat junaške sile.

Drugi konjev skok je prenesel Ilijo čez mesto Murom, a s tretjim skokom je stal že pred Črnigovom. Tam se je bilo zbralo vse črno vojnikov; trije carjeviči so namreč oblegali mesto s strašno silo, vsak je imel pod sabo štirideset tisoč mož. Ilija bi bil rad pomagal mestu, a bal se je prelomiti svojo prisego, da na poti ne bo nategnil loka niti okrvavil kopja in palice. Izruje torej

iz zemlje debel hrast s koreninami in kamenjem vred ter prične mlatiti sovražnike ter jih teptati s svojim konjem. Kjer udari, se naredi ulica, kamor mahne, se naredi trg. Tako se prebije do treh carjevičev ter jih nagovori: »Kaj naj z vami storim? Ali naj vas vzamem v plen ali naj vam snamem bujne glave? V plen vas ne morem vzeti, ker vas nimam kam dejati. Če vam pa vzamem bujne glave, uničim carsko seme.

Razhodite po svojih se ordàh torej,
po svojih ordàh in po mestih svojih
naredite, raznesite to slavo povsod:
naša sveta Rus da zapuščena ni,
da na matuški sveti so Rusi še
mogočni in silni junaki domá.«

Nato odjaše Ilija v mesto Črnigov.

Po Leopoldu Lenardu.

II.

Veseli so sprejeli Črnigovčani Ilijo. Knez sam mu je šel naproti, je pozdravil mladeniča, se mu zahvalil in vsi ljudje so slavili Boga, da jim je poslal rešitelja. Odpeljejo ga v palačo in napravijo veliko gostijo; potem ga puste dalje.

Ilija je hotel jezditi po ravnem potu kar v Kijev. Ali na potu je prežal Solovej že celih trideset let in ne konjika ne pešca ni puščal mimo. Ubijal je ljudi ne z orožjem, ampak z žvižganjem. Znal je tako strašno zažvižgati, da je usmrtil vsakega na deset vrst okoli.

Razbojnik Solovej je zaslutil svoj konec; zatorej ni pustil Ilije bliže nego na dvajset vrst in je zažvižgal na vso moč. Toda junakovo srce se ni ustrašilo. Ko prijezdi Ilija na deset vrst, zažvižga Solovej drugič tako močno, da se je spotaknil konj. A junaka to ni ustrašilo. Konja nažene naprej in prijezdi kmalu pod Solovejevo gnezdo, zvito na dvanajstih hrastih.

Ko je Solovej zagledal ruskega junaka, zažvižga na vso moč. Ali to mu ni nič pomagalo. Ilija vzame togi lok, dene kaljeno strelo na tetivo, ustreli v razbojnikovo gnezdo in zadene Soloveja v oko, da mu ga izbije. Kakor ovsen snop se zvali razbojnik z gnezda. Hitro skoči Ilija k njemu, ga zgrabi, priveže k stremenu in odjezdi dalje.

Ob potu pride do Solovejeve palače. Okna so bila odprta, razbojnikove tri hčere so gledale na pot. Mlajša hči ugleda junaka in reče sestrama: »Glejte, naš oče se vrača domov, s

seboj pa žene kmeta, privezanega k stremenu.« Starejša hči pa zaplaka: »Tu ne gre naš oče; neznan junak vodi našega očeta.«

Vse tri hčere pokličejo svoje može: »Možje naši mili, jezdite kmetu naproti; oprostite našega očeta in ne puščajte našega rodú v taki sramoti!« Možje, silni junaki, skočijo na konje in odjašejo proti Iliji. Imeli so dobre konje, ostra kopja in so mislili Muromca s kopjem pahniti raz konja. Ko jih zagleda Solovej, jim reče: »Zetje moji mili, ne dražite silnega junaka; usmrtil bi vas vse tri. Poprosite ga pokorno, naj gre na moj dom pit čašo rujnega vina.«

Zetje povabijo Muromca na svoj dom. Ilija gre z njimi, ker ni poznal njihove hudobnosti. Ko stopi skoz vrata, vzdigne starejša razbojnikova hči železen zapah izza vrat in zamahne z njim, da bi Ilijo ubila. Ali junak to zapazi ter jo prebode s kopjem.

Potem odjezdi in pride v Kijev ter gre naravnost v palačo in se pokloni knezu. Knez kijevski ga izprašuje: »Povej, dobri mladenič, kako te zovejo in kje si domá!« Ilija mu odgovori: »Gospodar, imenujejo me Ilijuško, po očetu pa Ivanoviča, domá sem iz sela Karačarova blizu mesta Muróma.«

»Po katerem potu si prijezdil v Kijev?«

»Prek Črnigova. Ondi sem pobil basurmansko vojsko; oprostil sem mesto. Od ondod sem jahal naravnost po cesti in ujel silnega junaka, razbojnika Soloveja. Prignal sem ga s seboj, privezanega k stremenu.«

Ali knez mu tega ne verjame, se razjezi in pravi: »Čemu lažeš?« Junaka Aleša Popovič in Dobrinja Nikitič pa gresta gledat, najdeta Soloveja in pritrdita knezu, kar je Ilija govoril. Zdaj knez junaka pogosti.

Knez in kneginja bi bila rada slišala, kako zna Solovej zažvižgati. Ilija ju ogrne črez glavo s soboljevim kožuhom, da bi jima žvižg ne škodoval; pripelje razbojnika v dvorano in mu ukaže, da zažvižga samo napol moči. Ali Solovej zažvižga na vso moč, tako da popadajo vsi junaki na tla; še knez in kneginja bi bila skoraj oglušela. Samo Ilija Muromec ostane na nogah.

Kmalu se sprijazni Ilija z mogočnimi junaki na kijevskem dvoru. Vsi so ga vzljubili, ker ni bil prevzeten. Z mogočno roko je državo čuval sovražnikov in ljudstvo mu je dalo častno ime »stari kozák«.

Fran Hubad.

27. Grob na poljani.

Ah, poljé, poljé, ti ravno poljé,
na strani se vse širiš brez mejé;
vse, kar je lepo, nosiš ti samó,
ej, livadico, temno travico
in cvetličice, te plavičice.
Nekaj, polje, ni, ni po volji mi:
sredi tebe tam je od sebe sam
zrasel grm gost, tvoj neljubi gost,
a na grmu tem, na rakitovem,
orel siv sedi, v krempljih pa drži
vrana črnega, kakor zrnje pa
pada kri na tla, na črnó zemljó.
A pod grmom tem, pod rakitovim,
fantič mlad leži, mrtev, brez krvi.
Niti lastavke muhohlastavke
okrog gnezda se ne mudé tako,
ko labodke tri tam pod grmom tem:
zvija v boli se rodna mamica,
solze lije — kot se reka vije;
a sestrica — kot vrelca vodica;
a ženica — kakor jutranja rosica.
Solnce zažari, roso posuši.

Velikoruska nar. — Radivoj Peterlin.

28. Ubiti kozák.

Na ravnó poljé
beli sneg praši,
tam ubit leži
mlad vesel kozák;
s travo je zakril
jasne si oči.
Vran pri glavi mu
lačen krokota,
pri nogàh pa mu
joka zvesti konj:
»Pusti, gospodar
mene v širni svet,
ali pa mi daj
plačo za ves čas!«

»»Konj, odtrgaj si
svileni konóp
in v ravnó poljé
zdirjaj kakor blisk!
Trave tri redí
snej na travniku
in iz jezer dveh
se napij vodé!
Hiti brž nato
tja v moj rojstni kraj
in s kopitom tam
v vrata poteptaj!
Pride starica,
moja mamica,
in povpraša te:

‚Oj konjiček moj,
kje gospod je tvoj?
Je li v vojski pal
od sovražnikov,
ali v zlobi ga
sam si poteptal?‘
Odgovori ji:
On ni v bitki pal
niti poteptal
nisem v zlobi ga;
našel moj gospod
si ženico je:
v ravnem polju vzel
si zemljico je!««

Maloruska nar. — Radivoj Peterlin.

29. Iz Tiflisa črez Kavkaz.

Bilo je sila vroče in soparno jutro, ko je drdrala dne 15. julija l. 1902. naša poštna kočija iz Tiflisa proti Mzhetu. Šestero konj — po trije vštric — je vleklo našo Noetovo barko po prašni cesti, da se je vse kadilo za nami. Solidno zgrajena »kareta« ima prostora za pet pasažirjev. Dva sediva znotraj v I. razredu, trije pa spredaj pod usnjatim napuščem. Čisto spredaj na kozlu pa sedita »jemščik« in »konduktor«. Poslednji nima svojega naziva zaman. Konduktor je uradna oseba, ki je odgovorna za točnost vožnje, on oddaja in prejema na postajah pisma, njemu smo morali izročiti tudi svoje vozne karte. Konduktor je oblečen v gruzinsko burko s tistimi patronami na prsih. Za pasom mu visi kinžál. Na glavi ima visoko kosmato kapo. Prek rame ima pa obešeno — poštno trobento, ki nanjo veselo trobi, ko dirjamo iz predmestja tifliškega.

Pravih pasažirjev nas je bilo prav za prav samo petero. Moji sopotniki so bili: neki cestni uradnik, neki Rus s svojim sinom dijakom in mlad Francoz.

Onkraj Mzheta se pokrajina razširi. Lepo obdelano polje, po katerem so želi pšenico, leži pred nami. Tudi vinogradov je tukaj vse polno. To je krasna ravan! Spominjala me je na Ljubljansko polje ali na lepo Savinjsko dolino pri Žalcu. Tu pa tam stojé vasi in posamezne hiše — toda ljudje so čisto drugače oblečeni ko pri nas. Naša cesta je široka, da se izogneta lahko po dva parizarja, ter je zmeraj v najboljšem stanju. Vojaško-gruzinska cesta, kakor se zove uradno, je ponos Kavkaza in Rusije sploh. Postaje so vse zidane. Važnejše so enonadstropne, manjše samo pritlične; vse pa so zgrajene po istem vzorcu. Spredaj je soba za »buffet«, potem pa je soba za prenočišče, kjer jih prenočuje lahko po več skupaj, ter še posebna spalnica za »boljše« pasažirje.

Več ur smo brzeli prek rodovitne ravnine; pri postaji Dušét (938 m) pa smo bili prišli v hribe. Bilo je zdavnaj poldne, ko smo použili v buffetu svoj obed, ki nam je imenitno teknil. Saj smo pili tudi izvrstno gruzinsko vino. Dušét je mesto s kakimi 3000 prebivalci in ima precej močno posadko. Puškin je svoj čas doživel tukaj komičen slučaj. Ves utrujen je bil prišel k nekemu Gruzinu in je prosil počitka. Gospodarja ni bilo doma. Gospodinja ga sprejme in ga uvede v sobo, kjer pesnik

z mirno vestjo leže na divan. Nenadoma pa pride gospodar domov, in ko mu povedó, da spi v njegovi hiši tujec, plane k njemu, ga zbudi in ošteje ter spodi izpod strehe. Par dni pozneje se je moral nevljudni Dušetčan v Tiflisu zagovarjati zaradi svoje »gostoljubnosti« ter prositi Puškina odpuščenja.

Od Dušéta se popenjamo po strmi cesti kvišku po ovinkih med njivami in pašniki. Stopil sem z voza in presekal peš par takih serpentin. Tod okoli prebiva poseben narod, takozvani Osetini, kakor čitam v ruskem »putevoditelju«. Peljali smo se mimo njihovih sel in videl sem, da se precej razlikujejo od Gruzinov po postavi in po obleki. Kmalu smo dospeli v ozko dolino, po kateri nas je ves čas spremljala reka Aragva — bolje rečeno: tekla nam je naproti.

Dolina se zožuje čimdalje bolj. Pokrajina pa je prekrasna. Temni gozdovi pokrivajo visoke planine, po lazovih pa stoje aúli (vasi), cerkve in ostanki starih obrambnih stolpov. In zopet smo prišli med nove ljudi — jako bojevita ljudstva, ki pa seveda ne smejo kazati svoje bojevitosti. Za to skrbijo kozaki. Začelo se je mračiti, in ko mi je moj sopotnik pripovedoval, kakšno orožje nosijo ljudje v teh krajih, so se mi skoro ježili lasje in zdaj pa zdaj sem pogledal skozi okno, če ne stopa morebiti za našim vozom kak tak junak. »Ne bojte se,« se mi je smejal tovariš, »tod smo varni kakor na Nevskem prospektu.«

Bila je že deveta ura zvečer, ko se je ustavila naša dvojnata trojka. Prispeli smo bili v Pasanaur, gruzinsko vas sredi globoke soteske. Pred lično zidano belo postajo nas je že pričakoval »postajenačelnik« ter nam odkazal prenočišče v »generalski«, t. j. posebni sobi. Moj sopotnik uradnik pa je bil odšel spat v vas k svojim znancem. Pred spanjem je bilo treba večerjati, in čujte, gospodar — ženske nisem videl nikjer nobene — nam je naštel celo vrsto jedi, od šašlíka do praženih postrvi. Midva s Francozom sva si naročila postrvi, Rus s svojim sinom pa je varil čaj in jedel meso, ki si ga je bil vzel s seboj iz Tiflisa. »Monsieur« — tako bom odslej imenoval Francoza — je bil čisto zadovoljen z gruzinskimi postrvmi, ki sva jih pošteno zalila z vinom; nato sva šla spat.

Bila je izvrstna postelj — in vendar dolgo nisem mogel zatisniti oči. Zunaj je šumela Aragva. Zdaj pa zdaj je zalajal kak pes. Sicer vse tiho. Nisem bil utrujen, ker sem sedel ves dan skljućen v kočiji. Pa spavaj, če moreš! Šele proti jutru sem

zadremal — a skoraj je bilo treba vstati. Rus nam je skuhal čaja, mleka in kruha je dal gospodar. Kmalu — bilo je okoli pete zjutraj — smo spet sedli v kočijo, ki nas je vlekla proti postaji Mleti. Zdaj smo šele videli, v kako romantičnem kraju smo prenočevali.

Cesta se vije čim dalje više, pokrajina je bolj in bolj divja. Visoke planine se dvigajo ob desni in ob levi.

Naši konji so bili prisopihali z nami 1513 metrov visoko in obstali smo pred največjo postajo vse vojaško-gruzinske ceste, pred Mletmi. Mleti imajo enonadstropno postajo. Tukaj prenočuje največ turistov, ker je največ udobnosti. Zlasti tisti, ki se peljejo iz Tiflisa zjutraj ob sedmih s prvo pošto, ostajajo črez noč v Mletih. Mi smo se pomudili tukaj le kako četrt ure, da smo zamenjali konje, ki se menjavajo na vsaki postaji. Odtod pa se začenja kavkaški »Semmering«. Nič manj nego osemnajst velikanskih serpentin se vije po strmem gorovju kvišku. Našo kočijo vleče sedmero konj. Spredaj namreč je pripržen še en konj, ki ga jaše gruzinski deček, dajoč tako obema trojkama pogum. Čim više leze naša kočija, tem širši je razgled po planinah, ki so do vrha če ne obrasle z gozdovi, pa vsaj pokrite z zeleno travo. In po teh obronkih so prilepljeni tu pa tam gruzinski aúli s cerkvami. Hiše imajo vse ploščnate strehe. Redkokje je videti katero, ki bi bila sezidana v našem slogu. 2209 metrov visoko stoji postaja Gudaur ob strmem prepadu. Okoli postaje je več poslopij, n. pr. močno zidana dvonadstropna hiša za cestne uradnike in pa meteorološki observatorij. Gledal sem izpred postaje na ovinke, vsekane v skale, in toliko, da se mi ni zvrtelo v glavi. Da, ruski inženirji, ki so zgradili tako delo, tudi nekaj znajo! Naša kočija teče ob prepadu. Ob robu je cesta zavarovana z zidom. Na najbolj opasnih krajih so naredili celo predore in pokrite galerije, skoz katere se vozijo pozimi, ko se udirajo z višav snežni plazovi. A četudi se vozimo skoro v višini našega Grintovca, je vendar okrog in okrog vse zeleno. Zelene loke in lepi pašniki se razprostirajo proti »Krestovi gori« (Križni gori). Tu pa tam nas srečavajo odrasli gorci v svojih slikovitih nošah, otroci pa nam mečejo v kočijo šopke planinskih cvetlic ter se prekucavajo mimogrede v »kolesu« po cesti, češ, da bi jih tujci občudovali zaradi njihove gibčnosti. Če ostane šopek v kočiji, pade iz nje kaka kopejka, za katero se otroci na glas zahvaljujejo. Često pa

prilete cvetlice spet nazaj na cesto in mladi Gruzinčki delajo seveda kisle obraze ...

Končno smo dospeli do »Krestovega perevala«, 2379 m visoko, po gladki in široki cesti v kočiji! To ni kar si bodi. Na desni stoji kamenit križ, o katerem pripovedujejo, da ga je bila dala postaviti cesarica Tamara. Pri križu sem izstopil ter si natrgal potočnic, ki jih imam še zdaj v spomin na Kavkaz.

In kako veličasten razgled se nam odpira vseokrog s te višine! Med nami in med nasprotnimi planinami zija velikanski prepad. Tam pa kipijo gorski velikani pod sinje nebo. Človeških bivališč tod ni več videti. Sama neoskrunjena, čista priroda kraljuje povsod v vsej svoji svobodi. Toda najvišjega gospodarja vseh teh planin, Kazbéka, še ne vidimo; zakrivajo ga nekatera predgorja. Tu gori je tudi meja med južnim in severnim Kavkazom. In čim niže drdramo, tem jasneje vidimo razliko med obema. Južna stran je bila zelena, vesela, obrasla z gozdovi, severna pa je gola, pusta, a romantična skala. Po velikih ovinkih smo prispeli do postaje Kobi; tu se snidemo z divjo gorsko reko Terékom, ki nas spremlja odslej skoraj neprestano do našega cilja, do Vladikavkaza. Jako zanimiva postaja je Kazbék, kamor smo se bili pripeljali ob treh popoldne. Postajno poslopje je enonadstropno. V prostranem jedilnem salonu smo obedovali. Gruzinski dečki so prišli ponujat gorskih kristalov, ki jih lomijo po planinah. Par najlepših takih kristalov sem si kupil. Med obedom je vstopil v sobo star, sivolas Gruzin in se začel pogovarjati s poštarjem v gruzinščini. Poštar nam pravi, da ima starec 108 let ter da je poznal ruskega carja Pavla. Mož je bil velik in še precej krepak. Govoril je počasi, le oči so mu bile že motne. Vprašali smo ga, ali mu smemo ponuditi čašo vina, pa se je zahvalil, češ, da vina sploh ne pije. Čuden vtisk je naredil na vse navzočne ta starec, ki živi že v tretjem stoletju ...

Kraj Kazbek je vas, zanimiva iz dveh ozirov. Prvič je tukaj pokopan gruzinski pesnik knez Kazbék, ki je umrl l. 1893. ter ima tukaj tudi svoj spomenik. Drugič pa se vidi odtod gora Kazbék — kadar se namreč Kazbéku zljubi, da se smrtnikom pokaže s svojih nebeških višav. Najvišjega vrha, žal, tudi mi nismo mogli videti, ker ga je pokrivala siva megla. Imajo svoje muhe taka gorska veličanstva! Tako ima ta veličastni Kazbék ljudi rad za norce. To veselje si on lahko pri-

vošči, saj kipi njegovo teme 5043 metrov visoko pod sinje nebo. A že to, kolikor smo videli tega velikana, je grozna visočina. Na Kazbékovi glavi in po njegovih plečih leži večni sneg, vendar tudi ta lednik nima miru pred raznimi plezači. Več turistov mu je že prišlo na teme. Ne daleč od postaje v Kazbéku je posebna hiša, kjer stanujejo uradniki, ki opazujejo gibanje ledenika. Tukaj se dobivajo tudi konji za turiste, ki hočejo jahati v planine.

Kočija drdra dalje ob Tereku. Komaj smo se načudili gigantskemu Kazbéku, že nas čaka čisto novo presenečenje. Naša cesta se vije po soteski, ki ji ni para v Evropi. Globoko pod nami šumi in buči divji Terék, mi pa se vozimo po cesti, ki je vsekana v živo skalovje. Mestoma visi skalnata streha celo prek ceste. Smeli železni mostovi vežejo strme bregove. Visoke kiklopske škarpe podpirajo cesto. Ta znamenita, divje-romantična soteska je takozvano »Darjalskoje uščelje«, t. j. Darjalska soteska. Ob desni in ob levi se dvigajo gole skalne stene nad 1500 metrov visoko. Moj sopotnik mi je pravil, da se udirajo tod neredkokrat silni plazovi z ledenikov in da je prav vsled takih plazov nastala Darjalska soteska. Terek si je moral skoz skalnate jezove sam prebiti svojo pot in zato je ta kraj tako divji. Za človeško fantazijo pa ga ne poznam do zdaj zanimivejšega kraja. Opisati to veličastnodivjo prirodo je nemogoče. To je treba, da vidi človek sam s svojimi očmi.

Skozi Darjál smo se vozili kaki dve uri in poslušali in gledali, kako je skakal divji gorski sin Terek preko skal in kamenitih pragov ... Tako divje reke, kakršen je Terek, še nisem videl nikjer. Pravi svobodoljubni Kavkazec! Ni čuda, da podere Terek vsako leto nasipe in obrežne zidove. Delavci imajo po Darjálu opravka vse leto. V Tiflisu sem čital v dnevniku »Kavkazu« dan pred svojim potovanjem v te kraje, da je v Darjálu izpodmita cesta na več krajih ter da bodo morali popotniki hoditi nekaj časa peš, dokler ne pride ponje druga kočija. Telegram me je bil vznemiril. Povprašal sem na postaji, kaj je na tem resnice. »Ej, to je nekaj vsakdanjega v Darjalski soteski!« mi reče uradnik; »boste pač hodili kako četrt ure daleč peš. Potem pa vas sprejme spet druga kočija. Bodite čisto brez skrbi!« Kakor mi je uradnik povedal, tako je bilo. Pri postaji Larsu je bil Terek razrušil obrežje tako, da smo morali izstopiti ter iti par sto korakov peš. Delavci bogve kake

narodnosti so nam prenesli prtljago in kmalu smo prišli na varen kraj, kjer nas je čakal že drug voz. Vse gre na tej cesti točno — po vojaško. Saj stoje na več mestih majhne trdnjave, v katerih so nastanjene kozaške posadke...

Vožnjo črez Kavkaz prištevam med najzanimivejše dogodke in najlepše užitke v svojem življenju. A če napravi Kavkaz s svojimi planinskimi velikani in z vso svojo mrtvo in živo prirodo vred že na nas planince, ki smo v svoji domovini vajeni visokim goram, tako veličasten vtisk, kako vpliva vse to šele na severnega Rusa, rojenega na neskončni, enolični ravnini! S kako čarobno močjo prevzemajo te nenavadne višine domišljivost ruskemu poetu, pisatelju in umetniku, ki potuje črez Kavkaz! Kaj čuda torej, če je ostavilo to krasno in divjeromantično pogorje v pesnitvah še vsakega ruskega poeta, ki ga je kdaj videl, neumrjoč sled. Naj imenujem samo Puškina in Lermontova. Puškin se spominja Kavkaza v opisu svojega potovanja v Arzrum (Erzerum) v mnogih lirskih pesmih in v svoji epski pesnitvi »Kavkaški ujetnik«. Še bolj pa je proslavil Kavkaz njegov vrstnik Lermontov. Opeval ga je ne samo z lirskimi stihi, ampak tudi s svojimi epskimi poezijami. Dejanje njegovega romana »Junak našega časa« se vrši vse na severnem Kavkazu, dasi so ljudje v tej povesti po večini Rusi. Kaj pa njegovi klasični epi »Izmael-bej«, »Demon« in »Mcyry«! Kdor čita te bisere ruskega pesništva, vidi v vsakem stihu, kako so bili Lermontova navdušili kavkaški gorski velikani in pa zanimivi ondotni orientalci s svojimi pravljicami in legendami...

Pri postaji Balti, kamor smo bili prišli, ko se je že mračilo, se dolina razširi. Tukaj smo spet zamenjali voz; potem smo leteli po ravni in široki cesti mimo par trdnjav proti Vladikavkázu, kamor smo prispeli že v temni noči.

Drugo jutro, ko sem se prebudil, je pršel dež, tako da sem si moral mesto ogledati z izvoščikom.

Vladikavkaz je šele 100 let star ter leži ob obeh bregovih Terekovih. Šteje okoli 40.000 prebivalcev, med njimi je jako veliko vojakov. Mesto ima široke, prijazne ulice; kaj posebnega pa tukaj ni videti. A ker leži precej visoko, je zrak čist in življenje v tem mestu utegne biti prijetno. Šila rad bi bil obiskal slovensko naselbino, ki leži v tem okraju in ki je naročena n. pr. tudi na knjige Družbe sv. Mohorja, toda v dežju se voziti po neznanem kraju in po slabih potih mi pač ni kazalo.

Anton Aškerc.

30. Pozabljenim.

Vseh mrtvih dan!
Na tisto tiho domovanje,
kjer mnogi spé nevzdramno spanje,
kjer kmalu, kmalu dom bo moj
in — tvoj,
nocoj se vsul je roj močán,
saj jutri bo vseh mrtvih dan,
vseh mrtvih dan!
Bledó trepeče nad grobovi
tisóč svetíl
in križe, kamne vrh gomil
jesenski venčajo cvetovi —
vseh mrtvih dan!
Kjer dragi spé jim po pokopi,
klečé, solzé živočih tropi,
oh, dušo tre jim žal in bol;
pod zemljo pol, na nebu pol
nocoj jim je srcé:
na grob lijo grenké solzé,
v nebó kipé gorké prošnjé!

O, le klečíte, le molíte,
po nepozabnih vam solzíte,
da bode grob od solz rosán,
saj jutri bo vseh mrtvih dan,
vseh mrtvih dan!
Solzíte,
molíte!...
In jaz?
Ko misli vsakedó na svoje,
koga, koga pa srce moje
spomínja se tačas?
Vas, zabljeni grobovi,
kjer križ ne kamen ne stoji,
ki niste venčani s cvetovi,
kjer luč nobena ne brlí.
O, če nikdo
nocoj se vas ne spomni,
pozabil ni vas pevec skromni
in pa — nebo!

Simon Gregorčič.

31. Memento mori!

Dolgost življenja našega je kratka.
Kaj znancev je zasula že lopata!
Odprta noč in dan so groba vrata;
al' dneva ne pové nobena prat'ka.

Pred smrtjo ne obvar'je koža gladka,
od nje nas ne odkup'jo kupi zlata;
ne odpodi od nas življenja tata
veselja hrup ne pevcev pesem sladka.

Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta
in od veselja do veselja leta,
da smrtna žetev vsak dan bolj dozóri.

Znabiti, da, kdor zdaj vesel prepeva,
v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
molčé trobental bo: Memento mori!

France Prešeren.

32. Biser.

Skrb mi je tičala v srcu, ko sem šel pred tri in dvajsetimi leti po Poljanski cesti proti Marijanišču. Šel sem pred sodni stol urednika »Doma in sveta«, pokojnega dr. Frančiška Lampeta, ki je bil prebral prvo mojo študentovsko novelico. Strahu in upa poln sem mu pogledal v majhne oči.

»Je — pa ni, je — pa ni!« je bobnal s prsti po pultu in se mi dobrohotno smejal z globokim basom.

»Kaj pa ni?« sem vprašal boječe.

»Ha-ha-ha, kaj ni? Ne vem, sam ne vem!« In zopet je bobnal po pultu. Nato pa se je ozrl na uro.

»Veste kaj, ljubi moj, pojdite na vrt! Samo nekaj minut je še do obeda. Na obed vas vabim; tamkaj se zmeniva.«

Hodil sem gor in dol po vrtu. Kadarkoli sem prišel do uljnjaka, sem mehanično prebral napis nad njim: Muha, daj kruha! Nato sem se okrenil in ob taktu noge še parkrat ponovil: Muha, daj kruha! Potem se je prelila ta deklamacija v hitrejši ritem in sem slišal bobnanje nervoznih suhih prstov po pultu, smeh v basu in: »Je — pa ni, je — pa ni, je — pa ni.« — »Zakaj ni?« — »Ne vem, sam ne vem — ha-ha-ha!«

Pa sem se razjezil in sklenil uiti. »Če ni, mi povej, slavni urednik! Če ne veš, zakaj praviš, da ni?«

Tik pred uljnjakom sem se naglo obrnil in raztegnil korak, da bi ubežal. Toda pri vratih me je srečal urednik, me pogledal z veselimi očmi, me prijel za roko in odvedel v obednico.

»Kaj bi popravil?« sem vprašal.

Zopet se je veselo zasmejal.

»Ne vem in sploh ne vem, ali se da to popraviti.«

Začela sva jesti. Kosilo je bilo skromno, toda zame pojedina. Urednik mi je stregel in ponujal, da me je bilo sram in sem bil ves rdeč. Po kosilu sva posedela za trenutek. Uredniku se je lice zresnilo, nalil mi je čašo vina, tudi sebi je kanil nekaj kapljic v kozarec, trčil in rekel: »Naprej, mladi prijatelj! To ne sme biti vaše zadnje delo.«

Ko sva izpila, se je za hip zamislil. Oči je imel skoraj popolnoma zaprte. Mežé je nato vzdihnil in rekel čuda ginjeno in slovesno: »Dobra povest je dar božji, je biser, in blagor mu, ki ga najde.« Nato je zopet pomolčal, kakor bi prisluškal odmevu svojega stavka, potem je naglo vstal in mi segel v roko.

»Pišite in še mi prinesite! Z Bogom!« . . .

Vračal sem se po Poljanski cesti — študent dosita sit — in nič več ni bilo strahu in ne jeze v mojem srcu. Z otročjo modrostjo sem preudaril, da je bila novelica prav za prav dobra, sicer bi ne bil jedel z urednikom.

In sem zopet pisal.

Fran Sal. Finžgar.

33. Napisi za mesece.

Januar.

Zametlo pot nam brez sledóv,
in vendar moramo naprej;
veselo stopi, brate, glej:
tvoj pot gre v celo, čist in nov.

Julij.

A jutri pojdem na goró,
naj se oči mi napijó
višin, daljin — da z bleskom tem
nasproti pojdem hudim dnem.

Marec.

Sveti Gregor je ptičke poženil,
Jurij bo kmalu rožam odklenil,
kamor pogledaš, usta na smeh
kisel obraz je zdaj smrtni greh.

November.

Pojdi med grobove,
tiho požalúj,
a ne izprašuj,
živec; svoje dnove
brez mrličev snuj!

Oton Župančič.

34. Poslanica o prozi.

O prozi sem se vam namenil nekaj povedati.

Proza! — »Uh, ta človek,« je razlagala gospodična Mira svoji prijateljici Veri, »uh, ta človek, to ti je sama proza, živa proza! Obupala bi, tako ti rečem.« In če si ob tem pogledal obraz zabavljive Mire, je to namrdnjeno lice izpričevalo, da je tisti človek, ki je po njeni sodbi sama proza, grdež in dolgočasen pustež.

Iz tega bi se dalo dokazati, da mladi, bolj nade polni kot nadobudni literati veliko više cenijo pesem, t. j. poezijo, kakor prozo. Imenitno se jim zdi edino le ime: pesnik; prozaik — kdo bi se zanj menil! Proza, to je le dolg čas, prozaik še umetnik ni! Da bi tak nosil dolge lase! Ne, ne sme jih! Kam pa pridemo?

V tako slabi veljavi je proza med mladino — izjeme le potrjujejo pravilo — in vsled tega ni čuda, da dežuje verzov na uredniške mize, da poganjajo križem domovine kot pomladanski zvončki na ledinah in ozarah. Pa zakaj?

Zato menda, ker posamezni človek prehodi in preživi iste faze v kratkem, kakor so jih preživljali narodi v stoletjih.

Vsak narod je bil v mladostni dobi pesnik; poezija mu je bila b e s e d a, ne pa pismo; pa samó beseda ni bila dovolj, še struna jo je morala spremljati. Zato so narodne pesmi najstarejše slovstvo vsakega ljudstva in zato se pač vsakdo redno poizkusi v pesmi in ne v prozi, če čuti v sebi količkaj poklica za leposlovje. Kljub temu pa se lahko dokaže, da se je izmed sto takih poskuševalcev v verzih rodil komaj en edini pesnik. Mnogi iz one stotine opusté kmalu verze in Muze, ker je bila stvar zanje le bolj moda kakor dušna potreba; drugi pa presedlajo in se oprimejo proze ter obrode dobre sadove. To je pa pri vseh tistih naravah, ki čutijo v sebi resnično sveti ogenj, radost in veselje do leposlovja. Kdor čuti ta ogenj, kdor ga nosi v prsih, on pojde naprej in bo dosegel, kar se doseči dá: pesem ali — prozo.

Če govorimo o prozi, je treba najprej pregnati zbeganost o pojmu proze. Proza je — nevezana beseda v pismu ali govoru. Vse torej, kar se na svetu razodene z besedo, je proza v širšem pomenu. Proza v ožjem pomenu pa je takisto poezija kakor ona, ki ima le to nebistveno razliko, da je beseda merjena in — vezana, dočim v prozi tega ni. Vse drugo pa, kar potrebuje pesnik stihotvorec, potrebuje tudi pesnik prozaik. Oba namreč imata isto nalogo, da dogodke in pojave, ki tvorijo človeško življenje, z b e s e d o tako opišeta, da more ta spis v čitatelju ali poslušalcu zbujati in roditi estetične užitke. Kakor hitro ti branje prozaičnega spisa ne zbudi takega občutka, resnične, čiste notranje zadovoljnosti, ampak zbuja zoprnost, gnus, nizkotne nagone, dolg čas, potem tista proza nima s poezijo nikakega sorodstva in stika; tako delo ni literarno, ni leposlovno. Če pa ustreza zgoraj navedenemu namenu, potem ta proza ni več tista zaničevana, suhoparna dolgočasnost, ampak je resnična poezija.

Redno in splošno se prebira rajši — proza — kakor pesem. Zares dobra pesem, ki jo človek bere dvakrat, desetkrat, pa je je vselej vesel, to je biser, to je dar božji. Zato je pa tako redka. Vsled tega bi marsikdo, ki ima dar in zmisel za leposlovje, utegnil biti dober prozaist, dočim v pesmi ne bo nikdar prišel do praga onega hrama, kjer je zlati dom visokoletečih Pegazov. Zato je treba posvečati več ljubezni poeziji-prozi.

K a j naj piše začetnik prozaist? Vse! Le zgrabi življenje kjerkoli in koderkoli, povsod je interesantno, samo opiši in

povej to, kar more zbujati estetičen užitek. Vsak dogodek ali dožitek, vse nosi v sebi idejo, polno filozofsko resnico. To zadnje pa je zrno, namreč ideja, misel! Zato oni, ki ima dosti bogastva idej in misli, ne bo nikdar vprašal: »Kaj naj pišem?« Še preveč ima snovi.

Toda misel imata tudi matematik in slovničar, pa ta dva nista še pesnika. K ideji je treba obleke — oblike — besede. Tako pride drugo važno vprašanje: K a k o naj pišem?

Na to bi morda najbolje odgovoril takole: »Kakor je komu dano in dodeljeno, tako naj piše in tako bo pisal do smrti.« Ob tem »kako« pride na dan pisateljeva individualnost, če ni le smešen posnemovalec sloga, besedi in rekel. Francoz dobro pravi: Le style c' est l' homme.

Seveda je tudi tu šola potrebna. Drugače ne bi bil zapisal že stari Aristotel nekak »abc« poetičnega snovanja: slikanje duševnega razpoloženja, strasti in dejanj. Notranje in zunanje življenje — to naj diha iz pisane poetične besede. Če pa hočeš to videti in občutiti, o p a z u j! Opazuj kakor duša, ki išče vzrokov in zvez v življenskih pojavih in jih smotreno veže v svoji domišljiji. Torej opazuj in uživaj najbolj sam z vso dušo — in boš videl: uživali bodo tudi tisti, ki bodo brali. Piši torej, kakor moreš, kakor ti tvoja osebnost narekuje — če ti sploh narekuje.

F r a n S a l. F i n ž g a r.

35. Lesnike.

1. Da bila tvoja moč bi nad vse velika,
ne vbraniš se muh in zlobnega jezika.

2. Iz tega na zemlji premnogo rodi se gorjé,
ker umu brezum nastavlja vedno rogé.

3. Življenje človeško podobno je vodi,
ki vsaka po svoji strugi hodi.

4. Ti sam si kriv, da veja zadene te v óči,
a vendar glasnó od néba kličeš pomoči.

5. Kdor moder je, ve daríti in tudi jemáti;
on hrani druge, a noče sam stradáti.

F r a n c e L e v s t i k.

36. Domači raj.

Če je pogledal Jurij Povoden skozi malo okno svoje stare bajte ali je stopil na prag in se je s počasnim, dolgim pogledom razgledal naokoli, ali ni zrl naravnost v raj?

Glej, pod hribom, sredi polja, domača farna cerkev. Okoli nje se stiskajo hiše, bele, z opeko krite, kakor piščeta krog koklje. Bolj ob koncu vasi, dalje od cerkve, čepé slabotnejše: lesene koče s temnejšimi stenami, s temnejšimi strehami, s slamo krite. Na levi, proti južni strani, so njive, za njimi gozdovi. Kakor bi stala ob robéh le deca, se zdi; dalje gori pa starejši iz rodu smrek, borov in macesnov. Čim dalje v ozadju, tem večji so. Nenadoma se nehajo; nad njimi vidi oko le še nebo, za njimi v ozadju gorovje. Resno, mrko in močno stoji dan za dnem tam v ozadju kakor mogočen, nepremičen čuvaj paradiža.

Onstran vasi, na severu in zahodu, svet pada. Bel pas se vidi med njivami: cesta, z drevjem na redko zastražena. A nenadoma, glej, se izgubi med dvema nizkima gričema, kakor bi se bila v zemljo zarila, skrita v klancu beži v dolino.

Ne namakajo paradiža štiri reke kakor so svetopisemski raj, pač pa dve. Obe prihajata iz domovja teh vedno nemirnih, vedno potujočih bitij, gori z gór. Večja, rjavkasta od dolgega življenja, počasna in utrujena od dolgega potovanja, je skoro povsem skrita v globoki strugi. Le tu tam zabliska za hip z nemirnim očesom ob kakem ovinku, a se takoj spet skrije med obrežje. Šele spodaj pod hribom ob Dolinčicah, malem selu, stisnjenem med njo in med hrib, se razgrne v svoji ogromni velikosti in moči. Tam vzame v naročje manjšo sestro, da nadaljuje z njo svojo pot. Ta prihiti kakor brezskrben, razposajen otrok z jugovzhoda, čisto bela, vsa drhteča in trepetajoča v svoji mladosti in lepoti. Beži po čisto plitvi strugi, deloma ji umetno zgrajeni po človeški roki, da ne bi zašla noter na njive in travnike, ako se kdaj razljuti in se v srdu napihne, da postane od same jeze vsa rjava in grda in nevarna vsej okolici. A v svojih prijaznih dneh se lesketa med nizkim jelševjem kakor dolg bel pas, ves posut z žlahtnimi kameni, ki se v solncu neprestano lesketajo, da jemlje človeku malone vid.

Trikot med obema strugama je zarasel z jelševjem in leščevjem. Za temi pritlikavci se razgrinjajo njive in travniki, kakor bi počivali na široko odprti, mirni dlani božji.

Polagoma se pričenja mesto. Najprej stoje hiše posamič, kakor bi bile utrujene zaostale pri brzem teku te velike armade hiš. Potem jih je po več in več skupaj; naposled zid ob zidu, streha ob strehi, da tišče druga drugo.

Nad vso to zmešnjavo pa kipé kakor mogočni velikani nad zavzetimi in od začudenja onemelimi pritlikavci zvoniki, vedno mirni, resni in dostojanstveni kakor stari puščavniki, pogrezneni v globoko razmišljevanje. Trikrat na dan molijo s počasnimi, zvočnimi glasovi, da se njih molitev razlega daleč po deželi. Včasih se oglase z otožnimi glasovi. Čudno resno plavajo glasovi čez polja, čudno resno kipe gor proti visokemu nebu — za rajnika molijo in prosijo nebesa usmiljenja zanj... A ob solnčnih nedeljah zjutraj, tudi sredi dopoldneva, zapojo, da hite njih radostni zvoki kakor vriskajoči fantje črez prazniški svet. Ko zaslišijo ljudje to pesem, hité iz hiš, prazniško obločeni, s prazniškim veseljem v očeh, s prazniškimi mislimi v srcih, in sledé glasu pesmi, kakor bi jih vabila s čarovno močjo.

V daljavi pa kipe v nebo gore še više nego zvoniki. Še resnejše so kakor zvoniki in tako čudno razrezane in raztrgane so. In same režejo spet s svojimi iglastimi ostrinami v modrino neba, da včasih, tako ob zgodnjih jutrih, še večkrat ob lepih mirnih večerih, krvavi iz stoterih ran...

Dan na dan je gledal Jurij Povoden ta paradiž, a njega lepoto je čutil le nezavedno. Ni se ji niti čudil niti ni mnogo razmišljal o njej. Ljubil jo je, kakor ljubi majhen otrok svojo mater. Ne govorí ji lepih besed, ker jih ne zna, a vendar mu je najlepša izmed vseh žen.

Fran Ksaver Meško.

37. Ivan Vajkard Valvazor.

Za Kranjo premožen,
za Kranjo učen,
za Kranjo ubožen,
za Kranjo rojen.

Dr. Jakob Zupan.

I.

Ivan Vajkard Valvazor se je rodil leta 1641., najbrže dne 28. maja, v Ljubljani na sedanjem Starem trgu v hiši štev. 4. Njegov oče Jernej je imel na Kranjskem več gradov, med njimi tudi Medijo pri Zagorju. V Mediji je bil napravil ustanovo za duhovnika, ki je moral stanovati v gradu; zanimivo je, da je

Jernej ukazal duhovniku brati evangelij v slovenskem jeziku; to je blagi graščak ukrenil gotovo z ozirom na družino, ki je bila zmožna le slovenskega jezika. Valvazorjeva mati je bila Ana Marija, iz rodovine pl. Ravbarjev.

Latinske šole je pohajal mladi Valvazor v Ljubljani pri jezuitih, kjer so delovali takrat dobri učitelji, posebno Ivan Ludovik Schönleben (1618—1681), ki se je marljivo bavil z raziskavanjem zgodovine kranjske dežele. Tudi v mladem Valvazorju je zanetil veselje in ljubezen do domače zgodovine. Bila je takrat navada, da so plemiški sinovi izpopolnjevali svojo izobrazbo na potovanju. Tudi Valvazor se je zgodaj napotil v tuji svet, da bi si ondi izbistril svoj um, poglobil svoje znanje in razširil duševno obzorje. Prepotoval je Nemško, Italijo, Francosko in je prišel celò v Afriko. Zadnje svoje potovanje je nastopil leta 1685. Ob tej priliki se je seznanil z učenjakom Erazmom Francisci-jem, ki mu je pozneje pomagal pri njegovih delih, in je posetil mesto Nürnberg, kjer se je kmalu nato tiskala njegova kranjska zgodovina.

Valvazor se je poročil leta 1672. z Ano Rozino pl. Grafenwegovo, ki mu je porodila šest sinov in tri hčere. Takoj po poroki je kupil Valvazor romantično ležeči grad Bogenšperk nad Litijo in kmalu je izpremenil svoj novi dom v pravo svetišče znanosti in umetnosti. Tu je razvil plodovito in mnogostransko pisateljsko delovanje. Priskrbel si je vseh mogočih sredstev, ki naj bi mu služila kot pisatelju. Razen nekaterih drugih del je izdal v kratkih presledkih krajepis Kranjske, krajepis gradov Lambergove rodovine, krajepis Koroške in Solnograške ter izdelal in objavil zemljevid Koroške, Kranjske in Hrvatske. A vsa ta dela so bila le nekaka priprava za njegovo največje delo, ki ga je nosil že dolga leta v svojem srcu. Sklenil je namreč natančno popisati Kranjsko v krajepisnem, prirodoslovnem, narodopisnem in zgodovinskem oziru.

II.

Preden se je Valvazor lotil tega velikega dela, se je vestno pripravljal nanje in je prepotoval tedanjo Kranjsko in obmejne pokrajine. Nobena gora mu ni bila previsoka, nobena jama, nobena votlina preglobokа. Natančno si je ogledal vsa mesta, trge, vasi, gradove, samostane, važnejše cerkve in stavbe, starinske spomenike in jih tudi narisal. Povsod je nabiral stare

denarje in določeval njih starost. S trudoljubno marljivostjo je preiskal vse dostopne knjižnice in arhive. Na vse strani je pošiljal poslance do graščakov in posestnikov arhivov ter jih prosil, naj mu prepuste dotične listine vsaj v uporabo. Večina graščakov se še zmenila ni za to in mu ni niti odgovorila; drugi so bili celò tako ozkosrčni, da mu niso dovolili vstopa v svoje arhive. To so bile bridke izkušnje za Valvazorja. Toda njegova trdna volja je premagala vse ovire in tolažila ga je zavest, da je še vendar nekaj mož, ki so uvideli važnost njegovega podjetja. Bodrilo ga je tudi priznanje, ki mu ga je izkazala kraljeva družba na Angleškem s tem, da ga je imenovala za svojega člana.

Tako je zagledalo naposled po mnogih trudih in brezštevilnih zaprekah l. 1689. beli dan Valvazorjevo znamenito delo »Ehre des Herzogtums Krain«, posvečeno kranjskim stanovom. Delo obsega štiri debele zvezke in šteje skupaj 3320 strani in 533 podob. Vsa tvarina je razdeljena v petnajst knjig. Vsaka knjiga šteje po več poglavij. Na čelu vsake knjige kakor tudi vsakega poglavja je na kratko označena tvarina, ki jo obdelava dotična knjiga ali poglavje. Bralcu jako olajšujejo pregled ob straneh postavljene besede, iz katerih je razvidna vsebina dotičnih odstavkov. Na čelo temu velikanskemu delu pa je postavljena Valvazorjeva podoba; potem sledi posvetilo kranjskim stanovom; nato so tiskane razne pesmi, v katerih proslavljajo pesniki Valvazorja in njegovo knjigo. Na koncu je pridejano kazalo imen in reči.

Prva knjiga razpravlja o imenih onih ljudstev, ki so bivala v najstarejših časih na Kranjskem. Druga knjiga obsega kratek krajepis Kranjske. S preglednim popisom dežele Valvazor takorekoč bralce pripravlja na sledeče natančnejše popisovanje. Tretja knjiga govori obširno o gorovjih in rekah, o podnebju, o najvažnejših rastlinah, živalih, rudninah in rudnikih kranjske dežele. Četrta knjiga popisuje prirodne redkosti kranjske dežele, kakor jame in votline, preduhe, različne podzemske vode in se konča z natančnim opisom Cerkniškega jezera. Peta knjiga govori o tistih narodih, ki so stanovali zaporedoma v kranjski deželi od najstarejših časov do ustanovitve frankovske vlade, in popisuje v dodatku mesta in trdnjave, ki so stale za Rimljanov na Kranjskem. Šesta knjiga obširno poroča o narečjih, nošah, običajih in šegah, kakor so bile v navadi v različnih delih

dežele, ter končno našteva one kranjske pisatelje, ki so kaj posebnega dovršili na katerem si bodi polju. Dodatek te knjige prinaša tudi pregled Valvazorjevega književnega delovanja. Izključno z verstvom se bavi sedma knjiga, ki govori o poganskih bogovih starih Slovanov, o pokristjanjenju dežele, o odporu, ki je nanj naletela Kristova vera, o razširjenju Lutrove vere in o obnovljenju katoličanstva. Osma knjiga popisuje svetnike, patrijarhe, škofe, redove, župnije in cerkvene igre na Kranjskem. V deveti knjigi razpravlja pisatelj o ustavi in upravi, o sodiščih, o stanovih in o kranjskem plemstvu. Deseta knjiga obsega zgodovino vojvodov in deželnih knezov, ki so gospodovali na Kranjskem od rimskih časov sem. Enajsta knjiga podaja v abecednem redu krajepis vseh mest, trgov, gradov in samostanov. Dvanajsta knjiga obsega natančen popis hrvatske in primorske meje ter trdnjav ob turški meji. Trinajsta knjiga obravnava prazgodovino dežele; naslanjaje se na trinajsto knjigo nadaljuje štirinajsta in petnajsta obširneje deželno zgodovino.

S tem velikim delom je proslavil Valvazor sebe in svojo rojstno deželo. Nihče pred njim in tudi nihče za njim ni izdal o Kranjski dela, ki bi se moglo meriti z Valvazorjevo »Slavo vojvodine Kranjske«.

III.

Spretno je umel Valvazor sukati pero; nič manj nego peresa pa je bil vajen meča. Okrog leta 1660. je bival nekaj časa v Senju pod poveljstvom grofa Nikolaja Zrinjskega, pravnuka sigetskega junaka, ki je imel tu braniti mejo proti Turkom. Odlikoval se je kot hraber in izurjen vojak v viharnem letu 1683. na vzhodnem Štajerskem, kjer so si ga bile izvolile dolenjske čete za svojega podpoveljnika proti Turku.

Različna književna podjetja, zlasti pa ogromni stroški, ki jih je imel s svojo »Slavo vojvodine Kranjske«, so popolnoma uničili lepo Valvazorjevo imetje. Da bi se rešil iz denarnih zadreg, je prodal leta 1690. svojo dragoceno knjižnico zagrebškemu škofu Ignaciju Mikuliću; še danes se nahaja Valvazorjeva knjižnica v Zagrebu. Ker še to ni zadostovalo, se je moral ločiti od priljubljenega mu Bogenšperka, kjer je bil živel samo za umetnost in znanost; prodal ga je kakor tudi druga posestva.

Za skromno vsoto, ki mu je preostala, si je kupil v Krškem leta 1693. preprosto meščansko hišo od pradeda prvega

slovenskega pesnika Valentina Vodnika. V zabavo mu je bilo prebiranje njegove ročne knjižnice, ki mu je bila še ostala, in glasba. Pa prišel je v Krško le umret. Dne 19. septembra leta 1693. je zatisnil trudne svoje oči. Pokopali so ga na gradu Mediji. Zgodovinar Ivan Jurij Dolničar pa mu je sestavil pomenljiv napis, v katerem pravi, da v raziskavanju starin ni nihče prekosil Valvazorja, ki je združeval družinsko življenje z umetnostjo, prijateljstvo z vdanostjo in vojaštvo s književnostjo.

* * *

V svoji »Slavi vojvodine Kranjske« se je Valvazor izkazal spretnega, vestnega zgodovinarja. Res, da so njegova poročila o najstarejših časih nezanesljiva; o rimski dobi na Kranjskem je pa že dobro poučen; za srednji vek je rabil razne kronike, za zadnja stoletja pa je zajemal iz raznih arhivov, in tu se smemo nanj popolnoma zanesti; zlasti važni so njegovi podatki o protestantski dobi na Kranjskem. Čast in slava njegove ožje, pa tudi širše domovine mu je vedno pred očmi. Kako navdušeno poroča o dogodkih, v katerih so se izkazali sinovi Kranjske, ki jih stavi potomcem v zgled! Kulturno-zgodovinskega pomena je njegov popis kranjskega ljudstva; imenovati ga smemo pravi biser v velikem njegovem delu. Ondi se je pokazal Valvazor spretnega folklorista. Literarno-zgodovinsko vrednost ima Valvazorjev dodatek k šesti knjigi, kjer objavlja dragoceno životopisno gradivo o kranjskih pisateljih in kjer kratko, a pravično ocenjuje njih dela. Posebno pozornost posvečuje Valvazor narodno-gospodarskim zadevam. Skratka: veliko njegovo delo nam priča, da je bil Valvazor vsestranski učenjak, neumoren preiskovalec, bister opazovalec, razsoden svetovalec in resničen prijatelj preprostega ljudstva.

Valvazor je bil srednje, v poznejših letih precej obilne postave. Krepko glavo so krasili dolgi lasje, ki jih je imel črez sredo počesane. Izpod visokega, širokega čela in izpod ozkih obrvi so gledale velike, duhovite oči. Močni nos je bil precej naprej pomaknjen iz okroglega obraza. Nosil je male brčice; na bradi se mu je poznala mala jamica. Njegovo humoristično naravo nam razodevajo razne smešne anekdote in opazke, ki jih vpleta v pripovedovanje. Z veseljem je zahajal med preprosto ljudstvo in se je pogosto udeleževal cerkvenih žegnanj in božjih poti.

Valvazor je bil visoko izobražen mož. Razen materinščine je govoril latinski, francoski in laški; čislal je slovensko govorico preprostega naroda; o sorodnosti in razširjenosti slovanskih jezikov je bil dobro poučen. Do narave je gojil resnično veselje in iskreno ljubezen. Umetnost je visoko cenil; izurjen je bil v glasbi, odlikoval se je kot risar, izumil je nov način finega vlivanja velikih in malih kipov; Marijin kip na trgu sv. Jakoba v Ljubljani je modeliran in izdelan po njegovem načrtu. Pa tudi za tehnične stvari je imel smisla, saj je predlagal, naj se na Ljubelju od Sv. Ane na Kranjskem do Sv. Lenarta na Koroškem napravi predor, da bi se tako skrajšala pot.

Valvazor si je zgradil s svojo »Slavo vojvodine Kranjske« veličasten in neminljiv spomenik. A tudi njegovi rojaki so poskrbeli, da svojemu Valvazorju na viden način izkažejo svoje spoštovanje in hvaležnost. Hišo v Krškem, kjer je Valvazor umrl, krasi primerna spominska plošča. Pred državnim muzejem v Ljubljani se dviga ponosen spomenik, ki nam na mogočnem podstavku predstavlja iz brona ulitega Valvazorja v viteški opravi 17. stoletja; kip je ustvaril domači kipar Alojzij Gangl. Vestibul muzeja samega pa diči izvrsten Valvazorjev portret, delo nadarjenega slikarja Jurija Šubica. Valvazorjevo ime nosi trg pred križevniško cerkvijo v Ljubljani; po njem je tudi imenovana planinska koča na pobočju Stola.

Zgodovina Kranjske ne pozna tako plemenitega in požrtvovalnega rodoljuba, kakor je bil Valvazor. Daroval je vse svoje duševne sile, vse svoje lepo imetje v čast in slavo rodne dežele. Proslavil je vojvodino Kranjsko, a pri tem sam ubožal in umrl kot revež. Še poznim rodovom ostane Valvazor zgled pravega domoljuba.

Makso Pirnat.

38. Oko.

1. Oko je božji dar telesu.
Le prosto gledi mi v oči!
Kaj vse počiva nam v očesu,
večkrat ne čutimo sami.

2. Odseva iz oči vsa duša
ko skozi steklo solnčni dan;
če neresnico kdaj posluša,
v očeh ne vidi je zemljan.

3. A kogar je učil lagati
celò z očmi hudobe strup,
pogledi njega so osati
bolj, kot je Judov bil poljub.

Anton Medved.

39. Slika.

1. Solnce rumeno
goro zeleno
zadnjič poljúbilo je;
v krilo temine
hribje, doline
tiho zavili so se.

2. Tam na iztoku
v sinjem oboku
luna prikaže glavó;
bolj se užiga,
vedno bolj miga
zvezdic prijazno zlató.

3. Vetrič pihljaje
jezero maje,
rahlo ob bregu šeptá;
v jezeru čreda
zvezdic se gleda,
v daljni globini miglja.

4. Nočna temina,
slika spomina
srečnih in žalostnih dni;
zvezdam bleščečim,
zvezdam brlečim,
dnevi, enaki ste vi.

5. Jezero krasno,
temno al' jasno,
ti si podoba srcá;
v tebi odseva
vsakega dneva
svit se mi ali temà.

Simon Jenko.

40. Valvazorjevo poročilo o povodnem možu.

V XI. knjigi svojega zgodovinskega dela na 685. strani, govoreč v drugem odstavku o reki Ljubljanici in o plovbi po tej reki, piše Valvazor (s preloženimi besedami) naslednje: »Preden se pa od Ljubljanice poslovimo, je treba še to povedati, da se nahaja v njej prikazen, katero imenujejo povodnega moža, in da se ta večkrat ponoči prikaže in da je to tako splošno znano, da ve vsak čolnar in ribič na Ljubljanici dovolj o tem povedati. Kakor se sploh pripoveduje, je v prejšnjih časih ta pošast večkrat tudi o belem dnevu prišla iz vode in se je prikazala v človeški podobi. In prikazala se je potem leta 1547. prvo nedeljo meseca julija na Starem trgu pri vodnjaku, kjer je bilo vse sosedstvo zbrano in se je s poštenim plesom razveseljevalo, kot zalo olepotičen mladenič čedne in brhke postave; prijel da je neko dekle, Urško Šeferjevo, se z njo precej seznanil in naposled mimo stiškega dvorca proti reki zaplesal ter planil z njo v vodo. Ta nenavadni dogodek hočem obširneje razpravljati v letopisnih zgodbah. Odkar pa so reko večkrat blagoslovili in posvetili, ta pošast bolj miruje. Vendar bi se dala o tej prikazni napisati obširna knjiga, kakor jo je napisal Praetorius o šleskem duhu Libercunu ali Repoštevu, ako bi

hotel vse popisati, kar ljudje o njej tvezejo in pripovedujejo. Toda jaz sodim, da se po največkrat večini pripovedek prav mnogo doda in pridene.«

Obširnejše poročilo čitamo nato v XV. knjigi, stran 460, kjer piše Valvazor v 19. poglavju o povodni pošasti, ki je bohotno ženščino speljala s seboj v vodo. Njegove besede se glase preložene: »Na 685. strani XI. knjige sem zastavil svojo besedo, da pošastni dogodek, ki se je l. 1547. pri nekem plesu primeril v Ljubljani, tukaj med posebnimi dogodki razložim obširneje; torej moram sedaj besedo rešiti in izpolniti. Prvo nedeljo malega srpana prej imenovanega leta se je bila sešla v Ljubljani na Starem trgu pri vodnjaku, ki ga je takrat poleg stoječa lepa lipa pretvarjala v kratkočasno zabavišče, po stari navadi na tem trgu vsa soseska; tu je poleg prijetne godbe uživala svoje s seboj prinesene jestvine po starem nekdanjem običaju v prijateljski zaupljivosti, namesto katere se dandanes na žalost skoraj povsod vriva francoska nezaupnost, slepilna udvorljivost, okrinkana zvijačnost in hinavščina poleg prekletega spletkarstva. Po starokranjsko, t. j., v pošteni, odkritosrčni dobrodušnosti in iskreni prijazni, so se med seboj razveseljevali in se po obedu zabavali tudi z navadnim plesom. Ko so že to veselost nekaj časa uživali in so že bili vsi dobre volje, dà — veselje je bilo vsa srca že popolnoma obvladalo: glej, tedaj pristopi lepo opravljen, brdkostasen mladenič ter se ravna, kakor da bi rad z njimi zaplesal nekaj rajev. To družbi niti najmanje ni bilo nevšečno in se ji tudi ni zdelo čudno, ker je bilo po običaju dovoljeno vsakemu vstopiti v tako veselo druščino. Najprej je zbrane prav vljudno pozdravil, tudi vsem navzočnim prijazno podal roko; a dotik z njegovo roko je pri vsakomer povzročil nenavaden občutek, zono ali grózničnо ganjenje; kajti njegove roke so bile izpremrzle in mehke. Takoj potem se je naklonil eni izmed okrog sedečih, da bi z njim zarajala, ter si je izbral za svojo plesalko sicer lepo nališpano in zunanje lepoobrazno, toda po mišljenju in po nravi nelepo, prešerno mladenko, ki je bila iskra in razposajenega vedenja. Ta mlada veseljačica, katere pravo ime je bilo Urška Šeferjeva, se je znala njemu prav kmalu prilagoditi in se je vsem norčavim burkam privadila, tako da je vse kazalo: češ, enako se z enakim ne bi moglo nikdar bolje ujemati in družiti. Ko sta tedaj po običajni navadi odplesala nekaj rajev, sta se polagoma spustila v razširnejši

ples ter sta začela od prostora, ki sicer ograja in omejuje raj in rajalce, vedno dalje krožiti in delati večje kolobarje, tako da sta od imenovane lipe priskakala in priplesala proti stiškemu dvorcu in mimo njega proti reki Ljubljanici združema; le-tu pa sta završila takozvani pomèt — dal Bog, da ne za večno; kajti vpričo ondi navzočnih brodnikov, ki čakajo vedno za prevoz pripravljeni, sta naposled oba skočila v Ljubljanico ter izginila gledalcem izpred oči; pa ju tudi pozneje ni bilo več videti...

Nad to dogodbo se je imenovana družba in cela soseska tako zgrozila, da je še tisto uro raj ponehal in da si nihče več ni upal začeti kakega plesa in razveseljevanja.« — Končuje se Valvazorjevo poročilo z razblinjenim svarilom pred razuzdanostjo in plesalsko lahkomiselnostjo. Luka Pintar.

41. Povodni mož.

1. Od nekdaj lepé so Ljubljanke slovele;
al' lepše od Urš'ke biló ni nobene,
nobene očem biló bolj zaželene
ob času nje cvetja dekleta ne žene. —
Ko najbolj iz zvezd je danica svetlà,
najlepši iz deklic je Urš'ka bilà ....

2. Je znala obljubiť, je znala odreči
in biti priljudna in biti prevzetna,
mladen'če unemať, biť staršim prijetna;
modrij in zvijač je bilà vseh umetna;
možake je dolgo vodila za nos,
ga stakne nazadnje, ki bil ji je kos.

3. Na Starem so trgu pod lipo zeleno
trobente in gosli in cimbale pele,
plesale lepote 'z Ljubljane so cele
v nedeljo popoldan z mladen'či vesele;
bilà je kraljica njih Urš'ka brhkà,
plesati ni dolgo nje volja bilà.

4. Jih dókaj jo prosi, al' vsak'mu odreče,
prešerna se brani in ples odlašuje,
si vedno izgovore nove 'zmišljuje;
že solnce zahaja, se mrak približuje,
že sedem odbila je ura in čez,
ko jela ravnàt se je Urška na ples.

5. Al' ker se ozira, plesavca si 'zbira,
zagleda pri mizi rumeni junaka;
enac'ga pod solncem mu ni korenjaka,
želi si plesáti z njim deklica vsaka;
omrežit' ga Uršika lepa želi,
zaljubljeno v njega obrača oči.

6. To videt' mladenič se Urški približa:
»Al' hotla bi z mano plesáti?« ji pravi;
»kjer Donava bistri pridruži se Savi,
o tvoji lepoti zaslišal sem davi;
že, Uršika zala, pred tabo sem zdàj,
že, Uršika zala, pripravljen na ràj!«

7. To reče in se ji globoko prikloni,
sladko mu nasmeja se Uršika zala:
»Nobene stopinj'ce še nisem plesala,
da čakala tebe sem, res je, ni šala;
zatorej le hitro mi roko podàj,
lej, solnce zahaja, jenjuje že ràj!«

8. Podal ji mladenič prelepi je róko
in urno ta dva sta po podu zletela,
ko da bi lahké perotnice imela,
bilà bi brez trupla okrog se vrtela;
ne vidi se, kdaj da pòd noga udar',
plesala sta, ko bi ju nosil vihar.

9. To videti drugi so vsi ostrmeli,
od čudeža godcem roke so zastale;
ker niso trobente glasova več dale,
mladen'ča noge so trdó zacep'tale:
»Ne maram,« zavpije, »za gosli, za bas,
strun drugih, ko plešem, zapoje naj glas!«

10. So brž pridrvili se črni oblaki,
zasliši na nebu se strašno grmenje,
zasliši vetrov se sovražno vršenje,
zasliši potokov derečih šumenje,
prič'jočim pokonci so vstali lasjé,
oh, Uršika zala, zdaj tebi gorjé!

11. »Ne boj se, ti Urš'ka, le hitro mi stopi,
ne boj se,« ji reče, »ne boj se grmenja,
ne boj se potokov ti mojih šumenja,
ne boj se vetróv mi prijaznih vršenja;
le urno, le urno obrni peté,
le urno, le urno, ker pozno je že!«

12. »Ah, majhno postojva, preljubi plesavec,
da jaz se oddahnem, da noga počije.«
»Ni blizu, ni blizu do bele Turčije,
kjer v Donavo Sava se bistra izlije;
valovi šumeči te, Urš'ka, želé,
le urno, le urno obrni peté!«

13. To reče, hitreje sta se zasukala
in dalje in dalje od poda spustila,
na bregu Ljubljan'ce se trikrat zavila,
plesaje v valove šumeče planila.
Vrtinec so vid'li čolnarji derèč,
al' Uršike videl nobeden ni vèč.

France Prešeren.

42. Knjige, naše prijateljice.

Najljubši čas dneva so mi večeri: ne poletni večeri, ko šumi življenje zunaj do desete ure in še dalje v noč, ampak jesenski, zimski večeri, večeri z melanholičnim solnčnim zahodom, z zgodnjim, tihim mrakom. Vsepovsodi je mir in pokoj, mirno je v hiši, mirno spodaj na cesti, mirno v vasi, mirno v duši. Najgloblja poezija prihaja tedaj k njej v goste in se porazgovarja z njo ...

V takem mraku sedim v svoji samotni sobi. Ni mi, da bi prižgal luč. Takó se laglje in lepše sanjari.

V peči gori ogenj; venomer govori s pojočim, zateglim glasom. Obenem pa se skozi luknje v durcah z radovednimi očmi ozira po sobi, po stenah, po knjigah ob steni. Svetle oči begajo s knjige na knjigo, kakor bi se ne mogle odločiti, na kateri naj se ustavijo, s katero naj se porazgovore o skrivnostih, ki jih je pisatelj položil vanjo.

Tudi jaz se zagledam v knjige in v tihi samoti se porazgovorim z njimi, z dragimi znankami in prijateljicami. Porazgo-

vorim se z njimi in obenem govorim s pisateljem, ki me loči od njega morda pol sveta, stoletja morda in tisočletja. Govorim z njim, kakor bi sedel tukaj ob meni in bi mi gledal v oko in bi odpiral pred menoj najtajnejše misli srca, najintimnejše skrivnosti duše. Vse mi odkriva in vse gledam pred seboj, kar mu čuti duša, kar upa in kar pričakuje, po čemer hrepeni in česar se boji. Vse njegovo življenje se v pisanih slikah razgrinja pred začudeno mojo dušo: njegovi boji in zmage, upi, zmote in blodnje, kesanje in pokora in trpljenje. S tihim, občudujočim spoštovanjem poslušam to govorico. Res, govoré različno: ta resno in važno, oni lahkotno kramljaje, ta s tihim, blagim nasmeškom na ustnah, oni z dobrovoljnim, veselim smehom, ta z žgočo ironijo, oni z mehko melanholijo.

Različno govoré, a eno vem: najboljše, kar je kdo nosil v srcu, je vsak dal knjigi in je po njej izročil tudi meni. Najlepše misli, najvišje hotenje je zaupal knjigi, po knjigi meni. Misli vsega življenja, spoznanje vsega iskanja je vdihnil knjigi — tudi zame! Delo in trud dolgih let je vsejal v razore teh listov, v trpljenju morda, v pomanjkanju in žalosti — sad trgam jaz!

Zato čutim in vem: spoštovati moram vsako knjigo, pisano z dobrim namenom, z velikim srcem. Hvaležen moram biti za vsako misel, vsako besedo, izrečeno in izročeno v njej in po njej tudi meni. Tudi mene naj bi učila, tolažila in dvigala, boljšala in plemenitila.

Najlepši trenutki dneva so tisti, ko se razgovarjam s knjigami in njih avtorji, bodisi da jih berem, bodisi da v mislih še enkrat preživim, kar sem bral. Če nima kdo na vsem svetu prijatelja, svetovalca in tolažnika, vsaka dobra knjiga mu je prijateljica, najboljša, vedno zvesta prijateljica, svetovalka in tolažnica.

Eno obžalujem: da v mladih letih nisem dovolj poznal cene knjig. Ne v duševnem oziru, da jih ne bi spoštoval — ne; spoštoval sem jih vedno, ljubil sem jih! Zato sem v dijaških letih rad stradal, da sem si mogel kupiti knjigo. A njih pomena za življenje nisem dovolj poznal: zbiral jih nisem!

Zdaj obžalujem to lahkomiselnost. Koliko sem jih kupil, a drugim izposodil, in mi jih niso vrnili! Res so bile mnoge same ob sebi neznatne, a nič zato! Kolikokrat so prišli pozneje hipi, ko bi bil to in ono zelo potreboval! Če bi jih lepo zbiral in kupoval vezane, jih zaznamenoval s številkami, bi samo

segel v omaro ali predal, ko bi to ali ono rabil, jo vzel in odprl. A če jih človek zanemarja in jih lepo ne ureja, se po-izgubé. Ko jih rabiš, moraš šele pisati ponje, dostikrat tedne čakati, preden jih dobiš — izguba časa, izguba denarja.

Navrh so pozneje človeku najdražje knjige izza mladih dni, izza dijaških let. Včasi vzamem katero v roko, samo vidim jo v omari, in glej: hipoma se spomnim, kdaj in v kakih okoliščinah sem jo kupil, kdaj in kje sem jo prvikrat bral. Ko sem prvikrat bral Aškerčeve »Balade in romance«, v peti šoli, tiste večere po božiču, v hudi zimi, mi je pregorela na hrbtu vsa suknja. Preblizu k peči sem se naslanjal, a čutil nisem ničesar. Nesreča je bila tem večja, ker sem imel samo to suknjo razen zimske, ki sicer tudi ni bila bogve kako imenitna in topla. Tako sem moral nekaj časa tudi v šoli sedeti v zimski suknji. Še danes bi z lahkoto pokazal mesta na raznih potih v celjski okolici, kje sem čital Byrona, kje Sienkiewicza, kje Dickensa in druge... Bili so lepi časi...

Fran Ksaver Meško.

43. V samoti.

I.

Snežilo je neprestano v debelih kosmih; za seženj visoko je že ležal sneg. Svet je bil zavit v gosto sivkasto meglo; in gluha tišina vse naokrog.

Skrita med globelmi v hribih je ležala vas: troje hiš, po sto korakov druga od druge, vse tri zametene do oken. Iz ene same se je svetila dremotna luč.

V veliki izbi z očrnelim lesenim stropom je ležala ob peči na postelji ženska, odeta s težkimi plahtami. Na zapečku je gorela v kozarcu »duša« z dolgim dimastim plamenom. Ob vzglavju je sedela soseda, zavita v dolgo ruto, v roki držeč molitvenik in molek.

Bolnica na postelji se je ozirala po izbi s praznim, nemirnim pogledom; tako se ozirajo umirajoči. Njene roke, suhe, koščene in zgrbljene, so se včasi zganile in so drsale po odeji, kakor da bi iskale. Ruta na glavi se ji je odvezala in zmršeni, že nekoliko osiveli lasje so viseli na čelo in sencà. Obraz ji je bil bled in upal, čelo je bilo potno.

Soseda je zaprla molitvenik in je vzdihnila.

»Pozno je že; noči se. Nič si ne delaj skrbi, Lužarica, in mirno zaspi; ne misli na smrt!«

Lužarica je trudoma okrenila glavo; govorila je tiho in komaj razumljivo:

»Bojim se, da ga ne bo..., da ga ne bodo nikoli več videle moje oči. Poglej, soseda — kaj se niso odprle duri?«

»Prišel bo, če je božja volja. Duri se niso odprle; hlapec je zapiral hlev. Ne misli toliko na sina, da ti ne bo srce težko. Daleč je in ne vé, da mu je mati bolna. Pa če bi se že bil napotil, kako bi skoz zamete?«

»On vé, da čakam nanj,« je izpregovorila starka s tihim glasom; komaj, da so se premaknile njene ustnice.

»Kako bi vedel? Nihče ne vé, kod hodi tvoj sin in kje se je udomil; nikogar ni, ki bi mu sporočil.«

Umirajoče oči bolnice so strmele v strop.

»On vé. Kako bi ne vedel sin, da mu umira mati?«

»No, če je božja volja, pride,« je vzdihnila soseda in je vstala. »Ne misli nanj in zaspi mirno! Zjutraj rano pridem pogledat. Lahko noč, soseda!«

Prijela jo je za roko in roka je bila mrzla in potna.

»Lahko noč!«

»Lahko noč, pa z Bogom! Če pride jutri, ko me več ne bo, pa mu ti lepo postelji in mu zakuri, da mu ne bo mraz. Lahko noč!«

Sosedo je izpreletelo po životu, kakor da je bil veter odpahnil okno, in zavila se je tesno v ruto.

»Moli, soseda, moli, da ti bo laže pri srcu. Lahko noč!«

Sneg je bil že visoko zametel odkidano ozko stezo in soseda je trudoma prigazila do svoje hiše. Niti za seženj daleč niso razločile oči drugega nego samo gosto sivo meglo; kakor da se je bilo nebo združilo z zemljo. V ozkem traku svetlobe, ki je trepetal od okna, so se vrtele bele snežinke...

Hlapec Šimen je zaprl hlev, v veži si je otepel škornje, do kolen obložene s snegom, in je stopil v izbo.

»Ali si ti, Franc?« je vprašala Lužarica in je pogledala proti durim z velikimi, svetlimi očmi.

»E, kaj bi!« je zamrmral Šimen. »Ne mislite zmeraj nanj! Bog vedi, kod se klati, da ni glasú od njega! Ne mislite nanj; laže vam bo pri srcu.«

Položil je suknjo in kučmo na klop, nato je prilil olja v kozarec in je utrnil plamen.

»Ali je že pozno, Šimen?«

»Ni še pozno, ampak noč je zunaj; ni bilo dneva danes. Še jutri in pojutrišnjem tako, pa bomo zameteni do slemena.«

Lužarica je umolknila. Njen obraz je bil miren, mrtvaški, le oči so se svetile v čudnem belem ognju, ki je ugašal in se prižigal, kakor je pojemal in vzplapolaval plamen v kozarcu. Hlapec se je napravljal, da bi legel na peč.

»Kaj misliš, Šimen, ali pride še nocoj? Kaj misliš, ali ga še dočakam?«

»Seveda pride!« se je razsrdil hlapec, ki je bil truden in zaspan. Tudi Šimen je bil že star in nadložen, njegov hrbet je bil upognjen in njegov obraz je bil rjav in grapast kakor razorana njiva pod vročim solncem.

»Pride, mati Lužarica, pride! Zakaj pa bi ne prišel, če mu je mati bolna?«

Sezuval si je škornje in je mrmral zlovoljen:

»Potepenec! Lahko bi prišel! Jaz bi šel po kolenih do Jeruzalema, če bi videl tam še enkrat svojo mater.«

»Kam pa se ti mudi, Šimen? Saj ni še pozno, nikar še ne hodi spat!«

»Na peč ležem, zaspal tako ne bom. Če vam bo hudo, pa me pokličite!«

»Sedi rajši tukaj sem! Poglej, Šimen, tja poglej! Kaj ne stoji nekdo ob peči, tik ob mojem vznožju?«

»Kdo bi stal? Nikogar ni v izbi.«

»Tam stoji, v gosposko suknjo je zavit in gosposki klobuk ima na glavi. Stoji in mi gleda v obraz.«

»Nikogar ni!« je odgovoril hlapec; stresel je z glavo in je pomislil: »Tako bledejo umirajoči!«

Vzel je kožuh, stopil je na klop in zlezel počasi na peč; vzdihnil je globoko in se je pokrižal.

»Kaj že spiš?« je vprašala spodaj Lužarica s tako tihim glasom, da ga je komaj razločil.

»Ne spim; saj sem komaj legel.«

»Glej, zdaj ga ni več tam ob vznožju. Stal je in mi je gledal v obraz in je izginil. Spoznala sem ga; tako bled je bil.«

»Bog ji daj lahko zadnjo uro!« je zamrmral Šimen. »Da bi vsaj jutra dočakala!«

Čudno tiho je bilo v izbi, celò tiktakanja ure ni bilo slišati. Zunaj se je znočilo in snežilo je neprestano; včasi je zadela težka kosminka ob okno, kakor da je bil kdo narahlo potrkal s prstom.

Lužarica je zaječala na postelji; hlapec se je prestrašil v polsnu in se je vzdramil.

»Vstani, Šimen! Pojdi po gospoda!«

»Mati, kako bi šel ob tako pozni uri in ob takem vremenù? V nedeljo je bil župnik tukaj in vam je prinesel popotnico.«

»Pojdi, Šimen!«

»Ne zamerite, mati, saj ni mogoče. Dve uri hoda je do vasi in sneg leži za seženj visoko; noben kolovoz še ni odkidan in bližnjice so že celò zametene. Ni ga človeka, da bi si upal na pot.«

»Blizu je moja zadnja ura, zore ne učakam več. Pojdi, Šimen!«

Hlapec je zavzdihnil globoko in se je vzdignil.

»Nočem, da bi si nakopal greh, pa pojdem v božjem imenu.«

Oblačil se je počasi in vzdihovaje; toplo in prijetno je bilo v izbi, zunaj je bila mrzla noč.

»Kadar boš na vasi, Šimen, pa se malo pomudi in povprašaj, če ni že dospel moj sin. Noč ga je prehitela, pa si ni upal v hrib.«

»Pomudim se na vasi in povprašam,« je zamrmral hlapec. »Ampak če je dospel, tudi pride; noč je zanj tako temna kakor zame.«

Obul si je škornje in jih ovil z vrečevino; oblekel je kožuh in okoli vratu si je zavezal volneno ruto; kučmo je potegnil prek ušes.

»Ostal bi rajši doma, mati! Težko vam bo samim in nikogar ni, ki bi vam postregel. Sitno je človeku ponoči v zametih; lahko bi zgrešil pot.«

»Bog bo s tabo in z mano! — Pa ne pozabi, Šimen! Dobro poglej tudi na poti! Morda ga srečaš, če ga ni bilo strah noči in zametov. Z Bogom in povrni se kmalu!«

Šimen je zmajal z glavo, nato je pomočil prst v blagoslovljeno vodo ob durih in se je pokrižal.

»Kakor je božja volja. Še daljša pota sem hodil ob hujšem vremenu.«

Odprl je duri in iz veže mu je zapihala v obraz mrzla zima. Na odeji se je zganila koščena bela roka in Lužarica je izpregovorila s tako tihim glasom, da bi čulo njene besede komaj uho, prižeto na ustnice:

»Nič se ne boj noči! Saj se ti pripelje naproti moj sin v zaprtem vozu, s parom konj. Zameti se bodo razmikali in topili pred njim.«

V njenih široko odprtih očeh se je svetil čuden ogenj in njene vroče, suhe ustnice so pokale kakor od nevidnega plamena ožgane. Roka je segala po kozarcu, pa ga trepetajoča ni mogla doseči.

II.

Komaj se je bil napotil hlapec po gospoda in so zatonili v snegu njegovi koraki, je Lužarici odleglo; čutila ni nobene bolečine več in zdelo se ji je, da bi lahko vstala ter hodila po izbi. Toda ko je hotela vzdigniti roko, da bi posegla po kozarcu ter si omočila razpaljene ustnice, je obležala roka na odeji in se ni ganila, kakor da bi bila odsekana. Nato je hotela okreniti glavo, ker je bilo vzglavje vroče in mokro od potú, ali tudi glava je obležala mirno, vrat je bil trd in mrtev. Že se je bila smrt dotaknila telesa, misli pa so bile bolj jasne in svobodne kakor kdaj poprej. Na življenje ni mislila, kakor ne misli nanj človek, ki je opravil svojo dolžnost in leže počivat z vdanim srcem.

Eno samo upanje je bilo v njenem srcu in ga je napolnilo do vrha.

Pred mnogimi leti se je bil napravil v svet njen sin edinec. Žalosten je bil v samoti in tožilo se mu je po veselem življenju, ki šumi za gorami. Tako je vzel popotno palico in je šel; mati je gledala za njim s solznimi očmi in nikoli več ni bilo veselo njeno srce. Šel je in sreča je šla z njim. Oče je pokašljeval, postaral se je nenadoma; na zimo je bil legel in je umrl. Črez leto dni je obolela hčerka, tako mlada in lepa; nenadoma so ji lica splahnela, vesele oči so ugasnile in umrla je. Šel je v svet, na zapeček pa je sedla smrt. Pisali so mu na vse kraje, izpraševali so po vsem božjem svetu, toda glasú ni bilo od nikoder. »Slabo se mu godi; izgubil se je in zapravil, pa ga je

sram,« so govorili sosedje. »Dobro se mu godi in povrne se,« je mislila mati in je čakala nanj.

Čakala je nanj z vsem srcem ob poslednji uri. Nikoli ga ni videla tako natanko pred seboj; razločila je njegov obraz, kakor da bi stal ob vzglavju. Čisto tak je bil kakor tisti dan, ko se je poslovil: slaboten, v lica suh in bolan, velikih oči, v daljavo strmečih. Na obrazu se mu je poznalo čudno koprnenje, ki je bilo v njegovem srcu in ki ga je vodilo za roko kakor slepca.

»Nikar ne hodi!« je prosila mati — kakor pred davnim časom, tisto uro, ko je stal že na pragu in se je poslavljal.

»Nikar ne hodi!« je zavzdihnila. In ko je slišala svoj glas, se je vzdramila kakor iz sanj. Nikogar ni bilo ob postelji, gluha tišina v izbi, ob peči je gorelo v kozarcu olje z dolgim, mirnim plamenom, nihalo na uri se je zibalo tako na rahlo, kakor da bi se hotelo ustaviti.

Lužarica je mislila na sina brez žalosti in brez strahú. Vedela je natanko, kakor da ji je bil oznanil Bog, da se je napravil na pot. Da bi že skoro prišel! Pozna je že noč, nihalo na uri se ziblje že tako na rahlo in skoro se ustavi. Daleč je pač pot iz tujine, prek morja, črez hribe in vodé, skoz visoke zamete. Mesec dni je že na potu in dalje, od tiste ure, ko ga je zabolelo srce in mu je Bog oznanil, da so prižgali svečo ob materini postelji. — Poslušala je, če niso morda zaškripala vežna vrata.

Lužarica se je spomnila, da se je bil napotil Šimen po župnika. Nikogar ni bilo v izbi, sosedje so spali, samota in tišina vse na okoli. In izpreletel jo je strah, da bi sin, če pride nenadoma, ne imel nikogar, ki bi mu postregel. Truden bo in nihče mu ne bo postlal; lačen bo in nikogar ni, ki bi mu skuhal gorko večerjo; ves premražen bo in sama žerjavica je še v peči.

»Odleglo mi je, lahko bi morda vstala,« je pomislila Lužarica. Trudoma se je okrenila v postelji; vzdigniti se ni mogla, kakor da bi ji ležal na životu težek kamen. Na čelo ji je stopil pot, sopla je s hropečim glasom in preslaba je bila, da bi potegnila do vratú odejo, ki je bila zdrsnila na prsi. Ure ni slišala več in čutila je v svojem srcu, da se kmalu ustavi kazalec za zmeraj.

»O Bog, samo še eno uro mi daj življenja; samo še to noč, da ga vidim, preden umrjem.«

Oči so se ji zameglile, niso več videle natanko. Njene misli so zgrešile pot in so blodile kakor popotnik, ki je zgrešil gaz v samotnih, zametenih lazih.

»Zdaj bi že moral biti v veži, bi že moral odpreti duri,« je mislila v blodnih sanjah in njene oči so poskušale prodreti gosti mrak. Nekaj črnega je bilo ob postelji, tudi v kotu ob oknu je stalo nekaj visokega; razločiti ni mogla ničesar ne spoznati, če stoji tam človek ali če je senca.

»Franc!«

Njen glas je bil tih, da bi ga ne slišal človek, ki bi stal ob postelji. Odgovora ni bilo. V tistem hipu je v uri zagrgralo, zdrknilo; s čudno zamolklim plahim zvokom je bilo kladivo enajsto uro. Lužarica se je prestrašila, prebudila se je iz omotice in oči so izpregledale. Svetlejše je bilo v izbi; zopet je gorel ob peči dolgi dimasti plamen, skoz okno je svetilo belo nebo.

»Zadremala sem, se mi zdi,« je pomislila Lužarica. »In sanjalo se mi je, da je že prišel, da je stal ob peči in ni izpregovoril besede. Vedro je nebo; ali sveti večerna zarja ali pa se že bliža dan? Če se mrači, je še prezgodaj, če se dani, bo skoro tu. Vso noč je romal moj ubogi fant. Vedel je v svojem srcu, kako so zakoprnele po njem moje oči in pomudil se ni nikjer, ne kosil ni in ne večerjal in ni se zbal visokih zametov, moj ubogi fant.«

Nič je ni bilo strah, da bi morda dospel prekasno, da bi prestopil prag, ko bi ga njene oči že ne videle več in ko bi ga več ne mogle pozdraviti njene ustnice. Bog mu je bil oznanil dan in pot; ne steze ne bo zgrešil ne ure. Težko ji je bilo, da pride sin edinec v samoto in tišino kakor v mrtvašnico, da ne bo nikogar, ki bi ga pozdravil veselo na pragu, pogostil ga po dolgem času ter se razgovarjal z njim.

»Namesto za pogrnjeno mizo bo sedel moj ubogi fant ob smrtni postelji; namesto od veselja se mu bodo od žalosti solzile oči; namesto na veselo svatbo bo vabil sosede na sedmino. Poprašal bo: Kje je moj oče, kje je moja sestra, da me ne pozdravita po dolgem času? O, in ne bo več dolgo, še en dan, še eno noč, ko bo stal sam v izbi, čisto sam moj ubogi fant in bo vprašal: Kje je moja mati?«

Žalost je napolnila njeno srce, njenega upanja pa ni omajala.

»Zakaj bi ne prišel, ko čaka nanj materino srce? Če bi ne našel več ne očeta ne sestre, tudi izbe ne več, ki je stala v njej njegova zibelka, in ne več rodne hiše — prišel bi, hitel bi, samo da bi videl mater, nobene druge sreče bi si ne želel. Truden bo, pa ne bo čutil utrujenosti, lačen bo, pa ne bo čutil gladú, ko bo stal ob postelji svoje matere, moj ubogi fant.«

Počasi so tekle minute; Lužarica je ugibala, če je že blizu jutro. Ni se mogla ozreti; drugače bi bila videla, da se je bil kazalec šele komaj pomaknil od enajste. Skozi okno je svetila zmeraj enaka sivobleda svetloba; če je bila večerna zarja, ni hotela ugasniti, če je bilo rano jutro, se ni hotelo zdaniti.

Nenadoma se je domislila praznikov, ki so že tako blizu, in se je vsa prestrašila. Ugibala je, koliko je še do božiča, in ni mogla uganiti. Ali samo še en dan ali cel teden. In v izbi je bilo še vse delavniško, nepočedeno in nepospravljeno, jaslic še ni bilo v kotu, potice še ni bilo v peči. In menda bo že jutri sveti večer. Kaj si bo mislil sin, kadar stopi v hišo!

Izpreletel jo je čuden strah.

»Morda je že nocoj sveti večer. Napotili so se k polnočnici in so me ostavili samo v zametih.«

Poskušala se je vzdigniti, da bi videla skozi okno, če ne gredó morda mimo sosedje s svetiljkami; poslušala je, če ne pojó iz daljave božični zvonovi. Dremotno, z redkimi zvezdami posuto nebo je svetilo na belo samoto; od nikoder luči, ne glasu. Vroče ji je bilo; vzduh se ji je zdel težak, razpaljen in zatohel kakor v avgustu pred nevihto. Odeja, ki ji je ležala na prsih, je bila težka kakor od kamena in jo je dušila. Počasi in trudoma je iztegovala roko, posegla je po kozarcu; prsti so bili kakor leseni, tresli so se in se niso mogli okleniti gladkega stekla. Kozarec se je prevrnil in voda se je razlila po tleh.

Lužarica je zavzdihnila, toda pozabila je takoj, čemu je bila posegla po kozarcu, in njene misli so se vrnile na prejšnjo pot, sinu edincu naproti.

Kako se mu je godilo v tujini? Materine ustnice, že vse ožgane in trde, so se nasmehnile in smehljajoč so gledale umirajoče oči. Dobro se mu je godilo v tujini, zmeraj mu je sijalo prijazno solnce. Šel je od doma in sreča je šla z njim. Zdaj ni več koščen in splahnel njegov obraz, nič več ne gledajo ža-

lostno njegove oči. Rdeča so njegova lica, bister je njegov pogled in moški njegov glas. In v poslednji uri je stopila materi poslednja kaplja krvi v lica; ta lica, vsa splahnela, globoko upadla, ki je teklo po njih toliko solzá, so zažarela poslednjikrat v poslednji radosti.

Njene misli so se zmedle; vzdigale so se že od trudnih tal, iz trudnega telesa, begale so nestalne.

»Dobro se mu je godilo, sinu edincu; šel je iskat sreče in jo je našel. Tako se povrne češčen in bogat. Pripelje se v lahkih saneh, veselo cingljajočih skoz zamete. In gostov prive s seboj in svojo mlado nevesto in vesele svate. Odpre duri, stopi v izbo: »Pozdravljeni, mati!« In kjer je bila prej tema, bo luč; kjer je bila tišina, bo vesélo petje; kjer je bila smrt, bo življenje. Pozdravljen, sin edinec! Tako so te čakale moje željne oči in Bog je dal, da so te ugledale.«

Njeno upanje se je vzdignilo visoko proti nebu in zgodilo se je po njenem srcu.

V bolečinah zadnje ure, v predsmrtni blednji so se čudno odprle njene oči, strop se je vzdignil, izba se je razširila in je bila nenadoma vsa svetla in prijazna. Tiho so se odprle duri, črez prag je stopil visok in lep mož v dolgi, gosposki suknji; njegov obraz je bil svetel, kakor žarka bela luč je sijala iz njega. Stopil je k postelji in se je sklonil k materi ter rekel:

»Pozdravljeni, mati!«

»Pozdravljen mi sin, edinec!«

Samo s srcem ga je pozdravila, njene ustnice se niso ganile več. Samo njeno srce ga je ugledalo, njene oči niso videle in je prasketaje ugasnil; ura na steni je odbila dvanajsto uro več. Izba je bila tiha in temna; plamen v kozarcu se je vzdignil in se je ustavila.

Tako se je izpolnilo njeno upanje in njeno življenje.

III.

Jasna, mrzla noč je bila zunaj. Zvezde so gorele mirno; na snegu je odsevalo svetlo nebo; leden veter je pihal od severa.

Popotnik je stopal skoz vas z umerjenim, težkim korakom, život držeč nekoliko upognjen, kakor človek, ki se je bil napravil na dolgo pot in ne stopa prehitro, da bi se prezgodaj

ne utrudil. Kmalu je bila vas za njim in zavil je v klanec. Pot mu je bila znana; zdelo se mu je, da je ne bi zgrešil z zatisnjenimi očmi. Hodil je že tod nekoč, pred davnim časom. V nedeljo rano, ko se je vzdigala zlata zarja nad ravnino in se je svetila vas pod hribom kakor z zlatom in srebrom posuta. Takrat je bila pomlad, takrat je bila mladost, veselo so peli zvonovi. A zdaj je zima in noč; in popotnik, star in truden, omahuje smrti naproti.

Kolikor bliže je prihajal domu, toliko bolj nemirno je bilo popotnikovo srcé.

»Kakšen je zdaj moj dom?« je premišljeval. »Ali je še zmeraj tako tih in prijazen v svoji samoti, kakor je bil nekdaj? O, sladko je umreti domá! Kakšen je moj oče? Ali je še zmeraj tako tih in resen njegov obraz? Rad bi mu segel v roko, preden umrjem. Tudi sestro bi rad videl; otrok je bila še, ko sem odhajal in je jokala na pragu; še bolj so zdaj vesele njene oči in še bolj rdeča njena lica ko poprej. Pa če bi tudi rodne hiše ne ugledal več ne očeta ne sestre — po tebi, o mati, koprni moje srce in dovolj bo sreče, če boš stala, o mati, ob moji smrtni postelji in mi bodo zatisnile oči tvoje roke.«

Nenadoma mu je prišlo na misel kakor spomin Bog vedi odkod, in izpreletel ga je čuden strah. Zazdelo se mu je, da je bil nekdo govoril o smrti. On, popotnik, je ležal v trudnih sanjah, nekdo pa je stal poleg njega in je govoril o smrti. Vsi so mu umrli, drug za drugim; ostal je sam v trpljenju kakor Job.

»Sanje so bile,« je pomislil popotnik in je vzdihnil globoko, da bi odvalil strah od srca. »Truden sem bil in žalosten, zato so bile tako trudne in žalostne tudi moje sanje. Blizu mi je smrt, ob moji strani hodi, zato sem sanjal o smrti.«

Nog ni čutil več, zdelo se mu je, da stopa lahko in brez truda kakor po uglajeni cesti. Toda njegovi koraki so bili majhni, komaj da se je ganil z mesta in život je bil upognjen do pasú. Ozrl se je in vas je ležala še zmeraj pod njim; v bleščečem snegu, pod jasnim nebom se mu je zdela še bližja, komaj par korakov pod holmom. Popotnik se je začudil.

»Kaj ne hodim že dobro uro ali dalje? In krepko sem stopal, še nog nisem čutil. Pa stojim skoro, kjer sem stal, kakor da sem se opotekal v kolobarju. Ali se je izpremenil kraj, ki ga nisem videl tako dolgo, ali pa sem stal na mestu v blodnih

sanjah in nisem premaknil nog. Brž dalje, popotnik, nič ne premišljuj in se ne mudi, dolga je še pot.«

Dovolj je bilo, da je počival samo trenutek; noge so odrevenele, vkopale so se v sneg in vzdignil jih je težko; vroč pot se mu je ulil po čelu. Pred njim se je vzdigal holm za holmom, med njimi ozke, tihe doline; bela samota, speča pod mrzlim, jasnim nebom; nikjer hiše, nikjer poti; na hribu v daljavi črna senca, gozd. Tja je pogledal popotnik.

»Treba je, da pridem do gozda; tam bo pot lažja po mehkem, razmočenem listju in mahu; in kadar stopim iz gozda, ugledam na oni strani svoj dom; takrat ne bodo več trudne moje noge.«

In bilo mu je pri srcu sladko, kakor da stoji kraj gozda in vidi pred sabo na holmu svoj samotni dom. Natanko ga vidi sredi bleščečega snega pod bleščečimi zvezdami. Iz okna se sveti prijazna luč daleč v samoto; prav do njega sijejo njeni svetli žarki in ga vabijo: »Pridi, popotnik, pridi, sin edinec! Toplo je v izbi in nate čakajo koprneče roke.«

V hrepenenju in sladkem upanju je pozabil na utrujenost in je stopal kakor prej z drobnimi koraki in globoko upognjen. Gozd je bil zmeraj enako daleč pred njim, črna senca na obzorju.

»Če bi je ne mahnil kar črez bližnjice?« je pomislil. »Velikokrat sem že hodil tod in ni mogoče, da bi zgrešil. Kar črez holm, po celem snegu!«

Krenil je iz globeli v hrib; napotil se je prek prostranih valovitih lazov. Na mejah in ogradah od trnja in nasutega kamenja so ležale debele plasti snega in laz je bil podoben prostranemu, belo obzidanemu pokopališču brez križa in spomenika.

Ko je stal popotnik vrh holma, sredi laza, je zastrmel v daljavo s široko odprtimi, groze polnimi očmi in od glave do nog ga je izpreletel mraz. Iz noči, iz samote, Bog védi odkod, se je bil vzdignil otožen, zategnjen glas, cvileč, stokajoč.

»Glas izgubljenega, v samoti umirajočega!« je vztrepetal popotnik. »Usmili se Bog njegove duše!«

Bolj truden nego prej, z bolj malodušnim srcem je stopal popotnik dalje.

»Resnično, smrt hodi z mano!« je premišljeval. »Ob moji strani hodi, vodi me za roko. Njen glas je bil, njen opomin,

jaz pa sem mislil v svoji nespameti, da ga slišim iz velike daljave. Bog se usmili moje duše!«

In trudnemu, kakor je bil, se je bližal izkušnjavec:

»Saj ni več dolga pot, saj že hodiš dobro uro in dalje, čas je, da si malo odpočiješ. Gorak je sneg in nič ti ne bo hudega, saj ni treba, da zatisneš oči. Blizu je že dom in če je čakalo tvoje srce doslej, bo čakalo še to kratko minuto, da si odpočijejo te uboge noge.«

Popotnik je poslušal izkušnjavca in se mu je komaj ubranil. Tudi njegovo srce je bilo že trudno in slabo.

»Ne, nikar počivati — počitek bi bil večen in žalostna bi bila smrt v tej beli samoti. Doma čaka mati; luč gori na mizi in mati stoji na pragu in čaka náme. Nikar počivati!«

Ko je premišljeval, je stal na mestu in se ni ganil. Glava mu je klonila, oči so se počasi zapirale in noge so se šibile v kolenih. Tedaj se je popotnik zopet vzdramil:

»Dalje, nikar počivati! Kako blizu je že bil izkušnjavec!«

In nato je pomislil: »Preveč je plaho in malodušno moje srce. Bojim se čudnega glasú iz samote, ki sem ga slišal. Svoj glas ima samota in svojo pesem kakor gozd. Hodi človek skoz tiho šumeči gozd in nenadoma zavzdihne, zakliče v bližini, med drevjem. Pa ni bila smrt, ni bil vzdih umirajočega, le gozd je izpregovoril v sanjah. O, plah sem kakor otrok, ki je izgubil mater in bega po neznanih potih. Samota je izpregovorila v sanjah, jaz pa sem se prestrašil. Morda je zacvilil pes ob hiši, v globeli zakopani, ali se je izgubil volk na prostrano ravan in bega po snegu, ali pa je potegnil veter skoz gozd in ga je zbudil. Le dalje, popotnik, brez strahu!«

Šel je, laza pa ni bilo kraja, kakor da se je bil izpremenil holm v prostrano planoto. In gozd se ni pomaknil bliže niti za ped, mirno je stala v daljavi črna senca. Popotnik ni opazil, da se mu noge komaj še premikajo, da stoji skoro na mestu. Zazibal se je v lepe sanje, njegove oči so gledale prijazni, svetli dom, belo pogrnjeno mizo, za mizo vesele, ljubeznive obraze, ki ga smehljaje pozdravljajo. Že mu je bilo toplo in prijetno, kakor da sedi za mizo, lomi rumeno potico in pripoveduje očetu, sestri, materi o svojem dolgem romanju. »Ubožec,« pravi mati, »zdaj boš počival; že sem ti postlala mehko posteljo.«

»Počival!« je zavzdihnil popotnik v snegu in je postal. Pred njim je bila kamenita ograda, visoki klopi podobna, kakor zanj pripravljena.

»Da bi imel zdaj gorko suknjo!« je pomislil. »Pogrnil bi jo na belo klop, zavil bi se toplo in bi legel, da si odpočijem, ko sem do srca truden.«

Naslonil se je s komolci v sneg in je položil glavo na roke. Skorja na snegu je bila mrzla, spodaj pa je bil sneg topel in mehak kakor pernica. Po životu se mu je razlila prijetna toplota in tudi v lica mu je že bilo gorko. Zatisnil je oči in je sanjal.

»Kako me pozdravijo domá, ko se prikažem ves premražen, razcapan in lačen! Sreče sem šel iskat in vračam se, da umrjem od vsega hudega. Mislil sem nekoč, da se povrnem vesel in bogat, z lepo mlado nevesto. Tako čakajo morda, stoje ob oknu in gledajo, poslušajo, če ne cingljajo morda iz daljave lahke sani, če ne poka že blizu na klancu voznikov bič. Stoje ob oknu in čakajo, a glej, tam na stezi se prikaže popotnik, upognjen do pasu, z debelo plastjo snega na ramah, obraz mu je suh in mrtvaški. Kako ga pozdravijo, popotnika? O, pohiteli mu bodo naproti, siromaku, ogreli ga bodo z ljubeznivimi rokami in povedó ga v toplo izbo, posadé ga za pogrnjeno mizo, siromašnega in trudnega, kakor je. »Sedi, pij in jej! Prišel si in nikoli več se ne posloviš. Tako smo čakali nate; zmeraj je bila zate pogrnjena miza in postelja postlana. Truden si od dolge poti, počivaj sladko!«

»Sladko bi počival!« je zavzdihnil popotnik v sanjah. Život mu je klonil, noge so se šibile in polagoma, tiho je legel v sneg, kakor da bi ga bil kdo prijel pod pazduho ter ga položil na mehko posteljo. Nebo je postajalo svetlejše; zvezde so se vžigale in so sijale žarko, kakor belo srebro se je svetil sneg.

»Samo kratko minuto bi počival!« je mislil popotnik. »Toplo je tukaj in dom je že blizu. Čemu bi hitel? Toplo je tukaj kakor na pernici, ki jo je postlala moja mati.«

Popotnik je globoko vzdihnil.

»Sladko je počivati na pernicah po dolgem, trudnem romanju!«

Zatisnjene so bile njegove oči, toda videle so vse natanko. Ležal je truden na postelji ob peči, a za pogrnjeno mizo so sedeli mati, oče in sestra. Na mizi je stala svetiljka in je sijala

na obraze, da so bili lepi in svetli kakor obžarjeni z nebeško lučjo.

»Mati!« je zaklical.

Mati je vstala izza mize. Oblečena je bila v dolg plašč sinje barve, z zvezdami posut; njene roke so bile kakor od srebra, njen obraz pa je bil čudno bel in mlad in neskončna ljubezen je bila v njenih očeh.

Stopila je k njemu, nagnila je glavo in mu položila roke na čelo; popotnik je zaspal.

IV.

Kesnó v noč je že bilo, ko je stopil Šimen iz krčme ter se napotil v hribe.

»Bog me je poslal na pot,« je mislil v svojem srcu in ni čutil utrujenosti. Ovratnik je zavihal visoko, da mu ni pihal ledeni veter naravnost v lica, in je stopal v klanec s krepkimi koraki. Nebo je bilo jasno in sneg se je svetil; razločil je pred sabo pot na sto korakov.

»Če se je bil napotil v hribe,« je premišljeval hlapec, »ni mogel drugače nego tod. Sneg bo kmalu izcela in na neodmetani poti bi razločil njegove korake. Nihče še ni hodil nocoj prek lazov nego jaz in smrt.«

Kmalu je bila za njim poslednja hiša, kolovoz je bil nerazvožen in le še malo sledov se je poznalo v visokem, zmrzujočem snegu. Hlapec je gledal v tla, na pot pred seboj, in je premišljeval o čudih te noči:

»Spravljal sem se že na peč, že sem skoro zadremal, pa pravi mati: Šimen, pojdi po gospoda! Pa je bil župnik že dvakrat pri njej in greha ima ubožica na duši manj nego novorojeno dete. In vstanem in grem, kakor da mi je Bog zapovedal. Župnika ni bilo doma; lahko bi bil prenočil v župnišču, čakal jutra v mehkem senu. Ne, vstanem in grem; srce me je gnalo. Stopim v krčmo. ‚Popotnik je bil tukaj,' pravi krčmar; ‚bolan je bil in ubog in se je napotil v hribe'. In se obrnem in grem na cesto, kakor da sem zaslišal glas: Vstani in pojdi za njim!«

Postal je, sklonil se in gledal sledove v snegu.

»Ni še dolgo, kar je hodil človek tod. Ne veter ni razpihal sledov in tudi še zamrznili niso ob robeh. In kako je hodil siromak! Majhni so njegovi koraki, čisto otroški in vse križem gredó, kakor da je bil pijan. Tukaj je stal, pozna se,

pa je stopil z dolgim korakom in nato je zopet stopical, vse križem omahujoč.«

Vsi sledovi so izginili, ostal je samo še en sam, ki je držal naravnost v hribe. Hlapec se je domislil, kako je čakala mati na sina edinca in kako natanko je vedela v svojem srcu, da se je bil napotil in da skoro potrka na duri.

»Bog pošlje umirajočemu misel, ki ni dana drugemu nikomur. V smrtni uri vidi človek skoz zid in prek gorá; sliši besede, govorjene onkraj morja, in pozna prihodnost, ker mu je večnost blizu.«

Tako je mislil Šimen, gledal je v tla in hodil natanko po sledovih pred seboj.

»Glej ga!« se je začudil. «Bolan in slab, kakor je bil, je krenil na bližnjico naravnost prek lazov. Mudilo se mu je.«

Mudilo se je tudi hlapcu; čuden strah mu je segel v srce in pospešil je korake. Sledovi pred njim so bili vedno bolj razločni in blodili so zmeraj bolj nespametno, zdaj na desno, zdaj na levo, čisto mimo ograje in nato naravnost prek laza; včasi so zavili nenadoma v stran in so napravili velik kolobar. Hlapec je stopal tako krepko, da je sopel na glas in mu je lil pot po obrazu.

»O siromak, nesrečnež!« je vzdihoval. »Saj ni mogel več nikamor, omahoval je in se lovil kakor v nezavesti. Bodi kdorkoli, popotnik, Bog ti daj mirno zadnjo uro!«

Zaslišal je iz samote čuden glas, kakor ga je slišal pod gozdom, ko se je bil napotil na župnijo.

»Žalostna noč je nocoj in molil bom in zahvalil Boga, kadar prestopim prag.«

Glas je bil tih, vzdihujoč, zamolknil je v samoti kakor poslednji trudni dih umirajočega. Hlapec je hitel, črna znamenja v snegu so mu kazala pot.

»Da bi le še prišel ob pravem času, da bi ga le dohitel, preden se zgrudi v sneg k večnemu počitku! Tod že skoro ni hodil več; opotekal se je trudoma, vlekel je noge za sabo, kakor da bi bile ranjene, drsal je v snegu z njimi, ker jih ni mogel vzdigati, in padal je siromak. Bog vedi, kdo je; pa tudi meni je hudo, kakor da je moje srce privezano nanj.«

Nenadoma je skočil hlapec, s tremi koraki je stal ob kameniti ogradi, pokleknil je v sneg in se je nagnil nad črno truplo, v snegu zakopano. Na obrazu in na rokah se je na-

redila tenka ledena skorja in tudi suknja je bila že trda kakor od lesa.

Hlapec ga je stresel, zagrabil je pest snega in ga je drgnil po obrazu, po prsih, po rokah.

»Hej, človek krščanski, vzdrami se, odpri oči, izprego-vôri besedo, če si živ!«

Popotnik se ni ganil, lica so ostala mrzla, ustnice se niso premaknile in polodprte oči so gledale mrtvo.

Hlapcu samemu je bilo mraz od strahú in od žalosti. Položil je lice na popotnikove prsi in je poslušal; srce ni več utripalo. Nato mu je napravil znamenje križa na čelo, na ustnice in na prsi in je pomolil za njegovo dušo.

»Kaj bi zdaj z njim?« je pomislil. Ni premišljeval dolgo, temveč naložil ga je na ramo in se je napotil s težkim bremenom dalje, naporno sopeč in globoko sključen.

»Tja je treba, da ga ponesem, kamor je Bog zapovedal. Drugam ne drži pot nego v hribe. Sam se je bil napotil tja in Bog me je poslal za njim. Najprej potrkam pri kmetu pod klancem, zato da zbudim življenje, če ga je še kaj v tem telesu.«

Hiša pod klancem je bila že tiha in temna, ko se je vračal hlapec z bremenom na rami. Potrkal je s pestjo na vrata in je klical. Črez dolgo časa se je oglasil v izbi kmet.

»Kdo trka?«

»Brž hodi odpirat pa luč prižgi!«

V izbi se je zasvetilo, duri so se odpirale in naposled so zaškripala vežna vrata.

»Kaj, ti si, Šimen? Kaj pa prenašaš ob tem času? Pozno je že.«

»Človeka prenašam, le na stežaj odpri! Nato pa zajmi dobro kepo snega in ga prinesi v izbo!«

Kmet je zmajal z glavo, toda zajel je snega in je stopil za hlapcem. Šimen je položil popotnika na klop in mu je razgalil prsi. Kmetica se je vzdramila in je vzdignila glavo. Luč je sijala naravnost na popotnikov obraz.

»Sveta mati božja!« je vzkliknila kmetica. »Kdo leži na klopi?«

»Krščanski človek,« je odgovoril hlapec in je drgnil popotnika s snegom po golem životu. »Zgrudil se je bil v sneg

in je zaspal in se ni vzdramil več. Kmet, daj požirek žganja, da mu omočim ustnice!«

»Kaj ga ne poznaš, Šimen?« je govorila kmetica. »Po materinem obrazu ga poznam, Lužarjev je.«

Hlapcu se je tresla roka, ko je izlival žganje kapljo za kapljo na popotnikove ustnice. Ko ga je bil ugledal v snegu, ga je izpreletelo in dejal je v svojem srcu: »Videl sem že ta obraz in rad sem ga imel.« Zdaj ga je videl v luči in se je čudil. Lica usahla, koščena, porasla, na ustnicah resnoba starca, tanke gube na čelu.

»Kaj, to je tisti otrok, ki sem ga nosil nekoč na hrbtu v polje in ki se je tako veselo smejal?« se je prestrašil hlapec.

Kmet pa je stresel z glavo.

»Ne, to ni Lužarjev. Ni še pet let, odkar se je izgubil, in takrat je bil otrok.«

Hlapec je postavil žganje v kot in je obrisal popotniku ustnice z robcem.

»Bodi kdorkoli, sam ne bo povedal svojega imena nikoli več. Naj počiva v miru!«

»Kaj je mrtev?« je vzkliknila kmetica strahoma.

»Mrtev!«

»Kaj pa boš z njim?« je vprašal kmet. »Tvoj je mrtvec, ti si ga našel.«

Hlapec je zapel popotniku suknjo, prijel ga je na rahlo pod pazduho in si ga naložil na rame.

»Nič se ne boj, sosed, ne bo ti v nadlogo; mrtvec je moj in z mano pojde, kamor se je namenil. Vendar če si krščanski človek, sosed, napravi se ob zori in stopi na župnijo k župniku. Glej, vso noč sem hodil in stare so moje noge.«

Odprl je duri in je šel.

»Na vse rano pojdem!« je zaklical kmet za njim. »In sam pridem z gospodom, da vidim, kako je tam gori.«

»Bog ti povrni pa lahko noč!« je odgovoril hlapec na klancu in je sopel težko navkreber.

»Težak si, dragi moj, težak za moj stari hrbet,« je premišljeval spotoma. »Toda kako bi godrnjal, če mi je Bog naložil to breme! Zares, tako dolga je bila pot, ko sem romal navzdol spočit in krepak, in tako kratka je zdaj, ko sopem navkreber truden, z bremenom na rami. Čudo božje! Strah me je bilo

poprej, ko sem slišal mrtvaški klic iz samote, in zdaj mi je tako lahko pri srcu, ko nosim na rami mrtveca samega.«

Preložil je mrtveca na drugo ramo, tako narahlo in previdno, kakor da bi nosil spečega otroka. Od daleč je ugledal črne hiše na holmu.

»Glej, dospel sem že skoro. Glej, popotnik moj, dospel si, kamor si se bil namenil.«

Čudil se je hlapec, da se ni svetilo nobeno okno; še ko je bil sto korakov od hiše, se mu je zdelo, da vidi žarek na snegu; zdaj so bila okna temna, od nikoder ne svetlobe ne glasu.

»Saj sem bil prilil olja; tako hitro pač ni dogorelo!«

Odpahnil je vežna vrata, odprl duri ter stopil v izbo. Samo belo nebo je svetilo vanjo; plamen je ugasnil in ura na steni je molčala.

Skrbno je položil hlapec mrtveca na klop ob peči, s tresočo roko je prižgal luč v kozarcu in je stopil k postelji.

»Mati!«

Položil ji je roko na čelo, na lice, na roke; oči so se mu zasolzile, velika žalost je segla v njegovo srce. Pokrižal je njo in sebe, nato je stopil k mrtvecu in je položil na posteljo tudi njega in ga je odel.

Plamen je gorel visoko, sijal je naravnost na obadva obraza, ki sta ležala na vzglavju tesno drug ob drugem. Hlapec je postavil stol ob posteljo in je sedel. Čudno težko mu je bilo pri srcu; iz njegovih oči, nevajenih solzá, so padale kaplje na lica. Više je švignil plamen, hlapec se je ozrl na mrzla, bleda obraza, mirno speča, in tedaj ga je izpreletelo kakor spoznanje. V svetli luči so se obema smehljale mrtve ustnice, radost je razlita po licih, sveta nebeška svetloba.

»Da je bil prišel sinoči, da je bil dospel popotnik, ko so še dihale materine ustne in ko so ga še iskale njene oči, nikoli bi se več ne smejale ustnice njene in njegove in solze bi tekle po teh licih ob poslednji uri.«

Vstal je in je položil njegovo roko v njeno.

»Ne bom klical sosedov ob tem času,« je pomislil. »Sam počakam do jutra.«

Truden, kakor je bil, se je naslonil ob vzglavje in je zadremal.

Ivan Cankar.

44. V snegu.

1. Zašel. Brezkončen sneg
pokriva dol in breg.
Le tu in tam grmičje
izpod snegá kipi.
Popotniku v obličje
ledeni piš vrši.

2. Kam siliš, potnik, v noč?
Nikjer med snegom koč.
Udira se stopinja,
sneg seza do kolen,
život ti ves prešinja
in stresa dih leden.

3. Neznan mu ves ta kraj,
drugačen nego kdaj.
Kakó je v tujem sveti
po kraju tem kopnel!
Nocoj še htel je zreti
svoj dom . . . Zdaj je zašel.

4. Prešlo je dokaj let,
kar je odšel med svet.
Domá je pustil ženo
in deco, ko zaman
tu delal je pošteno
in trpel noč in dan.

5. Zdaj vrača se domov,
pod rodne koče krov.
Bogastvo nosi v pasu,
zdaj konec bo skrbém
in konec zlemu času . . .
Naprej po snegu tem!

6. Močneje mete sneg,
hitreje stopa v breg.
Sneg črez koleno seza —
naprej samo, domov!
Globoko se ugreza —
domov, pod rodni krov!

7. Povsod brezglasna noč.
Obstane, mrklo zroč.
Kam zdaj? Kje steza prava?
Miglja mu pred očmi.
Težkà mu noga, glava,
znoj čelo mu rosi.

8. »Za hip, za hip samó
počíl bi rad takó!«
Drevo kipí iz snega —
prostorček ko nalašč!
Tako! Že podnje lega,
zavit do vrha v plašč.

9. »Oj, to de dobro, to,
počivati takó!«
Prelepe mehke sanje
objemljejo duha.
Ves se zataplja vanje . . .
Domá je spet, domá!

10. Črez dolgo dolgo let
objemlje ženo spet.
In ta presrčna deca,
kakó zre vanj zvesto!
On sam od sreče jeca,
rosnó mu je oko.

11. Ob peči že sedi
in kaj vse govori!
Kot pravil bi pravljíce,
brezglasni vanj strmé.
Živó se rdi jim lice . . .
Kako to dobro dé!

12. Toplota mehka ta,
in pa domá, domá!
Blaginja ga prešinja,
ko tja po sobi zre:
dni prejšnjih ga spominja,
kar vidi tukaj, vse.

13. Kako v staníci tej
bo živel rad odslej!
Zahvaljen Bog, da z blago
rokó ga je privel
nazaj v to kočo drago . . .
Zašel? Ne, ni zašel!

14. Gosteje mete sneg,
pokriva dol in breg.
On spi in spi in sanja
otrpel, mrzel, trd. —
Kdo tu? Molčé se sklanja
nad njega truplom — Smrt.

Anton Funtek.

45. Pod zimo.

Prešlà pomlad, po bliskovo prešlò poletje
in sveti Mihael.
Po polju so pospravljeni sadovi,
listje je požoltelo, trava orjavela,
po brdih breze žalostno blešče.
Više nad njimi bori in smereke
kot lovci mi zeleni čakajo.

Namočena
od ranega dežja je pot. Iznad vodé
in črne prsti tam in travnikov
vzdiguje se sopár. Na desni je smerečje,
na levi gorska pot, rjava, skrita
ko lisičja dlaka.

Tod hodimo vrhovci. Tiho vse življenje
in tih naš običaj. Pride poletje, žge in peče,
pride jesen, zapre čebele, in pride zima,
oddahne se in zapre duri naše.
Tam v zgornjici odpre si skrinjo.
Poišče sukna si in kril volnenih
in plavih toplih rut in nogavic;
obutev vzame novo si, podšito z jarcem,
kolovrat, par janjčjih rokavic in kožuh
bel, kratek in ustrojen, z rožami.
Nato pregleda kašče . . .
na pod pribije jazbeca in čuka,
nabrusi še sekiro si, zaneti ogenj
in zagodrnja . . .
Tam v zraku pa po snegu zadiši.

Josip Murn—Aleksandrov.

46. Ivanu Cankarju za spomin.

Ivan, ko sem prebral prve tvoje stvari, sem se čudil; ko ti nisem še spoznal ne lica ne duše, sem te zagovarjal; ko sva se razgovorila prvič in ko sem vsaj deloma prodrl do globine tvoje duše — kdo ji je prišel do dna? — sem te iskreno zaljubil. Ko te pa danes ni več, to se pravi, ko ni več med nami

tvojega vihravega pa tako nebogljenega telesa — pač pa je ostal ves tvoj ogromni duh — mi je bridko žal, da sem te tedaj, ko si še bil, premalo ljubil.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tiho, po prstih sem stopil v sobo deželne bolnice, kjer je ležal zadnje dni pred smrtjo. Ob koncu postelje sem obstal. Zazrl sem se v njegovo lice. Tako resnobno, tako strogo je bilo, kot ga nisem videl nikoli. Oči zaklopljene, celo trepalnice so se mi zdele tako svinčeno težke, da ga nisem upal nagovoriti in ga predramiti. Komaj sem spoznal, da rahlo diha. Dolgo sem stal ob postelji, ves pogreznjen v ta izraz. Zdelo se mi je, da čutim, kako se za tem čelom snujejo misli, kako grebejo po človeških srcih, kako pretehtavajo razdaljo od sedanjosti daleč nekam v bodočnost. Vse njegovo revno, izmučeno telo, vsa ta uboga okolica v njegovi bolniški sobi mi ni mogla skaliti vtisa, da stojim ob postelji moža vidca, duševnega velikana. Nisem imel poguma, da bi bil stopil do njega in ga prijateljsko prijel za njegovo usehlo desnico, ki je kot mrtva, brezkrvna ležala na odeji. Nisem si upal — in iz sobe nisem mogel. Tako je bilo tiho, da je žepna ura motila s tiktakanjem nemi molk krog njega.

Hipoma glasno vzdihne. Počasi privzdigne trepalnico levega očesa, motno se upre zenica vame in tedaj kar odpre obe očesi na široko, po vsem licu se razlije tisti edino njemu pristni, skoro razposajeni smeh, s katerim je pozdravljal prijatelje, če je bil dobre volje. Veselo je bušilo iz njega, kot bi ga bil naletel ob čaju: »Glej ga, ali si ti?«

»Ali počivaš, Ivan?« sem rekel polglasno in sedel k postelji.

»Menda,« je odgovoril. Spet je izginila vsa veselost z lica in obdala ga je čudovita resnoba. Nemo me je gledal, vprašujoče. Ničesar nisem vedel, kaj bi mu bil povedal ta trenutek. Toda njegovo vprašujoče oko me je opozorilo: »Ali si prišel, kot sva se menila?«

Domislil sem se pogovora, ko sva modrovala o smrti. Rekel mi je: »Jaz se ne bojim smrti. Vedi, da bo lažji moj opravek z Bogom tedaj kot mnogim drugim — morda tudi lažji kot tebi.« Ob tem spominu mi je prišlo samo po sebi na ustnice, da sem šepetaje vprašal to vprašujoče oko: »Ivan, morda želiš odveze?«

»Daj, prosim!« mi je odgovoril odločno, se nagloma energično vzpel na postelji in je pogledoval v nedosežno daljavo...

Ko sem se ločil od njega, sem ves presunjen taval po stopnicah.

Fran Sal. Finžgar.

47. Napis na vélikem zvonu pri Svetem Joštu.

Moj bron je najden bil v dnu mórja, ko Turčije
kraljestvo v Héladi končal je Navarin.
Ga kupi romar; ga Samassa v zvon prelije;
glasim zdaj božjo čast iz Svet'ga Jošta lin.

France Prešeren.

48. Epigrami.

1. Takó je.

»Osel gre le enkrat na led.« — Baš to je oslovstvo!
Modrec ve: Danes sem pal, jutri bom plesal po njem.

2. Pogum.

Brate moj, saj si še mlad in vse se lahko še popravi:
filozofijo na klin, dreto in smolo v roké!

3. Iz zoologije.

Vol ima rog — če natanko premislimo: dva!
Sune te z njim, a nanj trobiti — ne zna.

Oton Župančič.

49. Vrhnika.

Vrhnika, prečudni kraj! V mehkem domotožju mi zakoprni srce ob mislih nate. Kdo te je videl z bedečimi očmi, kdo te je spoznal? Šli so mimo, videli so bele ceste, bele hiše in so šli dalje. Jaz pa sem ti pogledal v obraz kakor ljubljenemu bitju in zdaj je moje srce bolno po tebi...

Kraj ravni pod gozdom, pod temnim, mogočnim Raskovcem sedi jata golobov; bele peroti se leskečejo v solncu. Tam je Vrhnika. Črez bore, črez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravan, postane, vztrepeče, osupla in utolažena ob toliki lepoti. Bela kakor nevesta se sveti na holmu Sveta Trojica, razgleduje se po solnčni ravni, po tihem, sanjajočem močvirju, do Žalostne gore in Krima. Zamolkla pesem, kakor

vzdih iz globoke zemlje, od visokega neba, pretrese jasno tišino: na Žalostni gori je zapel veliki zvon, ki kraljuje od Krima do Ljubljanskega vrha. Pod pesmijo, nad ravnino trepetajočo, se lesketajo vasi, ugašajo in se vžigajo v čisti beloti: blešči se jim pod mladim solncem. Kakor ob prostranem jezeru leže bele, tihe; a iz jezera, v tišini sanjajočega, se vzdigajo samotni otoki, nizke, s slamo krite kolibe, gruče bréz in vrb in visokih jagnedi.

Kdaj bo že drdral moj voz po široki veliki cesti, kdaj bo že zavil pod Logom, da te zagledajo moje koprneče oči, o Sveta Trojica? Kdaj bom že zaslišal tvojo sladko pesem, o sveti Pavel, patron in varuh Vrhnike? Kdo je čul tvoj glas in je pozabil nanj? Ne po materi ne po nevesti ni jokal Amerikanec, ko mu je bilo žalostno pri srcu; po tebi je zajokal:

O ti svetega Pavla zvon,
ki te slišal več ne bom!...

In kdaj bom pozdravil tebe, ubogi Sveti Lenart, ki stojiš pod Sveto Trojico in pod Svetim Pavlom kakor dete nebogljeno in zavzdihneš o mraku s tankim, vdano prosečim svojim glasom?

Na holmu Svete Trojice se sveti med temnim zelenjem bela srajca; človekoljubni davkar cepi lesnike, z ročno roko snuje tihe stezice med mladim drevjem in premišljuje v zadovoljnem srcu: Glej, bil je laz nekoč, pust in gol, in pretvoril sem ga v zelen gaj; visoko bo raslo to drevje, z zapeljivo senco bo zaščitilo te moje tihe stezice in mladi praktikantje in golobradi črnošolci se bodo sprehajali tod in bodo šepetali mojo čast... Otre si čelo človekoljubni davkar in pogleda v dolino. Tam spodaj, daleč, že v solnčnem prahu, stoji župan in si ščiti oči z dlanjo in gleda belo srajco na holmu Svete Trojice. Puško ima župan na rami, zelena je njegova suknja, tudi njegov klobuk je zelen. Prišel je, da bi si ogledal svoja bogata razprostrta polja, to Frtico, od vseh svetnikov blagoslovljeno, in da bi streljal vrabce. Župan je motril z bistrim očesom belo srajco na holmu in je pomislil: »Glej, kaj ni tam pod Sveto Trojico davkar, ki cepi lesnike?« In tudi davkar je zasenčil oči z dlanjo in je pomislil: »Glej, zdi se mi, da je tam doli pod Frtico oče župan, ki strelja vrabce.« Tako sta pomislila in sta bila zadovoljna obadva, zakaj prelepo jutro je bilo, po solncu poljubljano in vse radosti polno.

Pod Svetim Pavlom, onkraj velike ceste, spi Močilnik v globoki kotanji, v večni senci. Kdo izmed vas, ki to berete, je videl Močilnik in ne sanja o njem vsako noč? Izpod skale, višje kakor Svetega Pavla zvonik, šumi črna voda; zašumi in takoj utihne, pogrezne se v globoko strugo, skrije se pod vrbe in molči vsa temna. Kaj si je sanjalo tam doli pod kraškimi skalami in kaj jo je prestrašilo, ko je prišla iz noči v prosojni mrak? Tako molčé usta, kadar se odpró oči po dolgem spanju in plane pogled, izgubljen, osupel, v preveliko lepoto ...

O Vrhnika, blagoslovljeni kraj! Kadar leže mrak v tvoje tiho naročje, se zganejo lepe in skrivnostne sanje v Močilniku. Pod velikim oltarjem v cerkvi Svete Trojice zabuči pokopano jezero; kdor leže na mrzli kamen pod tisto strahotno lobanjo za oltarjem, sliši zamolklo pesem skritega jezera. In ko vstane, ko ugleda to čudežno vrhniško dolino in to belo nebo nad njo, se zamisli v čudno tihotne zgodbe, ki jih uho ni slišalo in oko ne videlo. Bela megla se vzdiga iz Močilnika, vijoč se in trepetajoč hrepeni proti nebu, v veličastnem kelihu prinaša zvezdam nezaslišane skrivnosti.

Ivan Cankar.

50. Naša mesta v Valvazorjevi dobi.

Pogled na mesta in trge in njih prebivalstvo v 17. in 18. stoletju nam kaže velike izpremembe, ako jih primerjamo s položajem ob koncu srednjega ali ob začetku novega veka. Načelo, da so mesta glavna bramba dežele in njenega prebivalstva, ni več izključno veljalo, odkar so iznašli topove in se ni bilo več bati turških vpadov. Zato je pomen tistih mest, ki so nastala le iz obrambnih ozirov, pa niso imela pomena za narodno gospodarstvo, naravno moral vedno bolj giniti. V to vrsto spadajo Lož, Višnja gora, Kostanjevica in še nekatera druga mesta, ki so za cesarja Friderika IV. bila dobila mestne pravice, da so se zavarovala z varnim ozidjem in nudila bližnjemu kmetskemu prebivalstvu zavetje ob času nevarnosti. Tudi trgovina, ki je bila meščanom vir vsega blagostanja, si je marsikje izbrala nova pota in pustila v osamelih mestih le zapuščene domove in siromašne prebivalce. Le kraji ob morju ali ob važnih prometnih progah so se vzdržali in pokazali krepak razvoj. Med nje spadata zlasti Trst in Reka.

Ljubljana nam kaže pač tudi v tej dobi trajen razcvit svojega mestnega življenja in vedno naraščajoče prebivalstvo. Valvazor piše o njej: »V mestu prebiva najodličnejše plemstvo, zlasti pa take osebe, ki so v deželni službi, kakor deželni glavar, deželni upravitelj, vicedom, deželni odborniki, uradniki, doktorji prava in zdravilstva, tajniki in slični ljudje. Ljubljana je kakih 50 let sem znatno napredovala tako po lepoti hiš kakor tudi po številu prebivalcev in vnanjem sijaju. Če si namreč ob začetku tega (17.) stoletja videl v mestu komaj štiri kočije, jih lahko zdaj našteješ črez petdeset ... Poleg visokega plemstva in deželnih uradnikov stanuje v Ljubljani tudi mnogo meščanov in obilo preprostega ljudstva, tako da najdeš večkrat po tri, štiri, celo pet ali šest družin v ne posebno prostorni hiši. Vendar je večina meščanov tujcev in redko ostane kaka družina v mestu do tretjega rodu, ker se prej odpravijo drugam, nastopijo višje službe ali pa izmro. Zato najdeš tu Kranjce, Štajerce, Korošce, Hrvate, Italijane, Tirolce, Bavarce, Saksonce, Franke, Švabe, Šlezijane, Moravce, Čehe, celo Dance, Pomorce, Holandce in Francoze, tako da tretji del meščanstva sestoji iz tujcev. Vendar imajo vsi iste običaje, ki se strinjajo z nemškimi. — Čuditi se je, da je v mestu, ki je tako bogato z vinom, najti malo prepira in razprtij, kar je pripisovati čuječnosti oblasti. Sicer število oboroženih meščanov ne znaša več ko pet sto mož, vendar se, če bi bila sila, lahko oboroži 3000 do 4000 prebivalcev. Na čelu jim je stotnik, ki se izvoli iz njih srede in je navadno kak zaslužen vpokojeni župan. Pomagata mu dva »lajtnanta« in trije praporščaki, ki zapovedujejo trem četam meščanov, izmed katerih mora biti vsakdo s puško oborožen.« Ako ceni potem Valvazor ljubljansko prebivalstvo na 20.000 duš, je segel pač mnogo previsoko, ker celo sto let pozneje uradni zapiski ne izkazujejo dosti več kot 10.000 prebivalcev.

O prometu, ki je bil takrat v Ljubljani, pravi naš zgodovinopisec: »Trgovina je zelo živahna, ker stoji mesto v središču med deželami in pošilja svoje blago na tri strani. V Italijo pošilja Ljubljana železo, volno, žito, živino, od nje pa dobiva svilo, sukno, sol, dišave in morske ribe. Na Hrvatsko izvaža že omenjeno blago in dobiva zanje kožuhovino, živino in drugo. Na Solnograško in Bavarsko pošilja vsako leto mnogo centov medú za pripravljanje medice. Razen tega pošilja na sever tudi italijansko blago, dragocena vina, živo srebro, baker in prejema za

to volno, ustrojeno usnje in druge za domače gospodarstvo potrebne stvari.« Ljubljanski trgovini je precej škodovalo, da so Turki osvojili Kandijo (Kreto), kamor so naši klobučarji izvažali svoje izdelke, enako je osvojitev Kaniže prekinila trgovinske zveze z Ogrsko. Valvazor tudi pripoveduje, da je imela Ljubljana še nedavno na Poljanah papirnico in pred »Nemškimi vrati« v Trnovem steklarno, pa sta v kratkem času obe preminuli. Italijanski trgovci so uvedli izdelovanje baržuna, svilenih izdelkov, fine tkanine in damasta; tudi so izdelovali v Ljubljani raznovrstne čipke po nizozemskem in beneškem načinu in jih prodajali daleč po svetu. Saditev tobaka pa ni prinesla pričakovanega dobička.

»Drugi meščani, ki niso trgovci,« pravi Valvazor, »se žive z delom svojih rok in takih je veliko število. Preprosto ljudstvo pa dela za dnino. V to vrsto spadajo vozniki, poganjači, posojevalci konj, brodarji, ribiči, drvarji, težaki, vrtnarji in drugi ljudje ... Noša Ljubljančanov je tako dostojna, čedna in snažna, da kar nič ne zaostajajo za meščani kakega imenitnega mesta v Nemčiji. Plemiči se nosijo po nemški ali francoski modi; v tem jim slede tudi hčere in žene odličnejših meščanov ... Navadni jezik v Ljubljani je kranjski (slovenski) in nemški, pri plemstvu in trgovcih italijanski. Piše se le v nemškem jeziku.«

V posebnem poglavju opisuje potem Valvazor cerkve, samostane in druge znamenite stavbe v mestu. Med zasebnimi poslopji je bil za njegove dobe najznamenitejši »knežji dvorec«, katerega je dal leta 1642. sezidati grof Volk Engelbert Turjaški, deželni glavar kranjski. Tu se je shajalo plemstvo iz vse dežele. Valvazor pravi o tem poslopju, da je bilo zidano v četverokot s prostornim dvoriščem v sredi. Bilo je sicer le tri nadstropja visoko, a tako obsežno, »da bi bilo lahko služilo trem knežjim dvorom.« V tej ponosni hiši si je visoko izobraženi gospodar priredil dragoceno knjižnico in zbirko umetnin, okoli nje pa nasadil vrtove s citronami in drugim južnim drevjem; vrtove so poživljali umetniški kipi, vodometi in drugi okraski. — Ob slavnostnih prilikah so v teh razkošnih vrtovih prirejali italijanske operne in dramatične predstave.

Vendar v Valvazorjevi dobi Ljubljana še ni bila na višku umetnosti, kar se tiče stavbarstva, slikarstva, kiparstva. Šele prva desetletja 18. veka so ustvarila ono vnanjo sliko Ljubljane, ki je še današnjemu modernemu mestu v kras in ponos. Sem

spada nova stolnica s ponosno kupolo, mestna hiša z vodnjakom mojstra Robbe, avguštinska, sedaj frančiškanska cerkev s svojim mogočnim pročeljem, uršulinska cerkev, pravi biser italijanskega renesančnega sloga, in cerkev nemškega viteškega reda. — Sicer pa 18. stoletje in zlasti njega druga polovica ne pomeni več za Ljubljano dobe gmotnega napredka. Središče trgovine so postala zdaj primorska mesta: Trst, Reka, Senj; Ljubljančanom je preostalo le še posredovalno trgovstvo med Dunajem in Trstom ali Reko. Pa tudi vlada je bila nasprotna starim trgovskim privilegijem, ki so omejevali trgovino na določena mesta, predpisovali določene ceste, dovoljevali in zabranjevali sejme itd. Ko so padle te starodavne meje, je izgubila tudi Ljubljana svoj pomen kot trgovsko mesto.

Poleg deželnega glavnega mesta je v tej dobi le še Škofja Loka ohranila svoj pomen kot obrtno in trgovsko mesto. Imela je svoje rokodelce združene v »cehih«; imenujejo se čevljarji, usnjarji, barvarji, peki, tkalci. Z Italijo in Nemčijo so jo družile starodavne trgovske zveze. Valvazor pravi o njih: »Škofjeloški prebivalci izvažajo vsakovrstne izdelke na Nemško in v Italijo. Zlasti se tu izdeluje lepo belo platno v veliki množini, ki se z belim sukancem vred razpošilja v druge dežele. Tudi je tukaj dosti trgovcev z živino, ki prodajajo konje v Italijo in z drugimi obrtnimi izdelki vred donašajo mestu mnogo dobička.« L. 1639. poroča loški glavar brižinskemu škofu o loški trgovini: »Loški premožnejši usnjarji in tudi drugi meščani imajo navado, da nakupijo mnogo kož v Gradcu, v Radgoni, v Ptuju in po drugih krajih ter jih potem prodajajo na drobno ubožnejšim usnjarjem in čevljarjem po Loki in njeni okolici. Posebno mnogo kož prodajo ob cerkvenih sejmih. Izdelano usnje razpečavajo večinoma po Vipavskem ali ga pa zamenjavajo za vino in sukno.« Iz vsega tega spoznamo, da so Ločani ostali enako živahni trgovci in marljivi obrtniki, kakršni se nam predstavljajo že ob nastopu novega veka. Mestna okolica, kjer je cvetelo platnarstvo in živinoreja, je to kupčija seveda še pospeševala.

Druga gorenjska mesta niso mogla tekmovati s Škofjo Loko. O Kranju čitamo, da je imel mnogo obiskovane živinske sejme in da je zlasti izvažal sita, ki so se v okolici izdelovala, vendar je prepadalo meščansko življenje. Še slabše je bilo s Kamnikom; o njem piše Valvazor: »Mesto je imelo nekdaj

mnogo bogatih ljudi in se zelo pečalo s trgovino, kar še vedno izpričujejo z rezanim kamnom in železnimi vrati okrašene hiše. Gotovo so nekdaj samo ti rezani kamni več stali, kakor je zdaj vsa hiša vredna. Plemstvo, ki ga je bila turška nevarnost semkaj prignala, je mesto zelo dvignilo in ga tako napolnilo z ljudmi, da so bili vsi prostori napolnjeni s hišami. Pred časom pa je nekdaj tako bogato in obljudeno mesto tako prepadlo, da je četrti del hiš — ako ne več — že razpadel. Vse trgovine, razen ene, so zaprte in najlepša hiša se dobi za dve kroni v najem za vse leto. Prebivalci so popolnoma revni ljudje.« Pol stoletja pozneje poročila niso nič boljša. Kamnik je veljal za zgled, kako prepadajo kranjska mesta. Valvazor meni, da je bilo temu krivo, ker je trgovina s Hrvatsko prenehala. Prej pa je iskati vzroka v tem, da je prenehal promet s sosednjo Štajersko, ki zdaj ni več šel skozi Tuhinjsko dolino, ampak po novi cesti skozi Črni graben na Trojane.

Izredno živahno obrt pa je tedaj imel neki kraj na Gorenjskem, ki sicer ni imel mestnih pravic; to je bil Tržič. O njem piše naš zgodopisec: »Ves trg je napolnjen z rokodelci, ki tu izdelujejo kordovansko usnje v rdeči in črni barvi in ga potem izvažajo v Italijo in rimsko kraljestvo. Poleg tega se tu izdelujejo razne vrste grobe tkanine, ki jo imenujejo mezlan, da ne omenjam bakrene in železne posode, kakor kotlov, ponev in drugih sličnih stvari.« Nova cesta črez Ljubelj je v 18. stoletju tržiško obrt in trgovino še bolj dvignila.

Ako že pogled na gorenjska mesta ni vesel, vidimo dolenjska v polnem razsulu. S starimi papirnatimi privilegiji, na katere so bili meščani tako ponosni, se tok časa ni dal ustaviti. Na Novo mesto so že v 16. stoletju udarile hude nesreče. Prva je zadela njegovo trgovstvo, ko so Turki osvojili Kanižo in s tem zaprli ogrskim trgovcem, ki so prej v velikem številu prihajali v Novo mesto, pot na Dolenjsko. Že l. 1564. tožijo Novomeščani, da se je trgovina začela nagibati na drugo stran in se pomikati po Savi od Ljubljane proti Zagrebu, Novo mesto pa je puščala ob strani. Meščani so bili prisiljeni, živiti se s težkim rokodelstvom. Najhujši udarec je bil za mesto, ko so sezidali Karlovec, ki je potegnil nase vse dobrote, ki so dotlej pritekale v Novo mesto. Zbirališče deželnih brambovcev se je prestavilo v Karlovec, z njim pa tudi vsa skladišča, kjer so se shranjevale vojaške potrebščine. Za skladišči in vojaki je odšla iz Novega

mesta vsa obilna četa civilnih in vojaških uradnikov. Nalašč za vojake zidane hiše so ostale po požaru l. 1576. v razvalinah, rokodelci so odpustili svoje pomočnike, gostilničarji so se zaman ozirali po gostih, trgovci so pozaprli svoje prodajalnice in se oprijeli poljedelstva, skratka, vse blagostanje je izginilo iz mesta. Te žalostne razmere so trajale skozi celo sedemnajsto in še polovico osemnajstega stoletja. L. 1733. so bili v Novem mestu le še trije trgovci.

O drugih dolenjskih mestih ni da bi tu obširno razpravljali. V nekaterih nahajamo rokodelske cehe in meščansko stražo (gardo) kot znamenja meščanskega življenja. Volili so po stari navadi svojega sodnika in mestni svet, a so bili vendar le kmetje, ki so živeli od svojega polja in vinogradov. To velja o Krškem, Kostanjevici, Črnomlju in Metliki. Največ obrti je bilo menda v Višnji gori, kjer nahajamo rokodelske zadruge kovačev, čevljarjev, usnjarjev in krojačev. Vendar pravi Valvazor o njej: »To mesto je bilo nekdaj čedno, snažno in je imelo veliko lepih stanovanj. Sedaj je pa popolnoma prepadlo in je videti v njem mnogo zapuščenih in razpadlih hiš, ker je v Višnji gori tudi ogenj večkrat hudo gospodaril.« — V temnih barvah je naslikal ljubljanski župan Kristijan l. 1733. graški vladi položaj kranjskih mest, rekoč: »Mnogo mest se je sesulo, mnogo je zapuščenih. V Kamniku se ne nahaja niti polovica nekdanjih hiš. V Kranju, ki je bilo nekdaj glavno mesto Kranjske in ki ima za trgovstvo kaj pripravno lego, je praznih 200 hiš. Lož in Kostanjevica sta popolnoma razpadla in meščani ne morejo dobiti branja in pisanja veščega človeka, da bi ga naredili za sodnika. Krško je šlo popolnoma v nič; Višnja Gora, Metlika in Novo mesto, ki je bilo nekdaj najbolj cvetoče mesto, so popolnoma ubožala. Niso le meščani pobegnili iz teh krajev, ampak mesta so se tudi posula in prebivalci se morajo živiti s poljedelstvom.« Vzroki so bili isti, kakor smo jih že omenili: na eni strani rastoča bremena meščanov, na drugi strani pa izginjajoča obrt in trgovina, ki se ni dala oživiti z nobenimi svoboščinami.

Iste pojave zasledujemo onstran Save na Štajerskem. Celje je imelo ob nastopu novega veka cvetočo obrt in trgovino. Dobilo je važen privilegij, da mora vsako trgovsko blago, razen žita in soli, ki se vozi preko Celja, tu ostati črez noč in biti prebivalcem naprodaj. Dalje so morali trgovci potovati po

predpisani cesti, ki je držala iz Ptuja črez Slovensko Bistrico, Konjice, Vojnik, Celje, Žalec, Vransko, Kamnik v Ljubljano. Ako so trgovci ubrali drugo pot, so jim smeli blago zapleniti. Da se je mestnim krčmarjem varoval dobiček, je bilo tudi prepovedano v okolici eno miljo daleč krčmariti. Vendar je vsled kmečkega upora, pogostne nastanitve vojakov, velikih davkov, kuge in povodnji mesto prišlo na rob prepada. Le obrt se je v Celju še vzdržala, ker nahajamo tu zadruge kovačev, kolarjev, pekov, usnjarjev in čevljarjev, mesarjev, klobučarjev, tkalcev. V drugi polovici 18. stoletja so napočili boljši časi, ko je Celje postalo sedež »kresije« in s tem politično središče za Spodnje Štajersko.

Bodi dovolj teh krajevnih opisov in primer, ki nam povsod predstavljajo isto žalostno sliko naših mest in trgov, pa tudi navajajo iste vzroke prepadanja v pretekli dobi.

Po Josipu Grudnu.

51. Iz Ljubljane v Celovec.

(Iz pisem Izmaela Ivanoviča Sreznevskega.)

Kranj, dne 11. mal. travna 1841.

Poljubljam vaju, mamica in brat, in vaju pozdravljam z velikonočnim pozdravom; zakaj tudi za vas

dne 12. mal. travna.

je bila včeraj velika noč. Jaz jo obhajam dovolj čudno. Pred par dnevi mi je dejal v Ljubljani dr. Hrovat: »V soboto pojdem v Kranj; pojdimo skupaj, bomo videli, kako praznuje naš narod ta praznik.« — Zakaj ne bi šli! Po obedu pri Hrovatu smo sedli na voz in smo bili črez tri ure v Kranju. Midva z Vrazom sva ostala v gostilni, Hrovat pa je šel k dekanu. Včeraj ob osmih je prišel k nama Hrovat in je naju peljal v cerkev. Tu sem prvič slišal kranjsko propoved in jo, hvala Bogu, tudi razumel.

Po obedu smo šli na izprehod dalje iz mesta, stopili smo v gostilnico, začeli kupovati kmetom vina in jih pripravili do tega, da so jeli pripovedovati o svojem žitju in bitju, praviti pravljice in peti pesmi. To je bila dobra šola zame: ko natanko poslušaš govor kmetov, zlasti tedaj, kadar hočejo biti razumljivi, tedaj čutiš sam, kako napreduješ v znanju jezika. Kranjski jezik je jako prijeten, a večja polovica glasnikov se izgovarja napol, površno; pri tem je naglas jako nenavaden ... O veliki noči pekó tukaj kolače in potice. Kolač je večji kruh z rozinami

in ima luknjo v sredini, a potice so kruh iz zvitega testa, delane na ta način, da devajo na vsak zvitek medú z makom. S piruhi je prav tista kakor pri nas. Vse to se blagoslovi.

Kranj je malo mestece ob izlivu Kokre v Savo. V srednjem veku je bil utrjen; razvaline zidovja in stolpov se vidijo še sedaj. Velikani Karavank se ti zde nekaj korakov oddaljeni, ko zreš na njihove s snegom pokrite vrhove; če pa pogledaš niže, zapaziš na strmih holmih cerkve, ki se ti kažejo kakor bele točke. To je brezprimerno krasna slika... Včeraj je bil jako lep dan; videli smo vrh Triglava, največje izmed gor. Kakor srebrno kopje se je bleščal izza drugih vrhov.

Dne 13. mal. travna.

Včeraj po obedu smo šli s Hrovatom in Vrazom v vas Naklo, ki je oddaljena pet vrst od Kranja, k tamošnjemu župniku, kjer smo sedeli ves čas pri »žegnu«. Tako se imenuje velikonočni prigrizek, ki obstoji večinoma iz blagoslovljenih reči. Razen kolačev in potic so prinesli na mizo svinjsko kračo, telečjo glavo in drugih malenkosti, naposled pa kavo.

Med drugim so mi mnogo povedali o takozvanih rokovnjačih. To so razbojniki, ki živé z ženami in otroki v Karavankah. Večinoma se prikazujejo opravljeni kot berači, a ne prosijo miloščine, ampak jo zahtevajo in so tako strašni, da se jim nikdar ne odreče. Predrzni so tako, da se selijo pozimi iz svojih koč v hiše kmetov in živé na njihov račun.

Celovec, dne 17. mal. travna.

Današnji dan sem preživel nepričakovano prijetno; vozil sem se namreč v Celovec. Tako vožnjo morem imenovati pravi užitek. Od Kranja drži cesta po dolini proti Tržiču, beloglave gore pa se dvigajo vedno više nad mojo glavo. Tržič je jako lepo in živahno mestece, pa tako stisnjeno med gorami, da gledajo kakor prikazni izza hiš. Za Tržičem se začenja gorski prehod. Cesta drži po dolini Sv. Ane vedno ob potoku; dolina je tako ozka, da ostaja na dnu prostora samo za potok, cesto pa so izstrelili v skalovju. Nad glavo ti preté grmade skalovja, ki se dviga skoro navpično. Tu pa tam ga pokriva jelovje in bukovje, večinoma pa je golo in do polovice pokrito s tankim snegom. Nedavno so še tod divjali strašni plazovi, ki so zaprli prehod; še sedaj se vidijo njih sledovi. Ob svojem koncu pri

vznožju Ljubélja se dolina razširi. Tam stoji cerkev in postajališče. Takoj za tem se začne gora vzdigovati z veliko strmino in cesta se vzpenja v višavo, v terasah idoč sama nad seboj. Lezemo, lezemo in prilezemo do višine 5000 črevljev nad morsko gladino. Cesta je izdelana jako dobro; povsod, kjer je treba, so mostovi, drugod so položene plošče, da bi voda ne razkopala ceste. Čim više se dvigaš, tem bolj čutiš višino grmad na okoli. V daljavi pa se ti vedno bolj odpira razgled na Kranjsko proti Kranju, Ljubljani in še dalje . . .

Dospevši na vrh, se obrneš na desno mimo postajališča in, poslovivši se od Kranjske, zagledaš pred seboj mejne stebre. Do tu smo se vozili s petimi konji, tukaj pa so dva odpregli; začeli smo se spuščati niže med gorovje. Vidiš gore, gore in zopet gore, potem gozd, sneg, potoke, puščavo: tako nas je sprejela Koroška. Ko smo bili prišli črez Mali Ljubelj, smo zagledali za gozdi čarobno dravsko dolino, dolgo, dokaj široko, obstavljeno z gorami kakor z zidovjem, posejano z vasmi, gradovi, cerkvami, in smo se spustili vanjo. Poslednja pošta proti Celovcu gre sicer črez gore, ki pa niso več tako visoke. No, tu smo že v dolini sami, v kateri se je razpel kakor šopek lepi Celovec.

Ivan Merhar.

52. V Rožu.

1. Tu borov gozdiček, tam bukev, spet breza,
med drevjem pa vztrajni bršljan se razpreza
in znamenje moli v zamišljeni senci. —
Ovenčala rada bi misel te z venci,
ljubezni ti moje zasanjani cilj!

2. Če drug te ne ljubi, pa sveta Marija,
šent Jakob, šent Janž — kjer te Drava ovija,
za stražo je dana pobožna Šmarjeta,
v zelenje macesnov, smrek, bukev odeta,
in dolga še vrsta svetnikov z nebes.

3. Kaj v olšju šepeče, kaj v Selah žaluje?
Povodni mož, revček, pregnan je na tuje
in žalik-žené so na gore zbežale,
ko besne so tolpe po poljih divjale,
ubogi trpin, težko skušani Rož!

4. A zdaj je že dan in ljubezen razlita,
po polju je klasje, mak, roža rdita
in pesem se s cest in iz hišic razlega.
Vsi božji patroni, varujte nas zlega
in večne svobode prižgite nam kres!

Ivan Albreht.

53. Gospa sveta.

1. Veličastno smo cerkev ti dali,
bela kot čaroben cvet je,
v zlat oltar smo dejali te, mater,
revni slovenski mi kmetje.

2. In ovenčali smo te z rubini,
rdeči in žarki kot kri so —
o, nikjer po vesoljnem svetu
tak verno ljubili te niso.

3. Plašč bogat te krasi in ogrinja,
solnčen, gorak kot poletje,
z jasnimi biseri smo ga posuli
revni slovenski mi kmetje.

4. Demant, žezlo smo ti poklonili
dali ti drage zvonove —
z rožnimi venci smo te častili,
da nas slišiš, svoje sinove.

5. Zvezd iz svojih src smo ti dali
da bi nam milostna bila —
v prahu pred teboj smo klečali
mati, kraljica premila!

6. Oh, zakaj — nas nisi branila,
ko so trgali zemljo nam sveto
in kot Jezusov plašč jo delili
in nam vse je bilo zakleto!

Cvetko Golar.

54. Смрт краљевића Марка.

Као што се прича, Марко је доживео три стотине година, и онда дође и њему крај. Смрт му је наговестила вила на Урвини планини. Вила му је рекла: »Ти нећеш умрети од јунака, јер тога јунака нема на свету, који би се с тобом могао мерити, него ћеш умрети од Бога.« Кад је Марко видео, да му је ту крај, посекао је Шарца, с којим је провео сто и шездесет година, и изломио је оружје, да не би доспели у руке Турцима. Затим напише своју последњу вољу: један ћемер блага остави за укоп, други даје црквама, трећи кљастима и слепима. Ову писмену опоруку метне на грану, да се види с пута. Онда простре доламу под јелу, прекрсти се, намакне калпак на очи, легне и — умре. Тако га после осам дана нађе хилендарски игуман Васо с ђаконом Исаијем. Њих двоје га однесоше у манастир Хиландар на Светој Гори и сахранише, али му не метнуше на гробу никакав знак, да му се не би дознало за гроб.

Negde narod priča, da Marko nije umro, nego u jednoj pećini u gori spava; sabљu je udario u kamen, Šarca je vezao pred pećinu. Pred Šarcem ima maховine, od koje pomalo jede, a sabља sve pomalo izlazi iz kamena. Kad Šarac maховinu pojede i sabља iz kamena ispadne, onda će se i on probuditi i opet izići na svet među Srbe.

Тихомир Остојић.

55. Zlato.

1. Iz temne podzemeljske jame
prihajam na solnce svetló;
osuplo, radóstno se name
ozira človeško oko.

2. Pač lepa sem jasna kovina,
a često je z mano gorjé;
očeta razdvajam in sina,
brat brata izdaja za mé.

3. Po svetu razsipljem bogastvo,
a vselej blaginje ni z njim;
ko zbujam v gradéh veličastvo,
pa v kočah pohlepnost budim.

4. Jaz sijem na carskem prestoli
in kitim cerkveni oltar;
s palače oziram se doli,
a koče ne venčam nikdar.

5. Na glavi se kralju leskečem,
na prsih me nosi junak;
nevesti na roki trepečem,
še deček želi me šibak.

6. In koder po zemlji potujem,
vesoljna je moja oblast;
tu radost, tam vzdihanje čujem,
tu zidam, tam treskam v propast.

7. Jaz kličem in dvigam na delo
neštete duhove svetlé —
kdo ne bi pozival veselo
na delo blaginje samé?

8. A vselej ni delu blagosti
in sreče ne nosim vsekdar;
najčešče najblažje kreposti
pogublja iskreči moj žar.

Anton Funtek.

56. Rudar.

Globoko pod zemljo koplje rudar; tesna jama, dušeč zrak. Svetiljka brli, stežka diha močni mož. Silne grude lomi njegovo orodje; tla se tresejo, ko padajo predenj. Zamolklo zvené udarci po rovu in odmevajo na zemljo, kjer je tako velik dan, tako svež, krepilen zrak. Kdor je gori, ne umeje, kako hudo je živeti dan za dnevom pod zemljo, delati v nepopisni samini in tihoti. Družbe ni; pesem umre, kadar stopi rudar v preduh; razgovarjati se nima z nikomer in težko tudi, da bi se hotel. Ali misel se mu poraja za mislijo; ne da se reči, da bi bile vesele, tudi tega ne, da se čuti naposled privadijo tej mračni svetlobi in neznosni tišini; nikdar, za tako delo ni ustvarjeno človeško telo.

Kako željno pričakujejo ti bledi, suhotni možje trenutka, ko smejo zopet na dan, da se požive v čvrstem svežem zraku. Videti je, kakor da so pustili spodaj podzemeljskega delavca in se izpremenili zopet v ljudi med ljudmi. Ondi v siromašnih kočah se veselé življenja z družino, hvaleč Boga, da jih je čuval nesreče, smrti. Najtršemu rudarju zatrepeče srce pri tej misli. Kadar dela nizko spodaj, ne vedoč, kje in kdaj ga čaka poguba, tedaj se mu pač vzbuja misel na smrt. In roka, ki je krepko krušila težko kamenje iz zemeljskega osrčja, oslabela omahne. Glej, prav tukaj nad glavo visi ogromna skala. Kdo mu je porok, da se zdajci ne sproži nanj? Nekoliko prehudo se stresi zemlja in kameniti sklad ga zasuje; nihče ne bo čul njegovega poslednjega vzdiha.

Gori na zemlji smrt ni toli strašna. Tam stojé domači ob smrtni postelji; ozre se lahko še enkrat nanje in se poslovi s slabotno roko. Tukaj utegne umreti, da nihče ne ve, kdaj, izdihniti, ko še ni opešalo telo. Mehak človek ne sme biti. Naj se naposled privadi misli na smrt, dan za dnevom ji gledajoč v obraz, nekaj mu vendar še trepeče v srcu, ali je strah ali samo hipna slabost, kako bi znal? Posebno, če mu živé ljubljenci, za katere mora skrbeti. Nanje misli pri delu; saj ni prilike, da bi premišljal kaj drugega. Pred njim se ne razgrinja svet, da bi mu kazal slikovite prizore; enakomerno živi od zibeli do groba, neprestano skrbeč za družino in zase. Zato se mu je že zarana zresnilo oko. Molčé pozdravlja tovariše, kadar se spušča v jamo, resno, kadar prihaja iz nje. Doli pa odbija grude, ne razmišljujoč, čemu bodo in kako utegnejo koristiti človeštvu. Njemu dajejo kruh, nevaren sicer, ali kruh vendarle. Zato jih ljubi po svoje in se v jasnejših hipih čuti celò nekako mogočnega, ko se valé pred njim.

Tako bo delal v predoru, dokler ga ne spusté v drugo jamo. Tedaj ne bode čutil zatohlega zraka, ki mu teži prsi, ničesar ne bode vedel o brezglasni tišini, v kateri bode spalo njegovo truplo.

Ali vendar nikar, da bi skoraj prišel tisti dan!

Anton Funtek.

57. Zlato in jeklo.

»Moje vse!« zlato je reklo,
»moje vse!« dejalo jeklo.

»Zvabim vse,« zlato je reklo,
»zgrabim vse,« dejalo jeklo.

Po Aleks. Serg. Puškinu — Janez Mencinger.

58. Ni vse zlato, kar se sveti.

I.

Blaž Čerin, pod visokim Kolkom na Goriškem domá, je opazil nekega dne, da ima pašnik, ki je na eni strani mejil na ograd̀o, prav dobro zemljo in da bi se na to stran dala ograda razširiti. Razdrl je torej ondi ograjo in jel kopati ledino. Kopalo se je težko, ali čim dalje je kopal, tem večje veselje je imel z delom. Zdaj dokoplje do kamenene žile, ali kamen je bil drobljiv in skrilav. Bila je opoka. Že je odvalil nekoliko skrili, kar se mu nekaj zablešči pod kopačem. Čerin se pripogne, pobere skrilico in izlušči iz nje sijajno kocko. Čerina je pogrelo in neka neznanska slast ga izpreleti, ko pogleda to kocko. »Moj Bog, to je zlato, čisto pravo zlato! Kako bi se drugače tako svetilo; in rumeno je tudi. Tedaj so vendar resnico govorili stari ljudje, ki so pravili, da je v Bogatinu polno zlata in da ga Lahi odnašajo na tovore. In če ima zlato Bogatin, zakaj bi ga ne imel tudi Kolk, ki je Bogatinu bližnji sosed?« Hvaležno pogleda proti nebu in vroča zahvalna molitev mu prikipi iz radostnega srca.

A hlapec je blizu. Ta ne sme o tem ničesar vedeti. Treba ga je odpraviti. Čerin malo pomisli, potem ga pošlje domov po sekiro in mu veli iti sekat leščevja, da z njim zagradi novi kot ograde. Ko je hlapec odšel, se spusti Čerin na kolena in začne brskati po razdrobljeni opoki. Po dolgem iskanju najde še eno zrno, hitro potem drugo, še večje. A ko je odvalil novo plast, mu je kar oči pobiralo: zrno je lesketalo pri zrnu. Sname si klobuk in pohlepno pobira vanj dragoceno rudo. Ko je vse pobral, si odkolje novo skril, za njo drugo. Vsaka je dala nekaj, ta več, ona manj. Tako je drobil opoko in pobiral rudo do mraka ter je nabral do pol klobuka.

A kam pa zdaj z blagom? Domov ne. Živa duša ne sme o tem vedeti, tudi žena ne. Zaklad je treba skriti ali ga zakopati. A kam? Misli, misli. Naposled se domisli dupla v stari lesniki, ki je stala v gošči, ne daleč od pota. Tja gre, razprostre ruto po tleh, nanjo usuje zlato, jo zvije in zveže ter shrani v duplu.

Pri večerji je sedel zamišljen poleg žene. Malo je govoril, jedel pa še manj, dasi je delal ves dan. Poznalo se mu je, da ga nekaj vznemirja. Skoraj vstane in gre spat. Spat je šel, a spal ni. Vso noč mu sèn ni zatisnil oči. Vsakovrstne misli so

mu rojile po glavi, a vse so se vrtele okoli njegovega zaklada. Bal se je, da bi mu ga ponoči kaka žival ne razbrskala in ne raznesla, ali da bi ga kdo pri delu ne bil opazoval in bi mu ne pobral zaklada. Največ pa ga je skrbelo, kje in kako bi ga spravil v denar. Strah ga je bilo, da bi kakemu sleparju prišel v roke ali da bi kaka zvita buča izvlekla iz njega, kje se dobiva tako blago. Kam tedaj z zlatom? V Gorico? Ne, v Gorico nikakor. Tam ga kolikor toliko poznajo in prehitro bi se razslulo njegovo bogastvo. V Ljubljano tudi ne. Predolga je pot in tudi prave vere nima do ljubljanskih zlatarjev. Na Laško pojde in nikamor drugam. V Staro mesto ali še celo v Videm. Staromeški in videmski zlatarji najbolje poznajo zlato, zlasti pa tisto, ki se dobiva po teh gorah. Kaj niso nekdaj hodili Lahi po zlato v naše kraje? In kdo ve, ali še ne hodijo zdaj! On sam je že večkrat videl kakega neznanega človeka pohajati po teh hribih. Česa bi ti ljudje iskali tukaj, če ne zlata?

Na Laško pojde tedaj. A kdaj? Čim prej, tem bolje, da bode vsaj vedel, pri čem je. Precej jutri ali pa kar zdaj, še pred zorom. Vsaj ga ne bodo srečavali ljudje in ga izpraševali, kam in po kaj. Kmalu po polnoči vstane, se obleče in prebudi ženo, ki preplašena dolgo ni mogla umeti moža. On jo pomiri; pove ji, da mora dva, tri dni z doma, pa da naj je to ne skrbi; na dobrem potu je, ki mu prinese srečo in obilje, ako Bog da. Potem vzame iz skrinje staro, usnjato mošnjo, v kateri je pokojni oče hranil srebrni denar, prekriža otroka, seže ženi v roko in odide v gluho noč.

II.

Zunaj je bilo precej temno, a njega to ni motilo, zakaj znan mu je bil vsak grm, vsak kamen. Na mah je bil pri stari lesniki, izvlekel je dragoceni zaklad in se z njim napotil nizdolu. Hitro je bil v dolini in potem je urno koračil po gladki cesti. Živ krst ga ni srečal. Ko je v Tolminu zvonilo sveto jutro, je bil Čerin že na Volčanskem polju. Tu je pretresel svoje zlato v mošnjo, jo dobro zadrgnil in zavezal ter zavil v ruto.

V Volčah je krenil na desno v dolino Kámenico in potem se obrnil v breg. Bil je že nekoliko truden, a ni si dal mirú; vedno više in više ga je gnal pohlep. Ko je posijalo solnce, je stal na Slemenu, prav na meji goriške dežele. Tu se je odpočil. Zleknil se je v zeleno travo, a svoj zaklad si je potisnil pod

glavo. Tu je ležal na jutranjem solncu in delal načrte in naklepe. Kakih šestnajst sto kron je vredno blago, katero nosi s seboj, tudi ko bi ga kupoval brat od brata. A koliko tega pa še leži skritega v njegovi ogradi! Kadar pride z denarji domov, bode prvo, da vrže sosedu Dragarju v zobe tiste bore štiri stotake. Ne bode je Dragar kosil Čerinove senožeti, nikdar ne. Potem si bode natanko ogledal svet, in kar je te zlate žile in ni še njegovo, bode pokupil od sosedov. Kaj bode potem, tega še sam prav ne vé; toliko pa vendar vé, da bode živel kakor majhen cesar in še celò zlat denar bi koval, ako mu dovolijo.

Tako je sanjaril Čerin na Slemenu in v teh prijetnih sanjah sta mu hitro minili dve uri. Solnce je že visoko odskočilo od gorá, ko se je naš zlatokop napotil proti Bregu, prvi vasi na beneški strani. Tu si je v krčmi dodobra okrepčal onemoglo telo in se potem razpoložil po klopi ob zidu ter nekoliko zadremal na zlatem, četudi trdem vzglavju. Na daljnjem potu se je ustavil še v Sv. Petru, ker so mu rekli, da ondi bivajo zadnji Slovenci, s katerimi lahko govori še po domače. A dolgo se tudi tu ni mudil; gnalo ga je dalje v Staro mesto, kateremu pravijo tudi Čedad. Prašen, truden, žejen in lačen je dospel tja še pred solnčnim zatonom.

III.

Dolgi pot ga je bil močno utrudil, a vendar je šel še po mestu. Hitro je prehodil vse velike ulice, a na tem izprehodu naš Čerin ni imel oči za drugega nego za zlatarske prodajalnice. Našel je dve. Pred eno je obstal in si nekaj časa ogledoval v oknu razstavljene uhane, prstane in drugo zlato lepotijo. V žepu je imel pet zrn svojega zlata, skrbno v papir zavitih, ker ga ni bilo volja, kazati zlatarju vsega zaklada, preden se nista pogodila za ceno. Eno teh zrn izlušči iz papirnega ovoja, ga drži k oknu in primerja zlatarjevemu zlatu. Ves zadovoljen stisne zrno v pest, se ojunači in pritisne kljuko na steklenih vratcih. V prodajalnici je sedel majhen, suh možiček, ki ga ogovori laški. V odgovor mu Čerin pomoli zrno in ga vpraša, ali kupi tako blago. Mož presuče zrno v roki, potem stopi k oknu in potegne z njim po nekem črnem kamenu. Čerin ni obrnil ves čas oči od njega. Zlatar mu vrne zrno in naredi z roko znamenje, da to ni za nič. Čerina je zazeblo pri srcu; vendar izmota iz papirja še drugo, prav na štiri ogle urezano zrno, ki se je še posebno

lesketalo, in ga poda možičku. Ta ga pogleda, pa mu ga hitro da nazaj; niti na kamenu ga ni poskusil, kar se je Čerinu zdelo prav brezvestno.

»Beži, beži!« misli Čerin sam v sebi; »ti, človeče, niti ne veš, kako je pravemu zlatu ime; kaj boš sodilo ti, ki v vsej prodajalnici nimaš toliko zlata, kolikor ga je v moji mošnji!«

Nejevoljen stopi iz prodajalnice in gre dalje iskat druge. Našel jo je, in sicer eno, v kateri je bilo nekaj več in lepšega blaga. V njej je stal zajeten in trebušen mož, ali tudi tukaj se mu ni godilo nič drugače. Trebušnik je sicer za prvo silo še lomil neki jezik, ki je imel v sebi kako slovensko besedo, ali tudi njega ni bilo volja, poslušati Čerina in se pogajati z njim. Ker se je mračilo, je začel zapirati okna in Čerin, hočeš nočeš, je moral iz prodajalnice, ne da bi bil kaj opravil.

Drugi dan je bila nedelja. Čerin je šel k prvi maši, potem pa je ubral pot proti Vidmu. Na poti se mu pridruži mož, ki je govoril slovensko, kar je Čerina zelo oveselilo, ker ga je že skrbelo, kako se bode pogajal z videmskimi zlatarji, ki bržčas ne znajo slovenski. Pogodila sta se, da mu bode za tolmača, ako mu da dve laški liri, s čimer je bil Čerin zadovoljen.

Prišedši v Videm, sta šla takoj na posel. Ne bodemo natanko opisovali, kako se jima je godilo pri tem, kako pri onem zlatarju. Kakor da bi se bili prej zmenili, vsi so se mu režali v zobe in bili so vsi ene misli in enega govorjenja, da to ni zlato, temveč ničvredna železna ruda. Čerinu je upadlo srce, ali iskrica upanja mu je vendar še ostala. In to mu je upihal veliki bogataš, o katerem je govorila krčmarica u Čedadu. Ta mu je za vse blago ponujal pet lir, a ne, kakor da bi bilo kaj zlata v njem, ampak samo zato, ker so lepi kristali. Ali naš Čerin si misli: »Rad bi me prevaril, pa me ne boš. Da bi to bilo železo, tega ne morem verjeti. Četudi morebiti ni prav samo čisto zlato, nekaj ga je vendar. Kako bi mi drugače ponujal pet lir? Če on ponuja pet lir, vredno jih je morebiti sto.«

Tako je modroval Čerin. V tem so zlatarji začeli zapirati prodajalnice in Čerina tudi ni bilo volja, hoditi okoli njih. Tolmač se je poslovil od njega, ko mu je še prej zunaj mesta pokazal krčmo, katere gospodar je bil beneški Slovenec.

Čerin je bil od dolgega pota preveč utrujen, da bi bil mogel še tisto popoldne iti iz Vidma. Potreben je bil počitka. Pohajal in posedal je torej po mestnem vrtu. Žive duše ni

poznal; a to mu je danes bilo prav, vsaj ga nihče ni motil v razmišljanju. Kako je prišlo vse drugače, nego je on mislil! Menil je, da se vrne poln denarja, a zdaj mora paziti na vsak vinar, da ga ne izda črez največjo potrebo. Skoparil je zlasti pri pijači. Morebiti kdaj vse leto ni popil toliko vode kakor zadnje štiri dni. A pri vsem tem ga je začelo skrbeti, kako bode izhajal s potnino, zakaj ni se mislil vrniti po najbližji poti domov. Trdna vera, ki jo je imel do laških zlatarjev, se mu je omajala po izkušnjah prejšnjega dne v Starem mestu in zdaj v Vidmu. Že mnogokrat je slišal, da je Lah samogolten in zvit. Vsi tudi niso enako govorili. Zvečine so res rekli, da je ruda brez vsakršne vrednosti. Ali to pa vendar ne more biti, ker mu je obljubil eden pet lir zanjo. Še v Gorico pojde. Kesal se je, kolikor se je mogel, da ni že sprva šel tja. Jutri bode vstal zarana in se napotil proti Gorici.

Drugega jutra je res koračil po dolgočasni ravnini. Rad bi bil sedel na železnico, ali vožnja po njej se mu je zdela predraga. Koliko mu potem še ostane za potrošek v Gorico in za pot do doma? Zato je hodil peš. Nebo je bilo oblačno in vse je kazalo na dež, ki je v resnici začel padati, preden je Čerin prekoračil staro mejo. V Bračanu je nekaj časa vedril; pa ker dež ni ponehal, je šel mož dalje in je ves moker prišel v Kormin. Tu se je okrepčal in dolgo časa čakal lepšega vremena, a dež je padal neprenehoma. Čerin je tedaj vzel zopet pot pod noge in je o mraku ves iznemogel in do polti moker prišel v Gorico.

IV.

Gorico je Čerin poznal. Ni mu bilo torej treba povpraševati po zlatarjih. Prvi na Travniku se mu je zdel prešibek; imel je namreč le malo blaga razpoloženega v majhni omarici. Šel je naprej v bližnjo ulico Raštél. Tu je vedel za tri ali štiri. Do prvega je imel največ zaupanja; pri njem je bil tudi kupil poročne prstane, ko se je ženil. No, zlatar zdaj ni bil sam; imel je dva kupca, a Čerin bi se bil najrajši pogajal z zlatarjem brez prič.

V drugi prodajalnici je sedela gospa in pletla nogavico. Čerin se nejevoljno obrne in gre dalje. Tretja je bila zaprta, v četrti je videl zopet gospo z nogavico v roki in poleg nje delavca. Za Čerina dvakrat nič. Vrne se zopet k prvemu in pri vratih od strani pogleduje v prodajalnico.

Čerin ni opazil, da na drugi strani ulice neki človek kakor senca hodi za njim in ne obrne očesa od njega. Bil je preoblečen redar. Že na Travniku je videl stati Čerina pred zlatarjevo prodajalnico. A hitro potem ga je opazil v bližnji ulici pred drugim zlatarjem in zdelo se mu je, da mož noče vstopiti, ker so bili ljudje v prodajalnici. To je bilo redarju sumljivo. Mož je bil slabo oblečen, moker in blaten, in v roki je imel nekaj težkega v ruti zavitega. Pogleduje za njim in kmalu ga zopet vidi stati pred zlatarjem. Kmet sploh ni imel oči za drugo nego za zlatarske prodajalnice. Redar ga je imel vedno bolj na sumu. Kaj, ko bi mož nameraval kaj nepoštenega? Nič se ne vé. Zadnji čas se je večkrat čulo o takih drznih napadih celo o belem dnevu. Redar stopi črez ulico, položi roko na kmeta in poizveduje, kdo je, odkod je in česa išče tukaj. Čerin se prestraši in malo da mu ni strah zaprl besede. To vedenje je redarja še bolj potrdilo v sumnji; skratka, veli mu, naj gre z njim. Čerin se ni prav nič ustavljal; šel je tem rajši, ker so se že začeli okoli njiju zbirati radovedni ljudje in se je bal, da bi ga kdo ne spoznal.

Redar ga privede na redarstveni urad. Tu ga začne neki gospod izpraševati. Čerin pove vso resnico in gospod hitro spozna, da je mož pošten; zato mu veli iti, kamor hoče. Glede rude je pa gospod sam mislil, da je morebiti vendar kaj vredna. Domisli se nekega znanca profesorja. Temu napiše listek, ga da Čerinu in mu pove, da ga redar odvede h gospodu, ki pozna take reči in ki mu za stalno pove, ali je to zlato ali ne. Z nobeno stvarjo bi ne bil mogel Čarinu bolj ustreči; zdaj vsaj izve, pri čem je. Zahvali se prijaznemu gospodu za pisemce in gre vesel za vodnikom.

V tem se je naredila noč in Čerina je malo skrbelo, kaj poreče gospod, da ga nadleguje ponoči. Pa saj ima v rokah pisemce, ki ga opravičuje. Vodnik ga vodi iz ulice v ulico in naposled stopi v neko hišo. Tu vpraša deklo, ali je gospod domá, in ko ta pritrdi, mu pokaže vrata in odide. Čerin potrka, in ko se nekdo oglasi, vstopi. Pri mizi je sedel bradat gospod in je čital iz knjige. Čerin mu vroči listek, in ko ga ta prečita, pogleda kmetu bolje v oči in reče: »Pokažite svoje blago!«

Čerin poseže v žep in pomoli gospodu zrno. Ta ga ni še prav v roko prijel, ko se nasmehne, rekoč: »Mislil sem si, da bo kaj takega. Torej tudi vas je premotilo!«

Čerin prebledi.

»Torej ni pravo zlato?«

»Nikakršno zlato. To je železni kršec: železo in žveplo. Zlata ni v njem niti za lek.«

Čerinu se pošibé noge.

Gospod mu ponudi stol.

»A vendar je lepo rumeno in se tudi sveti kakor pravo zlato.«

»Resnica; zato je pa tudi že premnogega premotilo. Niste vi prvi in tudi zadnji ne boste. Zapomnite si dobro: ‚Ni vse zlato, kar se sveti'.«

Zdaj vzame gospod iz miznice kresilo, stopi od luči obrnjen proti Čerinu in udari z jeklom ob rudo. Pod jeklom zažari iskrica, še ena, še več.

»Ali vidite, da vaša ruda iskre daje? Tako trda je. Zlato lahko režemo z nožem; poskusite pa rezati svoje zlato! Škripalo vam bo, kakor da bi rezali kamen.«

Potem gre v kuhinjo in namigne Čerinu, naj gre za njim. Tu položi zrno na železno ploščo in udari s kladivom po njem. Razpršilo se je in razdrobilo v črn prah. In ko je ta prah posul po žarečem oglju, se je zakadilo in zasmrdelo po gorečem žveplu. Čerin je odskočil in si zatisnil nos. Zdaj je bil preverjen, da profesor govori resnico. Toda neka misel mu vendar še ni dala mirú. Ako ta smrdeča in ničvredna ruda, ki je menda samo zato na svetu, da poštene ljudi moti in bega, res nima nobene cene, zakaj mu je vendar zlatar v Vidmu ponujal zanjo pet lir? Ta pomislek tudi pove profesorju. Nato mu ta razlaga na dolgo in široko, da ruda ni brez vse vrednosti, ali v denar se more spraviti le tedaj, ako se nahaja v močnih žilah. Iz nje dobivamo žveplo, delamo tudi hudičevo olje in železni vitrijol. Na daleč prevažati jo, ne vrže, ker bi vožnja požrla vso vrednost. Torej je treba zidati tovarno na mestu, in ako mogoče, blizu kake železnice ali večje reke, da se more dobljeno blago po-ceni odvažati na trg. Tovarne pa ne bode pameten človek zidal, preden se ni uveril do dobrega, da bode imela dela leta in leta.

»To je pa res,« govori profesor dalje, »da je železni kršec izpod Kolka v lepih kristalih, v pravilnih kockah, in taki imajo neko, če tudi majhno vrednost za šole, kjer se mladina uči poznavati najnavadnejše rude in kamene. V ta namen je vaša mošnja vredna štiri krone in te vam dam tudi jaz.«

»Potem vas prosim, vzemite vse za šolo! Niti vinarja ne vzamem. A prosim vas, naučite dobro te naše mladeniče, da bode vsak poznal to sleparsko rudo, da ji nihče več ne pojde v past. Kar sem jaz te štiri dni pretrpel, tega ne želim nikomur, tudi svojemu največjemu sovražniku ne.« Fran Erjavec.

59. Sveti trije kralji.

1. V viharju mi okna žvenkečejo,
pred oknom mi konji rezgečejo . . .
»Oj, vstani, zaspani gospodar!
Mi smo Gašper, Miha, Boltažar,
smo sveti trije kralji.
Iz jutrovih smo dežel prišli,
neznan nam je kraj in trudni smo vsi,
mi bi radi tu nočevali.«

2. Konjiče v hlev, pa po vina v klet!
»»Ajd' v kuhinjo, ženka, brž peč in cvret!
Kaj se ti je tak raztrgal obraz?
Sveti trije kralji nocoj so pri nas;
poglej jih — za mizo sedijo!««
Na glavi se vsakemu krona blešči
in Gašper na palici zvezdo drži,
od nje trije roglji štrlijo.««

3. In žena gre — on pa zaupno med tem:
»»To greste tja v mesto Betlehem
in zvezda rogata vam kaže pot;
baš danes so pravili v cerkvi gospod . . .««
Sveti trije kralji sedijo,
na glavi se vsakemu krona blešči
in Gašper na palici zvezdo drži
in vsi trijé molčijo.

4. »»A kaj ne pokušate vinčeca nič?
Jaz nisem krčmar niti čifutski ptič;
ne bojte se — jaz sem vam veren kristjan,
a cviček je moj trdovraten pogan.
Bog živi!«« — — — A oni sedijo;
na glavi se vsakemu krona blešči,
šest vanj je uprtih steklenih oči,
a vsi trijé molčijo.

5. »»No, žena, obrni se vendar urnó,
sveti trije kralji so lačni zeló,
sveti trije kralji hudó se držé,
sveti trije kralji — — — kaj hočete?!««
Sveti trije kralji sedijo;
velike votline so njih oči,
na licih mesá ne kože ni
in vanj in vanj strmijo.

6. In kot pri večernicah, kadar trijé
kanoniki pred oltarjem klečé,
po cerkvi odmeva njih nizki bas —
vsi trije na enkrat: »Saj vabil si nas!«
Le to — in potem molčijo...
Na licih mesa jim ne kože ni,
velike votline so njih oči.
Tak do jutra vanj strmijo...

Oton Župančič.

60. Sol.

(Govor v veseli družbi.)

Očitalo se mi je, in žal po pravici, da so mi le bolj mar lepoznanske kakor učene, vednostne reči, da sem nekako fantastičen, nepraktičen v življenju, govorjenju in pisanju. Jaz pa nisem svojeglav, trmast človek — rad poslušam dobre svete, in kolikor mi je moči, se ravnam po njih.

Tako sem si tudi nocoj izbral resen predmet za svoj govor. Zakaj prav sol, to bom povedal nazadnje, in reči smem, da sem ga na vse strani dobro premislil in pretehtal. Torej začnimo!

Sol, Na Cl, molekularna teža 58.5 — to je vendar učeno! Sol je ena izmed najimenitnejših in najpotrebnejših reči. Neslana jed se ne prilega ne grlu ne želodcu in ni moči hujšega reči človeku, nego če se mu pravi: »Še neslanega kropa nisi vreden!«

A ne samo človek, tudi neumna žival močno čisla sol. Ovce in koze, voli in krave jo imajo rajši kakor najslajše sladčice in sme se reči, da prav hrepene po njej. Ne moreš se jim bolj prilizniti in prikupiti, kakor če jim pomoliš kaj slanega.

In tudi naš Zveličar sam je dejal svojim apostolom, pošiljaje jih po vesoljnem svetu: »Vi ste sol te zemlje.« In sveto

pismo rado govori o soli modrosti in katoliška cerkev nam je dala vsem pri svetem krstu peščico soli v usta. Bog dal, da ne zaman!

Iz tega se vidi, da Bog sam in njegovi namestniki sol čislajo in časte.

Če hoče človek shraniti meso, da se mu ne izpridi, ga dobro osoli. In Bog sam je osolil morje, da mu ne prične gniti; kak smrad pa bi bil to! Tudi zemlja sama je tu pa tam na debelo osoljena, da se ji ne izpridi osrčje; to se kaže n. pr. pri Tuzli v Bosni.

Prijatelji! Slovenski narod posebno ljubi sol in rad in jo pogostoma rabi. Neslan krop, kakor sem že dejal, mu je najhujša reč. »Ta je bila neslana!« pravijo pusti besedi. — »Pojdi se solit!« velimo neslanemu sitnežu. »Ti spaka neslana!« — »To sem mu jo zasolil!«

Pa naš narod soli nima samo rad, tudi ima je dovolj. Hvala bodi Bogu za to večna! Dobro nas je osolil, zato se pa tudi ne bomo izpridili tako hitro.

Rekel sem, da ima slovenski narod dovolj soli. Katero sol pa menim, to si lahko mislite. Kuhinjske soli ne prideluje on, kupovati si je mora, drago kupovati. Narava pak je dobra, modra mati. Ker ni mogla vsem svojim otrokom dati vsega, je razdelila svoje darove tako umno, da se vendar prebije. Drugim narodom je dala telesne soli, nam pa duhovne in ta nas tolaži, če nimamo one, kakor se moramo sploh velikokrat tolažiti s svojim duševnim blagom, če nam pomanjkuje telesnega. Naše kraljestvo ni od tega sveta!

Te lepe lastnosti je podaril Stvarnik Slovencu obilo. Če se mu slaba godi, da ne ve, kaj bo jutri jedel, se tolaži: »E, kaj! Do smrti bom živel, če same sline požiram.« Nemški pesnik pravi, da je nevarno leva buditi. Gorje pa tudi tistemu, ki razžali Slovenca. Ne da si brbati pod nosom; puščica za puščico bo letela na nagajivca in zadevale ga bodo tam, kjer ga najbolj boli, tako da bo v kratkem kakor sv. Boštjan. Trikrat pa gorje njemu, ki zajde v veselo družbo »zrelih tičev«! Lepo pohlevno naj se vede, naj jih ne meri od tal do vrha, naj se jim ne posmehuje in ne viha nosu, kakor da bi mu slabo dišalo med njimi, z eno besedo: nikar naj ne »zabavlja«! Če ne, se bodo začeli z njim igrati kakor mlade mačice z nedolžno miško. In to

je dobro. Ko bi ne bilo tako, mislim, da bi nas bili že davno pojedli na zelju.

Neki moj znanec, pravi sin svoje domovine, ki je bil dobil pri sv. krstu obilo peščico soli v usta, se je pomenkoval v družbi s svojim sosedom malo preveč na glas in se po svoji slabi navadi nekomu posmehoval. Njemu nasproti je sedel človek, ki je, kakor pravijo, rad zdražbo delal, kjer je le mogel. Ta je mislil, da posmehovalec meri nanj; ves čas ga je z očmi prebadal. Pri odhodu pa skoči predenj in se zareži nad njim: »Kaj ste me spet zasmehovali!« Moj prijatelj pa se nasmehne, kakor je znal le on, ter mu mirno zavrne: »Ej, gospod, kaj mislite, da ste samo vi smešni!«

Po moji misli mu jo je dobro zasolil.

A kaj bi jih še več pripovedoval in tako nosil kamenje na Kras! Da je sol imenitna stvar, to sem korenito dokazal; da pa Slovenec ni brez nje, to je znana stvar.

Bodi torej tukaj konec mojega učenega govora, kateremu, ker govori o sami soli, pač ne porečete, da je — neslan.

Nauk:

Če nam kaj napraviš
in na mizo staviš,
dobro prej osóli
in prepričan bodi:
sol nikjer ne škodi,
brate, in nikoli.

Josip Stritar.

61. Utopljenec.

1. V izbo ribičeve koče
dece je pritekel roj:
»Oče, v našo mrežo, oče,
mrtvec se je vjel nocoj.«
»Molči, molči, vražje seme,«
oče je mrmraje d'jal;
»oh, otroci so le breme!
Jaz vam bom mrliča dal!

2. Kaj sodniku govorim naj,
ko me pride preiskat?
Daj kaftán! In kaj storim naj,
žena? Grem se svetovat...
Kje je?« — »Oče, idi todi!
Tam za bregom, nam zakrit,
mrlič res leži na prodi,
v mokro mrežo je zavit.«

3. Črn, zabuhel in osupen
ves mrličev je obraz.
Je nesrečnik li obupen
sam ostavil grešni čas?
Pal li ribič je v valove?
Pal mladič li je pijan?
Pal li kupec med lopove
in tu našel grob hladan?

4. Kam naj kmetič urno seže?
Pazno gleda na poljé.
Naglo mrtveca iz mreže
vleče v vodo za nogé
in od strmega bregova
z veslom ga porine proč.
Mrlič pa je plaval znova,
križa, groba iskajoč.

5. Dolgo je po reki plaval
in se kotaljal kot živ;
kmet ga je z očmi spremljaval
in domov šel zamišljiv.
»Deca, za menoj stopajte!
Čaka vas domá kolač.
Pa nikar ne blebetajte!
Pel sicer bo jermenač!«

6. V noč je vihra završela,
grozno hrul je reke val;
trska že je dogorela
v koči dimnati do tal.
Deca spé in žena v hiši,
sam na klopi mož leži.
Burja vije. — Kaj zasliši?
Kdo na oknu mu bobni?

7. »Kdo je?« — »»Hej, odpri mi duri!««
Je li taka sila mar?
Kaj ob tej tu laziš uri?
Zlodej naj te vzame kar!
Kaj pa hočem v hišo s tabo?
Tu je tesno in temnó.«
Vendar okence nad sabo
odpre leno in plahó.

8. Luna iz meglá prisije —
mrlič sam pred njim stoji:
z goste brade voda lije,
strašen je, ko le molči;
vdrta, srepa so očesa,
k zemlji mu visé roké
in zabuhlega telesa
črni raki se držé.

9. Okno kmet je zaloputnil,
ko je mrtveca spoznal.
»Da bi bes ob tla te butnil!«
je drhté zašepetal.
Strašno spanje ga motilo
dolgo noč je venomer
in do jutra mu je bílo
i na okno i na dver.

10. Pravljica pripoveduje,
da pri kmetu, nepozvan,
utopljenec zdaj gostuje
vsako leto tisti dan;
zjutraj že se ploha vlije,
vihra vzdiga se zvečer
in vso noč mu mrtvec bije
i na okno i na dver.

Po Aleks. Serg. Puškinu — Ivan Vesel.

62. Pregovori.

Stara navada železna srajca. — Kruh noben tak oster ni, da lakota mu mojster ni. — Brez potú ni medú. — Dobro blago samo kupca najde. — Vsak je svoje sreče kovač. — Dobre volje mošnje kolje. — Sredńja pot najboljša pot. — Sila nikdar ni mila. — Sila kola lomi. — Vsak na svoj mlin vodo navrača. — Vsem ljudem še Bog prav ne naredi. — Zlata veriga ne dá svobode. — Okoli zlatega teleta svet na sapo pleše. — Več je vreden pošten glas nego srebrn pas. — Kar si človek naprti, nosi do smrti. — Kdor prej premisli, kar storí, konca se mu bati ni. — Denar in nabrušen nož lahko v prid in v škodo obrneš. — Kdor nazadnje pride, dobi kosti; kdor prepozno pride, pa stoji. — Brez uzde strast gotova propast. — Resnica v oči kolje. — Kdor nima pravice, išče skrivne stezice. — Krivičen vinar deset pravičnih sné.

Iz zbirke Jakoba Sketa.

63. Srpske pословице.

Од зла језика мука велика. — Слога од Бога, а неслога од злога. — Без слоге нема слободе. — Магаре не уме пливати, док му вода до ушију не дође. — Нигде није плот кобасицама оплетен. — На туђе треба боље пазити него на своје. — Где лаж руча, тамо не вечера. — Где је стида, ту је и поштења. — Ко право збори, Бога хвали. — Добра овца много не блеји, али добру вуну даје. — Ко радо лаже, радо и краде. — Ко се мучи, научи.

Iz Ševićeve Srpske Čitanke III.

64. Poslednje pismo.

»Šest dolgih mesecev že bo,
odkar odtod je vzel slovo.

In njega le še ni domú,
o njem ni pisma ne glasú.

Oj ljubi moj, oj ženin moj!
Mar večno traja divji boj?«

Na pragu deklica stoji,
po vasi poštni rog zveni.

»Imaš kaj, poštar ti, za mé?«
»»Bo, mislim, pisemce za té.««

In drobno pisemce ji da,
to pismo péčat črn ima.

In bere, bere pismo to —
ne gre, kar bere, ji v glavó.

»Kdo drug še v list pogledaj mi,
kaj v njem stoji, povedaj mi!«

In sestre, bratje, cela vas
iz lista brali ta so glas:

da krogla privršela je
pa ga v srce zadela je! —

In sluša poročilo to —
ne gre, kar sliši, ji v glavó.

Na prag zahaja dan na dan,
ko poštar trobi v rog glasán.

Po pismih vpraša iz vojské,
če ktero nosi nje ime. —

Pač mnog in mnoga list dobí.
A zanjo, zanjo več jih ni!

Anton Aškerc.

65. Boj za obstanek v živalstvu.

V posebni luči se nam je pokazalo človeštvo v svetovni vojni: narodi, ki so dosegli višek razvoja, ki so vsemu svetu vzor napredka in prosvete, so si stali nasproti z orožjem, uničujoč ne samo ogromne materialne vrednote, temveč tudi tisoče in milijone človeških življenj, na tisoče in milijone onih bitij, ki vidimo v njih vrhunec razvoja žive prirode. V nekakem nasprotju k temu uničevanju se nam kaže priroda, kakor da vladata v njej le mir in spravljivost. Zdi se nam, kakor da je baš

človek edino bitje, ki more v toliki meri uničevati druga bitja, bitje, ki se v tem ostro loči od prirode, ki je miroljubna in ne pozna sovraštva in bede.

Toda ta mir v prirodi je le navidezen. Kjer domneva laik miroljubnost in spravljivost, se razodevajo očem prirodoslovca še mnogo ljutejši in trajnejši boji, kakor so najkrvavejši spopadi sovražnih si vojsk.

Slavni prirodoslovec Darwin nam je prvi pokazal v vsej obširnosti, kako neizprosen in silen boj vlada v naravi, kako se mora tudi najmanjša bilka in najneznatnejša žuželka vse svoje življenje boriti in kljubovati najrazličnejšim sovražnim vplivom, ki jo skušajo uničiti. Vsako živo bitje se takorekoč bojuje z vsemi drugimi živimi bitji, vsako trohico hrane si mora siloma prisvojiti in izpodrivati neprestano nebroj tekmecev, tirajoč jih v pogin. Vzrok tega občnega boja je v prvi vrsti ta, da se narodí mnogo več živih bitij, kakor je zanje mesta v prirodi. Zemlja nima dovolj mesta, da bi moglo uspevati vsako zrnje, ki pade nanjo, in kar vzklije zelišč in bilk iz semen, ki so si priborila ugodno mesto, jih izdaleka ni zadosti, da bi krmile ves zarod rastlinojedih živali. Tudi roparske živali ne najdejo dovolj žrtev, da bi moglo vsako bitje njihovega porekla dobiti potrebne hrane. Ne preostaja torej drugega kot tekmovanje, medsebojno izpodrivanje, boj na nož. Pa ne le v krogu živih bitij, tudi v mrtvi prirodi je nebroj činiteljev, ki so življenju sovražni: mraz in vročina, suša in povodnji, nevihte in plazovi ter razne uime le uničujejo, kar živa snov s trudom in naporom gradi. B o j z a o b s t a n e k je imenoval Darwin ta pojav tekmovanja v prirodi, bodisi da se boré živa bitja med seboj, bodisi da kljubujejo in podlegajo elementarnim silam.

Obseg tega boja moremo najbolje presoditi, če pomislimo, da ostaja kljub silnemu razmnoževanju bitij število poedincev vedno približno enako, da doseže torej le majhen del zaroda svoj smoter in proizvaja zopet nova bitja.

Poglejmo za primer plodovitost ribe jesetra! Samica izleže na leto približno 2,000.000 jajčec. Kljub tej množini iker število jesetrov danes ni večje, kakor je bilo pred sto in tisoč leti; neizmerna množina jesetrov torej ne doseže svojega smotra, temveč propade v boju za obstanek, še preden je godna za drstenje. Jeseter doseže starost nad 20 let; če torej računamo

visoko, pride od 40,000.000 ribic komaj en par do cilja, da doraste in se plodi, dočim so vsi ostali milijoni določeni poginu.

Pa tudi živali, ki se počasi plodé, bi se v kratkem času silno razmnožile, da jih večina ne podleže v boju za obstanek. Darwin je preračunal, kako bi se razplodili sloni, če bi vsi potomci dorasli do godnosti. Slon doseže povprečno starost 100 let, goden postane s 30 leti in samica skoti v teku svojega življenja najmanj šest mladičev. Tako bi se pomnožili potomci enega samega slonovega para v primeru, da vsi dočakajo starost 100 let, v 1500 letih na 250 bilijonov; to je toliko slonov, da imajo komaj še prostora, če stoje drug poleg drugega gosto nagneteni po vsej zemeljski površini, na kopnem in na morskem dnu. Kakor vemo, se pa dandanes število slonov leto za letom krči; boj za obstanek torej tudi tu že mnogo ljuteje divjá kakor drugje.

Pogled na celotno prirodo nam kaže, da je običajna usoda živih bitij ta, da poginejo, še preden dosežejo dobo, ko bi mogla uporabljati vse svoje tako čudovito ustvarjene organe. Življenje v prirodi je nekaka loterija s silno neugodnimi pogoji: pri jesetru n. pr. je na 20,000.000 srečk komaj en dobitek!

Človek edini more vsaj nekoliko omiliti pogubne posledice boja za obstanek. Čim bolj napreduje civilizacija, tem bolj skrbi občnost za posameznika, da more tudi slaboten organizem kljubovati zlim vplivom prirode in uspevati. Blagodejne posledice civilizacije najbolje opazujemo na trajnem zmanjševanju umrljivosti otrok. Vojna pa, ki prekine mnogo uredeb civilizacije, je torej v nekem oziru povratek v prirodno stanje medsebojnega uničevanja.

Boris Zarnik.

66. Slovenska zemlja.

1. Zemlja slovenska, zemljica sveta,
tujec po tebi sega z rokó.
Meni je tožno, meni je težko,
ko da mi pšica meri v okó.

2. Zemljica rodna, zemljica plodna,
majhna si, majhna, pa te delé.
Kdaj že od grude kos so ti vzeli —
vedno še rane sveže skelé!

3. Veli moj Jože, Krpan moj krepki,
da mi je dana vajina pest:
svet bi na dlani nesel v zavetje,
cela bi stala naša posest.

4. Zemljica zlata, kri zdaj namaka
bolj te kot truda biserni znoj.
Če prihajača prejmeš na grudi,
večni naj sanja v tebi pokoj.

Anton Debeljak.

67. Tugomer.

V. dejanje, 7. prizor.

(Tugomer smrtno ranjen, naslanjaje se ob Bojana s počasnim korakom.)

Tugomer.

Ne morem! Tu polóži me, Boján.

Bojan.

Odnesem te.

Tugomer.

Ostavi! Sesti hočem.

Oj, malo, malo še moči mi dajte,
bogovi, toliko, da videl bodem
poslednjič dete še in ženo drago,
samo še toliko!

Bojan.

Spet krvaviš!

Ponesem te.

Tugomer.

Užé ne morem vstati!

Potrpi malo, skoraj mi odlegne,
a potlej pojdeva domov, Boján,
in jutri, kadar vzide solnce jarko,
posije v mrtvo lice mi.

Bojan.

Poskusi,
oprimem te; ne brani!

Tugomer.

Ko zvedó,
da Tugomer se je prestavil v ranah,
vsi oni, ki ime so in poštenje
oskrunjevali mu, ti reci jim,
da izdajíca Tugomer ni bil,
da izdajníka sem danès posekal
na jasnem jaz v junaškem boju.

Bojan.

Gripa!

Tugomer.

O, ne spominjaj kletega imena,
tožnika moje lahkovernosti,
izvora vsej nesreči zemlje naše
in smrti moji. — Tega sem iztrebil!
Huj, kakšna moč mi je po žilah vrela,
ko trl sem glavo zmiji, odgojeni
na svojih prsih gorkih.

(Zapre mu sapo.)

Bojan.

Ne govóri!
Krvi ne pali!

Tugomer.

Skoraj bolje bode.

Bojan.

Zakáj te ne bi nesel? — Daleč sva.

Tugomer.

Temà je pred menoj in glava trudna.
Bojan, jaz v Branibor ne pridem živ.
Poslušaj me! Predrago ženo mojo...

Osmi prizor.

(Prejšnja. Zorislava.)

Zorislava

(ki se je že poprej bližala izza grmovja, priskoči ter pade pred Tugomerom na kolena.)

Ta glas? Moj Tugomer? — Moj Tugomer!
Ti govoriš in živ sediš pred mano!
Spet našla sem te, mož preljubljeni,
ter našla sem s teboj vso srečo svojo!

Tugomer

(oklene ji roko okoli vratú.)

Oj Zorislava? Ti li? — Pri bojišču?
Kakó je to? Kaj delaš tukaj sama?
Bojan, užé li mrak na zemljo pada?
Povej mi ti, Bojan, tvoj glas umejem:
Al' res je, ali sanje v boju smrtnem,
da svojo Zorislavo drago slišim?

Zorislava.

O, res je, res! Pri tebi sem ter z mano
domov se vrneš. — Mahoma, Bojan,
odidimo! — Krvav li, ranjen je!
Odtod! Domov!

Tugomer.

Umiram.

Zorislava.

O ne, ne!
Takó mi ne govóri, Tugomer!
Ti ne poslušaj ga, Morana mila!
Užé umreti? Zdaj ne še! Ne zdaj!
Komù ostaviš dete, kómu ženo,
samá na svetu, vsem neljubljena?
Kam pojdeta, kadàr ne bode tebe?

Tugomer.

Kadar uleže spet se vihra burna,
ki zdaj buči po naši očevini;
kadar zavrnete črez mejo Nemca
ter krotki mir in radost nad Sloveni
razpneta zopet krili blagodejni,
in od bogov se nadejam jaz temu:
tedaj, Boján, ti Zorislavin bratec,
zaščitnik njene bodi nemočí!
Z Grozdano blago čaka tebe sreča,
ter v sreči tihi vajine ljubezni
i Zorislava bode spominjála
molčé in milo se nekdanjih dni,
ki nama zorno so mladost sladili.

Zorislava.

O Tugomer, ne trgaj srca v meni!

Tugomer.

A Zorislava, dete moje Rastko —
o, zadnjič bi ga zdaj še rad poljubil! —
Edinca naju Tugomeroviča
gojíte dobro ter pazíte skrbno!
Doraste li vrhà, tedaj o meni,
o smrti moji s sinom govoríte;
pripovedujte mu junaštva stara
pradedov močnih in pobede mnoge,
ki nam so prej daríli jih bogovi,
da vname se ljubezen v srcu mladem
k jeziku svojemu in zemlji sveti,
k naródu slavnemu očine dedne;
da bode Rastko Tugomerovič
v mladéničih, kar bistri orel v ptičih,
in bojnokopljanik — Slovenom čast;
da ga ne spláši otčeva nezgoda
ne mrzka nezahvalnost čete slepe,
ki tudi meni je imé pošteno
črnila zadnje dni. A moja smrt
vam kaže, da krivično govorili

klevetniki so lahkovercem glupim.
Jaz rad umrèm, a zvédeti bi želel,
al' zmote moje svét so izučile,
kako naprej se je pazíti treba,
kako sovražniku se ustavljáti,
ki je naméril na pogubo našo.
Moj sin, recì mu često, Zorislava,
da bi slovenske mehkosrčnosti
in pregovórljivih besed laskávih
nikdar, nikdar poslúšati ne hotel,
nikdar obetom verováti tujim!
Trd bodi, neizprósen, mož jeklen,
kadar braníti je častí in pravde
naródu in jeziku svojemu!
Ne varaj sam se, varati ne dáj se
sovražnikom . . .

(Naglo prestane.)

Bojan.

Udarila ti spet je kri.

Zorislava.

Gorjé!

Bojan.

Da rano ti prevežem.

Tugomer.

Vse zaman!
Užé Morana spat me deva. Čutim.
Poljubi zadnjikrat me, Zorislava!
Oh, tvoje mehko lice je krvavo,
od mene si se ti okrvavíla.
Obríši lice, žena moja draga!
Perúna mi, ti nisi zaslužila,
da onečísti se obličje tvoje,
ki vedno mi je v srečo in veselje
na zemlji bilo; nisi zaslužíla,
da skrunim jaz telo ti plemeníto.
Zahvalo dolžno o ljubezni tvoji

vseh prejšnjih dni ter hipov zadnjih tu
beseda zadnja moja govorí.

Zorislava.

O Tugomer, ne zadnja! Zadnja ne!

Tugomer.

Prijatelj moj edini, ótri solzo,
ki leze ti po licu ogorelem;
ne pristoji junaku solza ženska.
Podàj v razhod mi, brate, roko verno;
povéj Slovenom naročilo moje,
da krepko se boré do zadnje kaplje
ter da nikdar ne udadé se Nemcem.
Če udadé se, to dadé se smrti!
Podprí me, Zorislava! Dete moje . . .

(Umrje.)

Bojan.

Mrtèv je!

Zorislava.

O, moj Tugomer mrtèv!

(Kratek odmor.)

Bojan.

Čuj! Kdo li sem prihaja v mraku nočnem?
Odtod hitiva! Blizu so užé
sovražniki.

(Vzdigne jo ter jo skuša odvesti.)

Zorislava.

Od njega jaz ne morem!

Bojan.

Ponj pošljemo.

Zorislava.

Ne pojdem!

Bojan.

Pómni dete!

(Odvede jo pol nesvéstno.)

Josip Jurčič.

68. Spomini o Josipu Jurčiču.

I.

Jurčičev rod izhaja iz Jablanice v svetokriški fari poleg Kostanjevice na Dolenjskem. Tam je bil doma Marko Jurčič, rojen l. 1802. Ko je odrasel, je služil več let na Dolenjskem za postiljona in je prišel potem za kočijaža k oskrbniku stiškega samostana. Odtod se je priženil l. 1840. na Muljavo h. št. 19. ter je s svojo ženo Marijo, roj. Jankovičevo, imel troje otrok: Marijo, Jožefa in Antona.

Drugi otrok, Jožef — naš Jurčič — se je rodil dne 4. marca l. 1844. Oče mu je bil, kakor je večkrat Jurčič sam pravil, boren kmet. Razen male hiše je posedoval četrt zemlje in se je pečal tudi z branjarijo. Z drobno svojo kobilico se je vozil v Ljubljano po kolonialno blago. Večkrat sem ga videl stati v Ljubljani pred trgovino na Starem trgu; korenjak, kakršen je bil Krpan, bi bil lahko zadel Marka Jurčiča voz in kobilico na svoj hrbet in oboje odnesel po svetu.

Jožek — tako so domači imenovali Jurčiča — je bil poseben ljubljenec svojega deda, materinega očeta, ki je, branju vešč, svojemu vnuku pripovedoval razne dogodbe in pripovedke ter s tem budil njegovo domišljijo.

Življenje mu je teklo kakor vsakemu drugemu kmečkemu dečku. Ko je imel šest let, je moral pasti domačo kravo. S sedmim letom začne hoditi v šolo na Krko, debelo uro daleč od Muljave. A ker se prvo leto ni naučil niti brati, je obupal ter ostal vse leto doma; tu ga je naučila brati od njega starejša sestra Marija. Izpolnivši deveto leto, zopet začne hoditi v šolo na Krko, pozneje pa v slavno »majstu« višnjegorsko, da bi se naučil nemški in da bi laže izhajal potem v Ljubljani. Zakaj ker je dečko vedno govoril o šoli in je v Ljubljani živela njegovega očeta sestra, ki je imela dijake na hrani, so poslali roditelji Jožka jeseni l. 1855. v ljubljansko normalko. Z odliko dovršivši normalko, prestopi jeseni l. 1857. v gimnazijo; ker je prvo šolo dovršil z odliko, je bil jeseni l. 1858. sprejet v Alojzijevišče za brezplačnega gojenca. To je bila za našega Jurčiča kakor za siromašne njegove roditelje velika sreča. Zakaj s tem so bili najprej troški in skrbi za mladega študenta njegovim staršem izdatno olajšani in potem je nadarjeni mladenič našel v Alojzijevišču moža, ki se ga je kmalu oklenil s svojim

globoko čutečim srcem. Stari prefekt in poznejši ravnatelj Jurij Grabnar, sam pesnik »Kranjske Čbelice«, prijatelj in častitelj Prešernov, je kmalu spoznal nenavadni talent Jurčičev ter ga je učil: »Beri to in to knjigo!« Poleg Grabnarja mu je bil moder vodnik in očetovski prijatelj tudi tedanji prefekt profesor Janez Gnjezda, ki je kmalu spoznal, da Jurčič potrebuje več leposlovne hrane kakor kdo drugi, in je zato v tem oziru zadoščal njegovi želji. In tako dobi Jurčič nekega dne v roke tudi letnik 1858. Bleiweisovih »Novic« in tam najde v našem slovstvu zgodovinski znamenito razpravo Levstikovo »Napake slovenskega pisanja«. Trikrat je bral ta spis, ki je takrat v Slovencih napravil toliko hrupa, a vselej mu je vroče prihajalo, tako ga je razvnel. Levstikov nauk: Slovenskim pisateljem se je od preprostega naroda učiti, a ne po tujih zgledih in svoji glavi pisati — ta zlati nauk si je Jurčič globoko vtisnil v svojo dušo, po tem nauku je pisal vse svoje žive dni. Ta spis, potem Levstikov »Martin Krpan« in njegovo »Potovanje od Litije do Čateža« je ogromno vplivalo na mladega, dovzetnega gimnazijalca.

II.

Četrtošolec Jurčič je začel l. 1861. javno pisateljevati. Imel je doma zgovornega osemdesetletnega deda, ki je za pečjo sedé mlademu vnuku pripovedoval strašne dogodke iz turških vojská; o coprnicah in strahovih; o hrvaških tihotapcih, kako so nosili sol in tobak črez mejo na Kranjsko; o Bošnjakih, kako so hodili plenit na Dolenjsko; o Francozih, kako so fante v vojake pobirali, kako so lopove v strah prijemali, kako so se z graničarji bíli in streljali okoli Višnje gore i. t. d. Te pripovedi so vnemale živo fantazijo dečku in l. 1861. je nekoliko teh stvari opisal v »Glasniku«, l. 1863. pa v »Novicah« pod naslovom »Spomini na deda« in pod izmišljenim pisateljskim imenom J. Zavojšček.

Sploh kažejo mnogi dnevniki, ki sem jih našel v njegovi zapuščini, kako vestno je mladi Jurčič že na nižji gimnaziji bral in knjige izpisoval. Tudi to je spomina vredno, da se je domá na počitnicah ogibal svojih vrstnikov, malo govoril, z mladimi celò nič, in najrajši občeval s starimi ljudmi, ki jih je vedno izpraševal o preteklih časih. Mnogo je bral na vrtu pod hruško ali pa pisal v očetovem uljnjaku.

Bilo je l. 1862., da je Jurčič pri svojem sošolcu slučajno našel spise Walterja Scotta. Začel jih je brati in Scottovi romani so imeli nanj takšen vpliv, da so takorekoč odločili njegovo usodo. Bral jih je noč in dan in zlasti Scottov »Starinar« mu je silno ugajal, tako da je celò v »Desetem bratu« znati več reminiscenc iz njega. Kar je bil Scott svojemu narodu, to bi bil Jurčič rad svojim Slovencem. Odločil se je pisati samo prozo: povesti in romane. In da se je za ta poklic vestno pripravljal, nam priča prva njegova izvrstna povest »Jurij Kozjak«, ki je zanjo sedmošolec Jurčič l. 1864. dobil od Družbe sv. Mohorja častno nagrado in ki je slovenskemu narodu tako prijala, da se je morala natisniti dvakrat, vselej po 2500 izvodov. Živahno dejanje, postavljeno nazaj v strašne čase turških vojská, krepko risani značaji in znameniti, zlasti Dolenjcem znani kraji, kakor staroslavni grad Kozjak, velevažni stiški samostan, sloveča božja pot na Krki in cerkev Matere božje na Muljavi — vse to je zbujalo zanimanje za izborno, s krepkim realističnim peresom pisano povest. Stari stiški župnik Hinek je tri nedelje zaporedoma pridigoval samo o Juriju Kozjaku in iz vse okolice so ljudje kar vreli v cerkev.

A najimenitnejše je to, da je ta povest seznanila Jurčiča s tedanjim tajnikom Mohorjeve družbe, z Antonom Janežičem, ki je, spoznavši izredni epični talent Jurčičev, mu začel pridno dopisovati, ga izpodbujati in prositi, naj še piše za Mohorjevo družbo in »Slovenski Glasnik«. To je delalo mlademu Jurčiču pogum; sédel je ter spisal »Jesensko noč med slovenskimi polharji« in izvrstno, poleg »Sosedovega sina« po moji misli najboljšo povest — »Domen«. Ves slovenski svet, kolikor se ga je takrat brigalo za leposlovje, se je čudil izrednemu novemu pripovednemu talentu, ki se je oglasil v Janežičevem »Glasniku«.

Da bi prosteje dihal ter svet in življenje bolj spoznaval in nekoliko tudi zategadelj, ker ni hotel iti v bogoslovje, je Jurčič, dovršivši sedmo šolo, ostavil Alojzijevišče. Stal je popolnoma na lastnih nogah in je že takrat živel ob svojem peresu, zakaj Janežič mu je za razne povesti in razprave, pisane »Slovenskemu Glasniku« in knjigam Mohorjeve družbe, vsak mesec pošiljal po toliko novcev, da je mogel Jurčič skromno živeti.

Prebivši maturo l. 1865., odide Jurčič na Dunaj, kjer je na vseučilišču poslušal klasično jezikoslovje. Poznejša leta je

večkrat rekel, ako bi bil šel v bogoslovje, da bi bil tudi zadovoljen s svojim duhovskim stanom.

Kako je Jurčič živel na Dunaju, kako je stradal in prezebal, po vlažnih luknjah prebival, o tem bi se dali pisati dolgi, žalostni spomini. Ko sem dve leti pozneje prišel za njim na Dunaj, ga nisem skoro spoznal; polotila se ga je bila nekaka čudna brezupnost, ki se pa nekoliko da tolmačiti z žalostnim gmotnim stanjem tistih dni. Omenim naj samo to, da sva enkrat pet dni oba živela ob enem samem goldinarju, in še tistega sva si vzela na pósodo. A poleg tega je vendar neprenehoma delal ter se pripravljal za svoj pisateljski poklic. V tem času se je rodil njegov »Deseti brat«, sedaj prava narodna knjiga, ki obsega nekatere tako klasične prizore in tako genijalno risane značaje — omenjam samo Krjavlja, strica Dolefa in Obrščaka — da se svetijo kakor pravi biseri v naši leposlovni književnosti in bodo večno združeni s slavo Jurčičevega imena.

Mnogo je Jurčič na Dunaju občeval s Stritarjem. Z njim v družbi je l. 1869. izdal zbornik »Mladiko«, v kateri je priobčil svojo najlepšo in najbolj dovršeno povest, klasičnega »Sosedovega sina«. Kakor je bil Jurčič rojen realist, tako je Stritar idealist; in ne poznam človeka, ki bi si na mlade dovzetne nature mogel pridobiti toliko vpliva kakor Stritar.

III.

V tem je dr. Vošnjak v Mariboru osnoval list »Slovenski Narod« in l. 1868. se je Jurčič preselil k svojemu krajanu in prijatelju Ivanu Tomšiču, prvemu uredniku tega lista, ter začel kot sotrudnik pisati uvodne članke in feljtone. Ko pa je l. 1871. urednik Ivan Tomšič umrl, so poverili štajerski rodoljubi uredništvo Jurčiču. Ta se je l. 1872. z listom vred preselil v Ljubljano. Ko se je bil list tu dodobra ukoreninil, je začel Jurčič zopet misliti na literarno delovanje. — Sploh je Jurčič od l. 1876. dalje neizmerno oživel; našel je končno tisto zadovoljnost in tisti notranji mir, ki ga potrebuje vsak človek, ki hoče kaj izbornega napisati. Bil je uverjen, da svojega poklica ni izgrešil in da ni »izprijen študent«, kakor so mu večkrat očitali nasprotniki. Bil je ponosen, da živi ob zaslužku svojega peresa, vesel, da se je dokopal v človeški družbi do spoštovanega imena.

Dasi je že šestnajst let delal na slovenskem slovstvenem polju, spisal pet in štirideset romanov, novel in povesti in na stotine uvodnih člankov, dopisov in feljtonov, dasi nam je ustvaril toliko dovršenega in tako lepega na pripovednem polju kakor pred njim noben slovenski pisatelj, vendar Jurčič svojega pisateljskega vrhunca ni bil še dosegel. Vsak, kdor ga je osebno poznal ter z njim prijateljsko in zaupno občeval, mi rad prizna, da je pokojnik nesel najkrasnejše osnove nedovršene v grob s seboj; zakaj v najlepšem in najplodovitejšem razvijanju pisateljskega delovanja ga je jeseni l. 1879. zgrabila zavratna bolezen, od katere je sicer nekoliko okreval, dokler se ob novem letu 1881. ni povrnila s ponovljeno močjo. Bolezen si je bil nakopal dne 8. septembra l. 1879. doma na Muljavi. Obiskal je namreč svojo mater in sorodnike ter je popoludne, vrnivši se z izprehoda, dalj časa ležal na vrtu pod hruško v hladni travi, dasi ga je mati svarila. Tam se je prehladil, da se mu je vnela rebrna mrena. Po dolgi bolezni je, prebivši pomlad v Gorici in v Benetkah in poletje pri prijatelju Kersniku na Brdu, na videz popolnoma okreval. A tudi v tej dobi žalosti, telesne bolezni in duševne pobitosti je pisal še neprenehoma, ustanovil je »Ljubljanski zvon«, se veselil njegovega uspeha ter pravil prijateljem, kaj in kako vse bo delal za svoj novi list. In še zadnje dni, ko je bleda smrt že stala ob njegovem naslanjaču, je pisal poln najlepše nade svoje izvrstne »Rokovnjače«. Misli, da gre proti koncu, se je vdal šele zadnji dan; vendar je še zadnjo uro pred smrtjo svojemu zdravniku dr. Zupancu pravil, da je »sicer na vse pripravljen, ali da mora baš sedaj umreti in v grob s seboj nesti toliko nedovršenih osnov in toliko nedodelanih načrtov, to je hudo!« In kdor ve, kako globoko je čutil pokojnik, kako vdano je ljubil svoj narod, kako sveta mu je bila naloga pisatelja in urednika, ta tudi ve, da mu je moralo biti res neizrečeno hudo.

Dne 3. majnika l. 1881. ob četrt na deseto uro zvečer je izdihnil svojo dušo.

Ne bom popisoval njegovega blagega, odkritosrčnega, do skrajne meje požrtvovalnega značaja. Kot sin, brat in prijatelj je bil Jurčič vzoren človek. Ne bom obširneje govoril o njegovem literarnem delovanju; saj vsi prebridko čutimo izgubo, ki nas je zadela z njegovo smrtjo. Pravijo, da je vsakega človeka lahko nadomestiti. Mogoče! Toda Jurčič še ni našel na-

domestnika. Telesno neznatnega sedemintridesetletnega moža, a duševnega velikana je položila neusmiljena smrt v hladno zemljo, na grob pa bi mu mogli zapisati besede, ki se svetijo na spomeniku nekega vladarja: »Saluti publicae vixit, non diu, sed totus.«

Frančišek Levec. 60

69. Plugu.

1. O plug, o ralo, o drevó!
Ti kmetu najzvestejši drug!
Imen ti mnogo svet nadeva,
in ako vse stvari opeva,
zakaj jaz ne bi tebe, plug?

2. V prastare čase zatopljen,
pred sabo gledam tožen svet.
Z grmovjem, praprotjo in lesi,
z lepenjem, travo in peresi
pred mano je ves dol odet.

3. Iz kraja v kraj, iz dola v dol
z družino roma krog pastir.
Tožeča bela čreda bleje.
Na pašo truden z njo prispeje,
le kratek tu uživa mir.

4. Ko sine v jutru solnca zor,
on zgane beli šator svoj
ob praznem skalnatem ognjišču,
zvečer na drugem spi ležišču,
kot spal na prvem ni nocoj.

5. In dalje, dalje brez mirú
potuje križem po dolél.
Vsak dan drugjé bedi in sanja,
ni stalnega mu domovanja
v prijaznem krilu mirnih streh.

6. Naposled se ustavi nem,
ko je preromal vzhod in jug.
Sladkà mu misel v glavo šine
na sredi zélene ravnine,
o, prva misel nate, plug.

7. Ko sine v jutru solnca zor,
pastir ostane, kjer je spal.
Razsiplje zemljo, kakor more,
ustvarja brazde in razore
in vrže vanje zrnja kal.

8. Zrahljá nad zrnjem črno prst
in truden gre v svoj šator spat
in misli, da ga sen zaziblje,
in v spanju misli in ugiblje,
kedaj in kakšen vzklije sad.

9. Mordà mu upanje kalil,
naprej ga silil tudi dvom;
da laže čakal bi na žetev,
iz tramov, kolov, desek, letev
postavil si je stalen dom.

10. Kakó se je zveselil pač,
kakó zaplalo mu srcé,
ko so pognale prve bilke,
rumenih klasov te znanilke,
iz posejane mu zemljé!

11. Prišèl je mimo mnog pastir
in gledal dom in zlati klas,
ustavil čredo, njivo zóral,
svoj dom zgraditi tudi moral —
iz tal je vzrasla mirna vas.

12. Minila plodna je jesen
in k noči se je nagnil dan.
Pozimi je koval in rezal
in les z železom umno vezal,
vzajemno delal plug vaščan.

13. In hišni oče, dobrih rok,
družini svoji poglavar,
delil je deci svoji hleba,
spominjal dobrega jo neba,
ki dalo je ta sladki dar.

14. Vaščani snidejo se v zbor.
Možá najumnejših besed
iz srede volijo za glavo,
da hrani red in brani pravo
in kazni ga, kdor moti red.

15. In divji dol, goščava prej,
z rumenim klasjem je posut,
podoben raju je pomladi;
klijó cvetlice in nasadi,
napaja srca blažen čut.

16. Napaja srca blažen čut,
k molitvi se jim dviga duh:
»Mi sejemo, Ti daješ rasti,
obvaruj hude nas oblasti,
o, daj nam naš vsakdanji kruh!«

17. Vzajemno vsa deluje vas,
ko plava še jutranji mrak,
roké se gibljejo veselo.
Molitev, zakon, složno delo
omike so najlepši znak.

18. O plug, o ralo, o drevó!
Ti kmetu najzvestejši drug!
Imen ti mnogo svet nadeva,
moj skromni duh pak te opeva:
omike prvi ključ si, plug!

Anton Medved.

70. Jernej Kopitar.

(Po lastnem životopisu iz leta 1839.)

Jernej Kopitar, varuh dunajske dvorne knjižnice in slavni slovanski jezikoslovec, se je rodil v Repnjah na Kranjskem dne 23. velikega srpana leta 1780. Krstili so ga drugi dan po domači navadi, da se daje detetu ime tistega svetnika, ki je preprostemu ljudstvu dobro znan in se nahaja v pratiki najbliže rojstnemu dnevu, bodisi pred ali za njim (sv. Jernej). To ime pa, da povem mimogrede, v slovenščini ne zveni tako neokretno kakor v nemščini »Bartholomäus«.

Med kmečkim ljudstvom se je rodil Kopitar. Oče mu je bil polovičar, t. j. posestnik pol kmetije, v Repnjah, v vasi na Gorenjskem, nekako na sredi med Ljubljano, Kamnikom in Kranjem, na »hribu« ob južnovzhodnem robu, daleč proč od katerekoli velike ceste. Imela je v Repnjah vsaka kmetija svoje njive na vzhodno stran, kos hriba pa proti zahodu od hiše, razen tega dalje v stran pa tudi svoj odmerjeni del v občinskem ali srenjskem gozdu in delež travnikov.

Kopitarjev oče Jakob je imel razen njega še šestero otrok, ki so bili do malega vsi dečki, srednji med temi Jernej. Ko je bil Jernej izpolnil že kakih devet let in je pasel očetovo čredo — silno rad se spominja po Davidovo še vedno gozdov in gor — ga oče nekdaj povpraša, ali ne bi hotel iti »študirat«. Rajši namreč bi ga bil oče, kakor stari Horacij svojega sina Kvinta, poslal kar iz početka v boljšo mestno šolo, kakor da bi bil začel hoditi v domačo župnijsko, najsi mu je bila ta bližja.

Poslej dečko ni nehal opominjati očeta, dokler ga ni naposled dne 25. prosinca leta 1790. odpeljal v Ljubljano.

Četudi se je bil potemtakem, ker so se začenjale takrat šole dne 1. listopada, zakasnil skoro za polovico prvega pol leta, so ga vendar še vzeli v prvo malo šolo; tu se je učil tako marljivo, da je konec leta lahko prestopil v drugo malo šolo z ostalimi vred, ki so bili prišli že meseca listopada. Vrh tega ni znal niti besedice nemški, ko je bil prišel iz Repenj v Ljubljano; toda učitelji v prvem razredu so znali slovenski.

Ko se je učil abecede, se mu je najbolj priljubila črka »i« zato, ker je mislil pri tem glasu, kako so doma naganjali očetovo kobilo.

Res, da se je kmečkemu dečku med zabavljivimi součenci od kraja sicer tožilo po domu, ali to mu je bila prerokovala mati, kadar je prehudo priganjal očeta, naj ga pelje v Ljubljano; tako mu je »dijaška čast«, to je, ker ga je bilo sram, da bi se mu posmehovala mati, zadušila otožnost po domu. Ko pa pride meseca kimavca domov na počitnice, je bilo na čast njemu, še bolj pa njegovi rodovini, da je stregel gospodu župniku pri maši, dasi ni razumel niti besedice latinski.

Ugajal pa je tudi župnik njemu zato, ker je spoštoval njegovega očeta, cerkvenega starešino in župana. To čast je bil oče prevzel samo v sili, a nikoli ni hrepenel niti po njej niti po županstvu, ki ga je tedaj podeljevala graščina. Očetu se je namreč zdelo, da je oboje, če se vzame tudi na veliko stran, potrata časa pri gospodarstvu.

Za dvomesečnih počitnic se je moral Jernej vsaj o delavnikih od jutra do večera baviti pri gospodu župniku. Ta je bil sicer meščanskega rodu, sin grajskega oskrbnika, in se je vedel gosposki, a vendar mu je bil nauka željni dečko, kakor se je videlo, tako pri srcu, da ga je puščal domov pol ure daleč samo spavat. Gledal je posebno na to, da je govoril učenec pravilno nemški, ter ga je pripravljal o počitnicah za kratek čas skoro za pol leta naprej v šolskih predmetih.

To mu je tako koristilo, da je leta 1792. v tretji mali šoli, ki je bila obenem prva latinska, izmed 250 součencev dobil prvo darilo.

Prevelika sramota bi bila Kopitarju, ako ne bi bil poslej prvoval v vseh latinskih šolah. Zato mu pa ni bilo treba — da molčimo o časti, ki navdihuje tudi dečka — plačevati nikake učnine; temveč iz učnine, ki so jo morali po cesarja Jožefa II. ukazu plačevati drugi, je dobival po 50 goldinarjev ustanove

za pridnost. Tako od tretje šole (leta 1794.) — ko sta mu bila oče in mati umrla za kužno boleznijo in ker je tudi še poučeval slabejše součence — ni potreboval z doma ne samo nikake pomoči, ampak je prišel leta 1799. za domačega učitelja k sestrancu blagega barona Žige Cojza, ki je največ k temu pripomogel, da je postal Kopitar pozneje to, kar je bil. Zakaj tudi potem, ko je bil njegov učenec zvršil ljubljanske šole ter odšel na Dunaj, je ostal Kopitar pri ljubeznivem Cojzu v hiši za tajnika, knjižničarja in oskrbnika rudninske zbirke še osem let, ki jih je štel med najprijetnejše vseh svojih živih dni.

Baron Cojz je bil neoženjen, takrat petdeset let star, pa tako mrtvouden, da se je celò o najboljšem zdravju mogel voziti samo na trikolesnem stolcu po sedemnajsterih sobah, v kojih je prebival v svoji hiši, v tri nadstropja zidani. Cojz je bil v Ljubljani najbogatejši in sploh najbolj učen mož. Spoštovalo in rado ga je imelo vse, malo in veliko; pa je bil tudi tega vreden, da malokdo tako. Posebno se mu je priljubilo rudninstvo in kovinstvo.

Da so konec leta 1800. Kopitarju živeli starši in zlasti da ni bilo Cojza, bi bil Kopitar stopil prejkone v duhovski stan in bi bil zdaj (leta 1839.) po sreči morda škof, kakor je že marsikateri izmed njegovih šolskih tovarišev, ki so bili pred njim in za njim, ali ako mu sreča ne bi bila mila, vsaj župnik z obilnimi dohodki. Njegovih sorodnikov želja pa je bila preslaba, da bi ga bila pridobila za duhovski stan, čeprav so mu bili cerkveno-zgodovinski in jezikovni nauki v bogoslovnih šolah jako pogodu, kakor tudi duhovski poklic sploh. Na kratko: od leta 1800. do 1808. se je nehal Kopitar pečati s pravimi šolskimi nauki in je porabil ta dolgi počitek pri baronu Cojzu za to, da je na vso moč s povoljnimi nauki mašil praznine, ki mu jih je bila pustila šola. Francoski se je učil že v četrti šoli; pozneje pa se je poleg svojega gojenca zasebno po kakih dveh letih priučil dobro govoriti in pisati ta jezik. Laški se je naučil brez slovnice v Cojzovi napol laški hiši. Angleški se je vadil iz šesterih lepih zvezkov Gibbonovih; ali četudi si je bil najel za ta jezik učitelja, se ga vendar ni naučil dobro izrekati. Samo ob sebi se umeje, da se je zaradi svojega gospodarja pečal tudi s prirodoslovjem in prirodopisjem, a zase se je bavil tudi z grščino.

Da je postal slovanski jezikoslovec, tega ne pripisuj toliko njemu, temveč tedanjim okolnostim! Ker je baron Cojz po materi znal jako dobro slovenski in je po navadi za laške spevoigre, čeprav takrat ni več hodil v gledišče, zlagal slovenske pesmice, ki so, nenadoma zapete, vse poslušalce navdale z neizrečenim veseljem, zato se umeje samo ob sebi, da se je tudi tajnik Kopitar udeleževal teh stvari.

Ker baron Cojz ni mogel iz hiše, so prihajali k njemu vsi, ki so hrepeneli po zanimivih razgovorih: deželni glavar, vojaški poveljnik in imenitni tujci.

Tedanji vojaški poveljnik grof Bellegarde je bil leta 1806. odšel v Kotor, da bi predal ta kraj zopet Francozom; šestnajstletna hči pa mu je ostala s svojo francosko odgojiteljico v Ljubljani. Ko obiščeta prvič nato barona Cojža, mu potožita obe, da znajo ravno najboljše ljubljanske kuharice samo slovenski; s tolmači pa da se slabo izhaja in še teh nima človek noč in dan pri roki. Odgojiteljica pa še pristavi: »Kuharica pravi, da bi bili obe še lepši, ako bi znali slovenski.« Zato poprosita gospoda barona, naj bi jima dobil dobrega učitelja za ta jezik, češ, da bi rada poskusila vsaj grofova hči, če ne obe, polepšati se tudi še na ta način.

Iz srca se Cojz nasmeje tem šaljivim besedam, ki jih je odgojiteljica napačno razumela in tako duhovito tolmačila. Uganil je, da je rekla kuharica po lahko umljivi posebnosti v govorici: »Lepše bi bilo,« a njun tolmač, neki nadporočnik Lah, ki je samo lomil slovenski, je srednji spol tolmačil z ženskim.

Cojz pokliče sedaj Kopitarja in ga vpraša, ali ne bi hotel on učiti grofovo hčerko slovenski ter si tako pridobiti zaslug tudi za materin jezik. Kopitar privoli in določi drugi dan za prvi pouk. Naši mladi čitatelji, vem, da ne slutijo, kako težko je bilo to opravilo, zato ker ne vedó, da ni bilo tedaj za take »kmečke« jezike skoro nobenih učnih knjig.

Kopitar sede za mizo in napiše svoji mladi učenki prvo polo slovenske slovnice francoski. Drugi dan nato je pri prvem pouku učenka to polo čitala in premišljevala. Po dveh mesecih je že znala slovenskim poslom dopovedati vse dodobra.

Zaradi tega uspeha podraži Kopitar nekega dne Vodnika, domačega »slavista« pri Cojzu, rekši, če bo on (Vodnik) še dalje odlagal s svojo slovnico, da ga utegne še sam prehiteti.

Vodnik se nasmeje šesterim polam francoskega rokopisa, misleč, da sme zdaj tudi on dražiti Kopitarja s tem, da ga je dan za dnevom izpraševal, ali je njegov »umotvor« že pri tiskarju.

Na prvo pikanje je odgovoril Kopitar samo to: »Ne dražite me!« Na drugo in tretje pa s tem, da je šel knjigarja vprašat, ali ne bi hotel založiti slovenske slovnice. Kako potrebna je bila taka slovnica, je sodil mož po tem, da se je pogostoma povpraševalo po njej, ter je privolil tem rajši, ker ni zahteval Kopitar nikakega plačila; zato pa si je pisatelj izgovoril naglo tiskanje. In res, Kopitarjeva slovenska slovnica je zagledala leta 1808. beli dan; imela je velikanski vpliv na daljnji razvitek slovenskega jezika.

Ko se je ta slovenska slovnica tiskala, je prišel Kopitar na Dunaj. Lahko mu je bilo prihraniti si od tajniške plače kakih dvajset stotakov; ponujal pa mu je vrh tega baron Cojz, ki je odobraval njegov namen, za silo pomoči, ki je pa Kopitar ni potreboval. Zakaj tudi na Dunaju si je priskrbel zaslužka; že po dveh letih je bil izbran najprej za »cenzorja« ali ocenjevalca slovanskih in grških knjig, brž potem pa za uradnika v dvorni knjižnici s stalno službo, kakršne si je želel.

Na Dunaju se je posvetil Kopitar izključno slovanskemu jezikoslovju in je postal v pravem pomenu besede »velikan učenosti«.

Ivan Navratil.

71. Apél in čevljar.

Apél podobo na oglèd postavi,
ker bolj resnico ljubi kakor hvalo,
zad skrit vse vprek posluša, kaj zijalo
neumno, kaj umetni od nje pravi.

Pred njo s kopiti čévljarček se vstavi;
ker oglеduje smolec obuvalo,
jermenov, méni, da ima premalo;
kar on očita, koj Apél popravi.

Ko pride drugi dan spet mož kopitni,
namest' da bi šel dalj po svoji poti,
ker čevlji so pogodu, méč se loti.

Zavrne ga obraznik imenitni
in tebe z njim, kdor napčen si očitar,
rekoč: »Le čevlje sodi naj kopitar!«

France Prešeren.

72. O početku idrijskega rudnika.

Blizu meje med nekdanjim Goriškim in Kranjskim na Notranjskem v globoki, kotlasti dolini leži v podnožju visokih planin mesto Idrija, ki je spričo bogatih rudnikov živega srebra znano po vsem svetu. Ob obeh bregovih potoka Nikove, ki se izliva na vzhodnem koncu mesta v Idrijco, se slikovito vrste bele hišice, raztresene nekaj po dolini, nekaj pa po bližnji brežini med zelenimi vrtiči. Kaj ljubek je pogled na to prijazno mesto s kake višine.

Skoraj sredi mesta se vzdiguje, viden že od daleč z vseh strani, mogočni zvonik lepe mestne župne cerkve sv. Barbare. Na majhnem holmcu stoji častitljivi stari grad, sezidan v obliki četverokotnika v dve nadstropji, z dvoriščem v sredi in s stolpi na treh straneh. Zgradili so ga l. 1531., da bi bil Idrijčanom v bran in zavetje proti Benečanom in Turkom, ki so v tistih časih često napadali naše dežele; zdaj so v njem nameščeni rudarski in drugi uradi pa tudi shrambe za živo srebro in cinober. Južno stran mesta opasujejo rudarska poslopja; tukaj je tudi vhod v rudnik, po katerem je Idrija zaslovela.

Kako vse drugače je bilo v tej dolini, kjer je posejanih sedaj na stotine hiš, kjer zdaj živi in trpi na tisoče ljudi, pred štirimi stoletji! Temni prastari gozdovi so pokrivali to pokrajino; divje zveri so se klatile po neprodirnih hostah in le kak ubožen oglar se je v njih ustanovil ter si postavil borno leseno kočico, sicer pa ni bivala tod živa duša.

L. 1479. — tako pripoveduje Valvazor v svoji »Slavi vojvodine Kranjske« — je našel neki kmet po naključju živosrebrni rudnik. Bil je škafar ter je baje imel svojo kočo blizu kraja, kjer stoji sedaj cerkev sv. Trojice. Ko je bil nekega dne pripravil svojo leseno robo, da jo ponese drugi dan napródaj v Škofjo Loko, je opazil, da ena posoda pušča. Nese jo k studenčku, ki je izviral blizu njegove koče, češ, da se zamoči, in jo pusti tam čez noč. Drugi dan pride ponjo, a posoda je bila silno težka. Ko pogleda vanjo, zapazi, da se na dnu leskeče nekaj srebrnkastega. Odlije vodo in na dnu ostane neka tekoča srebrnkasta snov, ki je naš škafar ni poznal. Bilo je živo srebro, ki se je bilo ponoči nateklo z vodo vred v posodo ter ostalo spričo svoje teže na dnu. Zdaj pa hajdi z njim v Škofjo Loko k zlatarju!

Silno radoveden je bil škofjeloški zlatar, kje je dobil mož to kovino, ter je vsekakor hotel to od kmeta zvedeti. Seveda je zlatar dobro vedel, da je ta dragocena kovina živo srebro. Toda kljub vsemu vpraševanju ni mogel od kmeta ničesar zvedeti; ta je o vsem lepo molčal in se delal nevednega. Ko je prejel za srebro svoj denar, se je napotil proti domu.

Med potjo se mu je pridružil, kakor poroča Valvazor, »Landsknecht Canzian Anderlein«. Temu človeku se je posrečilo, da je iz kmeta izvabil, kje je našel živo srebro. Škafar mu je povedal ves dogodek ter mu tudi pokazal kraj, kjer je zamakal posodo. Anderlein je kmalu najel delavcev ter začel tam kopati. S tem je bil storjen začetek idrijskemu rudniku, o katerem se je kmalu razširil glas daleč po svetu.

Toda iz početka ni šlo delo nič kaj od rok, manjkalo je potrebnega denarja, manjkalo potrebne vednosti v rudarstvu. Že l. 1504. je prevzela podjetje neka družba, kateri na čelu je bil Valentin Kutler. Pa tudi Kutlerjevi družbi od začetka sreča ni bila posebno mila. Po nobenem rovu niso mogli priti do rude, zato so pričeli kopati navpik v globino. Dolgo, dolgo niso mogli zaslediti živosrebrne žile, tako da je Kutler že obupal ter mislil, da je rudnika konec. Tudi denarja mu je že zmanjkalo in bal se je, da mu delavci ustavijo delo ter ga siloma poterjajo za mezdo, katere jim že davno ni več redno izplačeval. Skoraj štiri sto metrov so bili že prevrtali brezuspešno, kar prikopljejo dne 22. junija l. 1508. prav na god sv. Ahacija do bogate rudne žile. Velikansko veselje je navdalo vse delavce; pustili so delo ter pohiteli h Kutlerju, da mu naznanijo svojo srečo. Ko je Kutlerjeva žena začula krik in vrišč, je mislila, da so rudarji ustavili delo ter prišli terjat zasluženo plačilo. Strgala je raz sebe zlato verižico ter jo vrgla delavcem — zadnjo dragotino, ki ji je bila še preostala — ter jih je rotila in prosila, naj prizaneso njej, možu in otrokom. Kdo bi mogel popisati njeno veselje, ko je zvedela, kaj je pravi vzrok velikemu hrupu!

To je bil znamenit dogodek v zgodovini idrijskega rudnika. V spomin na ta dan so imenovali to jamo »jamo sv. Ahacija«. Papež v Rimu je na Kutlerjevo prošnjo dovolil, da se obhaja vsako leto na dan sv. Ahacija veličastna procesija kakor ob sv. Rešnjem telesu. In s koliko slovesnostjo se vrši še dandanes vsako leto dne 22. junija ta procesija! Ob cestah so na-

slonjene veje, vsa okna so ozaljšana s cvetlicami in razsvetljena. Z rudarsko godbo na čelu stopajo v izprevodu v prazničnih oblekah vsi uradniki in dostojanstveniki, meščani in rudarji.

Idrijski rudnik je hitro zaslovel po svetu. Od vseh krajev so vreli rudarji v Idrijo ter so se tam naselili, največ seveda iz bližnje okolice, zlasti pa Tolminci, ki so bili najboljši rudarji. Vsled rapallske pogodbe l. 1920. je pripadla Idrija Julijski Benečiji. Bog daj, da postane ta živosrebrni rudnik kedaj last naše države, kakor so vsi ondotni prebivalci, meščani kakor rudarji, po krvi in jeziku naši rojaki! Josip C. Oblak.

73. Izlet pod zemljo.

Bil je dan našega šolskega izleta. Z dijaki sem se dogovoril, da pojdemo v Zagorje ob Savi, odtod na Sveto planino na štajerski meji, potem pa v Trbovlje, da si ogledamo tamošnji premogovnik.

In res. H kosilu smo dospeli v Trbovlje. Ko smo se okrepčali, smo šli v Vode, kjer je ravnateljstvo premogovnika in kjer je bil takrat še glavni vhod v rove. Ravnatelj nam je rad dovolil vstop in nam dodelil dva inženjerja za vodnika.

Ob železnični progi, ki služi dovažanju premoga iz rovov na glavno postajo, smo prišli pred tunel, kjer so nas čakali rudarji s svetiljkami. Vsak izmed nas izletnikov je dobil tako rudarsko svetiljko v roko, da bi si svetil z njo po temnih rovih. V premogokopih se razvijajo gorljivi plini, ki lahko povzročijo nevarno eksplozijo in za rudarja gotovo smrt, ako se vnamejo. Zato imajo rudarske svetiljke posebno napravo, da preprečijo to nevarnost. Olje za razsvetljavo je varno shranjeno v kovinasti posodici, iz katere moli stenj. Luč obdaja najprej steklen cilinder, zgoraj pa kovinasta mrežica kot nadaljevanje cilindra. Ta mreža zadržuje toploto, da se plini zunaj mreže ne vnamejo. Pač pa prihajajo plini v mrežo, se tam nad lučjo vnamejo in s plapolanjem opozore rudarja, da je v nevarnosti.

S takimi svetiljkami torej smo se oskrbeli in se poslovili od svetlega dneva. Vstopili smo v vodoraven rov. Po sredi je napeljana ozkotirna železnična proga za rudarske vozičke, podobne nepokritim vagonom, toda so veliko manjši. Ob straneh tunela so jarki za odtok vode, zgoraj pa razne cevi za dovajanje zraka, elektrike itd. Ko nekaj časa tako hodimo po tej progi,

zapazimo pred seboj v daljavi veliko luč in hkratu začujemo bobnenje in grmenje, ki se nam vedno bolj približuje. Vlak voziˇckov je to, napolnjenih s premogom; vleče ga majhna lokomotiva. Inženjerja nas hitro odpeljeta v dolbino, kakršnih smo že več videli ob straneh rova. V dolbini smo počakali, da je vlak oddrdral mimo nas. Na zadnjem vozičku je sedel rudar s svetiljko v roki prav kakor na železničnih vlakih sprevodnik. Takih vlakov smo na daljnji poti še več srečali.

Kmalu smo dospeli na razpotje, kjer se glavni rov deli v dva rova. Nadaljevali smo svojo pot po enem izmed teh rovov. Proti koncu tega rova, kjer se na obe strani cepi več stranskih rovov, smo že našli rudarje pri delu. V tej plasti gore ni ne zemlje ne kamenja, temveč sam premog. V te premogovne stene vrta rudar najprej luknje s svedri, ki jih goni stisnjeni zrak, kakor žene n. pr. voda s svojim tlakom mlinska kolesa ali turbine. Ta zrak prihaja po močnih ceveh od zunaj in služi tudi rudarjem, da ga vdihavajo. Rudarji so pri delu razgaljeni, zakaj v rovih je kljub svežemu zraku, ki prihaja po ceveh semkaj, vroče. Ko je stena na več mestih prevrtana, jo rudar razstreli. Strelne patrone se vžigajo z elektriko. Potem razbijejo velike grude premoga s težkimi kladivi na manjše kose ter jih nalože v voziˇcke. Ko so vozički napolnjeni, jih združijo v vlak in parna lokomotiva jih odpelje ven iz jame.

S tem pa rudarjevo delo ni še končano. Ako bi se premog samo kopal in odvažal, a puščal prostor, kjer je bil prej premog, prazen, bi se sčasoma vse zasulo, gora bi se pogreznila in pokopala tudi rudarje pri delu. Da se taka nesreča prepreči, je treba praznine zopet zadelati in zamašiti. To seveda znatno poveča obratne stroške. Treba je kamnoloma, kjer se dobiva kamenje. To kamenje se potem v posebnih strojih zdrobi in z močnim tlakom po posebnih ceveh napelje v one prostore, ki naj se zamaše. Ko je izpraznjeni rov zopet zasut, se napravi zraven prejšnjega nov rov; iz tega se izkoplje premog, rov se zopet zadela in tako gre dalje, dokler je v dotični plasti še kaj premoga.

Premogove plasti segajo po več sto metrov globoko. Treba je torej takih rovov v več nadstropjih. Ta nadstropja so zvezana med seboj po velikem navpičnem rovu, v katerem je vzpenjača, ki dviga voziˇcke kvišku. Ta navpični rov ali jamič sega do vrha gore, tako da se vidi skozenj dnevna svetloba. Razen tega

je med posameznimi nadstropji še več manjših jamičev, da ni treba hoditi vedno k velikemu, če se hoče priti iz ene plasti v više ali niže ležečo.

Tako je gora prevrtana z rovi na vse strani, slično kakor imamo na zemlji ceste, ki se križajo. Veliki rovi, po katerih se premog izvaža na prosto, so seveda obzidani in obokani.

Odkod in kaj pa je premog? Vemo, da kuhajo oglarji oglje iz drv. Oglje je po svoji zunanjosti nekoliko podobno premogu. In res je tudi premog nastal iz lesa. Pred tisoči in tisoči let so rasli tam bujni gozdovi. Te gozde je zasula zemlja in tako so prišle pod zemljo velikanske plasti drv. Pod veliko teže zemlje je les polagoma okamenel in iz njega je postal premog. Na nekaterih kosih premoga se še pozna vlakno, kakor je bilo v drevesnem deblu. Tako je tudi premog dobil svojo ogrevalno moč od solnca, ki nam je znano kot glavni vir toplote. Solnce je dajalo tem rastlinam gorkoto, da so vzrasle v mogočna drevesa, ki nam dajejo gorljive snovi: drva, oglje in premog...

Več kot tri ure smo že hodili pod zemljo; nekako tesno nam je bilo pri srcu. Pomilovali smo rudarje, ki opravljajo tako težko in nevarno delo. Sicer imajo lepe zaslužke, vsak po svoji pridnosti in spretnosti, a glavni dobiček odnaša tuji podjetnik, ker mi še premalo znamo izrabljati bogastvo svoje zemlje. Občudovali smo inženjerja — eden je bil Čeh, drugi pa Nemec — ki sta nam ne le vse tako lepo razložila, ampak sta znala tudi sama prijeti za vsako rudarsko delo. Tožilo pa se nam je pod zemljo po visokem, jasnem nebu, po belem dnevu, po čistem zraku. Ko smo po drugem rovu dospeli zopet na prosto, smo se globoko oddahnili in veselo pozdravili solnce, vir vsega življenja.

Fran Vajda.

74. Most.

Razpenja most se preko reke,
kot bi postavljen bil za veke.
Ob skladu teh mogočnih skal,
ob teh drznó razpetih lokih,
ob trdno zgrajenih obokih
neviht zaman grmi naval.
Zaman ob silne stebre buta,
zaman se peni voda ljuta.
In kakor preko varnih tal
drdra po mostu vlak železni...

Najsi valovi spodaj jezni
grmé pogube, smrti spev,
to vse je le nezmožen gnev.
Vladar le človek je prirodi
in človek le ravná jo, vodi.

Viharna noč. Nebeški svod
gori od bliskov, z gor bučanje
zveni črez plan, glasán grohot
med grom ženó vodé brezdanje.

Pogubna noč... Iz dalje, glej,
dve luči se žarita v temi.
Železni vlak. In v noči tej
drevi se med viharji vsemi.
In bliže spè. Naprej, naprej!
Koles ropot se čuje v noč.
Vóz brez števila parna moč
podi s seboj na pot dalján.
Stroj hrope glasno. Žvižg glasán.
Nad vlakom dim se vije gost.
Naprej sedaj! Naprej črez most!

Šibé se mostu vse opore
pod težo vóz. A ničev strah!
Most trdni jo vzdržati more
in mora. — Ha, kaj to? Na mah
zamolkel jek. Kaj grozni krik?
Na mostu vóz ogromna vrsta:
bučanje, grozovit polom,
ropot koles, vrišč, silen grom.
Kaj se godi? Naprej, vodnik,
za Boga, kje ti roka čvrsta?
Most se podira. Kje pomoč?
Kdo pošlji jo v to grozno noč?
Kdo reši tebe, bedna žena?
Kdo dete tvoje? Moč nobena.
Kdo reši tebe, ti deklè?
Kdo? Nihče več te ne otmè.
Kdo tebe, sivi mož, uteši?
Kdo? Smrti nihče te ne reši.
Kje taka moč — — ha, zadnji hip!
Vse se majè, prasket, posip.
Razsute vidim vse vozove,
za vozom voz grmi v valove.

Na nebu bliski. Most podrt.
Valovi se pené. Glej, mrtve
na vrh nesó nesrečne žrtve.
Pokoj. — Nad vodo plove Smrt.

Anton Funtek.

75. Moba i prelo.

Kod Srba je običaj, da idu leti u neke svece, kad ne smeju sebi raditi, gazdama na mobu, t. j. bez plate, samo za jelo i za piće. Najviše idu na mobu te žanju, retko kose, kopaju kukuruze, kupe seno ili šljive, kašto se pak i prede na mobu.

Na mobu najviše idu mladi momci, devojke i mlade, i svako se obuče i nakiti kao na Vaskrsenje ili na Cveti, kad ide crkvi ili manastiru, pa celi dan žanjući pevaju — zato se žetelačke pesme zovu i mobarske pesme — šale se i vesele, a posle večere igraju i pevaju do neko doba noći.

Na nekim mestima, kao n. pr. u Sremu, kad dožanju njivu, pa dođu kući na večeru, onda devojke načine od marama barjake, pa onako s barjacima idu pevajući kao kakvi svatovi ili vojnici; kad dođu pred kuću, onda pobodu barjake u zemlju.

Moba se obično kupi na mrsku, a domaćin treba da je časti, kao kad slavi krsno ime; zato svagda i zovu gazde na mobu, jer siromasi nemaju čim da časte.

Na mobu dođu i prijatelji iz drugih sela, i svaki dovede sa sobom po nekoliko momčadi, devojaka i mlâdî.

Prelo biva obično noću s večera. To se razume da na prelo idu devojke i mlade, i kašto dođe po koje od poznate

momčadi, te se s devojkama i mladama razgovaraju i šale. Na prelu se noću prede ili domaćici na mobu ili svaka prelja sebi. Ako se prede na mobu, onda domaćica valja prelje da časti; ako li prede svaka sebi, onda im domaćica ne daje ništa za jelo, nego ako koji donese što od kuće. Po Slavoniji su noćna prela bila vrlo u običaju, na koja su i momčad išla s tamburama. Danju se ide na prelo samo na mobu kakoj velikoj gospođi.

Vuk St. Karadžić.

76. Stara mati.

1. Padla je temà na Ukrajíno,
v grobni mir zavila vso ravnino;
grobni mir objel je kočo belo,
spanec v koči mater osamelo.

2. Težek sen ti sanja mati siva.
O Ivánu, sinu svojem, sniva,
ki je šel iz ljube domačije,
da za belega se carja bije.

3. Vidi mati svojega otroka:
v prsih rana mu zijá globoka,
a iz rane kri rdeča teče —
tiho Ivan materi šepeče:

4. »Daleč, kjer stojé goré Balkana,
v grob so deli vašega Ivána —
težko, težko mi po vas je, mati,
da ne morem v tihem grobu spati.«

5. Preden v jutru zlati zor napoči,
prebudi iz snu se mati v koči;
stoka starka v silni bolečini,
joka po Ivanu, svojem sini.

6. Siva mati kočico ostavi,
daleč se od nje na pot napravi;
ide po neznanem, širnem sveti —
enkrat mora še Ivana zreti!

7. Daleč, daleč turška je dežela,
siva mati stara že in vela,
trudno leze črez raván peščeno,
noge težke, težje srce njeno.

8. Mesce tri mi starka je hodila,
vroče potoma Boga molila;
a po mescih treh prišla v Turčijo,
kjer junaci ruski v grobih spijo.

9. Grob pri grobu se na polju vzdiga,
križ pri križu se nad grobi dviga —
»Oh pokaži, Bog, mi v tužni sili,
kje počiva Ivan moj premili!«

10. H grobu se za grobom starka klanja,
kliče dete svoje brez nehanja:
»Ivan, Ivan, ti moj ótrok zlati,
odgovori, jaz sem, tvoja mati!«

11. Tiho po grobéh junaki spijo,
jadni majki ne odgovorijo. —
Starka smrtno zapusti planjavo,
dalje v turško zemljo gre krvavo.

12. Pa z bojišča hodi na bojišče,
po grobovih tam otroka išče,
in kjerkoli grob neznan sameva,
svojega Ivana kliče reva:

13. »Ivan, Ivan, ti moj ótrok zlati,
odgovori, jaz sem, tvoja mati!«
Brez števila grobov obhodila,
a nobena prava ni gomila.

14. Sredi gore, nizek in samoten,
skriva se pod hrastom grob tihoten;
trudna pod drevó na grob poklekne,
v tihi grob bolestno starka jekne:

15. »Ivan, Ivan, ti moj ótrok zlati,
odgovori, jaz sem, tvoja mati!«
Glavo skloni, sapo náse vleče —
čuj, iz groba votel glas šepeče:

16. »Težko, težko mi po vas je, mati,
da ne morem v tihem grobu spati.«
Vikne starka, da se v hrib razlega,
da po dolu glas odmeva z brega.

17. Grebe mati zemljo raz gomilo,
koplje jamo v grob že z zadnjo silo.
Ko je v tretje luna posijala,
do sinú je mati izkopala.

18. Dolgo, dolgo mu obličje gleda
pa poljubi ga na ustna bleda,
gorko ga poljubi ter omahne —
zraven sina dušo tam izdahne.

Josip Pagliaruzzi-Krilan.

77. Smrt na kmetih.

Stari Planjavec je bil še trden mož, dasi je gospodaril že nad trideset let na svojem lepem, obširnem posestvu. Življenje mu je teklo, kakor teče pač veliki večini, da ne vsakemu kmečkemu gospodarju: v prvi mladosti »pol joka, pol smeha«, potem v mladeniških letih domá dela toliko, kolikor je ravno treba; ob »žegnanju« in ob semanjih dneh malo več vina v glavo, ponoči pa malo vasovanja in malo tepeža; nato pride ženitev in svoje gospodarstvo in z njo in z njim vred skrbi pa dela vedno več in več. Kako nedeljo ali praznik še romata polna steklenica in prazen kozarec iz roke v roko, pa črez noč je vse prespano, vse veselje, vse hripavo petje, vse zabavanje, in delo je zopet tu in skrb za pridelek in imetek. Tako pride starost in z njo želja po počitku. Sin je dorasel; že se suče v drugem oddelku onega kolobarja, ki ga završé vsi gospodarji na Planjavi od rojstva do groba. Temu sinu se izbere nevesta, žena, stari pa leže k počitku: najprej v kot za široko, vedno toplo peč, a potem skoraj, skoraj venkaj v hladni vrtič okrog bližnje cerkvice sv. Marka . . .

Dejali smo, da je bil stari Planjavec še trden mož. Zato mu ni hodilo na misel, prepustiti posestvo enemu izmed treh sinov ali pa, kakor se je bilo že zgodilo na Planjavi, vzeti zeta v hišo; saj je imel tudi hčer, ki je bila že za možitev. Stari je hotel še sam delati in skrbeti, dokler je bilo kaj moči. Le nekaj ga je storilo včasi čemernega in zamišljenega: od mladosti že je imel bolezen, samo ob sebi ne nevarno, ki se tudi ni pogostoma pojavljala, a varen ni bil nikoli ne doma ne v cerkvi, ne, ako je nakladal voz sena, vrhu njega stoječ, ne,

ako je šel po ozki brvi, držeči črez bližnji potok. »Božje« ga je metalo, dasi ne pogostokrat, ali, kakor smo rekli, varen ni bil nikdar.

»Ubil se bom ali pa utonil!« je dejal včasi, toda navzlic temu je vendar mirno in ravnodušno hodil črez brv ali pa lezel na streho, kadar je bilo treba popravila. »Kakor mi je namenjeno!« se je tolažil s tistim fatalizmom, ki ga je toliko med kmečkim ljudstvom.

Bilo je jeseni, ko je stari Planjavec znova — menda vtretjič v dveh dnevih — ogledoval gola rebra na slamnati strehi svoje hiše.

»Prekriti, zakrpati se mora!« je dejal in vzel s police pri oknu zakrivljeni nož, velel sinu Antonu, naj napravi nekoliko škopnikov ržene slame, sam pa je šel gori v breg do meje, kjer je raslo med robidovjem dokaj mladih belokožnih brez. Pod grmovjem prav na rumenem laporju je slonelo mnogo suhe praproti. Te je starec nabral, malo zmel, jo naložil v nizko kotlino kraj njive, nanjo pa je vrgel nekoliko smrečja ter praprotino vžgal. Skoraj je zaplapolal ogenj iz kupa. Zdaj je vzel starec nož ter rezal brezovino, trebil posamezne šibe in jih metal na kup kraj ognja. Ko jih je bilo dovolj, je jemal vsako posebej s kupa, jo držal nad plamenom in vil v trto; saj je bil sam vse za svoj dom: oratar, tesar, kolar in krovec. Nocoj je hotel luknje v strehi prekriti in za to je potreboval brezovih trt, da priveže slamo ob prekle.

Bil je že malone opravil s trtami. Ozrl se je doli proti domačiji, češ, ali je Anton tudi že pripravil škopo. Nagnil se je preko plamena in zavil z desnico trdo brezovo šibo okoli roke. Kar mu je zašumelo v glavi. »A-a-a-ah!« je zajecljal in se porinil stran od ognja, a opotekel se je zopet nazaj. »Božje« ga je vrglo. Pal je z obrazom naprej, telo malo v stran na desno držeč. Obe roki sta prišli v plamen, v žerjavico, a on ni ničesar čutil, in da bi bil tudi, moči ni imel več, da bi jih nazaj potegnil. Krč je bil prehud in izgubil je zavest.

V tem se je sin Anton, ki je bil privlekel slamo pod kap, ozrl gori proti meji ter videl očetov padec. Glasno kričeč je stekel navkreber, za njim še sestra in dekla, in potegnili so očeta iz ognja. Starca so prenesli v hišo v posteljo. Mati Planjavka je hotela pomagati, ali prišlo ji je slabo. Sedaj je sve-

toval eden to, drugi to, toda roke so bile tako opečene, da si jih ni upal nihče prijeti.

»Kislega zelja in ajdove moke dajte okoli!« je svetoval hlapec. V sili je vsak svèt dober. Storili so tako, močili so starcu glavo in skoraj se je zopet zavedel. A sedaj je tulil od groznih bolečin.

Poslali so po duhovnika in po ranocelnika. Prvi je prišel prej, potem drugi. Starec ni mogel več vpiti. Spovedal se je, in ko ga je potem ranocelnik za silo obvezal, kakor je pač znal, je starec ležal mirno vznak. Ko so bolečine postajale neznosne, se mu je izvil hripav stok prav iz prsi.

Ranocelnik je odhajajoč postal malo na stopnicah pred vežo in Anton mu je odštel plačilo.

»Ne vem, ali bo kaj z očetom ali ne! Skoro gotovo bòdo umrli!« je menil zdravnik in skomizgnil z rameni. Hči je naglas zajokala, Anton pa ni izpremenil lica niti zinil besede.

Pozno na večer je bilo, ko so stali vsi domači okrog očetove postelje. Tudi par sosedov je bilo navzočnih.

»Nesreča, to je nesreča!« je zmajeval z glavo sosed Češek. »Umrl boš, Planjavec, umrl. Tega noben padar ne ozdravi!«

»Saj je tudi ta, naš — tako dejal!« je pritrdil Anton.

Stari je čul te besede, pa mu niso bile strašne; nasprotno, kakor tolažilo so mu zvenele.

»Uh-uh-uh!« je zajecal. Ali to je bil le dušek telesnim bolečinam. Mati Planjavka je čepela na klopi pri peči, pa jokala ni več. Edino hči je še včasi zaihtela.

Mati je sosedu Češku zašepetala nekaj na uho. Nekoliko časa pozneje je Češek zopet odprl usta.

»Planjavec — kaj — ko bi po možé poslali? Dobro je, če človek uredi, kar je treba.«

Starec se je ozrl z medlim očesom vanj.

»Kaj praviš?« je dejal. To je bilo prvo vprašanje, prvi govor po duhovnikovem odhodu.

»I — po možé pošljimo — testament napravi!« je vpil Češek in se poskusil nasmehniti.

»Katere pa hočete?« je vprašal Anton, ko oče ni odgovoril.

»Češek je tu,« je rekel bolnik počasi, »potem pa Bunček.«

»Še eden mora biti,« je silil Češek, ki je bil izvedenec v takih stvareh.

Planjavec je premišljal.

»Kaj pa Kodrè?«

Planjavec je molče odmajal z glavo.

»Ta je baba!« je zinila hči.

»No, pa — Martinkovec?«

Bolnik je pritrdil kimajoč in pol ure pozneje so sedeli vsi trije sosedje v sobi ter si tlačili in vžigali svoje vivčke. Od domačih je samo Planjavka ostala v sobi. Otroci in posli so šli venkaj po opravkih.

Nekoliko trenutkov je bilo tiho v sobi, le od ure poleg vrat se je čul enakomerni »tik-tik-tik«.

Bolnik je prvi izpregovoril.

»Zemljišče naj bo Antonovo,« je dejal počasi in v dolgih odmorih, »drugim pa po osem sto, Micki pa še kosilo in posteljo in skrinjo, če se omoži —.«

»Torej bališče?« je vprašal Češek.

»Ne, samo posteljo in skrinjo!«

Potem so zopet vsi molčali.

»Pa pokopati me mora — z dvema gospodoma!«

»In za svete maše?« vpraša Bunček.

»Sto goldinarjev za rimske maše pa za cerkev tudi petdeset goldinarjev!«

»Pa za sedmino?« se je oglasil Martinkovec.

»Tudi sedmino mora napraviti.«

»Kar reci — koliko?« je silil Martinkovec, ki je že sedaj požiral sline v mislih, kako se bo jedlo in pilo na sedmini.

»Bo že vedel!« je zavrnil Planjavec, ki je govoril vse razločno, dasi pretrgano.

Molčali so sedaj, čeprav jim je bilo vsem še nekaj na jeziku. In ker nihče ni zinil, se je oglasila Planjavka tam izza peči: »Kaj pa meni?«

»Materi pa doto, ki jo ima v zemljišču, in pa živež do smrti — pa — kot — pa — obleko —«

»In drugega nič?« je zajavkala starka. »Torej zato sem se trudila in delala kakor črna živina?«

Spustila se je v glasen jok.

»Saj sem se jaz tudi!« je vzdihnil Planjavec.

»Da me bodo na stare dni od hiše podili! To sem prislužila!« je tarnala ženica.

Pa nihče izmed mož ni imel razuma za nje bolest.

»Kaj pa dolgovi?« deje Češek; »ali je kaj dolga?«

»Saj ve vsakdo zanj!« je mrmral bolnik. »Cerkvi je tri sto goldinarjev, pa Juretovemu Pavlu za usnje petdeset in Gostinčarju polpeti goldinar na pijači.«

Sosedje so kimali; za cerkveni dolg so vedeli vsi, za druga dva ne; ali vedeli so, da je to vse. Planjavec je bil trden kmet.

»Torej meni nič več?« je dejala mati še enkrat.

»Dosti bo imel plačevanja!« je mrmral Planjavec. »Kje bo jemal?«

»To je moje plačilo! Beračit in prosjačit pojdem —«

»Uh-uh-uh!« je zastokal bolnik na ves glas.

Hči Micka je stopila v sobo in za njo še drugi; poznali so, da je oporoka gotova.

Planjavec je zopet v steno gledal. Mraz ga je jel izpreletavati, sprva polagoma, potem vedno silneje, da se je postelja tresla.

»Umrl bom!« je rekel zdajci naglas in se krčevito skušal vzkloniti kvišku.

»Luč, luč!« je vpila dekla. »Molite, molite!« je velel Bunček in mati Planjavka je pričela moliti na ves glas. Vsi so pokleknili po tleh, samo Anton na klop ob peči. Preden so izmolili par očenašev za verne duše v vicah, je imel Planjavec vse zemeljske skrbi za sabo. Ženske so jele jokati, moški pa so se razšli na vse kraje. — — —

Sedaj živi Antonov rod na Planjavi; trd in mehak, sirov in nežen, krepak in zdelan, samogólten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš. Pa kadar mrjo ti ljudje — jaz sem jih že večkrat videl mreti — smrti se ne boje!

Janko Kersnik.

78. Mrtva nevesta.

1. »Hčerka, hčerka, ti je hudó
po materi, po očetu?« —
Tiho, tiho je pod zemljo.

2. »Sestra, sestrica, ti je težkó
za brati, za sestrami?« —
Tiho, tiho je v jami.

3. »Čuj, nevesta, dragi sem tvoj,
iščem ljubezni po svetu . . .« —
V grobu je vzdihnilo: »Joj, prejoj!« . . .

Oton Župančič.

79. O Ljubljani.

Ljubljano imamo vsi zelo radi, vendar nihče niti za trenutek ne dvomi, da je še močno kmetiška. Kar je gosposkega, je le pritiklina. Lajanje golovških psov se na Vodnikovem trgu križa s hreščečimi valčki Latermanovega drevoreda in petje viških gostiln sega prav do Zvezde, kjer počasi preide v vojaško razgrajanje udmatskih kavarn.

Kar je novejših cest in hiš, so take, da se jim Šentpeter čudi in jih prezira. Spomeniki se dolgočasijo, ker ne vedo, zakaj so tukaj; ljudje jih ne gledajo; oni bi morda gledali ljudi, pa jih tam, kjer spomeniki stoje, navadno ni. Prešeren ima vedno iste obraze pred seboj: zjutraj dijake s knjigami in gospodinje s koši, opoldne zopet dijake s knjigami ter male uradnike in delavce, zvečer nanovo dijake, pa brez knjig, in raznolike gospodične zmerno moderne zunanjščine. Vmes se še pode tramvajski vozovi, včasi za svojimi lastnimi številkami, včasi za potniki, včasi potniki za njimi. Nesreč v Ljubljani ni. Hodi in dela in živi se počasi, pa dolgo. Ljubljančani smo vljudni, prikupni in prijazni. Kadar hočemo biti sirovi, se zmerjamo v časopisih. Simbol Ljubljane so mlekarice iz okolice, ki so kmetiške kakor mesto samo, a imajo v laséh žimnate vloge.

Je pa cesta v Ljubljani, ki ji je malo enakih. To je Bleiweisova cesta. Tam ni veliko prometa, pač pa je tam prvo solnce in prva pomlad in prvi mehki duh zelenja, ki zaveje iz Tivolija. Vsa cesta je prijetna kakor topla soba starega samca ob zimskih večerih. To je cesta otrok in penzijonistov, ljudi, ki gredo nasproti solncu in življenju in ki se poslavljalo od njega, cesta vozičkov in žog, s srebrom okovanih palic in skrbno izbranih cigar, cesta svetlih kodrov in kratkih kril, trudnih rok in toplih sukenj.

Izidor Cankar.

80. Tržaškim bratom.

V Trstu, v dneh prevrata 1918.

Slišite jek, moji bratje iz Trsta,
jek tisočerih svobôde pijanih,
slišite jek v svojih srcih teptanih,
z gnevom oskrunjenih in otrovanih,
v srcih presunjenih z boljo do dna?

Gledamo v duhu vas v svoji bolesti,
Belgrad in Zagreb in bela Ljubljana:
množice val se razliva po cesti,
peni ob hišah se v vrisku in petju,
peni ob oknih se v pisanem cvetju —
ah, in vsa grla kričijo pijana
v sever in jug in na vzhod do zahoda:
Bratje, svoboda, svoboda, svoboda!

Vstal je Matjaž, o, vstal je naš kralj,
v srcih nam vstal je in v dušah naš kralj:
v mislih prežarjenih, v čuvstvih omamljenih
k večni pomladi nas sužnjev predramljenih,
v krvi, ki pljuska kot val preko dalj
v sever in jug in na vzhod do zahoda:
Bratje, svoboda, svoboda, svoboda!

Slišite jek, moji bratje iz Trsta,
jek tisočerih svobode pijanih,
slišite jek v svojih srcih teptanih,
z gnevom oskrunjenih in otrovanih,
v srcih presunjenih z boljo do dna?

Dol od Logatca, tik od Ljubljane
črne so vrane
krila ogromna črez svet razprostrle,
zarje za njimi za nas so umrle,
črne sence so pale črez Kras,
črne sence zakrile so nas ...

Pa smo v roké si zarili obraz:
Kje je Matjaž, o, kje je naš kralj?
Ni nas pozdravil, ni prišel med nas,
dol od Logatca ni stopil črez Kras ...
Kje si, Matjaž, o, kje si, naš kralj?

Bratje, prerokba ni naša zlagana,
bratje, poglejmo si v srca teptana:
mračna v brezupu, v boli rdeča,
v gnevu so črna, v upu goreča,
vojska Matjaževa mrko bedeča,
vojska Matjaževa kralja še čaka
dol od Logatca iz črnega mraka ...

Prišel bo dan, ko vojska ta vstane,
ne kot vojnikov izmučena vrsta,
kakor požar,
ki izvrtinči se, brizgne in plane
v zubljih krvavih v dreveči vihar —
ah, in takrat
šli bomo sami v Ljubljano iskat,
v Zagreb in Belgrad si kralja iskat,
moji bratje iz Trsta, bratje iz Trsta . . .

Igo Gruden.

81. Na Goriškem gradu.

Si, Ivan Gradnik, mojih dedov ded?
Je tvoja kri, ki v mojih žilah pluje?
Je tvoja bol, ki v mojem srcu kljuje?
In solza ta — je tvoje boli sled?

Na Brda gledam in na kraški svet,
v vipavsko stran in tja, kjer Krn vzdiguje
svoj vrh v oblake in vseeno čuje
sestrice svoje žalostni šepet.

Glej, tam od morja do zibeli Soče,
o ded moj, narod še pod jarmom stoče,
od gospodarja milosti proseč.

Kaj govoriš mi, ded? O ne, nikoli!
Če srce moje čuti tvoje boli,
naj tudi tilnik čuti rajši — meč.

Alojzij Gradnik.

82. Rezija in Rezijani.

Z videmske postaje se železnica kmalu zavije proti severu. Na obeh straneh ne vidiš drugega nego z vinskim trsom prepreženo in s turščico gosto posejano ravnino. Le redki so nizki hribci, s katerih se belijo graščine ali tudi cerkve.

Pri Gemoni, slikovito na položnem obronku ležeči, se začenja Taljamentova dolina stiskati; in ko se pripeljemo pod črno ozidje zgodovinsko tako važne Venzone, se nahajamo že popolnoma pod gorami. Kmalu za tem opazimo, kako se privije široki Taljament izmed Karnijskih gorá in sprejema v svoj

naročaj hudomušno Belo. Pri mali postaji Piani se cepi na levo proti zapadu cesta v Karnijo, železnica pa nadaljuje svojo smer proti severu. Prišedši iz prvega predora, ugledamo ravno pred seboj na nasprotnem bregu Bele, ki priteka tu iz kratke podolžne doline od vzhoda, na nizkem holmcu precej veliko cerkev z zvonikom, okoli nje in na desni spodaj v dolini pa kup belih hiš. To je staroslavni Mužac (ital. Moggio, nem. Mosach), nekdaj imenitna benediktinska opatija, ki jo je ustanovil koroški grof Kocelj (Chazelo).

Skoz drugi dolgi predor nas pripelje železni konj v ozko kotlinico, kjer ugledamo okoli počrnelega zvonika kakih 130 hiš. To je postaja Resiutta, po slovensko »Na Beli«. Sredi vasi teče rečica Rezija, črez katero drži 60 m dolg most s petimi oboki iz rezanega kamena. Za vasjo se zavije vozni pot na strmo reber, ki se je kakor klin zagozdila daleč noter med Belo in Rezijo. Z rebri se spusti potem kolovoz zopet nizdolu ob južnem obronku k vodi in zdaj smo že v Reziji. To vam je kakih 15 km dolga, zelo stisnjena dolina z neprestrmimi pobočji, sredi katere teče izpod Kanina prihajajoča in po širokem prodnatem koritu tekoča Rezija. V njo se izliva od severne strani samo en večji potok, takozvani Laški potok, od južne strani pa trije, od katerih najgornjega imenujejo Slovenji potok. Prava dolina je vsa s peskom posuta in neobrasla. Človeška bivališča se nahajajo po malih ravnicah in zložnih obronkih 100—150 m nad dolinsko ravnino. Nad vasmi je še nekoliko obraslega svetá s senožetmi in gozdi; potem se začenjajo medli in strmi pašniki, a nad njimi se vzdigajo gola slemena, polna melin in plazov. Zlasti divja in nepristopna je vzhodna podkaninska stran, kjer se vzdigajo gorski velikani kakor škrbasti zobje: Mala Baba (1905 m), Vélika Baba ali Babana (2161 m) ter nad vsemi kraljujoča Mali in Veliki Kanin (2572 m, oziroma 2592 m).

Vsa rezijanska občina ima 120 km² zelo goratega, neplodovitega svetá, na katerem živi okoli 3740 duš. Cerkveno in upravno središče Rezije se imenuje po domače Ravnica (»na Ravenci«) in stoji nekako sredi doline, 8 km vzhodno od Resiutte. Na Ravnici je obzidan prostor s cerkvijo, župniščem in še dvema ali tremi hišami. Pravih vasi ima Rezija četvero, to so: Bela ali Sv. Jurij na zahodu od Ravnice, Njiva in Osojane na jugu, Štolbica pa na vzhodu od središča. Manjša selišča so še Lipovec (pri Ravnici), Korita (prav ob vznožju Kanina) in Učeja

(Volčeja) v Učejski dolini, povrh je še nekaj posameznih raztresenih hiš.

Sicer pa imajo Rezijani še mnogo takozvanih staj, t. j. poletnih bivališč, kjer daleč od vasi in visoko gori po obronkih letni čas prebije vsa družina pri svoji živini in žanje travo ali kosi in nabira praprot za steljo. Na jesen pa se vračajo z živino in z nabrano pičo in steljo zopet v svoje vasi.

Hiše po Reziji so bile poprej nizke in s slamo krite. V njih so imeli obokane kuhinje brez dimnikov. Sedaj pa že zidajo po italijanski navadi visoke dvo- in trinadstropne hiše, z žlebasto opeko krite. Ulice med hišami so zelo ozke, poti prav slabe in strme, skoro same kozje steze, ker Rezijani vedno le peš hodijo. Po vsej dolini ne vidiš vozá, pa tudi konja ali vola ne. Njive so tako majhne, da jih ni treba orati; obdelujejo jih le kar z roko in motiko.

Prebivalci Rezije so visoki, krepki in zelo vztrajni ljudje začrnele barve. Sami pripovedujejo o sebi, da so prišli iz Rusije; zato se tudi radi imenujejo Rusijane, zakaj Rezijan se jim glasi nekako zaničljivo. Italijanski pisatelji pa trdé, da so Rezijani prišli iz Retije in bi se morali prav za prav imenovati »Retijani«.

Moški Rezijani se oblačijo po furlansko in so le redkokdaj domá, še črez zimo ne. Večinoma trgujejo in krošnjarijo po sosednjih deželah, kjer so se že mnogi stalno naselili in sprejeli tuje državljanstvo, da laže opravljajo svoj posel. Zlasti izurjeni so kot loncevezi, brusači in steklarji. Rezijan s svojo visoko krošnjo, ki jo nosi na hrbtu tako, da se mu naslanja z zgornjim delom na glavo, je po Goriškem, Koroškem in Furlanskem navadna prikazen.

Včasi spremljajo tudi ženske moža na trgovanje; v takem slučaju nosijo vselej trebušast obramni koš na hrbtu. Navadno pa se ženske držijo doma in obdelujejo kamenite njivice in vrte. Po njih raste podzemljica, zelje in repa. Poleg tega je Rezijanom glavna hrana polenta s sirom. Svinjina ali govedina je v Reziji prava redkost.

Rezijanke so v obleki mnogo stanovitnejše kakor moški; nosijo še sedaj — vsaj tiste, ki ne hodijo v svet — črno prteno krilo do členkov, prepasano s črnim pasom. To krilo imenujejo »čumažat« ali »čimežot«; beseda je furlanskega izvira (čamežót) kakor naša »kamižola«. Na glavi nosijo barvano ruto, o praznikih pa še belo pečo. To lepo preganjeno pokrivalo je na

strani tako zvezano, da pokriva le polovico glave in da na pol odkriti desni strani roglji dol visé in dajejo obrazu nekaj smelega.

Pri vsem svojem siromaštvu so Rezijani radi veseli, zlasti o večjih praznikih. Prvi dan velikega travna praznujejo brez petja in plesa, toliko bolj pa plešejo o drugih praznikih. Rezijani imajo svoj posebni ples, »rezijanka« imenovan, ki so ga pred kakimi petdesetimi leti še sploh plesali po vsem Tolminskem. Pri tem plesu se postavijo moški in ženske vsak v svojo vrsto, ena proti drugi. Med plesom se približujeta vrsti druga drugi in se zopet oddaljujeta. Potem zaplešejo po dvoje nekoliko na mestu in se postavijo v pravo jugoslovansko kólo, premikajoč se sem ter tja. Naposled se zvrsté po dva in dva drug za drugim in plešejo po udarcih.

O sv. Ivanu so še pred kratkim zažigali krese in plesali okoli ognja, prepevajoč sledečo pesem:

»Prišel je kres, prišel je kres,
gori drvo, gori les, tridlajlaj!
Prišel je kres kosovez,
gori trava, gori vez, tridlajlaj!«

Rezijani govoré še vedno svoje posebno slovensko narečje, v pismu pa se poslužujejo izključno le italijanščine. Njih govorica je polna italijanskih izrazov in se odlikuje po velikem številu temnih ali gluhih glasov, ki jih skoro ni mogoče z navadnimi črkami izraziti.

Znano je, da so za Napoleonovih vojsk potrebovali na Furlanskem Rezijane za svoje tolmače. Ruski kozaki so se zeló začudili, ko so slišali malone svoj jezik iz ust ljudi, ki so naseljeni v gorki Italiji.

Simon Rutar.

83. Riva degli Schiavoni.

Pri tebi v číslih bili so Armeni
in dolgonogi mrki Škipetari,
zamorci črni, carigrajski cari
in verolomni mešanci Heleni.

A kaj smo zate bili mi Sloveni?
»Degli Schiavoni!« Je ime to mari
zaničevanje? Ali smo barbari
za tebe bili, hlapci le poceni?

Le odpri svoje zgodovine knjigo:
kdo stebre dal za tvoje je lagune,
ki jih stoletja modro morje pere?

Kdo branil te je muslimanske lune,
kdo v zmage tvoje vozil je galere,
in pa — odkod je dož tvoj Gradenigo?

Alojzij Gradnik.

84. Na Vrsnem pri Gregorčičevih.

Odkar sem prvikrat čital Gregorčičeve slavospeve »Soči« in njegovemu »planinskemu raju«, se mi je vnela neugasna želja, ogledati si našo »Goriško Švico«.

V teku svojega življenja sem prišel pač v marsikak lep kraj, kjer bi si bil hotel postaviti šator. Ali nikjer nisem našel tolike pokrajinske krasote in slikovitosti kakor v divjeromantični Soški dolini. To vam je prava pravcata galerija slik naravne velikosti, ki se zdržema vrste na desno in levo ob zelenkasto modri Soči od njenega izliva v Goriško ravan tja gori do njenega izvirka izpod mogočnega Travnika ...

Bilo je v nedeljo v začetku meseca julija l. 1882. Napotil sem se bil iz Kobarida, kjer sem prenočil, preko kamenitega mosta, ki spaja tu jedva za nekaj sežnjev razdaljena bregova Soče, skozi preprosti vasici Ladro in Smast po strmi, skaloviti stezi navzgor na vzvišeno Libušnje. Dospevši do cerkve, kjer se je vršila baš dopoldanska služba božja, sem obstal pred cerkvenimi vrati, ker kot nepoznan tujec nisem hotel motiti vernikov v njihovi pobožnosti. Po maši sem se predstavil obema duhovnikoma, vikariju in kaplanu, ter jima razodel smoter svojega pota. Dobrovoljni vikarij mi reče: »Zajemite z nama dve, tri žlice juhe! Po večernicah pa vas spremiva gori na Vrsno, na rojstni dom Simona Gregorčiča.«

In tako se je tudi zgodilo. Ob treh popoldne smo se odpravili vsi trije z Libušnjega navkreber po strmi stezi. Dobro uro smo lezli vedno više in više, kar dospemo na visoko planoto, izza katere štrli na severni strani v širnem polkrogu sivo skalovje gorostasnega Krna. Na tej blizu 500 metrov nad morjem vzvišeni planoti so tri vasi; največja med njimi je Vrsno, ki ima okoli 50 hiš in kakih 500 prebivalcev.

Hiše vrsenskega sela so jako preproste, postavljene v slikoviti skupini brez vsakršnega načrta in stavbnega reda. Njih spodnje zidovje je zgrajeno iz kamenja, strehe pa so jim slamnate z visokimi, s kamenjem obloženimi slemeni; pročelne svisli so prepletene s slamnatimi kitami. Hiše so večinoma brez dimnikov, tako da se kuhinjski dim kadi kakor tam doli na Pivki skoz vežo pod kap in v podstrešje.

Najprej smo šli mimo Vrsnega na jugovzhodni rob planote, kjer raste na poševni grivi mlado slivje. Vrsenci, videči nas stopati mimo vasi, so rekli: »Aha! Ti pa gredo gledat — Gregorčičev slap!«

»Ali ste jih slišali?« me opozori vikarij. »Ti vedo, da je Gregorčič opeval svoj ‚slap grmeči'. Evo ga tamle!«

In zares! Ondi na levo po globoki udrtini izpod Krnovega skalovja šviga bleščeč žarek peneče se vode. Enakomerni šum nam je zvenel v mehkih odmevih na zavzeto uho . . .

»Vidite, tukajle okrog po teh zelenih brdih in obronkih je pesnik ‚čede očetove pasel', mi je pojašnjeval naš mentor, »in tamle z onele police mu ‚drug je odpeval' . . .«

Dolgo, menda celo uro, smo sedeli tam zunaj na zeleni trati ter se naslajali ob veličastnem razgledu po širnem planinskem okrožju. Solnce se je začelo nižati k visokemu temenu gorostasnega Matajurja in sem izpod planinskih pobočij so se pomikale že hladne večerne sence. In čujte! Na onostranskem robu visoko v planini nad šumečim Gregorčičevim slapom se je razlegala milotožna pastirska pesem kakor tajnosten odmev iz davno preteklih dni pesnikove mladosti. To lahno zveneče petje nas je ganilo do solz. Začutili smo pač tudi mi pesnikovo hrepenenje, izraženo v nedosežni pesmi »Nazaj v planinski raj!«

Vrnili smo se proti Vrsnemu. Po nekaterih ovinkih se ustavimo pred nizko, skromno kočo s slamnato streho, ki ima kakor ostale vrsenske hiše pročelje takisto opleteno s slamnatimi kitami. Ker hiša nima dimnika, ji je zid nad vhodnimi vrati okajen gori do podstrešja. Na levo ob vratih drže kamenite stopnice brez ročajev v malo podstrešno sobico. Tam je bival naš pesnik kot dijak in kadar je v poznejših letih prihajal v posete na svoj rojstni dom.

Stoječ pred to ponižno pesnikovo rojstno hišico, sem se spomnil njegovega slavospeva »Kmetski hiši« ter sem na glas recitiral verze:

»Mogočna nisi, ne prostorna
in stavil te umetnik ni,
bolj kot bogata si uborna,
preprosta selska hiša ti!«

Zares, rojstna hiša, kjer je zagledal luč sveta, je draga in sveta pač slehernemu človeku, najsi je tudi lesena ali prstena ter krita z borno slamo!... »In glejta, gospoda moja!« sem dostavil, obrnivši se do obeh svojih spremljevalcev. »Pred tole borno selsko hišo bo moral priromati nekoč ves naš narod, da jo proslavi kot rojstni dom uvekovečenega pesnika, ako si hoče prisvajati delež na svetovni prosveti in omiki!«

Pritrjevalno sta mi stisnila roko oba gospoda.

Zdajci je stopil iz hiše njen sedanji gospodar, pesnikov brat Anton, ter nas je povabil v sobo. Pri čaši zlatorujnega vina iz pesnikove kleti smo se potem razgovarjali še pozno v podvečer, sedeč za isto mizo, kjer je mladi naš Simon svoje dni posedal kot brezskrben deček v krogu svojih roditeljev, dveh bratov in treh sestrá. Anton nam je pripovedoval marsikak zanimiv dogodek iz pesnikove mladosti. Kolikor sem mogel posneti iz tega pripovedovanja, je Gregorčičeva rodovina živela ob pičlih dohodkih malega planinskega posestva v prav skromnih razmerah, varčno in zadovoljno. Pesnik pa je svojce rad podpiral po svojih zmožnostih.

Besede vrlega gospodarja, sedanjega lastnika Gregorčičevega doma, so nam segle globoko v srce. Zlasti nam je kaj prijetno zvenelo na uho milo izgovarjanje onih mehkih besed, po katerih se tako prijetno odlikujejo pesmi njegovega brata Simona. Besede, kakor: glasán, mirán, krasán, sem slišal ob tej priliki iz ust preprostega planinca...

Žal, da tisti dan ni bilo domá nobenega drugega pesnikovega sorodnika. Mati je bila v posetih pri svojem sinu Simonu tam doli na Gradišču pri solnčni Gorici, oče pa je pasel čedo nekje gori pod Krnom.

Pri slovesu sem napil vsi Gregorčičevi rodbini ter rojstni hiši pesnikovi ter sklenil zdravico z besedami: »Blagoslovljena hiša, v kateri se nam je narodil pesnik po milosti božji!«

Svetle solze so zalesketale v očeh pesnikovemu bratu, ki nas je ves ginjen pospremil izpod strehe svoje rojstne hiše.

Vatroslav Holz

85. Hajdukova oporoka.

1. Zastava strta, skrhan meč,
končan je boj, strašnó besneč,
Bolgarska tožna prosta ni,
zastonj si tekla, draga kri!

2. Ob gozdu tam, na hrast oprt,
sloni junak — na licu smrt;
junak bledeči, blag Bolgar,
hajduški četi je glavar.

3. Hajduk se smrti ne boji,
umreti pa še ne želi;
izpolnil ni prisege še,
smrt ne, to stiska mu srcé.

4. Od hudih ran že ves šibak
še zadnjo zbere moč junak;
krog njega četica stoji,
hajduk pa četi govori:

5. »Otrok jaz nimam, bratov ne,
vi bratje mi in deca ste;
vam torej, preden v smrt zaspim,
poslednjo voljo izročim.

6. Rad pustil bi vam kaj v spomin.
A kaj, ko vse je vzel Turčin!
Turčin mi je blagó pobral,
Turčin mi hišo je požgal.

7. Imetje moje — puška ta,
handžár in samokresa dva;
moj dom — Balkana vrh visok,
in streha mi — nebá oblok.

8. Pa najsi brez zakladov sem,
skleniti oporoko čem,
da pozni čudil bo se vnuk,
kakó zapuščal je hajduk.

9. Poglejte, bratje, to zemljó,
ravnine glejte pod sebó!
Po njih lepó poljé rodi,
blešče se mesta in vasi.

10. Dà, krasna je dežela ta
in narod čvrst je tod domá;
pa, oh, te zemlje gospodar
zatiran, sužen je — Bolgar.

11. Moj dom je lep, moj rod krepak,
za robstvo ni rojen junak,
pač lepših, slavnejših usod
je vreden rod, ki biva tod.

12. ‚Prost mora biti, prost moj rod,
na svoji zemlji svoj gospod!‘
Takó sem se Bogú zaklel,
svet dolg s prisego sem prevzel.

13. Za to sem živel, se boril,
večkrat za to že kri sem lil;
trpljenja, ran se nisem bal,
da le prostost bi domu dal.

14. A zdaj me zgrabi mrzla smrt,
prečrta dragi mi načrt;
umreti, bratje, težko ni,
pustiti nade — to boli!

15. Junaci vrli, vi z menój
ste bíli mnog junaški boj,
pustili niste me nikdar,
bil četi zvesti sem glavar.

16. Otrok jaz nimam, bratov ne,
vi dediči po meni ste:
Bolgarsko v last vam izročim,
nje svobodi vas posvetim.

17. Kar jaz prisegel sem nekdaj,
spolniti vsak prisezi zdaj!
Za vero, za prostost domú
živíte, mrite brez strahú!

18. To nado vzamem naj s sebó
zdaj, ko pod črno grem zemljó,
da v zemlji prosti ležal bom,
da prost moj rod bo, prost moj dom.«

19. Na tla se vkloni sto kolen,
sto rok zavzdigne nož jeklen,
sto grl zedini glasov sto:
»Prisegamo ti vsi na to!«

20. Izza oblaka jasni ščip
na četo ta posije hip,
glavar vesel se v njo ozrè,
nasmehne se — oči zaprè.

21. Na glas zaplakal ni nikdo,
skrivàj pa jim rosi okó,
molčé žaluje zvesti trop,
molčé se spravlja na pokop.

22. Štir' hlode dá jim bližnji log,
mladik grmovje tam okrog,
nosila naglo naredé,
mrliča nanja položé.

23. Že nema, gluha noč povsod.
Kam pojde sprevod od ondod?
Po strmi stezi stopa, glej,
duhovna ni, da šel bi sprej.

24. Pogrebna pesem ne zveni,
le veter skozi gozd ječi;
ne sveti luč pokopnih sveč,
gorí pa zvezdic svit brleč.

25. Pri vrhu so; zdaj obstojé,
lopate votlo zazvené.
Kopati čuješ — to bo grob.
Spet tiho vse — končan pokop.

26. Kot drugi ni bil ta junak,
ni drugim grobom grob enak.
Glej, vrh Balkana rob strman,
nad njim hajduk je zakopan.

27. Ki ljubil ga je žive dni,
na grobu sveti križ stoji;
ni rezan kamen, tesan les:
en meč navpik, handžár počez.

28. Tam spi hajduk — on mirno spi,
a duh njegov živi, budi;
množé borilcev se vrsté,
gorjé ti bo, Turčin, gorjé!

Simon Gregorčič.

86. Хасанагиница.

Шта се б'јели у гори зеленој?
Ал' је снијег, ал' су лабудови?
Да је снијег, већ би окопнио,
Лабудови већ би полетјели;
Нит' је снијег, нит' су лабудови,
Него шатор аге, Хасан-аге,
Он болује од љутијех рана,
Облази га мати и сестрица,
А љубовца од стида не могла.
Кад ли му је ранам' боље било,
Он поручи вјерној љуби својој:
»Не чекај ме у двору б'јелому,
Ни у двору, ни у роду мому.«
Кад кадуна р'јечи разумјела,
Још је, јадна, у тој мисли стала,
Јека стаде коња око двора;
Тад побјеже Хасанагиница,
Да врат ломи куле низ пенџере;
За њом трче дв'је ћере дјевојке:
»Врати нам се, мила мајко наша,
Није ово бабо, Хасан-ага,
Већ даица, Пинторовић-беже.«
И врати се Хасанагиница,
Тер се вјеша брату око врата:
»Да мој брате, велике срамоте!
Гдје ме шаље од петеро дјеце!«
Беже мучи, ништа не говори,
Већ се маша у џепе свионе
И вади јој књигу опрошћења,
Да узимље потпуно вјенчање,
Да гре с њиме мајци у натраге.
Кад кадуна књигу проучила,
Два је сина у чело љубила,
А дв'је ћере у румена лица,
А с малахним у бешици синком
Од'јелит' се никако не могла,
Већ је братац за руке узео
И једва је с' синком раставио,

Тер је мене к себи на коњица,
С њоме греде двору бијелому.
У роду је мало вр'јеме стала,
Мало вр'јеме, ни недјељу дана,
Добра када и од рода добра,
Добру каду просе са свих страна,
А највише Имоски кадија.
Кадуна се брату свому моли:
»Ај тако те не желила, браџо!
Немој мене дават' ни за кога,
Да не пуца јадно срце моје
Гледајући сиротице своје.«
Али беже ништа не хајаше,
Већ њу даје Имоском кадији.
Још кадуна брату се мољаше,
Да напише листак б'јеле књиге,
Да је шаље Имоском кадији:
»Дјевојка те л'јепо поздрављаше,
А у књизи л'јепо те мољаше:
Кад покупиш господу сватове,
И кад пођем њемом б'јелу двору,
Дуг покривач носи на дјевојку,
Када буде аги мимо двора,
Да не види сиротице своје.«
Кад кадији б'јела књига дође,
Господу је свате покупио,
Свате купи, греде по дјевојку.
Добро свати дошли до дјевојке
И здраво се повратили с њоме;
А кад били аги мимо двора,
Дв'је је ћерце с пенџера гледаху,
А два сина пред њу исхођаху,
Тере својој мајци говораху;
»Сврати нам се, мила мајко наша,
Да ми тебе ужинати дамо.«
Кад то чула Хасанагиница,
Старјешини свата говорила:
»Богом брате, свата старјешина,
Устави ми коње уза двора,
Да дарујем сиротице моје.«

Уставише коње уза двора,
Своју дјецу л'јепо даровала:
Сваком сину ноже позлаћене,
Свакој ћери чоху до пољане;
А малому у бешици синку,
Њему шаље у бошчи хаљине.
А то гледа јунак, Хасан-ага,
Пак дозивље до два сина своја:
»Ход'те амо, сиротице моје,
Кад се неће смиловати на вас
Мајка ваша срца каменога.«
Кад то чула Хасанагиница,
Б'јелим лицем у земљу уд'рила,
Упут се је с душом раставила
Од жалости гледајућ' сироте.

Српска народна пјесма. Вук Ст. Караџић.

87. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ogromnim naporima našega naroda i sticajem vanredno povoljnih prilika mi smo dočekali, da gotovo sav srpski narod i najveći deo Hrvata i Slovenaca stvore jednu državu. Ona je velika oko 252.000 kv. km., a ima oko 12,000.0000 stanovnika. Prema Srbiji pre svetskoga rata areal se uvečao za 145%, a stanovništvo za 165%. Nova država se obogatila prostranim žitnicama ravnoga Banata, Bačke, Baranje, Srema; stočarstvom, šumama, šljivarstvom i rudama Bosne; žitom, šumama i šljivama Hrvatske i Slavonije; šumama, ugljem i vrlo dobrim počecima industrije u Sloveniji. Agrikolno pasivne zemlje, kao Crna Gora, Hercegovina, Dalmacija i Hrvatsko primorje imaju more i jako stanovništvo visoke nacionalne svesti. Naša država, po privrednim izvorima, pada nesumnjivo u najbogatije zemlje u Evropi i ima sve uslove, da postane najmoćnija i najrazvijenija zemlja na jugo-istoku Evrope.

Prva Srbija, ona od Karađorđeva i Miloševa ustanka, bila je mala podunavska zemlja od 24.440 kv. km. i tolika je ostala do 1833. To je bila severna periferijska zemlja Balkanskoga poluostrva, kao prilepak i dodatak panonskom basenu, bez pravoga geografskog smisla i oblika. Ona se potom u tri maha širila prema jugu zahvatajući postepeno celu dolinu Morave i Vardara.

Prvo proširenje je izvršeno 1833. s tim, što su Srbiji prisjedinjeni u glavnome basen Timoka, kruševačka oblast, i neki krajičci na jugozapadnoj granici, naročito Jadar i Rađevina. Srbija je postala velika 37.740 kv. km. Ali s tim proširenjem nije osetno izmenjen geografski položaj Srbije, koji je i dalje ostao neutvrđen.

Taj se položaj učvrstio posle ratova od 1876. i 1878., jer se Srbija znatno proširila prema jugu zahvativši gotovo ceo sliv Južne Morave sa Vranjem, Nišom i Pirotom. Njena površina bila je velika 48.300 kv. km. Ona postaje država reke Morave, moravska država, s dodatkom podrinsko-valjevskih krajeva i timočkoga basena.

Posle bukureškoga mira od 1913. Srbija dobija utvrđen geografski položaj i određenu geografsku sliku izuzevši neke teritorijalne pojedinosti i nedovršene izlaze na more. Srbija je istom otada potpuno središnoga položaja na poluostrvu, jer se prostire od Dunava do solunske okoline. Obuhvatala je osim sliva Morave i sliv Vardara, i može se geografski nazvati moravsko-vardarskom državom. Površina Srbije je bila velika oko 87.800 kv. km., a Crne Gore, koja se tada takođe najznatnije proširila, 15.300 kv. km.

Pre svetskoga rata Srbija se uvećavala jedino prema jugu; u poslednjoj fazi od 1913. ona je prvi put posle toliko vekova izgubila teritorijalni kontakt s Turskom. Od pariske konferencije Srbija prelazi na levu obalu Save i Dunava, u panonski basen, nova država prodire do Jadranskoga mora i preko Slovenaca dopire u alpske zemlje dobivajući granicu s Italijom i s Austrijom, koja će se vrlo verovatno pridružiti Nemačkoj. To su ogromne činjenice, koje će biti od najvećega uticaja na naš budući razvitak i međunarodne veze. Dalje su u mnogom promenjeni pravci i priroda komunikacija. Izišli smo na Jadransko more, zašli smo duboko u centralnu Evropu, i komunikacione veze, koje su s njom imale Srbija, Hrvatska i Slovenačka, održaće mnogo od staroga značaja. Solunska će željeznica ostati od prvoklasne vrednosti za veći deo Srbije, u granicama pre svetskoga rata.

Na severu nemamo prirodnih granica, ali će se naše panonske zemlje držati izvanredno povoljnim geografskim položajem i velikom privlačnom snagom Beograda. On se kao sfinks prućio na stavama Save i Dunava i gleda na panonsku

ravnicu, određen svojim položajem, da u njoj izaziva velike događjaje, i da na nju najjače utiče. Sve velike reke, koje protiču kroz panonski basen, teku prema Beogradu — Dunav, Tisa, Drava, Sava —, i on već sada postaje plovidbeni centar od sve veće i veće važnosti. Isto se tako u njemu ukrštaju i glavne željeznice: moravsko—vardarska arterija, željeznica Beograd—Zagreb—Rijeka, one od Subotice i Temišvara, i sve se više moraju skupljati u njemu. Položaj Beograda je mnogo povoljniji no položaj Beča i Pešte.

Ali ne samo da su se izmenili geografski položaji, i da smo dobili nove pravce komunikacija i teške granice na severu, nego nova država nije više ni onako homogena nacionalna država, kao što je bila Srbija pre 1913.; ali to se u mnogom izmenilo već 1913. Sada je u našoj državi mnogo više stranih naroda, ako i ne toliko kao u Rumuniji, Čeho-Slovačkoj, Poljskoj. Raznovrsne su kulturne prilike, duhovna nastrojenost, čak i ekonomska struktura njenih različitih oblasti. Ovo će izazvati vrenje, raznovrsnost u duhovnom i materijalnom razvitku i može biti od najveće koristi za civilizaciju naše kraljevine.

Jovan Cvijić.

88. Na Kale-mejdanu.

Beograd.

1. Krog mene cvetí, zelení perivoj,
v ozadju hrup mestni se čuje;
pred mano poroke slovesni god svoj
pa Dunav tu s Savoj praznuje.

2. Tu sanjam ... Čuj, kónj iz daljave peket
vse bliže in bliže prihaja!
Vse bliže ... Že trese pod mano se svet,
topóv grom in pušek razsaja!

3. Vse bliže in bliže ... Že vidim ves roj.
Glej, bliskajo v solncu se meči ...
Rogovi bučeči pa bliskajo v boj ...
Vse suče se v pisani gneči.

4. Tam prapor Madonin visoko vihra,
križ zlat mu na vrhu iskri se;
tu barjak prerokov nasprot' plapola,
srp lunin z osti mu blešči se ...

5. Tu »Allah« — tam »Kristus«! . . . Kateri obeh
priboril pobedo bo zase? . . .
Ne boj se! O prešlih le sanjal sem dneh,
zamislil bil v stare se čase.

6. Tako smo, Evropa, te čuvali mi
pred narodov divjih udari;
tako, ah, potratili mlade smo dni
mi jugoslovanski — barbari!

Anton Aškerc.

89. Sarajevsko pismo.

To ti je bilo vrvenje na véliki sarajevski postaji! Dospel je s severa zadnji večerni vlak po edini progi, ki veže glavno bosensko mesto s Srednjo Evropo. Lahko si misliš, da je bil cilj skoro vsem potnikom — Sarajevo. Tudi drugod imajo bogato razsvetljene peróne, tudi na marsikateri drugi veliko-mestni postaji pripelje vlak množico potnikov, da jih valovi in mrgoli na vseh dostopnih in prehodnih prostorih, a tako pestrega prizora še nisem zrl na nobeni drugi železniški postaji. Predvsem ti sili v oči dvojnost ali celo trojnost noše: civilna evropska, vojaške uniforme in domača narodna, in vsa ta pestrost se ti zgrinja pred očmi kakor prizor v kalejdoskópu.

Da si ne bi bil brzojavno preskrbel prenočišča, bi ga bil moral v pozni noči po neznanem mestu iskati od hotela do hotela. Zakaj kljub svojim 60.000 prebivalcem ima Sarajevo le dva, kvečjemu tri hotele, kjer najde tujec naše vrste zložno bivališče; več je sicer manjših, ki si tudi nadevljejo tako mamljivo ime, še več pa je navadnih »svratišt«, ki pa niso primerna našemu okusu in ne zadoščajo našim zahtevam, čeprav so skromne in radi tega opravičene. Sploh pa je najboljše, se ravnati po načelu, da si na potovanju poiščeš bivališče boljšega reda. Pri izhodu, kjer se je gnetlo kakor pri žrelcu panja, ko rojé čebele na svatovski polet, me je čakal hotelski uslužbenec. Moje ime je bila paróla, ki mi je zagotovila, da so mi res prihranili sobo in da sem tako rešen neprijetne skrbi.

Prvi vtiski, pravijo, da so odločilni; a jaz bi dejal, da ne vselej, posebno takrat ne, če niso dovolj jasni in če se nam javljajo le v podrobnostih in posameznostih, ne pa v celoti.

Zato so se mi tudi sarajevske ceste in ulice, vse električno razsvetljene, oživljene po zaposlenih in brezposelnih šetalcih obojega spola, zdele tako evropsko navadne, da bi po njih lahko sodil, da se peljem skoz moderno mesto, tem bolj, ker smo srečavali tudi polno zasedene vozove električne cestne železnice in ker je imel sprejem v hotelskem vestibulu čisto mednaroden značaj z nemškim sprejemnim jezikom. Pozneje sem seveda občeval po hrvatsko; druge turiste sem čul s francosko, angleško in madžarsko govorico; vsak je lahko po svoje govoril z resnim hotelskim ravnateljem Srbom ali z uslužnim vratarjem Čehom.

Prva pot drugega jutra me je povedla na grad k »žuti bastiji«. Sedaj v jutrnjem solncu je pokazalo Sarajevo vse drugačno lice kakor prejšnji večer v umetni razsvetljavi. Po udobno tlakani, dokaj široki ulici, poleg Čemaluše in Ferhadije ulice glavni prometni progi sarajevski, sem stopal — mimo zanimive zgradbe nove mestne hiše — navkreber po ozkih, vegastih in krivih predmestnih ulicah proti trdnjavskim utrdbam, ki ščitijo na daleč se razprostirajoče mesto. Povsod skoraj dolgočasen mir! Pač se je podila po teh ulicah razoglava deca, pred hišami čepé in sedé so se igrali, tudi kaka ženska glava je pokukala med priprtimi vrati, a se naglo zopet skrila, še preden je mogla občutiti pogled radovednega tujca; če pa bi me morala srečati na prostem, je brž potegnila črez glavo vrhnji del krila, da mi je zastrla svoj lepi ali nelepi obraz. Celo roke tako skrbno skrivajo, da vidiš pred seboj le premikajoče se človeško bitje, ne da bi mu mogel presojati njegovo starost niti sklepati o njega stasu in oblikah. Zdaj pa primerjaj s tem nošo naših žensk v kratkih rokavcih in izpodrecanih krilih ali pa si predoči brhke Ziljanke na veselem rajanju pod lipo!

Na vrhu smo, a ne tik bastije, zakaj tam se ne sme postajati, sicer te vojak tam na straži takoj opozori, da je tu trdnjavsko ozemlje, da ne smeš tod okoli stopati, kaj še, da bi hotel risati ali celo fotografirati. No, saj nudijo tudi druge, neprepovedane postojanke krasen pogled na »zlati Bosna-Seraj«. V podolžni kotlini na obeh bregovih Miljačke se širi in vzpenja po zložnih brdih. Dobro de očem ta izmena velikih modernih poslopij in med njimi še malih, ličnih domačih stavb; nikjer ni večjih hišnih sklopov, kvečjemu, da tvori Čaršija tako enotno zvezo poslopij; a čim dalje ti uhaja pogled h krajnim delom mesta, tem več opaziš med hišami zelenja, vrtov in — pokopališč. Saj veš, da je

Turku pokopališče njegov »sveti vrt«, njegov »harém«, da mu je simbol nebeškega veselja in uživanja, da si prav radi tega priredi kos zemljišča v neposredni bližini svojega doma za posmrtno bivališče. Povsod pa, bodisi sredi mesta med evropskimi palačami ali v predmestjih, kipe k nebu vitki beli minareti in dosti časa bi jih moral šteti, pa bi se še lahko uštel pri toliki množici in takšni sličnosti.

Pojdiva z bastije doli po kotanjasti »kaldrmi«! Dohitela sva vrsto čilih konjičev. Pet jih je; drug za drugim stopajo varno po kamenitem tlaku v vedno enaki razdalji. Če pa pogledaš bliže, vidiš, da so zvezani v en »sistem«: prvega rep je namotvozen na drugega vrat, in tako gre do zadnjega. Vsi pa so obloženi z obsežnimi tovori suhega sena, tako da zavzemajo skoro vso ulico, kolikor je je v širino. Tudi ta karavana je namenjena v Čaršijo na semenj.

Čaršija! Sam jo dobro poznaš; zato te nočem muditi s pripovedovanjem in opisovanjem. Kar ti poželi srce ali oko, vse tu lahko vidiš, vse si tu lahko nabaviš. Menda se prvotnost in pristnost turško-slovanskega prometa in domačega obrta ter kupčije ni nikjer verneje ohranila kakor tu po teh ozkih ulicah v nizkih »dućanih«, kjer je delavnica obenem prodajalnica, kjer je brivnica hkrati kavarna, kjer si lahko kar mimogrede privoščiš še vročega pečenega janjca ali pa si spotoma ohladiš žejo z režnjem sočnate melone. Seveda se opazi med domačim tudi še dosti vpeljanega blaga avstrijskih ali nemških mark; posebno »bezistan«, nekdaj skladišče domače in orientalske robe, je dandanes oskrbljen tudi že z inozemskim blagom iz zapadnih dežel. Iz tega pa še ne izvira, da bi domači obrti propadali; zakaj dokler ostane prosti narod, bodisi krščanski ali moslimanski, zvest svojim tradicijam v načinu življenja, toliko časa bodo obvladovali trg domači pridelki in izdelki. Zato je bila vlada odredila, da se ustanové zavodi za pospeševanje starih umetnih obrtov, dobro vedoč, da bi se bosensko blago spričo svoje izvirnosti, ličnosti in umetniške vrednosti dobro razpečavalo v svet.

Prav hvaležen sem bil gospodu, sarajevskemu uradniku, ki mi je bil priporočil obisk teh atelierjev, še bolj me je pa razveselilo, ko se mi je sam prijazno ponudil za vodnika. Najprej sva si ogledala umetnoobrtno delavnico za inkrustirane in tavširane stvari — ker nimamo svojih izrazov, si pomagajmo s tujimi! Lično iz trde hruševine izrezljani predmeti dobe

linearne in figuralne okraske iz tenke zlate ali srebrne žice; ta se vdela v les in nato se ves lik ogladi in ološči, da pride izpod rok spretnega umetnika kot popolna umetnina. To so inkrustacije. Sličen postopek se vrši pri tavširanju, le da se rabi v to svrho trša snov: medenina, baker, navadno pa jeklo. A to še ni vse; v drugih prostorih vidiš mlade pomočnike, kako kujejo in klepljejo po bakrenih oblikah, da ustvarijo iz njih umetniško izdelane izbokline. Marsikaterega gledalca obide pri tem želja, da bi si to pisano vazo ali oni lesketajoči nož ali kar si že bodi dobavil za spomin sebi ali drugim, ki znajo ceniti vrednost tako skrbno in vzorno izdelanih »nippes«. In še preglobokо mu ni treba v denarnico; zakaj v vseh teh zavodih velja načelo: pokrijejo naj se stroški, plača naj se delo, dobiček pa imej — kupec!

Naš Aškerc začenja znano svojo romanco z verzom: »Čilim pester tkè Firduzi«. — Ta pestri čilim mu je bujnih slik in slikovitih prizorov polna perzijska epopeja Šahnamé. Pesnik primerja najslovitejše delo orientalnega pesnika s pisano preprogo. Dotlej se mi je zdela ta primera malo prisiljena; a zdaj, ko sem doznal v vzornem sarajevskem atelierju krasoto preprog, ko se mi je takorekoč šele porodil smisel za poznavanje te vrste lepote, moram dejati, da je omenjena primera nad vse izrazita in prikladna. Še več: v umetniško tkani preprogi sami, v nje črtah, slikah in konturah, v soglasju barv in mehkobi njenega lica je toliko pristne poezije, da se nič ne čudim, če orientalec zametuje naše barvane slike in krasi svoj dom edino s preprogami. Preproge na tleh, preproge na stenah, na divanih, ob oknih — več čarovitosti zna pričarati umetniška roka v to tkano poezijo kakor marsikateri pesnik v svoje dolgovezno besedje. In kakor ima orientalec sploh jako razvit čut za lepo, tako se pojavlja njegov dobri okus posebno v preprogah. Da, tajna moč žehti iz teh razkošnih čilimov in sagov in dušékov. To sem občutil sam, ko sta nam v solnčnosvetli delavnici dve deklici razgrinjali preprogo za preprogo, volnene in svilene, v raznih velikostih in vzorcih, kar so jih še našli od Posavine doli do črnogorske meje; tu zreš turške, arabske, sirske, kavkaške in perzijske vzorce iz Smirne in Buhare — vse pristno blago, iz barvane volne spleteno doma pod strogim strokovnjaškim nadzorstvom. Tu tko krščanske deklice — ne, tko se le gobelini, — ampak vozlajo te preproge po do-

ločenih predlogah; po mesece dni ima dela na enem kosu, za svilnate pa rabi eno dekle — več jih hkrati pri enem kosu tudi delati ne more — po leto dni in še več. Odtod te na videz visoke cene, če ne pomisliš, da je prav za prav vsak vozel preračunjen in določen, kam spada. — Postrežni delovodja nam je razložil v značilnih potezah ves razvoj te industrije, — povedal nam je tudi, koliko takega blaga se stke v nemških in francoskih preprogarnah, odkoder ga pošljejo v orientske založnice, da se odondod s perzijsko marko vrne kot izvirno perzijsko nazaj v Evropo. Tudi za »beze«, to je za fine platnene in svilnate izdelke, s srebrom in zlatom vezene in pretkane, je poseben vladni atelier pod ženskim vodstvom. A ker so tamkaj zaposlene le moslimanke, moškim posetnikom vstop ni dovoljen.

Bogate kulturnozgodovinske in prirodopisne zbirke bosensko-hercegovinske zemlje pa so nagrmadene v »zemaljskem muzeju«. Nisem videl še izlepa toliko zgodovinskih starin in paleografskih najdeb, kakor jih hrani sarajevski muzej; v nečem pa nadkriljuje vse meni doslej znane zbirke: v etnografskih skupinah in folklorskih predmetih. V kakih dvanajstih sobah je zbrana vsa narodna noša obeh dežel, predočena na figurinah v smotreno aranžiranih sestavah. — Zanimiva oseba je tudi muzejski sluga, zgovoren mentor, ki ti ve o vsakem predmetu razborito pripovedovati. Rodom Hrvat iz banovine se je bil udeležil kot častniški sluga okupacije in je kot »štrafun« imel priliko spoznati vso deželo. Spričo svoje porabnosti je prišel k muzeju in sedaj ti pozna zbirke bolje ko marsikak diplomiran veščak. Pravil je, kaj najbolj zanima obiskovalce raznih narodnosti; tako n. pr. vzbujajo pozornost Angležev res okusno rezljane preslice in vodirji in frule in gusle, torej predmeti, ki so taki gospodi najbolj tuji.

Za bogoslužje ima vsako veroizpovedanje svoje zgradbe; največ je seveda džamij, ki jih mi prav po neturško imenujemo mošeje. Preproste, resne vnanjosti, v čistem zgodnjegotskem slogu je zidana nova katoliška katedrala, ki se v arhitektonskem pogledu bistveno odlikuje od drugih katoliških cerkva, kar sem jih videl v deželi. Naravno; saj v prejšnjih dobah katoliški živelj nikoli ni mogel priti do večje veljave in franjevci, edini predstavitelji duhovščine, niso imeli sredstev, da bi gradili slogovite božje hiše. Bolj kot katedrala mi je ugajala

po svoji notranjosti seminarska cerkev, posvečena sv. Cirilu in Metodu. Ta renesančna stavba ima več svetlobe, dočim prepuščajo ozka gotska okna v katedrali skoz barvno steklo le motno svetlobo. Tudi v umetniškem pogledu sem našel tu dokaj zanimivega. Tako sta na obeh krilih križu podobne ladje znameniti sliki Ivekovićevi: »Rastislav, knez moravski, s narodom prima častno sv. Ćirila i Metoda v Velehradu« in druga nasproti: »Ćiril i Metod brane pred papom Hadrijanom II. staroslavensku liturgiju, a on je odobrava«. Kopiji teh dveh slik bi bili primerni tudi za naše cerkve. Ti pogledi in obrazi in kretnje kardinalov na drugi sliki govore več ko vse besede! Tudi naša rojakinja Kobilčeva je prispevala k umetniški okrasitvi te hiše božje z dvema večjima slikama iz cerkvene zgodovine in s štirimi svetniškimi medaljoni.

Bolj kakor nova srbska metropolitanska cerkev z ogromno kupolo me je mikala stara pravoslavna cerkev v Čemaluši ulici. Od zunaj komaj uganeš, da je za tem visokim starinskim zidom skrito častitljivo starinsko svetišče, ki se je moralo nekdaj z verniki vred oprezno skrivati pred nasilnimi dušmani. Prav ta čas se je vršila liturgija, ko sem vstopil med zbrano maloštevilno občino. Votel bas je hreščal izza ikonostasa in enolično je odmevalo po cerkvi: »Góspodi, pomiluj!«

Docela nove vtiske pa sem doživel v Begovi džamiji. Menda ni bosenskega moslima, da ne bi bil opravil kdaj svoje pobožnosti tu v najlepši džamiji slovanskega juga; a tudi ni turista, ki bi ne posetil tega prezanimivega svetišča. Včasi, pravijo, je bil obisk veliko zložnejši; prijavil si se pri hodži in razkazal ti je vse, kar sme videti »neverno« oko, celo v minaret ti je dovolil splezati, da si si s ptičjega razgleda ogledal pod seboj ležeče mesto. Dandanes pa je strožje; zakaj tujci so to svobodo zlorabljali in džamijska uprava dovoljuje sedaj vstop le tistim, ki si izposlujejo pismeno dovoljenje. Prvikrat v svojem življenju sem imel v roki arabski pisan listek, ki mi je bil za »passepartout« po džamiji. Nataknil sem čarape in vstopil v svetišče. Bolj ko vse drugo me je zanimal mladi hodža sam in z njim sem se ves čas razgovarjal o tem in onem, kar se mi je zdelo vredno zvedeti.

Prijatelj, še marsikaj bi ti imel povedati o Sarajevu, a bodi nama obema dovolj!

Josip Wester.

90. V Husrev-begovi džamiji.

Sarajevo.

1. »Sezúj se!« opomni me hodža.
»Prijatelj, dom ta nam je svet;
sam Allah tu moli se višnji,
časti se njegov Mohamed.«

2. V mošeji sva krasni ... a tiho!
V molitvi vtopljeni so baš;
na čilimih klanja do zemlje
z beračem se vred bogataš.

3. Skoz kúpolo solnce poldnevno
na vernike sije z nebes;
na turbane pisane sije
in vmes na rdeč kje kak fes.

4. Na ustnih trepeče jim »Allah!«
Na vzhod pa jim zrejo oči ...
O, kaka goreča molitev
iz duše globin jim kipi!

5. Ne moti vas »tujec« edini,
stoječ tu med vami neznan? ...
Ah, videti hotel sem samo,
kak Allaha moli Slovan.

6. Po svoje jaz — vi pa po svoje
kot bratje častimo Boga;
molitev je dobra i vaša,
če dobrega vzdih je srca.

7. Skoz kupolo solnce poldnevno
na brate dol sije na nas ...
Le molite, skoro da pošlje
nam Allah naš veliki čas! —

Anton Aškerc.

91. Hercegovsko pismo.

Prijatelj, tudi o Hercegovini, tej kršni deželi sokolskih junakov, ti moram kaj poročati. Saj kdor je videl le Bosno, še ne pozna Hercegovine, dasi bi kdo menil, da je značaj obeh dežel tako sličen ali celo enoten, kakor se obe njuni imeni izrekata navadno v eni sapi. A treba ti je le črez Ivanj-sedlo na meji obeh dežel, da takoj uvidiš razliko. Na bosenski plati lepo obraslo gorovje, dobro obdelovana polja, povsod zelenje in zelenje, a tudi dosti ledine in krčevine; na hercegovskih tleh pa se na mah zaveš, da si visoko v skalnem planinskem svetu. Razjedeni gorski grebeni, strme pečine, vrtoglavi prepadi: vse to opazuješ iz vlaka, ki drči nizdolu po smelo zgrajeni progi prek grozeče Lukove globeli, dokler se končno v Konjicu ne oddahne od naporne planinske poti. Ves čas pa se ti nudi pogled na razdrapane strmine Prenja, najvišjega gorskega sklopa, ki sega s svojimi razritimi vrhovi nad 2100 metrov v višino. A tudi od Konjica dalje je pokrajina še vedno divje-romantična: Neretva je odslej tvoja spremljevalka. Po tisoč- in tisočletnem naporu si je med strmečim skalovjem izdolbla in izkopala globoko strugo in veliko mučnega dela je bilo treba člo-

veku, da je utrl pot kameniti in železni cesti. Kjer pa se dolina malce razširi, tam se je naselil kmet, da obdeluje skopo odmerjeno ped zemlje sebi in — agi. Le pri Jablanici se svet odpre in semkaj je narava pričarala bogato z rastlinjem obdarjeno oazo med kolobar skalnatih planin. A neki pojav daje tej pokrajini poseben znak: bogomilski grobovi. Vidijo se sicer po raznih krajih Bosne in Hercegovine; najznamenitejši, z napisi in reliéfi opremljeni, so shranjeni v sarajevskem muzeju; a tu pod milim nebom videti te neme priče doslej še ne povsem jasne zgodovine Bogomilov navdaja človeka z otožno mislijo na minljivost njih kulturnih teženj: le še v kamenitih rakvah, iz enega kosa izklesanih, spe poslednji spomini njih burne preteklosti.

Še eno sotesko, kake tri kilometre dolgi Neretljanski »defilé«, nam je bilo treba prevoziti. Na obeh straneh šumé po strmih stenah slapovi v Neretvo, najjačji med njimi je pač takozvano Komadina-vrelo, ki kar ob cesti prišumi izpod skale z močnim navalom; cesto so zgradili na dveh mogočnih obokih, da se peneče valovje skoz te dve odprtini podi z nevzdržnim padcem v kakih 60 m niže v grapi tekočo Neretvo. Pogled z vlaka na ta silni pojav naravne moči mi ostane za vedno v spominu.

Čim bolj se bližamo Mostaru, tem huje čutimo južno solnce; tudi rastlinstvo, dasi je redko, spominja na vegetacijo, kakršno vidiš n. pr. na brdih nad Opatijo in Reko. Tu že opaziš vinsko trto, še bolje pa uspeva druga zel, ki prinaša Hercegovcem ne samo fin užitek, ampak tudi dober zaslužek: tobak. Na poljih so želi pšenico in jo tudi po starodavnem načinu kar na licu mesta mlatili — na gumnu. Na koncu njive naložé v krogu nasad snopov, nanj pa poženo konjiča, ki stopaje in teptaje lušči zrnje iz klasja; ne poznajo ne mlatičev s cepci ne mlatilnih strojev. Čemu bi uvajali nove naprave, če jim zadoščajo stare? Tudi njih mlini so preprosti, tako da je naš kmetski mlin že komplicirana tvornica proti taki enoosni navpični turbini, ki goni le eden kamen v velikosti priročne žrmlje, kakor se vidijo še kje v skriti štajerski ali zagorski vasi. In kake so staje za drobnico na bregovih Neretve! Kjer je izjedla deroča voda peščenčeve stene, da so nastali prevesni prostori, tam je preprosti seljak izbral ugoden prostorček za svojo čedo; ni mu treba ne strehe staviti ne plota graditi; kar tja v duplino

nažene svoje meketavke, da v hladni senci prežvekujejo zaužito borno hrano. Da, prvotnost kulture se kaže še v marsičem drugem: kmetiški voz na nizkih kolesih, ves iz lesa brez železnih osi in okovov, te spominja sive davnine, ko še niso poznali železa in kolarske umetnosti. Sploh pa so »kola« le v ravnih krajih običajna; na strminah in brdih služi Hercegovcu edino konj za tovorno žival.

Po tem ovinku se ustavimo na mostarski postaji. Od Ivanjsedla smo se znatno približali morski gladini (876 m : 60 m); naravna posledica tega je, da ima Mostar v poletnih mesecih povsem tropično vročino. To sem dobro občutil tudi sam, ko sem se opoldne nastanil v dokaj elegantnem hotelu »Narenta«. Vratar, mostarski domačin Mohamedove vere, se mi je s svojo nevsiljivo priljudnostjo takoj prikupil; pozneje ti povem, kako mi je razkladal svojo življensko filozofijo.

Prva pot vodi menda vsakega tujca najprej k staremu »rimskemu mostu«. Gotovo še nisi videl slike Mostara, da ne bi bil na njej ta zanimivi most upodobljen. Tudi netehnik se zavzame, ko uzre visoko nad bobnečo Neretvo, ki dere globoko v tesni strugi med strmim pečevjem, kakor iz ene skale izklesan, razmerno vitek svod, ki veže oba brega in omogočuje promet med Zahumjem in glavno cesto Tepo. V starih časih je bil ta most — ki je dal baje celò ime mestu — pomembnejši, kakor je dandanes; zakaj sedaj služi le še pešcem, blago in tovori pa se prevažajo po novem železnem mostu, ki je v svoji konstrukciji sličen sto in sto drugim mostom, kakor jih vidiš lahko povsod. Vzbočeni obliki »rimskega« mostu se prilega tudi cestišče na njem: treba je iti navkreber, na drugi strani pa navzdol; zdi se ti, da vidiš pred seboj mostarski Rialto. Mamljiv pa je pogled s slemena tega mostu. Prirojeno je človeku, da rad postaja nad šumečo vodo in zre v globočino; kaj šele tu, ko ti strmí pogled kakih trideset metrov v prepad, po katerem se drevi sinjezeleno valovje divje Neretve. In če si si kupil v pekovskem »dućanu« hlebček turščičnega kruha in ga drobiš, sloneč na železni ograji, sivim galebom, ki žde doli na čeréh ob vodi, doživiš lepši prizor kakor tisti popotniki, ki krmijo na Markovem trgu nadležne laške golobe. To so ti živi aeroplančki, ki frče po zraku sem in tja, poganjajoč se za vsako trohico kruha, kakor da bi ti v zahvalo hoteli pokazati vse svoje letalne umetnosti. V stavbarskem oziru interesantnejši je pogled

na most in njegov drzni obok iz nižine, z brega Neretvinega, kamor lahko prideš po strmi stezici. Izpopolni si ta prizor s tem, da si predočiš na osteh, štrlečih iznad železne obrane na mostu, nataknjene človeške glave — tako se glasi poročilo krvave romantike — in si namisliš v obeh starih stolpih, ki stražita prehod črez most, preteče puške in topove — in zasanjal se boš za tri sto let nazaj. Če je sploh mogoče pri takem prizoru sanjati!

Vročina je mučno pripekala; blizu mosta sem zašel v ozko ulico in našel tam hladno zavetje. Drugod rabijo dupline ob Neretvi za staje, tu pa si jo je podjetni človeški duh priredil za hladnico, za pivnico, kjer mi je slok »konobar« postregel z mrzlim pivom. Tako sem se počutil kakor Odisej v Polifemovi votlini, seveda še preden se je vrnil tisti neprijazni gospodar. Dečko, ki se mi je bil ponudil za vodnika, mi je pripovedoval o prijetnostih in zanimivostih Mostara; za svojih šestnajst let je bil izredno prebrisan, saj pa je tudi dovršil par razredov trgovske šole in zdaj o počitnicah dela družbo tujcem; pri tem mu dobro služi vsaj površno znanje nemščine in italijanščine. Da, v Mostaru se že čuti soseščina Dalmacije in obližje italijanske kulture; ljudstvo je nekaj bolj priljudno; na ulici ciganska dečad tudi berači, česar v Bosni nisem doživel. Sploh se kaže v vsem več živahnosti in podjetnosti, a pri moških tudi več samozavesti v nastopu in kretnjah: slovanski tip, ogrevan po južnem solncu.

Proti večeru sem šel še enkrat na most; sedaj pa me je prevzela bolj okolica ko neposredna bližina. Tam za Humom je zatonilo solnce in bajna rdečkasta svetloba je bročila robove Huma in na vzhodni strani se vzdigujočega Veleža. Mostar sam pa s svojimi rdečimi in sivimi strehami, z mnogobrojnimi minareti, s ponosno srbsko metropolitansko katedralo ob Podveležu, z bujnimi vrtiči med nizkimi hišami tvori pestro, slikovito skupino sredi med kraško sivino. V Neretvo pa šumi Radobolja, razcepljena v stotine curkov, skakalcev, slapov in slapičev, kakor da bi morala napojiti še vse vrtove, preden se požene v objem majke Neretve, odkoder ni več vrnitve.

Zvečer pa je prijetno sedeti na hotelskem vrtu, kjer se zbira mostarska družba. Seveda prevladujeta v njej častniška suknja in nemški živelj; zakaj dasi je prenehal v deželi značaj okupacije, vendar bo tudi posihmal tujstvo vsaj v prometnih

središčih zavzemalo svoje mesto in hôteli bodo ostali mednarodni, čim bolj bo napredovala turistika. Želeti pa je, da bi domača uprava prešla v roke domačinov; sedaj, ko imajo svojo ustavo, bodo mogli pokazati, da znajo tudi gospodovati. V marsičem bo kulturni napredek omajal in izpodrinil stare navade in patriarhalne običaje. Da bi le pridržali vse dobro staro in se navzeli dobrega novega! Drznih skokov ne pozna smotreni kulturni razvoj; če pa se dogodé, so nevarni. Primer za to mi je povedal moj moslimski znanec, ko sem ga vprašal, kako se čuti v livreji hôtelskega uslužbenca. »Ne dobro; mlad sem še, a sem preživel več ko starec. Ta nova kultura ni za nas. Kako lepo je bilo doma, ko sem poznal le otca in majko in našo hišo in naš vrt! Kadar sem hotel videti svet, sem šel v čaršijo; vsak dan sem pomolil v džamiji; petek je bil moj svetek. — Zdaj pa sem nezadovoljen, bolan, popivam in vse zapravim, kar zaslužim. Moj stari otec bi ne pobral krajcarja, ki bi ga našel na ulici, češ, to ni njegovo, jaz pa bi oropal človeka, če bi se ne bal kazni.« — Te rane mi je razkrival mladi mož in čutil sem, da govori iskreno, da ni prazno besedičenje, kar mi je povedal. In pristavil je, da je mnogo drugih rojakov istih misli: da so se navzeli od tujcev le slabih razvad, dobrih značajev pa so premalo videli. Josip Wester.

92. Svatje.

1. Oj, danes je lepa gorenjska vsa vas
od radosti, solnca razgreta!
Nedeljsko oblečeni fantje so, hej,
in v rožastih robcih dekleta.
2. Že bučno in gromko je strel zagrmel,
zasliši se godba vesela
in smeh se razlije in šum zavrešči,
dekličja so lica zardela.
3. Mogočno po klancu navzdol pridrdra
kočija svetlà in gosposka,
samo starešina v njej moško sedi
in malo, da ni mu preozka.
4. Pripeljejo v diru se hitrem nato
cvetoče, vesele družice,
trakovi iz svetle jih svile krasé
in sveže pomladne cvetlice.

5. Vrsté se drugovi, kot v rožah so vam,
in ženin in sestre in bratje,
drdrajo vozovi, ozaljšani vsi,
na njih smehljajoči se svatje.

6. Po cesti poslednja kočija zdrči,
v njej rožna in sladka nevesta —
in iskra konjiča, vsa v šopkih pred njo,
kot vetrič večerni jo gresta.

7. Kot vrtnica kresna obrazek ji rdi,
bel venec v laséh se ji vije,
na licih blesti se veselje in smeh
in srce ji blaženo bije.

8. S kresilom si gobo zanetil je ded,
vihtel jo, da jela je tleti,
prižgal si tobak je in rekel tako:
»Ej, vendar lepó je na sveti!« Cvetko Golar.

93. Ловћен.

Хоћу да вам говорим о Ловћену, о лепом црногорском брегу. Прво, што путнику пред очи изађе, то је он; прва црногорска реч, коју чује, то је његово име, прва стопа црногорске земље, на коју стане, то је камен од Ловћена. Куд се год макнете, видите га, то је поларна звезда за Црногорце. По њему се познају лепи дани и буре, о њега се ломе громови и олује, а он вечито стоји. Ловћен је зајазио дуждево море, да не тече даље, он га зауставио, да не рони обале српске: као Херкул усправио се и стоји на вечитој стражи. Хиљадама година ударају о њега таласи туђега мора и туђега језика, а њему се ништа не познаје. Црногорац, кад погледа на Ловћен, његово срце ојача, лице му се разведри и весело повиче: »Ништа нас не може срушити!«

Црногорац, кад полази у туђ, далеки свет, последњи камен, што види од свог завичаја, то су врхови Ловћена; он подигне своју капу и са тешким уздисајем рекне: »Због ом, Ловћене, због ом, кућо моја!« И кад више не може да види Ловћен, он од жеље гледа облаке над њим. Лаки бродови носе га у све стране света, куд год прође, види клисуре и планине, али слику свога Ловћена нигде не види: он, планински син, ни у једној туђој планини не налази лепоте.

Ловћен је особит и својом висином и својом лепотом, цар међу бреговима, крунисан је »Горским вијенцем«. Он вас као магнет привлачи к себи, с вашим погледом и вашу душу подиже на своје висине. Ниједан путник неће поред њега морем пронловити, а да се не осврће за њим и да не запита: »Какав је оно брег?« — Прве и последње сунчане зраке на њему се виде; први облаци и громови од њега се крећу; после буре и олује први комад ведрога неба њему се јави. Ноћу мислите, да се плаво небо на њега наслонило, рекли би, да су звезде по врху његовом попадале; кад месец залази, учини вам се, да се о његове стене удари и ту се здроби и угаси. Каменити врх његов изгледа као круна, као црква без звоника, као гробница, белим платном покривена.

Од Ђурђева дне до Митрова дне Ловћен престаје бити пустиња. Како у пролеће топло сунце огреје, сав Ловћен обузме густа планинска трава. Простране букове шуме оживе и прожуборе. Од Бјелоша до Жањева дола четири сâта, и уздуж од Његуша до изнад Будве пуних шест сахата простора покрију га стада оваца. Свако суседно племе има своје означене стране, шуме, делове и пашњаке; има своје катуне (станове). Отуда се и сав овај предео зове катунски округ. То је срце Црне Горе: одатле се почињала сва она дела, која су Црну Гору одржала и увеличала. Одважни, свесни и у свакој невољи досетни, нису никад очајали. Ко одрасте на ловћенским висинама, тај се навикне и зна целога живота у свим својим пословима, у сваком злу и добру, одржати на висини. Више од хиљаде година они свакога пролећа излазе са својим стадом на Ловћен, а сваке јесени слазе у своја села. Тако су живели у време Неманића, тако су живели у време Црнојевића, тако живе и данас.

Насред ловћенске планине, у једној питомој дољи, жубори чувени извор, што се зове Иванова корита. Ту, у свако доба летњега дана, видите гомиле оваца, долазе, да се из дугачких букових корита напоје. Душан, у својој младости, кад је био краљ у Зети, после лова одмарао се крај извора и жалио се својим војводама, како му се досадило ловити срне и дивље вепрове; као Александар Велики жалио се на свог оца, који га не пушта, да ратује и да земље осваја. Одатле је он гледао на исток и сањао поноситу Византију пред својим ногама. Ту је владика Данило први пут међу

главарима изрекао речи, да треба уништити Турке у Црној Гори. Свети Петар (владика Петар I.) у својој старости излазио је и бавио се крај студенца, да своју цетињску тишину и самоћу промени са ловћенском тишином и самоћом. Још странцима показују она места, где је успут најрадије починуо; још показују она лепа и граната дрва, која је он благословио. Та дрва и сада свак поштује; нема Црногорца, који би дигао секиру, да им најмању грану одсече. Кад пролазите туда, они ће вам рећи: »Под тијем дрветом одмарао се свети Петар и проклео, ко га дарне.«

Од Иванових корита, десет минута даље, отвара се усред високе шуме једна велика пољана. При дну тога чудног зеленила црне се старинске зидине. То се место зове Цркwине. Од Котора, Његуша и Цетиња дотле се може доћи на коњу. Кад сте се дотле, по мучном путу, попели, чинило вам се, да сте све висине прошли; али тек одатле, као неку пирамиду више себе, видите Језерски врх. Два пуна сâта треба вам још, да се уз ту голу стену пењете. Под самим врхом морате се обема рукама придржавати, док се не успужете на ону висину, где је владичин гроб. Штировник и Језерски врх стоје један према другоме: то су два највећа виса ловћенске планине.

На ловћенским висинама има пространих долова и брда, има урвина и шума, има пећина и дубоких провала, у којима вечити снег стоји. Зими ретко ко излази на Ловћен, лети ретко ко слази са Ловћена. Приморци, који од тешке врућине не могу да дишу, често кажу: Ко једно лето на планини проведе, два лета продужи себи живот.

По читавом Ловћену можете свуда ићи од катуна до катуна, од колибе до колибе, свуда ћете лепо и весело бити дочекани, свуда ћете наћи разговора и забаве, свуда ћете бити понуђени различитим белим смоком и густим овчјим млеком, у које обично мету груду снега.

Љубомир П. Ненадовић.

94. V predmestni krčmi.

Plesali so po para dva,
jim godla godca stara dva.

In pili vino »Orvieto«
in peli pesem »Rigoletto«.

Od zadaj resen mož je stal
in gledal, kakor bi se bal:

»Kakó ste živi, krasni pari!
Nebo vam rožno zdravje vari!«

Pa rekli so mu pivci vsi:
»»Še vi bi, očka, plesat šli!««

»No! Saj bi šel — a noga leva
nič prav se tal mi ne zadeva.

Lesena je — a pravo vzel
na vojski mi je bridki strel.

A včasi jaz sem plesal fino,
prosila mati: Nehaj, Nino!

Z nogó sem pahnil jo pred sé –
sedaj ni majke ne nogé...

A daj mi vina, dekle vitko,
da potopim si misel bridko!«

In pil je in odhajal je
in pes za njim zalajal je.

Alojzij Merhar-Silvin Sardenko.

95. Potovalci v Hamburgu.

V Hamburgu je danes deževno, megleno. Čemerno stoje bogate palače ob umazanem jezeru, ki se je zalilo v osrčje mesta. Umazana megla se obeša okrog marmornih fasad, okrog muzejskih kupol in razkošnih streh ponosnih cerkvá. Črni čolni se zibljejo po nečisti vodi kanalov, med starinskimi, visokimi in ozkimi hišami. Iz umazanih oken zija razcapana velikomestna beda. Po črnih ulicah se stiskajo prodajalne druga ob drugi, ozke in natlačene, polne svetovne šare. Tesne beznice se tlačijo vmes, ob politih mizah sedi ubožen svet in se molče krepča s pijačo in jedjo. Ljudje hite, ne veš, kam, ne veš, zakaj. Kakor ogromno mravljišče je ta ogromni kup črnih, umazanih hiš.

V velikanski luki se ziblje na stotine velikih ladij; vmes hite parniki sem in tja, ljudje se gnetejo na njih, na drugih se kopičijo ogromni zaboji in vreče. Neprestano tulijo sirene, parne piščali žvižgajo, verige rožljajo. Mastna rjava voda, polna nesnage, kipi in vre, neprestano razburkavana po čolnih in parnikih. Ogromni magazini se vlečejo od kraja do kraja, kamor pogledaš. Nesnaga in blato se cedi povsod.

Tisoč dimnikov bruha iz sebe črn dim. Zrak je gost in težak. Mostovi, ladje, ljudje, vse je črno, umazano. Blazen nemir je povsod okrog. Mostovi se vzdigajo in zopet spuščajo, tam se naklada, tu razklada. Rjavi pomorščaki preklinjajo, parna sopara puhti od povsodi, stroji rožljajo.

V veliki izseljeniški koloniji pred mestom vrvi tisoč ljudi: Zjutranji vlaki so jih pripeljali iz vseh krajev Evrope kakor

črede ovac. Neumiti in raztrgani se gnetejo v velikanski sprejemni dvorani. Otroci jočejo trudni in zaspani. Po tleh se valja umazana prtljaga: kovčegi, cule, blazine. Ženske molijo, jokajo, jadikujejo, moški kolnejo. Uradniki dele moške od ženskih, potiskajo te na desno, druge na levo stran h kopalnicam. Vsak se mora v kopeli oprati. Neprestano teče topla voda iz prh in nesnaga vseh krajev Evrope se odteka v kanale. Slaba, suha telesa vidiš, izžeta vsled bede, le malo je lepih, moških ljudi.

V drugem poslopju pospravljajo, perejo podove, preoblačijo ozke slamnice za novodošle. Tisoči in tisoči so se že odpočili na teh ležiščih, stokrat očiščenih od zarodkov bolezni in mrčesa.

Kakor klade popadajo novodošleci na ta ležišča, da se odpočijejo po mučni vožnji v zatohlih, natlačenih vagonih. Dva, tri dni ostanejo tu, včasi osem dni, potem pa dalje k dvoranam potovalcev. Po dva in dva spuščajo v zdravniško sobo in odtod dalje na manjši parnik, ki jih vozi po pet sto in še več k ogromnemu oceanskemu parniku, pripravljenemu za odhod.

Na stotine in stotine ljudi prihaja, nepregledna človeška čreda. In ko stoji noga zadnji hip na evropskih tleh, prevzame uboga srca temen, grozeč strah. Kam gredo? Po kaj? Po srečo ali v smrt? Učakajo uspeha ali še večje bede, kakor jih je izgnala od doma?

In zajokajo ženske, ki so pobrale svoje otroke in pojdejo zdaj črez morje iskat svojih mož, ki so jih zapustili doma v pomanjkanju. Zajokajo dekleta, ki gredo k svojim ženinom v tuji, daljni svet. In kdorkoli gre, prostovoljno ali izgnan po bedi ali krivdi, vsakemu zatrepeče srce. Vsak se zboji in stoži se mu prvikrat po domači zemlji, bridko, grenko se mu stoži. Tam iz Rusije so, iz Galicije, z Ogrskega, s Krasa in z Alp, s severa in juga. Kakor da so zbežali od zidanja babilonskega stolpa, tako govoré vse jezike in narečja, srce se jim stiska od neizrečne zapuščenosti in žalosti. Kdo ve, ali se jim izpolnijo upi, kdo ve? Kaj niso že zaznamenovani s strašnim znakom na čelu tisti izmed njih, ki poginejo po amerikanskih rudnikih in tovarnah, tisti, ki popadejo od gladu in bolezni po neusmiljenih ulicah amerikanskih mest, tisti, ki se izgube v tuji zemlji, da ne bo nikdar več glasu o njih? In gledajo si v obraz: Ali bom jaz ali boš ti — oba morda?

Oh, oči so težke od solz in kakor obsojenci stopajo na ladjo. Prišli so iz krajev, kjer je zrak lahek kakor peresce rožnega cveta, a zdaj jih duši smrad teh ljudi, ki so se zgnetli v gosto gnečo kakor plahe ovce! Mirno in veličastno se razteza priroda doma v nedogled, tiha in molčeča, a tukaj brez prestanka peklensko ropotanje, žvižgi in piski, grmenje, pokanje, blazen šum. Medli so, trudni, topo vdani v usodo. Ne moreš se braniti: zašel si v žrelo nenasitne zveri; ne veš in ne slutiš, kaj se godi s teboj. Ne moreš iti nazaj niti na desno ali na levo, samo naprej v žolto meglo. Zapuščen si, in vendar te navzočnost toliko tisoč drugih moti in muči. Da bi se nekam skril, tam naslonil glavo in se zjokal! Ali ko pred vsemi temi tujimi očmi jokaš, je tvoj jok grenek ko pelin.

In zazdi se ti, kakor da gre od tvojega srca sto niti nazaj v kraj, ki ti je drag. Sto niti gre od tvojega srca k domači vasi, k domači dolini, k domačemu hribu. Ladja se maje, napnó se vezi, ki te vežejo z domom in z ljubimi, ki si jih pustil daleč odtod. Ladja se maje in niti se trgajo, da ti krvavi srce iz tisoč ran.

Ladja se maje in tisoč src krvavi in trepeta. Sam si, odtrgan od vsega, kar je bilo. Sam si in strah te je novega sveta in novega življenja.

Ladja se maje, piščali zarjovejo in jeka gre po vsej umazani hamburški luki, v globino zemlje gre, v daljne zapuščene vasi, tisoč milj odtod.

Z Bogom! Ladja se maje! Z Bogom, oče in mati! Z Bogom, sestra, z Bogom, brat! Žena, otroci, ali se vidimo še kdaj?

Oh, ladja se maje in iz tisoč src je brizgnila bridka, rdeča srčna kri. Z Bogom, Evropa!

Zofka Kvedrova.

96. Kohinur.

(1739.)

Srečni sultan Mahmud v Delhih!
Tvoj zaklad je najkrasnejši
in najdražji, kar premore
Indija jih vsa bogata —
tvoj je demant Kohinur.
Velik je ko kurje jajce,
sveti se ko samo solnce.
Kamorkoli ga položi
sultan Mahmud v temni noči
v gradu svojem, tam prežene
mrak ta kamen čudoviti,
v dan prečara črno noč.
Rad ima kraljestvo svoje
sultan Mahmud, ljubi slone,

ljubi zlato in dragulje,
a najljubši mu je demant,
svetli kamen Kohinur.
Ko oko ga čuva svoje,
ne zaupa ga nikomur,
ne zapira ne zaklepa
nikdar v skrinje ga železne,
noč in dan ga nosi s sabo.
V turbanu ga skriva pestrem,
vedno nosi ga na glavi,
krasni demant Kohinur.

To izvedel sosed perški,
šah Nadir je bojeviti.
Sklical svoje vojskovodje
pa jim rekel je slovesno:
»Zberite mi silno vojsko!
Vderem v Indijo slovito.
Sultan Mahmud hrani v Delhih
demant velik, solnčnosvetel.
Takšna luč prečudovita
sije vam iz kamna tega,
da prečara vsako temo
v beli dan ko jasno solnce.
Pa ne bo se dolgo bahal
sosed moj z zakladom krasnim.
Ha, pri bradi Mohameda
vam prisegam danes, čujte:
Moj zaklad bo čudoviti
dragoceni Kohinur!«

* * *

Hej, to slavnost je kraljevska,
ki vrši se danes v Delhih!
Sultan Mahmud pogoščuje
v gradu svojem čarokrasnem
šaha perškega Nadirja.
Godba gode pri obedu
in iz grl najboljših pevcev
orijo se slavospevi.
In najlepše mlade sužnje
trosijo cvetoče rože
po preprogah pred Nadirjem,
plešejo pred šahom perškim.
Iz posod pa dviga zlatih
omamljiva se dišava.
Od jedi najbolj izbranih,
od pijač penečih, sladkih
se šibijo dolge mize,
za katerimi sedijo
sultanovi velikaši
in vezirji šahovi.

Tri dni cele pogoščuje
sultan že soseda šaha.
Tretji dan Nadir se vzdigne
in objame in poljubi
Mahmuda vesel in pravi:
»Hvala ti, moj ljubi sosed,
hvala ti, mogul ponosni.
Viteško si me pogostil.
Sam ne vem, kako povrnil
ljubeznivost bi ti, Mahmud!
Bodi konec pirovanju!
Že se mi mudi k vojakom.
Dve sto tisoč hrabrih borcev
taborí pred mestom tvojim.
Večen vladaj mir med nama!
In v prijateljstva znak vidni
ti predlagam, ljubi sultan,
po častiti stari šegi,
da zamenjava pri priči
pokrivali svoji častni.
Jaz dam tebi kučmo svojo
ovčjo, dragoceno, perško —
ti mi daš svoj indski turban.«

Prebledel je sultan Mahmud,
a ni zinil ne besede.
In ta hip na glavi svoji
že imel je perško kučmo,
šah Nadir pa pestri turban
in pa demant Kohinur.

In še tisto noč porušil
šah Nadir je mesto Delhi
in pomoril prebivalce
in umoril je mogula
pa se s plenom prebogatim
v Perzijo povrnil svojo.
Ali plen najdražji bil je
svetli demant Kohinur.

Anton Aškerc.

97. Belokranjci.

Belokranjci so tih, miren, dobrodušen in vljuden rod. Noben Belokranjec ne gre mimo tebe, da te ne bi pozdravil. Že na tem spoznaš, da si med čisto drugim svetom, kakor si ga često vajen. Postrežejo ti z najboljšim, kar premore hiša, in ne gledajo pri tem na morebitno lastno korist. Njihova nadarjenost je znana. Novomeška gimnazija je dobivala vedno najrazboritejše dijake iz Bele Krajine. Poleg tega so ukaželjni. Čitanje je njihovo veselje. Nekateri časopisi prihajajo mednje v lepem številu. Najbolj jih zanimajo slovenski listi iz Amerike, ker jim poročajo o dragih onkraj morja, od katerih jih dobivajo. Ti časopisi romajo v več vaseh od hiše do hiše, kakor se bere navadno vsako amerikansko pismo v par hišah.

Pri kmetijstvu ne kaže Belokranjec preveč starokopitnosti in nezaupanja do modernega gospodarstva. Nekateri so celo tako prevzeti od veselja do napredka, da trpé tu in tam vsled prenagljenosti škodo. Splošno so Belokranjci dobri kmetovalci, pridni in skrbni, toda v zadnjem času jih kvari Amerika. Tam se odvadijo deloma poljskega dela, deloma pa oslabé vsled truda v rudokopih. Večji del belokranjskih Amerikancev dela namreč pod zemljo. Tudi si privoščijo lahko v Ameriki kot dobro plačani delavci dobro in tečno hrano — te so tudi potrebni — katere jim pa ne more nuditi domača gruda. Zato gledajo nanjo mnogi bivši Amerikanci z nekim pomilovanjem. Tuja slava jih mami in le bridke skušnje v tujini vrnejo nekaj teh izgubljenih sinov domovini.

Toda večina ne pozabi nikdar domačije. V prejšnjih letih, ko še ni bilo pol Bele Krajine v Ameriki, niso bila redka pisma, v katerih so naznanjali, da se jim sicer ne godi slabo, a da nima Amerika tako lepih krajev, kakor so belokranjski. Najhujša pa bi jim bila smrt na tujem, kjer bi ne prelil nihče solze za njimi in bi ne bilo znamenja za njihov grob. Zarili so se živi pod tujo zemljo, dičili so jo z delom svojih rok, a večno bi ne hoteli počivati v njej. Še v rovih jim je obsevala mračne misli zarja domačih poljan. In če jim je odrekla usoda zadnjo željo in so omahnili v tujini v smrt, so vedno dali zvoniti njihovi ljudje v domači vasi.

Zdaj je seveda drugače. Zbog prevelikega izseljevanja so se navadili Belokranjci tako tujine, da jo smatrajo nekateri

za domovino, še preden se spravijo dobro na pot. A prirojena ljubezen do rodne zemlje se zrcali najlepše v tem, da hvali vsak Belokranjec svojo vas za najlepšo, svoje njive za najboljše, svoje vino za najslajše, četudi je morda najbolj kislo.

Da se je navadil Belokranjec tako hitro Amerike, to je nekoliko v zvezi z njegovo lahkomiselnostjo, katere mu je podelil Bog precej. Na jesen ti prodaja včasih pridelke brez skrbi, na pomlad pa mora kupovati živež za drag denar. Znani so mi tudi primeri, da je prodal na sejmu par volov, denar pa zapravil s prijatelji ali da se je peljal v Karlovec, tam zakvartal voz in konja in prišel peš domov, a ne preveč potrt. Zato in vsled svoje odkritosrčnosti in dobrodušnosti tudi ni za trgovca razen Poljanca, ki je rojen trgovec in pravdar.

Živé se Belokranjci od poljedelstva, živinoreje in vinarstva, ki se pa kljub ugodni legi in zemlji ne more razviti zavoljo slabega izvoza. Dosti ne potrebujejo, ker so skromni. Meso jedó le ob večjih praznikih in kvečjemu še ob nedeljah. Začinjujejo si z mastjo in lojem, a tudi brez zabele jedó. Izjemo delajo zopet Poljanci, ki si privoščijo mesa tudi ob delavnikih. Priča tega je razmeroma veliko število njihovih mesarjev. Razvadila jih je trgovina po Nemškem. Sicer je Belokranjec zadovoljen, če ima polič vina in kos ovsenega kruha. Njegova navadna hrana so krompir, zelje, korenje in debelačni žganci.

Kakor smo že omenili, si služijo v zadnjem času kruh precej v Ameriki. Nekateri hodijo tudi na Hrvaško, v Bosno in Hercegovino tesat in hiše stavit; drugi so zopet »nemškarji«, to se pravi: s košem na hrbtu prodajajo po vaseh od hiše do hiše razno drobnarijo, kakor robce, nogavice, nože, podveze za črevlje, sladkor, vžigalice, niti, šivanke, glavnike, ogledalca, orglice in podobno. Nemškarijo po goratih krajih Koroškega — tu so prodajali prej na steklo slikane podobe — Štajerskega, Solnograškega, Dolenjega in Gorenjega Avstrijskega, Češkega, a največ belokranjskih nemškarjev zahaja na Bavarsko in v Švico. Kruh je sicer trd in zaslužek odvisen od tega, kako se preživlja nemškar. Čim več strada in čim bolje si ume poiskati brezplačnih prenočišč pri dobrih ljudeh, tem več denarja prinese domov. Nemškarji odhajajo zdoma na jesen po končanem poljskem delu in se vračajo na pomlad; tesarji so pa pozimi domá.

V Ameriki si prisvojé Belokranjci dokaj bahavosti; zato tudi slabo gospodarijo, če se vrnejo. Lične lesene hiše podirajo in stavijo namesto njih prostorne zidane, često brez preudarka. Mnogo jih je, ki spravijo komaj golo zidovje pod streho, pa morajo že zopet iti črez morje, ker jim je zidanje izpraznilo žepe. Včasih se kmalu vrnejo in dokončajo pričeto delo, včasih pa pusté, da neurje razjé zidovje, in potegnejo vso rodbino za seboj, odkoder jih ni nikdar več.

Žalostna je ta slika, pa bi jo lahko še povečal.

Ko bi ne poznali Belokranjci Amerike, bi rekel, da je njihovo nravno življenje vzorno, ker se ne nagibljejo po naravi prehudo k nobeni strasti. Versko prepričanje je pri Belokranjcu globoko ukoreninjeno. Za prvega gospoda mu velja duhovnik. Vendar je pri tem toliko razsoden, da ne odreče podpore sinu, ki je dovršil srednje šole in se ni hotel posvetiti duhovskemu stanu, dasi uživa na Belokranjskem visoko spoštovanje hiša, ki šteje med svojimi svečenika.

Vraže so razširjene po Beli Krajini še zdaj. Pogostokrat vidijo coprnice, zlasti odkar rodi zopet trta. Zastorjeno je še vedno marsikomu, oziroma njegovim živalim.

Nekateri Belokranjci in tudi nekatere Belokranjice slové med svojimi rojaki kot dobri zagovorniki urokov. Hodijo jih klicat na pomoč celò iz tujih vasi. Zagovorov ne zaupajo tisti, ki jih vedó, niti najboljšim prijateljem, ker bi izgubili na svoji moči. Če bi jih povedali petim, bi bili zagovori popolnoma brez moči.

Moški so na Belokranjskem žilave, vitke, visoke, redkeje srednjevelike postave. V ravnini so za spoznanje nižji od onih na hribovitem svetu. Pravi Belokranjci v obraz niso debeli, ampak imajo izrazito koščeno obličje. Iz večine so zarjavelih, ne rdečih lic. Oči so temnorjavih, prav redko sivih; lasje so jim črne ali kostanjeve barve. Brade ne nosijo kakor sosednji Kočevarji, pač pa brke, katerih si nikdar ne brijejo. I ženske so visoke, zelo krepke rasti; lase imajo temnokostanjeve, pogosto čisto črne. Nekoliko svetlejših las so nekateri otroci, ki pa dobé z leti večinoma temnejšo barvo.

Če so Belokranjci v družbi, so radi veseli. Zdravic in drugih pesmi znajo polno. Tudi pojejo radi. Poleg mehkih, pogosto sentimentalnih liričnih pesmi imajo tudi junaške o kraljeviču Marku, o carju Lazarju, o hajdukih in drugih oseb-

nostih. Pa te pesmi že izginjajo. Mlade matere so še nedavno pele svojim otrokom take pesmi; zdaj so pozabljene in ženski svet poje namesto njih le še razne cerkvene ali vsaj pobožne.

Narodni ples Belokranjcev je kólo, ki pa tudi izumira. Plesali so ga in ga deloma še plešejo na velike praznike na prostem sredi vasi. Najčešče igrajo kólo v Starem trgu in v Predgradu, in sicer najrajši na Štefanje, na Šentjanževo, na novega leta dan, na Sv. tri kralje, na vezamski in binkoštni ponedeljek ter na Petrovo. Igrajo ga vedno popoldne po končanem nauku, sprva le dekliči. Ob kraju kola imajo mizico in stol z godcem in vedrom vina. Tu stojé fantje, ki si vzemó zdaj in zdaj iz kola kako dekle in plešejo z njo v krogu kolašev navadne plese, n. pr. polko. Večkrat stopijo posamezni fantje tudi v vrsto deklet in plešejo z njimi kolo.

Jezik Belokranjcev je lep, blagozvočen, bogat in poln poezije. Belokranjec govori posebno rad v pregovorih in podobah, da včasih kar strmiš nad načinom njegovega izražanja. Iz pisem najpreprostejših kmetov veje poezija in pismo marsikatere matere svojemu otroku čitaš kakor pesem, polno ljubezni in lepote. V svoje pisanje vpletajo radi stihe. Ko sem se obrnil zaradi nekaterih podatkov na svojo sorodnico v Predgradu, je napisala na zadnjo stran ovitka:

Rajžaj, rajžaj, pismo moje,
dokler najdeš ljube svoje!

Govore pa Belokranjci različno, nekateri bolj hitro, drugi bolj počasi, celò prav počasi. Belokranjščina ne pozna enotnosti, zlasti naglas se menja in je drugačen celò v vaseh, ki so oddaljene samo pol ure hoda. Pa tudi besedni zaklad kaže raznoličnost. Nedvomno izvira to od tega, odkod so se naselili Belokranjci na sedanjih tleh in kako so se potem mešali. Tu imata jezikoslovec in zgodovinar še mnogo zanimivega, a ne lahkega dela.

Belokranjci so dandanes kajkavci. Oni ob Kolpi pa zahajajo še vedno v štokavsko narečje, zlasti če govoré ob slovesnih prilikah. Na svoj jezik so ponosni in gledajo z nekim preziranjem na »črne« Kranjce, češ: »Kaj hočete vi!? Mi govorimo, kakor pišejo v bukvah.«

Janko Lokar.

98. Bela Krajina.

Krajina bela z vinskimi bregovi,
okolica vsa čarovita ti,
Metlika stara s tihimi domovi,
glasnica zgodovine davnih dni:

Na čast naj tebi zakipé glasovi,
naj tudi moje srce govori,
nad temno lozo, belimi grobovi
naj jadrno mi duša poleti!

Dežela ta, pred svetom daleč skrita,
svoj narod hrani, svoj ustvarja svet,
na trdo dlan rojakov ponosita.

Nikoli nihče v bedo ni zaklet,
komùr vodnik je volja neubita
in svet s poštenim licem hodi zret.

Engelbert Gangl.

99. Sejavec.

(Pomladna pesem.)

Sejavec stopa črez njivo. Rano jutro je. Preko sinjih gor, kjer se budijo iz zamišljenih sanj večni lesovi, je razlilo solnce v svet morje bleska, da trepečejo pod njegovimi žarečimi valovi obzorja in se lesketa v daljini srebrni pas reke. Na bližnjem holmu se je prebudila dobrava in zazvenela v ptičjih pesmih. A kjer se beli v zelenem bregu vaška cerkev, je zadrhtelo v stolpu in zaplulo skozi sveži vzduh nad strehami nizkih koč v smejoča se razorana polja: zvoní jutranji zvon, poje jutranjo molitev.

Črez razorano njivo stopa sejavec. Solnce ga obseva, on stopa kakor svetnik, obdan z zlatim bleskom, črez vonjajoče sočne brazde. Zemlja diši vseokrog, njiva trepeta kakor mlada žena. In črez njo stopa človek in seje v njeno telo svoj trud in znoj, svoje upanje in svojo bodočnost. In zemlja poje in se smeje; visoko gori pod nebom zveni odmev njene pesmi, nekje pod solncem vriska škrjanček.

In sejavec stopa črez njivo. Z božansko kretnjo iztega desnico, odpira dlan in iz nje padajo semena na vlažne grude. Brez nehanja padajo in zemlja jih sprejema vase in se spaja z njimi.

Smeje se jutro, šumijo v gorah prebujeni lesovi, vriska zemlja.

In kakor Bog stopa v solncu sejavec črez njive in seje, seje življenje.

Vojeslav Molè.

100. Sveti Gregor.

Veselo jasni dan odgrinja
z livad, ledin kopneči sneg
in zvončke seje v solnčni breg;
iz zemlje pije korenina,
po brezah, bukvah sok kipi,
a v popju še zelenje spi,
iz dalje sinja zre planina.
Pomladne sapice hladé
in sveti Gregor v dežel gre.

Z bršljanom bujnim opleten
in z zimzelenom je povit,
z noricami je okrašen,
na kučmi telog razcveten.

Potrkat gre na ptičji grad,
ki cest blestečih in širok
do zlatih zvezd strmi visok,
na sredi gozdov, njiv in trat —
in Gregor belo brado vije
in maje hrastove podboje,
kjer ptičji zbor prešerno poje,
na javorjeve duri bije.
Svetnikov klic
med petje ptic
kot gorko solnce se razlije:

»Oj ptički vi, pozdravljeni!
Visoko solnce že stoji,
na svatovščino se mudi,
saj ste lepo napravljeni.
Že resa rdi in klije rž,
nevesta zala, ženin, brž!«

Ta nova, čarobna istorja
zveni črez hosto, laz in les,
vse rdeče, sivo, žolto vmes
se gnete naokrog Gregorja.

Od vseh vetróv se zgrinjajo,
se ptičke izpreminjajo,
svetniku se naznanjajo,
do črne zemlje klanjajo.
A dobri mož se le smehlja,
za parom blagoslavlja par
in pridiga jim do srca,
da zakon, to je sveta stvar.

Nališpana siničica
se nosi kot kraljičica,
škrjanček je prižgolel s polj
in lišček gizdavi iz gaja,
kraljiček drobni se pomlaja,
zaljubljen do ušes in bolj.
Frikričal iz goric je škorec,
pepelnih las
in pisan v pas
je ščinkavec privriskal z jas
črez griče na veseli dvorec.
In pevec kos
dospel je bos —
a v zlatem kljunu je imel
srebrno pesem svatovsko —
lepo pozdravljen od sosedov,
poklonil se jim je, objel
srčno družino bratovsko,
zagrnjen s suknjico je dedov.

Vesela to je ženitnina,
kjer mladi svatje so se zbrali
in polni vina so bokali
in kjer je Gregor starešina.

Cvetko Golar.

101. Pomlad.

1. In srce, ti se ne zbudiš!
In jezik, vedno le molčiš!
Zdaj klije tebi dvojni cvet:
pomladni čas, čas mladih let.

2. Poglej, obrni se okrog!
Zelena gora, živ je log;
povsodi pomladanski cvet
vesoljni v svate vabi svet.

3. Podaj, prijatelj, mi rokó!
Pod milo pojdeva nebó,
kjer njiva zopet zeleni,
nad njo škrjanec žvrgoli.

4. Al' spet si tukaj, znanec moj?
Le dvigni se, naglas zapoj;
ljubezni glas, veselja klic
oznanja naj prihod cvetic!

Simon Jenko.

102. Пролеће и Ускрс.

1. Шта то блиста, шта то сија?
Пролеће је слатко, мило,
Светлим зраком топла сунца
Небо, земљу загрлило:
Христос васкрс!

2. Наше песме и усклици
С пролетњим се жаром новим
У висину горе дижу,
Дижу с' небу путем овим:
Христос васкрс!

3. »Христос васкрс!« птице поју,
»Христос васкрс!« цвеће мири,
Лепршањем златних крила
Исто кличу и лептири.
Христос васкрс!

4. »Христос васкрс!« шумом шушти,
»Христос васкрс!« реком хуји,
»Христос васкрс!« звона звоне, —
И на гробљу ветрић бруји:
Христос васкрс!

Јован Јовановић Змај.

103. Nad petelina.

Jutro velikega tedna... Ob dveh črez polnoč... Krog ledij tesno stisnjeni pas z naboji, na rami dvocevka... Tiho sem zapustil svoj stan.

Ko sem zaklepal vežna vrata, sem se ozrl na nebo in se razveselil. Toliko je bilo veselje, da sem občutil utripe srca. Nobenega oblaka, nobene lise po nebesu. Sama čista, v zvezdah trepetajoča božja dlan. Naprej!... In sem se napotil.

Niso se oglasili psi na vasi. Zakaj skrivnosten je bil moj korak, namenjen skozi tesne vaške ulice v gorsko sotesko. Že je ostala zadnja hišica za menoj, skrita konec vasi med drevjem, pa v nobenem oknu ni zakrvavela luč za rdečim zagrinjalom. Hiše so spale in sanjale...

Iz soteske mi je dahnil v lice oster zrak. Pa ni valovil, še toliko ne, da bi zdramil najtanjšo brst na mladem bukovju. Tiho je plul po dolini, kakor je bil tih potok pod njim, kakor moj korak po kolovozu. Kot rani popotniki smo šli svojo pot. Nismo se pozdravili, ne ogovorili in vprašali: kam. Za tajnimi cilji smo šli vštric in z nami je šlo nemo hrepenenje. Zato potok ni šumel, kakor šumi ob belem dnevu in štropotajoč polni korce mlinskih koles. Potajno je točil vodo črez skalice, da je cingljalo kakor s srebrnimi kraguljci. In pred zarjo porojeni vzduh bi ne ganil kodra na čelu, pa me je vendar poljubljal z žarkim poljubom, da je skelelo v lice. Celo zvezde na ozki progi neba se niso ganile in se niso utrinjale, a je vendar žarelo iz njih s čudovitim ognjem. Vse, vse — samo kipeče koprnenje!

Edino sivoumazana pot je zdaj pa zdaj zaječala, kadar je v temnem mraku noga prodrla tenko ledeno skorjico na strjeni luži.

Ali vselej takrat je občutila moja duša, da se je dvignil božji prst in mi požugal: »Pssst!«...

Iz mračnega gozda ob levi in desni je dehtel skrivnosten vonj, duh Velike noči, duh vstajenja. Srce se mi je razburjalo ob tej skrivnostni tajni pomladnega jutra. Kakor otrok, kadar zagleda prvič svetonočno drevo: vztrepeta, vzklikne, nato razpre oči in pije in uživa. Tudi moja duša je pila in uživala...

»Naprej!« je vzklikalo v duši — naprej, to je pot do paradiža, pot v deviškem, pomladnem jutru.

Tedaj se je hipoma dvignil na ovinku iz gozda steber sivega dima in je v motnih obrisih kipel kvišku, miren in resen, kakor v davnih dneh pred Izraelci v puščavi.

Iz sanj me je prebudil, da sem za hip obstal in premišljal.

»Lovčev signal!« sem hitro uganil. »Boji se, da ne najdem kraja, domenjenega za sestanek!«

Opozorjen sem naglo krenil na levo in kmalu zagledal skozi goščo rdeče plamene, ki so mirno, kakor na sliki, žareli in rodili oblačni steber.

Ob ognju sem zapazil svojega lovca. Na štoru je sedel, resnoben in zamišljen kot človek, ki čaka velikega dogodka. Dolgi brki so bili praznično nasukani. Tako se spodobi za slovesnost.

»Dobro jutro in lovski blagor!«

Lovec me ni začutil, ker sem šel nalahko in previdno po stezi. Moj pozdrav ga je predramil. Oko je v bliskih ognja zažarelo v veliki radosti, brki so se od smehljaja krog ustnic vzravnali kakor v pozdrav.

»Dobro jutro in dober pogled! Tako ste prišli, kot pride divja mačka. Včasih sem čakal drugih strelcev na petelina. Pa je ta ali oni prisopihal in prilomastil, da sem mislil: Medved gre.«

»Če ste pa dremali?«

»Kaj? Dremal? Nisem zatisnil očesa vso noč!«

»Zakaj ne?«

»Od skrbi, pravijo, da človek ne spi. In od veselja tudi ne!«

»Ali Vas tako skrbi in veseli petelin?«

»Takole Vam povem: Če bi prišel k meni človek in bi me povabil: Ti, France, na svatovščino pojdeš jutri in starešina boš — in ob tistem bi prišel drugi in bi govoril: Nad petelina greva jutri: tedaj bi jaz starešinstvo odpovedal in šel nad petelina. Takle sem, gospod!«

»No, in kako sodite današnji dan? Bo?«

»Sinoči sem šel še oprezovat. Pa se je pripeljal na ono bukev. Starec, Vam povem, da takih ni mnogo! Tako sodim, da ga dobite, kakor bi šli v kurnik ponj.«

»Bomo potlej videli.«

»Je tudi res. Zakaj pretkani so stari petelini. Po trebuhu ti zakruli, brrr — pa zleti. Vse sliši, hudir! Mladega naska-

kovati — igrača. Nori in brusi in poka tja v en dan, da bi na volu prijezdil podenj. Prav zares.«

»Pa pojdiva! Ne?«

Lovec se je ozrl na zvezde.

»Nič se še ne mudi. Lahko se pogrejete ob ognju. Mrzlo je, da bi se mi skoraj zanohtalo!«

»Pa vendar! Počakava rajši jutra v hribu kakor tu v dolini.«

Lovec je vzel iz torbe majhno svetiljko, segel po ogorek v ogenj in prižgal.

»Z lučjo bova hodila?«

»Hentano slaba pot je in ledena po tem žlebu.«

Nato je poteptal ogenj, da ga je ugasil, pa sva šla.

Takoj za prvim robičem sva morala črez vodo.

»Pazite!«

Lovec je govoril skoraj šepetaje, dasi je bil prej ob ognju zelo glasen. Prevzela ga je trenutna slovesnost.

Prekoračila sva potok — hudournik — po gugajočih se kamenih.

»Dajte mi puško! Rebár je zelo drsna!«

Tudi to je govoril čisto tiho, skrivnostno. Takisto sem mu odgovoril jaz in se zahvalil za ponudbo. Nato sva krenila kvišku.

Korak za korakom sva se dvigala po strmini. Včasih so zahreščali žreblji na sklizki poti. Vselej je lovec hitro zaobrnil svetiljko, da sva se ognila poledičnih plasti in kosov zmrzlega snega, ki se je svetil kakor bele zaplate na črni zemlji. Izpregovorila pa nisva besedice več.

Ob hoji se je razgrelo lice. Kri je zaplala z veselejšimi valovi. Noga ni čutila bremena in napora. Zdelo se mi je, da z vsakim hipom raste strast, da se razplamteva hrepenenje po cilju.

Krog in krog je pa čudovito puhtelo iz zemlje. Pa to ni bil vonj, ob katerem se jeseni povesi glava na prsi in človeka objame modrost — smrti, ko brodiš skozi gozd po vlažnem listju. Ne, to ni bila smrt, to je bilo rojstvo. Vse naokrog je dehtelo po svežem jutru, vse je v nemem molku čakalo, da zadoni po tokavah mogočni klic: Vstani! Vzbudi se, zrno, in poženi kal in obrôdi cvetlico! Razmakni se, popje, in razvij list in cvet! Oživi se, grm, in zapoj, zapoj pesem gorá, zapusti

bivališče v robidju in smrečju in s krepkim zamahom polêti na visoko bukev in — zapoj, zapoj, ti molčeči skrivač — himno ljubezni — — —.

* *
*

Hudi strmec je bil zmagan, žleb preplezan. Po borovničevju in mahu se je vila najina pot. Z vrha visokega bora je žvižgnila perot sove, bežeče pred dnem v skrivališče.

Pod borom sva obstala. Lovec je upihnil luč. Z roko je zamahnil proti južni strani. Izpregovoril pa ni več. Tudi šepetaje ne.

Nema sva stala pod drevesom. Zvezda za zvezdo je gasnila. Temni obrisi gozda so rasli od bregov v vedno razločnejših konturah. Vrh gore se je rodila iz teme siva cerkvica. Potok po dolini je šumel glasneje. Megiena tančica je puhtela iz njega. Na vzhodu je bledelo nebo, drobni kosmi meglic so bili razkropljeni po poti prihajajoče zarje — kakor čreda ovčic.

Moj lovec pa ni imel trenutka, da bi ga privoščil vzhajajočemu jutru. Kamor je pokazal z roko, tja se je zamaknil z ostrim vidom in tankim sluhom. Zdaj pa zdaj je zaslonil uhelj z dlanjo in še oprezneje poslušal.

Pri daljni podružnici je zazvonilo dan.

Lovec je postal nemiren. Obe roki je zaslonil za uhlja in kretal z glavo na levo in jo kretal desno. Pogledal sem mu v lice in se potajil, da se nisem nasmehnil. Napeta skrb in strah sta mu zarezala mračne poteze nad očmi, košate obrvi so bile našopirjene srdito, slovesnost brk se je izprevrgla v truden delavnik — ves obraz gost mrak, da se ni vedelo, ali udari iz njega blisk ali posveti solnce.

In posvetilo je solnce. Bliskovito mu je zažarelo lice, stisnjene ustnice so se razširile, z desnico je krepko zamahnil proti jugovzhodu in jo obdržal napeto z iztegnjenim kazalcem kot lesen kažipot ob cesti.

P e t e l i n j e z a p e l . . .

Komaj slišno je donelo z globokim, zamolklim tonom v hitrih presledkih daleč na pobočju gore. Razločilo se je mlaskanje in pokanje, brusiti ga še nisva čula. Petelin je bil daleč.

Brez obotavljanja sva se naravnala v smer, kamor je kazala še vedno iztegnjena lovčeva roka.

Prihuljeno, stopajoč po prstih, plazeč se po vseh štirih pod vejami in plezajoč po kolenih črez strmec sva lezla, združena kakor lisjaka, proti petelinu. Včasih je kljub previdnosti počila trhla vejica pod okovanim črevljem. Tedaj sva vselej obstala kakor vkopana in prisluškovala. Črezdalje razločnejši je bil glas, razdalja se je krčila, srce je utripalo v hitrih, glasnih udarcih.

Treba je bilo počakati. Zakaj noga je stopila v odločilno okrožje.

Iz pasu sem potegnil naboj in ga vtaknil v dvocevko. Pod vratom sem odpel gumb pelerine, da mi je zdrsnila na tla. Še ozrl se nisem zanjo. Lovec me je zapovedovalno pogledal in dvignil visoko kazalec. Razumel sem. Samo po en korak se smeva bližati petelinu starcu ob naskakovanju.

Ko je zabrusil petelin vnovič, sem se prestopil prvič in prisluhnil. Lovec je imel čisto prav. Petelin je proizvajal tako kratke, hipno odrezane bruse, da bi le z največjo naglico na ugodnem prostoru utegnil korakniti dvakrat.

Začela se je tekma, ki staremu lovcu požene kri v lice in iztisne kaplje izpod klobuka. En korak, za košček sekunde prekasen, droben pok, če se ti utare pod nogo suhljad, če trči vejica ob puško — petelin te je začul — po vejah štropot — in tvoja pot je prazna.

Sprva je bil prostor zelo ugoden. Pripravne jase so se odpirale iz mraku in nama delale cesto. Toda prišli so jarki in kotanje. V njih snega na debelo. Da bi se jih ogibala? Vsak hip je dragocen. Torej naprej, naravnost do cilja, kakor strelica, ki ne pozna ovinkov. Da bi vsaj držal sren! — Drži. — Samo poněkod. — Drugod se vdira do kolena. Sneg grozno zahrešči, da zagomazi po živcih do mozga. Noga — leva — do kolena v snegu — desnica dvignjena. Petelin premolkne. — Pet minut nobenega petja več. — Midva visiva v kotanji. Z desno nogo se ne smeš upreti, da ne zaškriplje sren. Leva noga omaguje. Če je naju zaslutil? Vendar ... Krepko mlaskanje. — Bo. Je že zapel. Hitro nogo iz snega! — Na kolena! — Tri krepke sunke — iz kotanje sva, na robu čepiva kakor okamenela, s pogledom v tla obrnjenim. In zopet: »plùk, plùk, plùk!« Na noge — pogled kvišku! Zagledala sva ga.

Mojzes, ti očak in prerok, ali je bila večja tvoja radost, ko si zagledal z gore obljubljeno deželo? ...

Na iztegnjeni roki stare bukve je stal — v tem hipu miren kot črna ptičja kontura, naslikana na sivo platno gostega mraka. Kakor bi nekaj sumil. Toda midva nisva trenila z očmi in dihanje je bilo neslišno. Pa je visoko dvignil glavo in se izprehodil po veji s počasnim, tehtnim korakom. Tako stopa kralj. Nato je iztegnil vrat in prisluhnil na levo, na desno upognil glavo nizko pod vejo in iskal po tleh, pa jo zopet dvignil ter pogledal kvišku in iskal po strmini. Molk. Kdo bi govoril, kadar ima besedo kralj? Vznevoljen potrese bujno perje in se zamišljen izprehaja po veji ... Zopet je razprostrl krasoto svoje obleke in zadonela je — pesem ...

»Vsaj še dvajset korakov,« sem tiho zaželel, ko sem se z velikansko stopinjo pognal naprej. Petelin je pel zdržema, kakor bi se bil zamislil v novo melodijo, nama so se pa odsedali naskoki.

Še krog tega grma! Samo pet korakov! Potem ... Za grmom sva obstala na snegu. Veje so petelina zastirale. Lovec me je vprašujoče pogledal. Okrenil je samo oči, z glavo ni ganil.

»Ne streljam v negotovost skoz gosto vejevje!« Tako sc mu povedale moje oči.

Takrat je petelin zopet premolknil, obstal — povesil perot, priklonil glavo, kakor bi mislil visoke misli ...

Tedaj pa se je zgodilo nekaj, da sva oba ostrmela. Pod lovčevo nogo se je prodrl sneg: rèsk —. Na bukvi pa: štrof-štrof-štrof —. Petelin se je prepeljal. Videla sva samo črno črto, ki je izginila nad gozdom.

Moja napol dvignjena dvocevka se je povesila in povesili so se še bolj lovčevi brki. Tako ga je bilo sram, da je potegnil klobuk na oči in mi ni pogledal v lice.

»Sedaj gledava kakor mačka, ki se ji je izpeljal vrabec pred nosom. Na svidenje, petelinče! April je še dolg!« S klobukom sem zamahnil proti kraju, kamor je izginila črna črta za petelinom.

Tedaj se je šele opogumil lovec France, ker je izprevidel, da se ne jezim.

»Vse sliši hudir, sem rekel, in res je. Ta preklicani sneg!«

Z nogo je jezno cepetnil po srenu, ki se mu to pot ni prodrl.

»Kaj sedaj, gospod? Tako pot, pa zastonj!«

»No, pač ni bila zastonj! Petelina sva slišala in videla. Saj ni, da bi morala moriti. Lovec, ki gre samo zato na lov, da bi ubijal, ni lovec, kvečjemu okruten morilec!«

»O gospod, to so besede!«

Lovec se je kljub žalosti veselo nasmehnil in sklenil roke na prsih kakor za molitev.

»To so besede, pravim. Ampak drug strelec bi me bil ozmerjal.«

»Takih strelcev ne vodite nad petelina! — Ker nimate daleč domov odtod, lahko greste. Jaz pa grem vrh hriba in se vrnem po drugi strani.«

»Če je pa Vaš namen tak, potem prosim takole: Za vsako drevo vem, kjer navadno poje. Če se Vam ne smilijo stopinje, mahniva jo za njim. Utegnete še streljati danes.«

»Tudi prav!«

»Potem pa le kar!«

Lovec je naglo stopil po moj plašč in obrnila sva se navzgor. Vrh sedla mi je rekel, naj počakam. On da gre sam pogledat.

Razgrnil sem plašč na rdečo plahto cvetoče rese in legel. Prav za prav bi bil najrajši videl, ko bi ne bilo lovca več nazaj. Zakaj v gozdu mi je vsak človek odveč. Take govorice, kakor jo govori gozd, ne poznajo človeške ustnice. Misli, kakor jih diha pomladni log, ne misli človeška modrost. Zato mi je prazen, vsakdanji pogovor v gozdu krvavo žaleča disonanca veličastnega akorda naravne harmonije. In prav ta harmonija je zadonela v tem hipu, ko so šinili prvi prameni zarje na vzhodu in pokropili s škrlatom — ovčke — oblačke. Daleč, ne vem kje, se je oglasil s tenkim, visokim tonom trikrat zapored žvižg ptička. Potem za hip odmor. Ko je zastavil četrtič in zapel melodijo, tedaj je udaril vesoljni zbor. Zapel je vsak grm, iz vsake drevesne krone se je drobila pesem. O, to ni bilo več petje ptiča, to je bila veličastna himna gore, za katero si je loza ubrala strune ob dnevu vstajenja.

Kdor ni užival te himne, kdor se ni napil njene blaženosti v polnih požirkih, ta ne pozna pomladi. Ko govori o njej, laže; ko sanja, da jo je občutil, nosi v prsih plehko omlednost, rožo iz papirja, ki si jo zatakne norec za trak in vriska z njo skoz dobravo . . .

* *
*

Pred mano je stal lovec.

»Na tej strani se nič ne oglasi. Greva za beguncem!«

Ročno je zdrsnil po bregu v dolino, jaz pa za njim.

Šlo je dalje v strastnih skokih, brez poti gor in dol. Kadar sva plezala pod vrhe razritih žlebov, je lovec vselej snel klobuk in plezal naprej, na vrhu legel in opazoval. Troje grebenov sva prekobalila, troje hudih strmin preplezala, opraskana po robidju in trnju, mokra na kolenih — o petelinu nič sledu. Meni se je zdel ta indijanski pohod dokaj nespameten. Toda strast je menda nalezljiva. Zato sem vztrajal.

»Če ga s tega grebena ne ugledam, potem ne vem . . .«

Tako je modroval lovec, ko sva lezla skoz močvirno korito, tepena po glogovih vejah, da se popneva zopet kvišku. Lovcu se niso povesili samo brki, celo krajci njegovega klobuka so se zavihnili obupano navzdol.

Pod vrhom se je ozrl in skoro zarežal vame:

»Postojte!«

Sam je snel klobuk in plezal kakor kuna. Samo eno oko je dvignil po strani črez greben. Par trenutkov je motril prostranost. Kar je odskočil kakor pičen in zdrsnil prav do mene.

»Na borovcu je! Daleč doli, sredi griča! Hitro navzdol, potem prek roba — o, streljali boste, stavim . . .«

Tedaj je že drsél po rebri — jaz pa za njim. Kakor blazna sva se drevila.

»Dovolj!« je velel zapovedovalno in se ustavil na kozji stezici.

»Odtod oprezno vprek na greben — pa ne boste več petdeset korakov od njega.«

Ne more lisjak tihotapiti previdneje, kakor sva midva. Niti ptiček na drevesu, pod katerim sva lezla, ni obmolknil. Ko sva neslišno pripolzela do roba, sem, skrit za grmom, pogledal proti borovcu. Veja se je šibila in gugala, petelin je strigel poganjke in jih metal objestno na tla. Ker je bil obrnjen od mene, sem lahko vstal, dočim je lovec obležal pri mojih nogah.

Prav v istem hipu se je pa dvignilo solnce izza obzorja. Obilni žarki so se razlili po lesketajočem perju. Petelin je razprostrl krila, našopiril rep v pahljačo in se z veličastno kretnjo obrnil proti solncu. Glavo je globoko priklonil, dnevu v pozdrav, nato pa je iztegnil vrat in zapel — odo vzhajajočemu

solncu. Vzpričo krasnega prizora se mi je skoraj ustavljala roka, ko sem dvigal puško. Toda nestrpni moj spremljevalec je že priganjal: »Prižgite!«

Dobrava je jeknila . . .

Petelinu je klonila glava na prsi, kjer je začutil pekočo bolečino . . . Zadnja pesem — solncu, zadnji pogled — na to vroče srce . . .

Nato je omahnil . . .

Tragedija življenja je bila odigrana . . .

Moje srce pa je prevzelo čuvstvo, v katerem je bila velika gorjupa kaplja . . . Fran Sal. Finžgar.

104. Tihotapec.

1. Curkoma iz neba lije dež.
Kolpa ljute vale
buta v črne skale,
smreke plove izruvane v breg.

2. Graničar na bregu mlad stoji.
V temo se ozira,
se z roko opira
na nabite puške mrzlo cev.

3. V kočo rodno mu uhaja duh . . .
V njej ženica čuje,
sinka mu varuje.
Lakot v kotu stoče noč in dan.

4. Sredi Kolpe zarezgeče konj,
zarezgeče drugi . . .
Kdo se v divji strugi
drzne z vali meriti nocoj?

5. »Stoj! Kdo plavaš mi črez Kolpo? Hoj!
Če si božji, kdo si?
Moja puška nosi
tihotapcem mrzlo smrt v srce.«

6. »»Čuj! Ne streljaj! Slišiš onkraj krik?
Stražniki drevijo,
da me ulovijo . . .
Sto kovanih za rešitev, ná!««

7. Sto cekinov zlatih, težkih — sto . . .
V koči suha beda,
lačno žena gleda
in otroka . . . »Hitro iz vode!«

8. Že doseza tihotapec breg.
V mokri temni noči
puška glasno poči,
skalna pot odmeva od kopit . . .

9. Curkoma iz neba lije dež.
Kolpa v črne skale
buta ljute vale,
z njimi graničar gre mrtev v noč.

Rudolf Maister-Vojanov.

105. Zlatica.

Cvela ob vodi
zlata cvetica,
zelenolista,
zlatolica . . .
Bedno dekletce
tjakaj hodilo,
zlati cvetici
tak govorilo:

»Da te dosežem,
v šopek te zvežem,
drago prodam te
pa si nakupim:
rdeče korale,
venček blesteči,
križec srebrni,
belo obleko,
pajčolan črni.
Zlática zlata,
káko bom srečna,
kako bogata!«

Bedno dekletce
nadnjo se sklone,
nadnjo se sklone,
v valovju vtone . . .
Venček blesteči,
križec srebrni,
belo obleko,
pájčolan črni,
kar si dekletce
nekdaj prosilo,
vse so mu dali
s sabo v gomilo!

Ljudmila Poljančeva.

106. Pred Michelangelovim Mojzesom.

V temni dolbini skromne cerkvice sv. Petra v vezéh (S. Pietro in vincoli) v Rimu kraljuje Michelangelov Mojzes.

Ko stopimo pred Mojzesa, takoj začutimo, da ga je izklesal titan, ki si je v svesti, da ima v sebi dušo in duševno moč Mojzesovo. Osupli smo ob tej silni veličastnosti in skoraj smo uverjeni, da nobena skulptura moderne dobe ne more tekmovati s tem očakom. Nepopisna jeza prešinja obraz prvega

državnika in zakonodajalca. Pred njim in okoli njega si je treba misliti razjarjeno in nezadovoljno ljudstvo, ki se noče več pokoriti njegovim zakonom, ki se je uprlo, da bi še prenašalo težave in nadloge v puščavi, ki hoče tja v obljubljeno deželo, kjer se cedi od mleka in medú, ki ne more razumeti, da je vsakemu narodu potreba stroge samovzgoje v nadlogah in trpljenju. Grozeče pesti kričavih demagogov, omahljivost mrmrajočih pristašev, stok in jok žen, želečih, da bi bili njih otroci, ki jih kažejo postavodajalcu, srečni, vse to ga obdaja. A on je navidezno hladen, z vso silo hoče utajiti vsak efekt spričo tega strašnega izbruha ljudske nejevolje, ali v njegovi notranjščini besni največji srd proti tem nizkim dušam, ki ga ne razumejo, ki ne morejo učakati dne, ko se bodo nehale vse nadloge. Koliko divjega preziranja in zaničevanja teh nizko mislečih ljudi je čitati v njegovih potezah! Z roko je oprt na plošči, na katerih so vklesane postave, dane z božjo pomočjo njegovemu narodu. Le ako bodo Židje izpolnjevali te zakone, ostanejo izvoljeno ljudstvo; ako bodo pa neposlušni, niso vredni, da jih zemlja nosi.

Mojzes je v dnu duše prepričan, da se Židje otresejo malikovalstva, da bo njih narodni duh kvas novi, čisti veri, ki ne pozna malikov, toda prešinja ga brezkončen srd, ako pomisli, da so se zopet vtihotapili tuji maliki, da so ničemurne žene, katere slepí lišp tujega bogoslužja, zopet darovale maliku in plesale okoli zlatega teleta. Odpadli so od njega, ali on ne obupava, saj je Bog na njegovi strani. Kakor morskemu božanstvu se mu ovija dolga brada v gostih pramenih okoli herkulskih prsi, s svojo mogočno roko si sega v te pramene. V obrazu se mu zrcali duševna energija in neukrotljiva, pred nikomer se ponižujoča sila. Michelangelo sam mu je bil podoben, on ni nikdar uklonil tilnika, niti pred papežem ...

Zanimivo je dejstvo, da so rimski Židje iz tesnega »ghetta« ob sobotah z ženami in otroki prihajali h kipu Mojzesa in molili k njemu. Njihova vera jim sicer prepoveduje, imeti v svetiščih kipe, vendar je na zasramovane potomce tako globoko učinkovala ta božanska soha, da so se otresli vseh predsodkov in so se v katoliški cerkvi klanjali kipu svojega največjega narodnega genija. Michelangelova umetnost je bila ona sila, ki je pometla vse tesnosrčne predsodke ...

Medtem ko strmimo v kip, se vrši pri glavnem oltarju peta maša. Vonj kadila sega do Mojzesa. Bogumil Vošnjak.

107. Blejski zvon.

1. Kedàr se zvon oglási na Bledu iz valóv,
naznanja smrti grozo svareči glas njegov.
Nemudoma se s čolnom veslar požene v beg
in trepetá in moli, da bi dosegel breg.

2. Na jezero se z vrha ozira blejski grad;
gospá je v njem živela, cvetoča ko pomlad.
A cvet ji z lic je ginil, ko sama noč in dan
za možem izgubljenim tožila je zaman.

3. Pod gradom so pohlepne roké ubile ga
in v jezero ji vrgle soproga milega.
Od takrat več ni stopil na ustna ji nasmeh,
nikdár ni več posvetil ji nade žar v očeh.

4. Na njen ukaz je mojster prekrasen zvon ulil,
posode, lišp od zláta je vanj raztopil bil.
Nebeška je milina kipela iz zvoná,
k molitvi naj bi vabil za rajnega možá.

5. In ladjo so prepregli z ovoji črnimi
in vanjo položili so zvon srebrni mi;
a že so nanj prežali duhovi iz vodé,
ki niti v globočini zvonjenja ne trpé.

6. Ko je dospela ladja na sredo temnih vod,
je grozen vrišč zabučal in žvižg in ljut grohot;
omagala je v vihri veslarjem sila rok,
utihnil krik v valovih, prenehal jok in stok . . .

7. V vodàh je zvon srebrni še danes pokopan
in včasi še zapoje iz njih današnji dan.
Takrat pa vselej vstane na jezeru vihar
in z ladjo urno h kraju napoti se veslar.

* * *

8. Poslal iz Rima papež je zvon svetal in nov
in sam nad njim je molil in dal mu blagoslov.
Zaman so zli duhovi prežali tudi nanj,
preveč je sveti oče moči položil vanj.

9. Od takrat je minilo že dolgo, dolgo let,
a zvon se še oglaša z otoka spet in spet.
In kakor smrti grozo naznanja v vodi zvon,
takó življenja nado trpinom vrača on.

10. Zakaj, kdor zbranih misli in verno z njim zvoni,
izpolni mu molitev, karkoli si želi.
Zato ga blagoslavlja še danes vsak trpin
in ga časti kot vdove pobožne svet spomin.

Anton Funtek.

108. Jutro pri jezeru.

Osojnikov petelin me je na vse zgodaj zbudil s svojim junaškim tenorjem. Ko sem pogledal skozi okno, se je domači hlapec umival pri koritu: kuštravo glavo je potapljal v vodo, jo dvigal, puhal, hropel, pljuval, grgral, se otresal, globoko sopel, se škropil in drgnil po golih prsih. Zadovoljno je ogledoval svoj široki rdeči obraz v vodi, se prijazno režal sam sebi in si je, še moker, oblekel srajco in izginil v hlev

Šel sem na leseni hodnik in gledal doli na dvorišče. V pasji vili je dremal siv pes, priklenjen za verigo, ki je visela premično na dolgi žici ob žlebu, tako da je mogel varuh malone po vsem dvorišču. Ob košu pri listnjaku je sedela na tnalu mačka, bela, s črnimi in rjavimi lisami. Silno dostojanstveno se je držala in modro, kakor bi razglabljala uganko tega sveta. Na lestvenem vozu pa je skakal črn mucek po kupu zelene trave in lovil poskočne kobilice. Na stenskem kolu pri hlevu je jahalo dvoje komatov, na klinih so visele kose in grablje. Blizu hleva se je šopiril velik kup gnoja, kmetu na veselje. Po njem so razgrebale kure in se prijazno pogovarjale. Močen kokot je čuval svoj harem. Pod streho so imele lastovke dvoje gnezd. Ljubke živalce so neutrudno prihitevale in odhitevale, zdaj proti hribu, zdaj proti jezeru. Na vrtu so v lipi brez občutka čivkali predrzni vrabci.

Hlapec je izpustil kobilo in žrebe iz hleva, da sta šla h koritu pit. Hlapec je tiho prižvižgaval živalima. V jutranji svetlobi se je svetila gladka rjava dlaka mirne kobile, dolga črna griva ji je lahno vihrala v svežem ranem vetriču. Kako lepo vzraslo je bilo žrebe! Kako umno so mu gledale velike oči! Na čelu je imelo belo liso.

Iz kuhinje je prišla Minka z vedrico po vode. Stopala je odločno, krepko, ponosno, ne da bi se zavedala tega prirojenega ponosa. Rokavce je imela zavihane, krila izpodrecana. Pes je prilezel iz svojega spalnega salona in ji vljudno migal z repom. Minka je postavila vedrico pod curek in je božala žrebe, ki se je že napilo. »Kako je Miško fleten! Kako je priden!« Ponudila mu je kos kruha. Žrebiček je iztegnil vitki vrat, razpenjal nozdrvi, vohal po kruhu. Hlastnil je po njem, ali Minka je urno umaknila roko. Miško se je zdrznil, odskočil, svetlo pogledal dekle in je strigel z ušesi.

»Na, Miško, kruhka, na!« je ponujala mladenka iznova in se umikala žrebetu po rakovo. Žrebe je močno zasoplo, nejevoljno je potreslo glavo in vrat ter poskočilo. Minka se je zvonko zasmejala in pobegnila pred konjičkom na veliko začudenje psa, mačke in kuretine. Pes je zalajal, maček je šinil po lestvi na skedenj, prestrašene kokoši so kokodakale in begale okoli gnoja. Petelin je odločno zabavljal.

Lahko kakor planinska sapa je bežala Minka po dolgem dvorišču. Žrebe je zarezgetalo z nežnim, visokim, dejal bi, še z otroškim glasom: I-i-i-i-i! in bliskoma zdirjalo za dekletom. Konec dvorišča je obstala. Mladost in zdravje sta ji vreli po gibkem telesu, v duši pa prekipevajoče veselje do življenja. Na obrazu ji je trepetal nagajiv nasmeh in jasna radost ji je sevala iz oči. Žrebe je planilo za njo. Komaj so se mu kopita dotikala tal, tako bliskovito, tako okretno in lahko so se nožice premetavale in dirjale za dekletom. Oba sta se igrala s svojo mlado močjo.

Kar se je iz shrambe pokazala glava očeta Martina. Pisano so pogledali ata in — cirkusa je bilo konec!

Minka je umolknila, obličje se ji je poresnilo. Dala je žrebičku zasluženi kruh, ga pogladila po beli lisi na čelu in si popravila kite. Ob tem se je obrnila in pogledala na hodnik. Kako je zardela, ko je zagledala mene! Nemudoma je zadela polno vedrico na glavo in jo odnesla v kuhinjo. Nobene kapljice ni izlila po sebi. Preko dvorišča pa so prikorakali oče s težkimi, počasnimi koraki.

Odspodaj sem slišal glas matere Neže: »Oh, vendar no! Da se ti le ljubi še tako noreti! O ti prismoda mlada, kako si še vsa otročja!«

Po zajtrku sem bil na vrtu. Ozka stezica, ponekod zarasla s kratko rosno travo, je delila gredice sočivja in zelenjave. Zale solnčnice so nihale nad sivozelenimi zeljnatimi glavami in nad rdečecvetnim fižolom. Na jablanah in hruškah je gledalo še zeleno sadje izza listov. Ob strani so cveteli nageljni, rožmarin, resedice, vrtnice in druge živobarvne cvetlice. V kotu je čepel uljnjak in čebele so neprenehoma šumele ob pisanih podobicah, med katerimi so igrali glavno vlogo menih, ženska pa hudič.

Sadovnjak je segal do jezera. Otok je ovijala prenežna jutranja koprena. Jezero je mirovalo kakor zamaknjeno v skrivnostne sanje. Solnce je odsevalo na peskovitem dnu, kjer so ležale napol skrite školjke. Priplavala je velika riba in se pognala za kačjim pastirjem. Dva laboda sta počasi, veličastno priplula izza bičja. Na otoku je zapel zvonček koprneče, proseče.

Rado Murnik.

109. Bled.

Na jezeru Bleškem kakó je lepó,
ko zjutraj zvonovi slovesno pojó.

Čolničev nebrojno k otoku veslá,
valovi so solnčnega polni zlatá.

Pobožne se v cerkvici pesmi glasé,
kadilo se trosi in orgle doné.

Na cvetnih bregovih je pómlad domá.
Al' vidiš, kakó se povsodi smehljá?

In grad tam o časih nam pravi glasnó,
ko so še zidali na skalo trdnó.

Pazljivo posluša ga sivi Trigláv
in resno motri vse življenje nižav.

Dà, tukaj lepó je, ne grem več odtod,
saj lepše, milejše nikjer ni drugod.

Kraljestvo krasote je tu na ogled:
zares domovine veselje je Bled.

Lujiza Pesjakova.

110. »Glorija« na Triglavu.

Dne 25. avgusta l. 1910. nas je bila mala družba na vrhu Triglava od ½5. do 5. ure popoldne. Dan je bil lep, solnčen, razgled pa ob tej uri ni bil več čist. Po globokih dolinah naokrog so se delale megle, lahek veter jih je skrivnostno dvigal in prevažal. Na zapadu so se megle nagromadile tolikanj, da so presegle bližnje vrhove. Veličastni gorski obrisi so sedaj tu, sedaj tam izginjali v sivih koprenah, drugod zopet so pomaljali iznad njih. Pogled na širšo okolico, na Karavanke in Savinjske Alpe, je kazal enako menjavo ogromnega prizorišča. Vrh Triglava (2863 m) so še oblivali solnčni žarki, blesteči se na drobni sneženi odeji, ki ga je zastirala. Na vzhodni strani vrha so se preko Kredarice pomikale prosojne megle. Triglavski dom je bil vanje potopljen in videli smo ga v nenavadni, čarobni svetlobi. Slastno smo uživali menjajoče se podobe vsestranskega, dalekosežnega razgleda.

Kar nas iznenadi poseben optičen pojav.

Obrnili smo se bili na vzhod proti Triglavskemu domu (2515 m), ki stoji 350 m niže od našega visokega opazovališča. Solnce je viselo na zapadu, nam za hrbtom, nekako 20° nad obzorjem. Triglavski dom je bila pravkar zastrla lahka megla. Iznenadeni zagledamo vsak svojo senco v megli prav pred Triglavskim domom. Dobro začrtana je bila tudi senca Triglavovega vrha z Aljaževim stolpom; na njej so stale naše sence in so oponašale vsako naše gibanje.

Še bolj pa nas je iznenadil tale pojav:

Nad glavo je imela senca vsakega izmed nas istinito »glorijo«, ki je povzdignila veselo razpoloženje v nas. Senco glave je namreč obstiral tikoma svetel sij, okoli njega je blestel kolobar v mavričnih barvah in okoli tega še drugi v bledejših barvah. Premer vnanjega kroga je precej presegal širino trupla črez pleča, kakor je bila videti v senci.

Črez več minut je megla izpod Triglavskega doma izginila in z njo tudi nenadna svetlobna prikazen. Odšli smo z vrha; zvečer je rosil rahel dež...

Pojav, ki smo mu bili povod in priče, je bistveno enak pojavu, ki je bil svoj čas vzbudil po Slovenskem precej pozornosti. Opazoval ga je župnik Lovro Mencinger na Golem (Golski hrib

652 m) pri Ljubljani. — Na gori Brocken v srednji Nemčiji so mnogokrat opazovali enako svetlobno prikazen. Pripisovali so jo tej gori, in ker se vidi senca opazovalčeva v megli kakor kakšno strašilo, zlasti ako opazovalec prezre barveni kolobar, so jo imenovali »Brockengespenst«. V znanstvenem nazivanju imenujejo čudni pojav »glorijo«, ker je barvasta obstret okoli glave na senčni podobi prav za prav značilno jedro vsega pojava.

Vprašanja, kako glorija nastane, se moremo na tem kraju le dotakniti. Veščaki seveda znajo podrobno zasledovati čarobno snovanje, ki iz belih solnčnih žarkov priredi žive barve, jih razvrsti v brezhibne geometrijske kolobarje ter z njimi okrasi na ostro začrtani senčni podobi opazovalčevo glavo, kakor da bi se hotela priroda polaskati njegovemu samoljubju z izrazom nekake apoteoze.

Gloriji so sorodni nekateri svetlobni pojavi v ozračju, ki jih imamo češče priliko opazovati. To so male svetle in barvene obstreti okoli lune in solnca, ki jih v znanstveni književnosti imenujejo »vence«. Pokažejo se pogostoma pred izpremembo vremena. Takrat se prostira na nebu tanek, včasi komaj viden oblak — predstraža deževnemu oblačju, ki prihaja za njim. Ako stoji tanki oblak pred luno, oziroma pred solncem tako, da gredó svetlobni žarki skozenj, potem je dan povod, da se učini svetli barveni »venec«, ki na videz objema luno, oziroma solnce tikoma.

Na podoben način nastane krasni živobarveni lok, ki ga imenujemo »mavrico«. Sličen pojav je tudi glorija; toda izpolnjeni morajo biti čisto posebni pogoji, da se zasnuje.

Glorijo zazremo, ako imamo solnce za hrbtom, pred seboj pa meglo v smeri preme črte, ki si jo mislimo potegnjeno od solnca skoz oko nadalje do megle. Ker je v našem slučaju stalo solnce še 20° nad obzorjem, tedaj je bila megla enoliko stopinj niže pred Triglavskim domom na pravem kraju, v protitočki solncu. V njenih kapljicah so se solnčni žarki presnovali na barve, podobno, kakor se presnujejo v luninem ali solnčnem vencu. Na daljnji poti se pretvorjeni žarki v kapljicah odbijajo. Tisti žarki, ki se odbijajo v smeri proti opazovalcu, torej nazaj skoraj nasprotno poti, ki so v nji prišli od lune ali solnca, morejo priti opazovalcu v oko in tvorijo svetle barvaste kolobarje, to je »glorijo«. Glorija in pa imenovani venci so si v bistvu enaki pojavi, vendar kaže glorija bledejše barve. Na človeka naredi

glorija globlji vtisk, ker jo zagleda kakor pričarano okoli sence svoje glave in razmeroma v bližini.

Opazovalčeva senca, ki jo obstira glorija, nastane tako, kakor sploh nastane senca neprozornih teles, ki so zastavila svetlobi pot. Ob navadnih razmerah bi se pač videla v smeri proti Kredarici senca Triglavovega vrha, ne pa senca ljudi, stoječih na njem. Žarki, ki prihajajo v senco od vseh strani svetle okolice, zabrišejo namreč senci robove in podrobnosti, med temi tudi senco malih predmetov. Drugače je, če sodelujejo meglene kapljice, ki so povod gloriji. Te namreč to zabranijo. Žarki, ki so prihiteli od solnca mimo trupla opazovalčevega in tvorijo mejo med njim in svetlo okolico, se v meglenih kapljicah odbijejo in le tisti pridejo v oko opazovalčevo, ki so s prvotnimi skoraj vzporedni. Meglene kapljice so torej uredile odbite svetlobne žarke, le urejene spustile v oko, stranske razpršene pa izključile. Vsled tega je senca ostro začrtana in podrobnosti obrisov telesa, ki jo je vrglo, so v njej dovolj dobro vidne.

Ako se veličastnim vtiskom visokogorskega sveta, ki jih nudi skalnati vrh častitljivega Triglava, pridruži še čarobna glorija, bo obrnil ta nenadni in mični, iz svetlobnih žarkov stkani pojav vsekdar polno zanimanje nase in povzdignil ubranost gledalcev.

Ferdinand Seidl.

111. Triglavska divja koza in njen mladič.

I.

Lepega poletnega dne se je pasla na strmi rebri pod Cmirom divja koza s svojim kaj ličnim, razposajenim mladičem; Skakaček ga je klicala. Mati se je bila ločila od svoje črede, ki je domovala pod Rjavino, ko je bila očeta — črede poglavarja — zadela smrtna krogla; ni ji bilo več za družbo, samo varen kraj si je hotela poiskati, da bi varovala svojega edinca pred hudimi lovci.

Skakačku ni bilo za sladko pašo — napil se je bil mleka — in predrzno je skakljal in plezal po ostrih grebenih in rušil kamenje, da je v silnih skokih padalo v globočino proti zelenim Vratom.

Kar zagleda v skalovju pod seboj tri čudna bitja, ki so plezala proti grebenom. Pokliče mater; starka pogleda črez rob

in se silno prestraši — ljudje so prihajali po teh strminah, kamor doslej še ni stopila človeška noga.

»Beživa«, zakliče mladiču, »to so naši smrtni sovražniki, ljudje; ubijejo naju, kakor so ubili tvojega očeta. — Beživa!«

In poletela sta kvišku ter od višjih grebenov opazovala prihajajočo družbo.

Hodili so sem in tja po skalovju in poskušali, kod se da najlaže preplezati po strminah. Prva dva — starejši, gladko obrit očak, in mlajši, poskočen brkast človek — se ji nista zdela nevarna; prijazno sta gledala in govorila in samo palice sta imela; a za njima je po skalnih policah prikoračil mračen mož . . .

»Beživa,« zašepeta starka, »Turek je, ta grdi človek, ki nas je že večkrat preganjal s svojim groznim vpitjem in nas gonil skritim lovcem pod puško. Boj se takih ljudi!«

Skrila sta se v ruševju. Oni pa so to pot šli čisto mirno naprej pod steno Begunjskega vrha in so izginili v kotlini nad Pragom.

Zopet je nastal mir v jarkih pod Cmirom. T'oda to ni trajalo dolgo.

Črez nekaj časa je prišel zopet tisti stari mož — Požganec so ga klicali — še nekaj drugih ljudi je dovedel in začeli so razkopavati rušo in razbijati skale; hkratu je grozno zagrmelo — razstrelili so skalo, ki jim je bila na poti.

Divja koza in nedorasli mladič sta kar vztrepetala od strahu in sta pobegnila onkraj črez Prag v Triglavsko steno in potem črez Luknjo na trentsko stran.

Mi pa vemo, kaj ju je pregnalo: to je bilo nadelovanje Tominškove poti.

Starka in Skakaček sta našla zavetje pod Kanjavcem; pridružila sta se čredi, ki je imela svojo pašo po sočnatih tratah nad Komarjem. Skakaček se je v družbi mnogoštevilne mladine kaj dobro razvijal in tudi starka se je zopet privadila družbi.

Pa tudi v teh krajih so se jele pojavljati čudne premembe. Spodaj v Komarju nad Zadnjico, koder se niti divji kozli niso upali, je postalo glasno in nemirno; slišali so razbijanje po skalovju in nakopavanje, tudi streljanje je vznemirjalo kozji rod. Ker pa je ves ropot ostal dalje časa samo v spodnjih stenah nad Zadnjico, so se nekoliko pomirili. Vendar pa so za nekaj časa rajši odšli okoli Kanjavca v dolino Triglavskih jezer.

II.

Skakaček je dorasel, postal je krepek in drzen, a tudi trmast in uporen Skakač. Poglavar ga je začel grdo gledati — takih neposlušnih mladeničev kar ni mogel trpeti. Starka je sicer skušala prepire iz dobrega utešiti, toda trajnega sporazuma ni bilo.

Končno se je nekoč Skakač hudo pregrešil proti poglavarju. Ko ga je hotel poglavar za ta pregrešek primerno kaznovati, sta se strahovito stepla. Zmagal je seveda starejši in previdnejši. Ko je Skakač, ves potolčen, stokal za skalo in se mu je rogala mlajša družba, je pristopila zvesta mati, mu oblizala rane in mu prinesla zdravilnih zelišč. Uvidela je, da ga bo odslej poglavar še bolj črtil, in zato sta sklenila, takoj oditi odtod. Namenila sta se, da najprej posetita strica, ki je bival onstran Vrat pod Škrlatico. Ker divje koze itak ne poznajo solzá, se ni bilo treba še posebej poslavljati; kar zdrknila sta navzdol po stenah proti Luknji.

Tudi tam je bilo mnogo prememb; lepa nova steza je vedla pod triglavskimi stenami iz Zadnjice do vrha prelaza in tudi onstran ob sestopu v Vrata sta sledila nadelanemu potu, ki je vodil črez planino Bukovlje v Vrata. Prav v dolino se nista upala spustiti, ker sta z višin zagledala sredi doline novo graščino — Aljažev dom — in sta se zbala tamošnjih prebivalcev.

Zato sta krenila navzgor v kotle med Stenarjem in Sovatno, t. j. črez Kriški Skok, misleč, da bosta tam varna pred ljudmi. A kako sta osupnila, ko sta zagledala tudi tam novo človeško pot — naše poti črez Skok in Kriške Podé so bile namreč pravkar dovršene.

Nista se upala po stezi in sta rajši plezala po stenah Sovatne navzgor; srečno, a silno utrujena sta dospela na Rob ob Kriških Podéh.

»Sedaj pa splezajva še hitro črez Vratca v Dolek,« pravi starka; »slišala sem, da je bilo vsaj svoj čas tukaj na trentski meji silno nevarno. Trentarji so vsaki divji kozi upihnili luč življenja, bržko je pogledala črez mejo.«

Hitro sta se spustila proti sedlu Vratcem.

Kar se pridrevi večja čreda divjih koz od Dolka sem črez sedlo — bile so povsem zbegane — hkratu je zagrmelo v Dolku nekaj strelov. Za čredo se težko priplazi še star kozel — poglavar. Sled krvi se je vlekla za njim, bil je hudo ranjen.

»Jojmene, jojmene! To je stric!« vikne Skakačeva mati. »Stric, kaj ti je? Glej, tebe sva prišla iskat, jaz in moj sinko, Skakač.«

Tudi stric jo je spoznal. »Slabo je, slabo, ljuba moja,« potoži drhteč; »po meni je, v prsih imam svinčenko. Tako srečno, mirno smo živeli v Zadnjem Dolku, zakaj ljubljanski lovci so usmiljeni — streljali so jadrno v zrak, a danes so se prikradli k nam ti Trentarji — divji lovci; dva naša sta že padla in jaz sem zadet na smrt.«

Onemogel se je zgrudil na tla.

»Bežite, otroci,« veli vsej čredi, »razkropite se na vse strani! Vsak hip pridejo za nami. — Ali ne veste, kam? Najlaže utečete po tehle rdeče zarisanih stezah, ki jih je sedaj vse polno okoli Križa. — Lovci vas ob stezah ne bodo iskali, nego v skalovju. Tecite!« —

Zahropel je in izdihnil, čreda pa se je razkropila na vse strani: starejše pod greben Stenarja, druge črez Križ, da se poskrijejo v pobočju nad gornjim Kriškim jezerom, nekaj jih je zdrsnilo proti Vratom, večina pa je zbežala po Kriških Podéh mimo srednjega jezera pod Razor. Skakač in njegova mati sta splezala Razoru prav pod vrh. Z grebena sta lahko pregledala, kaj se godi na Kriških Podéh.

Dva divja lovca sta došla črez Vratca, vsak je nosil po eno žrtev; pod Vratci sta našla mrtvega poglavarja in vse tri žrtve sta potem skrila v globokem jarku pod sneg. Potem sta se pa spustila iznad pota v divje stene Sovatne in sta prehodila raztrgane grebene proti Pihavcu, seveda ne da bi zasledila kako novo žrtev. Končno sta stopila po Pihavčevih rebrih doli proti Belemu potoku in odšla proti Zadnjici domov.

Skakač je mislil, da so rešeni — zažvižgal je, da bi se čreda začela zopet zbirati, in je stopil z materjo z Razóra.

Toda, oj krute usode!

Ko sta zdrčala po snežišču, zagledata ob prelazu prežečega človeka. Na prvi hip ga spozna mati.

»Trentar Môta je,« klikne in skoči pred sina, da bi ga s svojim životom obvarovala. V tem je zagrmel strel in krogla, namenjena Skakaču, je zadela starko.

»Beži, Skakaček,« je bil nje zadnji vzdih.

In bežal je — toda že je počil drugi strel — zaječal je Skakač in treščil mrtev na gruščˇ.

Resni Môta se je približal; zasmehljal se je, ko je pretipal gladki, krepki telesi.

»Kakor nalašč,« je dejal; »dobro, da mi je naročil dohtar Planinšek, da pregledam Razórske steze, ali so povsod v redu. Dve lepi koži sem tukaj zanj dobil, da bo imel spomin izpod Razóra.«

In res — še tisto zimo mu je poslal Môta dve ustrojeni koži divjih koz. Krojač pod Šmarno goro pa mu je iz njih umeril in skrpal hlače — in postale so mu zveste spremljevalke po gorskih potih.

Fran Tominšek.

112. Balada o kvatrni noči.

1. Hej, sam šel od dédine Žušem domov,
umrl tam v Potocih stric bogat njegov,
ą med potjo zajela ga noč.

2. Hej, kvatrna bila to zlobna je noč,
noč, v kateri godé se tak čudne reči,
da, kdor čuje jih, vsak se zgrozi.

3. Vsak kamen ob uri, vsak list oživi,
v vseh podobah vrag vganja zlo vse te noči,
ki do jutra mu Bog jih pusti.

4. Prekriža kristjan se in leže nocoj,
izmoli seljak še za rajnih pokoj,
gospod prosi za blagor svoj.

5. Tja pod Kovsko po cesti pa Žušem prišel,
mošnjo težko, no, glave ni lažje imel —
vrag sam mu nocoj jo je zmel.

6. Še hodi naprej z negotovo nogó,
čuj šum, kot bi peljal kdo s parom senó,
a že vse — kot bi nič ne biló.

7. »Kdo dobrih kristjanov se tu še mudi?
Vrag ali gospod? Čuj, pridi sèm, pij!«
A Žušma že črez in črez ko blisk spreleti . . .

8. Še v tek se spusti, Bogu dušo 'zroči,
okrog njega vse vrišč, nočni gozd završi,
Žušem komaj da križ še stori.

9. »Divja pláv!« . . . A že dalje prek smleških dobrav,
prek cerkev, vasi, zapuščenih močav
še vso noč se drevi ves naplav . . .

10. Ves iz uma je Žušem od groze strašné,
pogubljene pa duše še vedno ječé
tam v daljavi do belega dne.

Josip Murn-Aleksandrov.

113. Ena noč na Kumu.

I.

Pasji dnevi so jemali slovo. Da bi jim ostala njih stara slava in da bi jim morebiti kdo ne oporekal, so nam pripravili za odhod tako vročino, da bi človek lahko mislil, da je neučakavni Fáeton zopet prijel za solnčne vajeti. Posebno v mestnem ozidju ti je bilo podnevi zgoreti; Ljubljanica se je jako skrčila, ribe so nekako omotne švigale sem ter tja in poskakovale iz vode. Pratika je tudi kazala dež in komarji so na večer pikali, da je bilo joj — dežja pa le ni bilo.

Okoli poldne sem sedel pod razpetim platnom kavarne na Vélikem trgu. »Ali se ti ljubi brati ob taki soparici?« me nekdo nagovori, in ko pogledam kvišku, vidim prijatelja pred sabo, z gorjačo v rokah in s torbico prek rame.

»Kam si se namenil?«

»Še sam prav ne vem. Ali v mestu ne morem več strpeti. Jutri je shod na Kumu; nikoli še nisem bil na tej gori in prejkone jo bom popihal na dolenjsko stran. Seveda greš ti z menoj!«

Nisem se veliko pomišljal, in ko je ob eni zažvižgal hlapon, sva sedela s prijateljem že v vlaku in hitro smo drdrali po Ljubljanskem polju proti Zálogu. Kmalu za Zalogom se začne dolina stiskati, posebno ozka je od Litije do Radeč. Le na nekaterih mestih se razširi toliko, da si je človek napravil kako njivico ali si zagradil malo senožet. Na več mestih je dolina tako ozka, da so morali v živo skalo vsekati pot za živino, ki je prejšnja leta, ko še ni bilo železnice, vlačila ladje, polne žita in vina, po Savi do Zaloga, kjer je bilo pristanišče za ladje in skladišče za blago. Takrat je bilo v tej dolini pač bolj živo kakor dandanes, ko se nič drugega ne sliši nego dr-

dranje vlakov in sopihanje lokomotiv. Prejšnja leta si je skoraj vsak kaj zaslužil; posebno živo je bilo v Zalogu, v Litiji in v Radečah. Tu so izkladali in nakladali, tesali ladje, predli vrvi, nabijali sode in lajte in vezali tovore. Ladjo za ladjo, kadar je bila voda za to, so privlekli gori v Zalog.

»Station Trifail!« zavpije sprevodnik in midva skočiva iz voza. Trbovlje so prva postaja Južne železnice na štajerski zemlji, ako potuje človek iz Ljubljane proti Dunaju. Z železnice ne vidiš vasi, ker je zadaj v kotu skrita. Pri Trbovljah se prepeljeva v majhnem čolnu črez Savo in potem greva na desnem bregu dalje. Ko prideva do kraja, kjer Sava svoje korito malo razširja in mirneje teče, citira moj prijatelj Vodnikove besede:

»Glej, stvarnica vse ti ponudi,
le jemat' od nje ne zamudi«,

se začne slačiti, jaz pa prav tako, in za nekoliko trenutkov sva plavala v bistri Savi. Kopel je sparjenemu telesu kaj dobro prijala, najrajši bi bila ves popoldan ostala v zelenih valovih, ko bi se nama ne bilo mudilo na goro. Torej se napraviva in greva dalje. Ko prideva vštric Hrastnika, je stal pri poti odprt vinski hram, pred hramom je pa sedelo nekaj romarjev, ki so se krepčali za daljnjo pot. Tudi midva sedeva k poličku. Kislo je bilo vino res, da je človeka za ušesi bolelo, ali za žejo je bilo vendar dobro, posebno z vodo.

Ko se malo oddahneva, vzameva zopet palico v roke. Precej za hišo se začne svet vzdigovati in včasih je pot hudo napeta. Nisva bila še na pol poti, pa nama je že od vsakega lasu kapal pot. Spotoma mi je prijatelj pripovedoval, v kakem čislu je Kum pri Kumljanih in sploh pri Dolenjcih. Pozneje sem se tudi sam prepričal, da je prijatelj govoril resnico. Skoraj nobenega Dolenjca ne boš slišal, da bi ga imenoval drugače nego S v e t i K u m.

II.

Solnce je že umiralo za gorami, ko sva upehana prisopihala do vrha. Zvonjenje sva čula že dolgo časa, cerkve pa le še nisva zagledala. Zdajci se gozd razsvetli — in stala sva sredi romarjev. Ravnokar je minila pridiga na prostem in vse je drlo v cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvici, ali bila je natlačena, da ni bilo moči predreti; torej sva se ozrla malo naokrog.

Prostor na gori ni velik, ravnice ni celo nič. Na vzhodni strani se precej strmo spušča v dolino, na robu pa stojita dve cerkvici, dolenja sv. Neže, gorenja pa sv. Miklavža, če se ne motim. Pod cerkvijo stoji cerkovnikova hiša in majhno poslopje za duhovne gospode, ki o shodih opravljajo službo božjo. Med letom na Kumu ni nobenega duhovnika, fara je pa v Dobovcu. Na zapadni strani je pa precej prostoren kotel. Tu je ne posebno prostorna hiša za romarje, potem oltar in zidana prižnica. O shodih se namreč tu pod milim nebom opravlja služba božja.

Med cerkvama sv. Neže in sv. Miklavža so se utaborili ljudje, ki so skrbeli za telesne potrebe romarjev. Ognjišče je stalo pri ognjišču, v velikih loncih se je kuhala juha in kava. V nekem kotu je pobijal mesar mlado junico in njegov hlapec je deval ovco iz kože. Mesar je bil tudi krčmar; na štiri kole je postavil streho in steno je napravil iz zelenih vej: to je bil »hôtel«. Zraven hotela si je prileten mož za silo napravil mizo in je nanjo postavil sodček z žganjem.

Po vsem taboru je bil strašen hrup; posebno ženske, ki so kavo prodajale — bilo jih je najmanj kakih petnajst — so regljale neprenehoma in ponujale in hvalile svojo čorbico. Pijača res ni bila draga, za dva ali tri krajcarje je človek dobil polno skledico, za bolj gosposke goste so imele nekatere tudi kupice pripravljene. Človek bi moral biti res trdega srca, da bi se ne dal omečiti takim besedam, ki so bile gotovo slajše kakor blago, ki so ga povzdigovale do nebes.

V cerkvi so bile pravkar minile litanije in ljudje so se usipali iz cerkve kakor čebele iz panja, kadar rojé. Midva čudeč se obstojiva, ali ne zavoljo ljudi, ampak zavoljo godbe, ki se je razlegala okoli cerkve. Takó okroglo so igrali, da bi človek mislil, da so svatje na skednju. Pozneje mi je pravil mož, da cerkev nima orgel in da pridejo na shod kumljanski godci, ki so neki povsod znani in zelo čislani. Mož mi je tudi pravil, da je že od nekdaj navada, da si godci godejo malo bolj na poskok in da imajo zato stare pravice; ali so pisane ali ne, tega mi mož ni vedel povedati.

V tem se je storila noč; tema je legla po dolinah in ljudje so si jeli iskati mesta za nočišče. Tudi midva sva jela misliti, kam bova legla. Da v takem kraju človek ne more imeti vsega, kar bi mu poželela razvajena duša, to sva dobro vedela, še preden sva šla na pot; ali toliko sva vendar upala,

da bodeva vsaj pod streho, četudi na senu, in to tem bolj, ker so nama pravili znanci, da se celo postelja dobi pri duhovnih gospodih. Obrneva se do cerkovnika. Ali on ta dan menda ni bil dobre volje, ker je nekako srdito gledal in le nerazumljive besede mrmral. Ker sva videla, da po tem potu ne opraviva ničesar, sva hotela naravnost z gospodi govoriti; ali ta »Cerberus« je široko stopil pred vrata ter je mahal z rokama in venomer ponavljal težko razumne besede: »Tu not pa ne! Tu je samo za gospode!« Videla sva, da zlepa ne gre, zgrda pa nisva hotela poskušati in nama prav za prav tudi ni bilo veliko za posteljo. »Pustiva ga,« reče prijatelj, »saj to ni prva noč, ki jo prebijeva pod milim nebom, in ako Bog da, tudi ne zadnja.« Zasukneva se okoli cerkve in -- čudeč se obstaneva.

V kotlu se je začelo novo življenje. Na robu kotline kraj gozda je gorelo kakih petnajst ognjev, in kakih ognjev! Visoko je švigal prasketajoči plamen in z rdečo lučjo razsvetljeval ves kotel. Okoli vsakega ognja je sedelo po dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih. Skoraj od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kakor bi trenil, je nama prešla vsa želja po postelji; ne maral bi zanjo, če bi bila tudi najmehkejša pernica. Pridruživa se prvemu ognju; okoli njega so bili skoraj sami moški in prav radi so se razmaknili toliko, da sva dobila prostora. Star berač, ki je imel eno samo roko, je nakladal na ogenj. Le čudil sem se mu, kako je s samo desnico vlačil cela drevesa na kup; za njegov trud smo, kar nas je bilo pri ognju, zvrgli nekoliko krajcarjev. Možje v naši druščini — bili so sami Dolenjci — so ga poznali in nagovarjali, da bi povedal, kdaj in kako je izgubil roko. Ali vse prigovarjanje je bilo zaman; molčé je režal v švigajoči plamen in z dolgo gorjačo porival ogorke v ogenj. Govorica, ki se je prej pletla okoli slabih pridelkov in velikih davkov, je zdaj zaostala; vsi smo molčé strmeli v žareči ogenj.

Nebo je bilo jasno, zrak miren in topel, le v košatih bukvah je časih zašumelo listje. Pesmi, ki so se razlegale od sosednih ognjev, so bile večinoma pobožne; romarji, moški in ženske, vsi v praznični obleki, so stali ali sedeli okoli ognja, vse je pa rdečil nemirni plamen. »Zakaj ne znam slikati!« sem si mislil sam v sebi. Predmet je gotovo vreden umetnikove roke.

Prijatelj je ostal pri ognju, jaz sem se pa izprehajal po kotlini od ognja do ognja. Na tej poti pridem zopet v kuhinjski

tabor; vse kavarne — sit venia verbo — so bile napolnjene in mnogo gostov je čakalo in prežalo na vsako izpraznjeno mestece. Okoli žganjarja pa se je zbral kolobar bolj postarnih mož; vsi so pušili iz kratkih pipic in se razgovarjali o nekdanjih dobrih časih, ko je bil funt mesa po grošu, vino pa toliko da ne zastonj.

Kavarne so se bile nekoliko izpraznile; pri eni mizi dobim dva znanca, ki sta čakala na kavo. Žena je bila kaj postrežljiva, tudi mene je vabila toliko časa, da sem se vdal, posebno ker je obljubila, da ga bode posebej skuhala in da bo kupico poprej umila. Iz tega bi človek lahko sodil, da so ljudje nesnažni, ali to ni tako. Treba je vedeti, da vode na Kumu ni, in uro daleč, kakor so mi pripovedovali, jo morajo vkreber nositi. Ko izpijem, plačam ter se vrnem k prijatelju. Ko grem mimo sosednjega ognja, pride od druge strani majhen, lepo rejen mož srednje starosti, za njim hiti drugi z obvezano glavo.

»Dober večer, ali bolje, dobro jutro!« nagovori prvi mož druščino.

»Bog ga daj!« mu odgovoré.

»Hudo je, če človek nima kaj jesti, še huje je pa, če ima, pa ne more; to vsak in vsaka vé, ki so ga ali ki so jo kdaj zobje boleli. Torej iz čeljusti vse škrbine in votline! Zdajle imate zlato priliko, da morebiti ne bo kmalu take. Kot bi mignil, ga bom vrgel iz čeljusti in prav nič ne bo bolelo. Pet in dvajset sem jih nocoj že pometal, pa ne eden še lica skremžil ni; ali res, da ne bom lagal, neko dekelce je malo zacvililo, pa je bilo takoj dobro. Če meni ne verjamete, pa tegale vprašajte! Pravkar sem mu potrebil tri zastarane kočnike.

Mož z obvezano glavo vse potrdi in vedno z glavo prikimava.

»Povedati mi še ni treba, kateri je, jaz ga sam najdem. To rečem, vsak se bode kesal, kdor bo šel jutri z bolnim zobom domov, da mu bo morebiti vse leto nagajal. Zdaj je pa taka prilika, da nikoli take, in samo en groš velja!«

Od konca ni nihče imel bolnega zobú, ali ker je mož znal tako sladko govoriti, so jele ženske stikati glave in med seboj šepetati. Zdaj si vzame neka ženska korajžo in reče: »Jaz imam vsega gnilega, pa zdaj me že dolgo ne boli.«

Ženska to komaj izgovori, že je on s kleščami pri rokah in res, ko bi trenil, ga je potegnil iz čeljusti. Žena se je malo

nakremžila, pa se je kmalu zopet nasmejala. Ljudje so dobili pogum. Drug za drugim so mu molili čeljusti in kakor bi trl orehe, so leteli zobje iz ust. Ko je opravil vse, je spravil zaslužene groše in se poslovil, rekoč: »Srečno! Ako bomo živi in zdravi, ob letu se zopet vidimo.«

Tako je šel od ognja do ognja. Mož si je zaslužil lepe krajcarje.

III.

V tem se je približevalo jutro, v zvoniku so neprenehoma zvonili. Zdaj sva se tudi midva poslovila od male druščine, ki je še ostala pri ognju, in sva šla na vrt k cerkvi, da bi videla solnčni vzhod. Dolgo sva čakala, da se je jelo obzorje rumeniti in rdečiti, in naposled je vzplavalo solnce za polovico večje, kakor se nam vidi podnevi. Nizko po dolinah je ležala gosta siva megla, da bi človek lahko mislil, da je jezero. Skoraj dve uri sva sedela na ploščnati skali in gledala po dolenjskih in štajerskih gorah in po Savski dolini. Čim dalje bolj živo je prihajalo v kotlu, kavarne so bile zopet prenapolnjene, vse je mrgolelo kakor v mravljišču in po stezah so od vseh strani še prihajali novi romarji k prvi službi božji.

Tudi naju je gnalo v kuhinjski tabor in to naravnost v veliki »hôtel«. Ali tu sva morala dolgo čakati, da je prišla vrsta na naju. »Hôtel« je bil v sredi po dolgem pregrajen. Onkraj pregraje je bilo ognjišče in vinski sod, takraj je bila pa dolga ozka klop, na kateri so morali čakati gostje. Na gorenji strani se je rezalo in delilo kuhano meso, in ko so najbližji kupci dobili, kar so plačali, so se morali precej umakniti onim, ki so sedeli za njimi. Tudi midva sedeva na to dolgo klop nasproti »egiptovskim loncem«. Kakor so sprednji gostje odhajali s kosom mesa v roki, sva se pomikala midva naprej in drugi so zasedali najina mesta. Tako je šlo vse v najlepšem redu.

Meso, ki sva ga dobila midva, je bilo trdo in žilavo, da skoraj ni bilo užitno, ali kaj hočeš, pomagaj si, če si moreš. Tolažila naju je misel, da naju opoldne v šentjurskem župnišču čaka dobro kosilo.

V tem je prišel čas službe božje, ki se opravlja pod milim nebom. Po prvem delu sv. maše je bila prav lepa pridiga o svetih gorah . . .

O kumska vila, daj slabemu mojemu peresu moči, da spodobno predstavim svojim bralcem dva junaka, ki vem, da sta se oba rodila na podnožju tvojih gorá!

Komaj je gospod pridigar stopil s prižnice, se spravi nanjo šest oseb — lahko si misliš, da ni majhna — ena ženska in pet moških. Štirje so imeli glasbeno orodje, po tem sem spoznal, da so godci; peti, brez orodja, je bil velikạn in še zelo debel. Ta se je postavil spredaj, kakor bi hotel pridigovati, toda molčal je, da je prišla njegova ura. Zdaj mašnik zopet pristopi in godci eno urežejo. Ko so prenehali, se potrese ves kotel: velikan je začel peti prav sam o sveti Neži. Midva sva stala vsaj dve sto korakov od prižnice, vendar sva razumela vsako besedo, glas je bil pa takšen, da se je zemlja tresla; seveda je možu pot curkoma tekel s čela.

Ko je izpel en stavek, si je obrisal potno lice in godci so jeli gosti. Zdaj sem imel priliko spoznati drugega junaka. Kapelnik so bili oče z basom, ali bas jim ni delal toliko truda kakor godec s frulo. Frular ni bil več mlad, ali imel je veliko preveč umetniškega ognja in fantazije, torej ga je moral oče bas vedno z očmi krotiti. Ko so oni trije že odrezali akord, je imel on še polno frulo in polna usta najlepših figur, in ako bi ne bilo očeta basa, igral bi bil sam morebiti pozno do večera. Ko pa ugleda očeta, ki mu z obrvmi miga in žuga, se preplaši in spusti vse glasove v tako čudnih kadencah, da človek ne ve, ali je to vrisk navdušene umetniške duše ali vzdihljaj zamorjenega genija. Časih sredi igre se spozabi pa zarezgeta in poskoči kakor mlad konj, ki še ojnic ne pozna.

Kumski pevec, posebno pa ti, frular, vaju ne pozabim, dokler mi bo živ spomin!

Po končani službi božji se spustiva v dol. Romarji, ki gredo s Sv. Kuma, imajo navado, petdeset korakov ali takoj pod cerkvijo poklekniti, obrniti se proti cerkvi in moliti. Novinci pa, ki gredó prvikrat na Kum, zasajajo blizu vrha mlada drevesa ali veje, katere so si odrezali v dolini. Dasi smo šli z brega vedno nizdolu, nam je bilo vendar strašno vroče, ker je bila velika soparica. Kmalu so se jeli tudi zbirati sivi oblaki in pravkar so začele padati prve debele kaplje, ko sva stopila opoldne pod varno streho gostoljubnega šentjurskega župnika.

Fran Erjavec.

114. Šentjanževo.

1. Na nebu zvezde se prižigajo,
kresnice iz lesov se vzdigajo
v poletno noč.

2. Studenci tiho se pregibljejo,
ko v sanjah praproti se zibljejo
v poletno noč.

3. Cvetóv zdaj čas in čudnih je semén,
vse polno gleda vejic iz slemen
v poletno noč.

4. Vse polno gleda vejic mi iz koč,
obstal tam sveti Janez je, gredoč
v poletno noč.

5. Obstal tam sveti Janez je gredoč,
do rane zore še kresnikujoč . . .
in vso to noč.

Josip Murn-Aleksandrov.

115. Moji dijaški spomini.

Visoko na planini pod Triglavom sva se bila sešla z Erjavcem. Gosta bukova šuma je naju sprejela v svoje sence, in dočim je pridna žolna kovala na suhem deblu, sva midva obravnavala mile spomine iz dijaških let. Erjavca nisem videl, odkar je po dovršenih profesorskih izpitih odšel v Zagreb, kjer mu je bila na ponudbo profesorska služba s pogojem, da predava v hrvatskem jeziku. Naglo se je privadil hrvaščini, Zagreb mu je bila druga Ljubljana in hrvatska zemlja druga domovina. Vendar, kakor nekdaj dijaka, tako so zdaj profesorja vlekle počitnice h gorenji Savi, da bi gledal od blizu domače planine.

Tukaj visoko na triglavskih rebrih sva se živo spominjala, kako nedosežno više so se na Dunaju vzpenjale naše nade in domišljije, kadar smo snovali zlato bodočnost sebi in narodu, in kako smo hkrati trezno in skromno obdelovali slovstvo in slovenščino. Blizu eno leto smo stanovali tedanji dijaki, France Erjavec, Simon Jenko, Valentin Mandelc, Ivan Tušek in jaz, v eni hiši Videnskega predmestja. Bil sem sicer na gimnaziji dve leti zadaj za temi odličnjaki, ki so bili med seboj sošolci, vendar so me sprejeli medse v prijateljsko družbo, ki se nikoli ni krhala. Vezalo nas je zvesto zanimanje za slovstvo sploh in za

slovenščino posebej in vsi smo tedaj pisali v Janežičev »Slovenski Glasnik« dokaj pridno. Določenega večera v tednu smo se shajali v neki gostilni poleg Terezijanišča. Tam smo za svojo mizo kritikovali, modrovali, načrte snovali ter se sploh moško veljavili. Često je k nam priromal iz drugega predmestja tovariš Valentin Zarnik, a nikoli brez imenitnih novic. Kadar nam je on prisedoval, smo vselej obdelovali svetovno politiko z najvišjega stališča: pretresovali smo starikava, države vodeča načela in nove, v narode prodirajoče nazore.

Včasi je tjakaj prihrumelo večje krdelo rojakov. Tedaj smo ognjevito govorili in orile so se domače pesmi. To so strmeli dobrodušni dunajski meščani pri drugih mizah nad krasnimi glasovi in milimi napevi te žive mladine iz neznane Ilirije tam za morjem, ki je bila dunajskemu prostaku deveta dežela! Nekoč smo imeli jako obilen zbor. Posetil nas je dr. Lovro Toman; čarobno je pel in navdušujoče govoril. Tega mu pa nismo oprostili, da se ni dal prepričati, da pesnik Levstik presega pesmarja Koseskega.

Skozi eno leto in dalj smo se ondi shajali na večere, Modricam posvečene, da pri pičlih mericah vina otresemo prah podnevnega robotanja s praznično odetega duha. Marsikatera dobra ideja se je ondi zanetila. Koliko blagih misli, koliko vzornih načrtov se je pa prezrlo in pozabilo, ko smo bili vsi bogatini na duhu in vsi preverjeni, da bomo, čim starejši, tem večji dušni orjaki. Živel mladeniški ponos!

Kadar pa je kdo izmed nas prejel od urednika Janežiča petkrat zapečačeno pismo, kar smo imeli vselej že nekako naprej izračunano, tedaj je bilo to vsej petorici »titulus mensae«. Srečni prejemnik je bil res srečen, ker je navadno več prejel, kakor je pričakoval, in rad je plačal, kar je večina odločila po previdnem preudarku. Trčili smo na zdravje blagega urednika Janežiča, ki naših prvencev ni cenil samo visoko, ampak jih je celò više plačeval, kakor smo jih sami cenili, in iskreno smo želeli sijajen uspeh listu, uredniku in pisateljem. Vse nas je obsevalo duhovito, prešerno veselje. Tušek je vedel največ novic in kratkočasnic, a se ni hudoval, kadar smo očitali, da jih pogreva. Erjavec, naš »Primož«, je preudarno iz mirne duše proizvajal svoj prirodni humór in se resno držal, čeprav smo se smejali vsi drugi. Tine Mandelc je bil iskrejši in je dal glasovati, da zve sodbo večine, če njegov bistri dovtip ni ugajal.

A često smo glasovali po dvakrat; zakaj njegov najmilejši prijatelj »Šmonca« Jenko, ki se je tako rad in tako veselo smejal liki nedolžno dete, je bil hkrati oster dialektik in dovtip mu je moral biti tako duhovit kakor logičen, drugače ga ni pohvalil. Često je Jenko v nas sprožil perečo puščico v kratkih, gladkih stihih, in če smo ga prav lepo prosili, nam je prečital pesem, pravkar ustvarjeno, in tedaj se ni smejal. Dali so besedo i meni najmlajšemu in svobodno se mi je razvezal jezik. Kadar pa je Tine Mandelc svoj »Claudite iam rivos!« zaklical, ne govorniku, ampak naši dobrovoljni krčmarici, tedaj smo vstali in se preselili v kavarno.

In danes? Franjo Erjavec počiva v Gorici, Simon Jenko v Kranju, Valentin Mandelc v Karlovcu, Ivan Tušek v Ljubljani. Veliko duševnih biserov, namenjenih iskreno ljubljenemu narodu, je z njimi pokopanih v prezgodnjih grobovih.

Janez Mencinger.

116. Kaj je svoboda.

Vekoslav: »Težko mi je izbrati pravi stan. Tam bi rad bil, kjer se kaže kaj premožnosti, časti in veliko svobode.«

Martin: »Takih stanov je veliko in malo, kakor so ljudje pametni in srečni. — In kaj hočete reči s svobodo?«

Vekoslav: »Svoboda je uravnavanje svojega dejanja in nehanja po lastni pameti.«

Martin: »To bi bila nevarna svoboda. Svoboden je le ta, kdor svoje dejanje in nehanje tako ravna, da voli iz več resnično in stanovitno dobrega to, kar je njemu bolje. Dobro premislite!«

Janez Mencinger.

117. »Prijatelj« in senca.

»Prijatelj« senci tvoji je enak,
ki zvesto za teboj se vije,
dokler ti sreče solnce sije.
A ko se pripodi oblak,
ko solnce ti zagrne mrak,
se tudi »senca« tvoja skrije.

Simon Gregorčič.

118. Levstik kot dijak.

Levstik je bil Laščan kakor jaz. Dežela slovenska ima mnogo lepših in rodovitnejših krajev, kakor je laški; vendar, ako bi jaz še kdaj prišel na svet in ako bi mi bilo dano na voljo, kje hočem ugledati beli dan, bi si ne volil drugega rojstnega kraja. Ne zaradi kraja samega; ali ljudje, Laščanje, so mi bili vedno ljubi in simpatični, krepko ljudstvo, ki se tudi čuti kakor tako in s posebnim ponosom in poudarkom poje: Mi smo, oj, Laščanje!... Laščana sva Levstik in jaz prav za prav samo v širšem pomenu; on je v Retjah domá, kako dobro četrt ure od Vélikih Lašč, kakor jaz v nasprotno stran. Levstika še nisem bil videl, ko mi je bilo njegovo ime že dobro znano; govorilo se je o njem kakor o neki čudoviti prikazni. Vse, kar sem slišal, mi je zbudilo v otročji duši močno željo, videti in poznati tega tako slavljenega rojaka.

Ta želja se mi je izpolnila, še preden sem začel hoditi v šolo. Neko nedeljo, ko smo šli po deseti maši iz cerkve, so mi ga mati pokazali s prstom in besedo: »Rétenski!« Naša mati so ga posebno čislali in povzdigovali, zlasti meni v oči, menda ne brez posebnega namena. Videl sem ga samo odzad, a bilo je dovolj. Še zdaj ga vidim, kako koraka po trgu; bilo je ravno mimo šole. Tako nisem nikoli ne prej ne pozneje videl stopati nikogar: tako krepko in odločno, tako moško in samozavestno. Tako je znal korakati samo Levstik!

Da bi bil njegov součenec, te časti mi sreča ni privoščila; jaz v laško šolo, on pa v Ljubljano. Pač me je pozneje nekdaj o počitnicah ogovoril, a tako na kratko in malo prijazno, da nisem mogel biti svoje sreče popolnoma vesel. Ko sem prišel pozneje za njim v Alojzijevišče, je bil že, dasi šele v četrtem razredu, če se ne motim, pravo duševno sredotočje, duša vsemu življenju in gibanju v tem zavodu, kjer so se tedaj nahajale najbistrejše glavice ljubljanske gimnazije. Tu ni bilo tiste duhomorne tesnoprsnosti, tistega samostanskega sómraka, ki se tako slabo prilega mladim dušam in njih razvoju. Neko blagodejno solnce je sijalo nad nami ter s svojo gorkoto in svetlobo budilo veselo mlado življenje. Lepo so skrbeli za naš duševni in telesni razvoj in prostost se nam ni omejevala po nepotrebnem...

Levstikovi součenci so bili bistroglavi mladeniči, ali prava glava, vodja in poveljnik jim je bil on; imeli so ga radi, ponašali so se ž njim in slušali so ga vsi brezuporno, radovoljno. Ne samo oni, vse mu je bilo pokorno, vsa hiša je bila njegova in on je često gospodoval precej prešerno in poredno. Sploh, to naj omenim že tu, je imel Levstik to, včasi precej neprijetno posebnost, da je moral vedno imeti svojega »psička«, kakor smo rekali tedaj, človeka, navadno bolj kratke pameti, s katerim se je igral ter bril svoje burke, iz katerega je kresal iskre svojih dovtipov: Vsa hiša, pravim, je bila njegova; dà, od samega vodje noter doli do hišnega hlapca, nič ni bilo njemu nedotično. Kot četrto- ali petošolec je spisal prizor, v katerem sta bila ta dva moža glavni osebi. Kdo drugi bi si bil kaj takega upal! Vodja, visoko izobražen mož in plemenita duša, pozneje vladika ljubljanski, ta bi se bil dal še pregovoriti, ali sluga, ki ni bil ne eno ne drugo, pač pa je bil krepkih pesti in silno nagle jeze! Ko je Aristofan na oder spravljal svoje »Konjike«, se ni noben igralec upal igrati v tej komediji strahovitega Kleona. Kaj je storil Aristofan? Sam ga je igral. — Tako tudi naš Levstik. Sam je prevzel vlogo našega Kleona in kako jo je igral! Levstik je imel nenavadno komično žilo; obraz je znal brez kakega pripomočka izpremeniti, da bi ga ne bila spoznala rodna mati. Govoriti je znal in se gibati kakor najboljši igralec. Mi smo gledali in strmeli, kako je kaj takega moči, pa veseli smo bili in privoščili smo oblastnemu možu, da se tako neusmiljeno smeši. Drugi dan pa je bilo hudo ropotanje; sluga je kar rohnel od jeze, vendar tepeža, menim, da ni bilo. Tudi vodja je bil, kakor smo slišali praviti, nejevoljen, a brez vidnih nasledkov za našega mladega Aristofana. Tista igra se ni več ponavljala; a zato je Levstik spisal drugo, »Razbojniki« imenovano žaloigro, po kateri je vse strašno vrelo in kipelo . . .

Tisti čas mi je prišlo nekoliko Levstikovih pesmi v roko. To vem še, da so bile med njimi najlepše, kar jih je kdaj zložil . . .

Če pravim, da je bil Levstik vedno prvi v svojem razredu, vem, da to ni še Bog ve kaj. Tega častnega mesta ne zavzemajo vedno najbistrejše glave. Ali Levstik je bil v resnici in po pravici in brez ugovora prvi med svojimi vrstniki. Ali vendar — in to je bilo usodepolno za vse njegovo življenje —

ni nikoli napravil tistega strahovitega zrelostnega izpita. Zbolel je nekoliko pred rokom, ko mu je bilo stopiti pred to poslednjo sodbo. Ko je ozdravel, se ni upal, ker je hotel po vsej sili izpit napraviti z odliko; a bal se je matematike, s katero sta se že prej nekako pisano gledala. Nesrečna častilakomnost pri sicer tako pametnem človeku! In ko je enkrat pravi čas zamujen, kako rad je zamujen za vselej! Tako se je godilo tudi Levstiku. Ali nekoliko samoglav je bil tudi. Kako so mu prigovarjali prijatelji, celo učitelji; vse zastonj! — Človek kar misliti ne sme, kako drugače bi se bilo obrnilo Levstikovo življenje, ko bi se mož v svoji nesrečni trmi ne bil branil izpolniti, kar zahteva zakon od mladih ljudi, ki hočejo iti na vseučilišče. Toda, kaj sem rabil tisto trdo besedo! Možno tudi, da je bil naposled izgubil pogum. Josip Stritar.

119. Vrbanov uljnjak.

Sredi polja med njivami na podolgasti planoti je stal Vrbanov uljnjak. Star in sključen se je sklonil in nagnil pod zelenim, težkim mahom, ki je kakor žamet zagrnil slamnato streho, tako da je sedela na njem kot zelena kučma. Stal je na polju že od nekdaj; Bog ve kje so že tiste roke, ki so postavljale in vezale te tramove, Bog ve kje je glava, ki je mislila in ugibala, ali bo novi uljnjak v srečo njemu in njegovemu rodu. Stal je sredi živih travnikov, med zelenimi, zlatimi in belimi njivami, sredi pšenice in škrjančkov, objet po solnčnih žarkih in mrzli burji. Samo uljnjak ni cvetel spomladi, ko se je zemlja ogrinjala v ženitovanjski plašč; bil je star, nem in gluh, poleti ni zorel in jeseni ni umiral. Živel je vedno, mladi starec, noč in dan je vrelo in šumelo v njem, zvenelo je, kakor bi pele tanke, tanke strune, in bučalo je, kakor bi odmeval globok, nizek bas.

V uljnjaku je bil panj pri panju kakor kraljestvo poleg kraljestva, osem panjev na širino in devet na višino. V vsakem je kraljevala matica četi pokornih in marljivih delavk ter tropu neskrbnih, sladkosnedih trotov, ki so lahkomiselno zapravljali in pili imetje ter bili samo v škodo gospodarstvu.

Uljnjak ni cvetel, a dehtel je pozimi in poleti kot najslajše rožice; na moč je dišalo iz nizke lesene kočice, in kdor je šel tam mimo, se je ustavil in obrnil nos proti uljnjaku.

Spomladi, ko je solnce stopilo sneg in začelo zvoniti z belimi zvončki, so se začele gnesti čebele iz panjev in opoldne, v zlati dan, se je potegnil na plan dolg, živ in pojoč curek brez konca. Ulilo se je iz uljnjaka in pod solnce, na čelu vsem matica, in visoko v zraku so obhajali svatbo. Začelo se je življenje in radovanje, dan na dan so rojile čebele, živi, šumeči kobulji so se obešali po cvetočih hruškah in jablanah. A od zore do zarje so letale čebele po cvetju; kjer so zagorele cvetke, ali po holmih ali po polju ali po gozdih, tja se je zgrnila vsa vojska, šumeča in bučeča. Naj je cvetel kostanj ali detelja, ves uljnjak se je povabil v goste. In jeseni je zacvela ajda, njive so se izpremenile v bele in rdeče pasove in na njih je pila in pela čebela pri čebeli . . .

Bistro in čisto je nedeljsko jutro, srebrn mir plava nad poljem, zemlja je pokojna, njiva se odpočiva od truda in v sladkem, prijetnem veselju se zaganja žito in valovi po lehah in razorih. Vrban se je vrnil od jutranje maše; iz cerkve jo je mahnil naravnost med žita in po mejah med škrjančki in makom je dospel do uljnjaka. Čebele so šumno škropile iz panjev in izginjale v solnčnem zraku, a s polja so se zgrinjale vedno nove čete oprašenih delavk. Vrban se je ustavil sredi goste trume in se je zadovoljno smehljal; ves obraz mu je bil poln veselja, po gubah in razah se je prelivala nedolžna radost preprostega človeka, ki živi s poljem in čebelami kakor s svojim bratom, kakor s svojimi družicami. Pušil je in objemal z obema rokama z žebljički obito pipico in vsak trenutek mu je priletela čebela za vrat ali mu sedla na klobuk. Sedel je na klopico.

Tedaj pa je pristopil postaren možiček, manjši in slabši od Vrbana, golorok, v pražnji srajci in v telovniku s svetlimi gumbi. Začela sta pomenek o starih in mladih časih, o hudi vročini in ostrih zimah, o zdravju in smrti. Govorica je tekla brez konca. Luka je tožil in vzdihoval, a Vrban je tolažil . . .

Prijatelja vstaneta in stopita na sredo pred uljnjak v hrum in šum, kjer vrve čebele in se jima zaletavajo v rame in lase. Pušita in gledata in se spominjata vsega, kar se je v vasi zgodilo in kar je naslikal na končnice panjev vaški živopisec, Meskov Gašpar. Včasi se jima ustavi za trenutek govorica, pa že pokima Luka in nadaljuje:

»Take pa še ne kot tisto leto, ko je zgorela Čarmanova in Grogova hiša. Take pa še ne!«

In Vrban stisne okovano pipico in pokaže:

»Vidiš, tam imam za spomin vse naslikano, kakor se je zgodilo.«

Vrban pripoveduje zelo živo, zraven pa brez prestanka vleče iz pipe in gleda na panje, kjer je naslikana vsa dogodba. Pravi, kako hudo je bilo tisto leto, ko je gorelo po vrsti po vaseh naokrog. Neke sobote zvečer je prišel v vas črn bradač, bos in pijan. Zmerjal je kmete in zato so ga nabili. Ponoči pa se je posvetilo na Grogovi hiši, in preden so vedeli, kaj in kako, sta že bili dve poslopji v ognju.

Luka je kimal in se rotil: »E, e, turška sapa!« Oči sta uprla na panje in tam je bilo videti na srednjem dedca s rdečim petelinom, ki ga spušča na slamnato streho. Človek je kosmat, na glavi ima visok klobuk, za trakom pa dva rožička. — Na panju naprej že gori hlev, rdeč petelin stoji na vrhu strehe, peroti je razpel in kljun ima odprt. Tam pa stoji zapisano: Ogenj! In spodaj sta dva orožnika z nasajenima bajonetoma in imata uklenjenega požigalca, ki ima na hrbtu zapisano: Ta bode visel!

In tako je ves uljnjak poln vaških povesti, kot naslikana zgodovina.

Tam pa sedi kralj Matjaž s svojimi ministri za mizo, na glavi ima krono in okoli vratu venec rož. Na mizi leži pečen vol in gostje ga obirajo in trgajo z noži in prsti. Dva ministra stojita sredi izbe in mislita globoke misli, ker vrtata s prstom v čelo. Na drugem panju pleše kralj Matjaž, nad njim pa letajo srake. Kako živo je te prizore obličil vaški slikar, Meskov Gašpar! S kako pisanimi in lepimi barvami je okrasil nevesto Micko in kako imenitno je naslikal peklenščeka v zelenih hlačah in rdeči suknjici! In tam naprej, prav spodaj, se bije boj med Pegamom in Lambergarjem. Kako ponosno jezdita junaka na svojih belcih, a glej, že je Pegam brez glave in vrag se že iztega skozi odsekani vrat, da mu izvleče in vzame dušo iz telesa.

Vrban gre okoli uljnjaka in čudno se mu zdi, da ne roji »požigalec«. Naenkrat silen šum okoli Vrbana! »Požigalec« se gnete iz panja, da ustanovi lastno družino. V zraku je vršenje

in sikanje in v gostem črnem kolobarju se vrti ves roj in pleše proti bližnjemu hrastu.

Po polju med njivami hodijo kmetje in ogledujejo žita, beli dekliški predpasniki se belé po mejah, tam hodijo dekleta in trgajo poljske rože. Vesel smeh zveni črez polje, po vedrem zraku priplava glas zvona in bolj in bolj zlata je nedelja, ki se smeje nad poletno krajino. Cvetko Golar.

120. Róposa in Kruci.

Róposa Štefan v krčmi sedi,
vina majoliko v desni drži.

Brke si viha pa pije in pije.
Solnce poletno skoz okno mu sije.

Roposa pije in pije molčé,
leno po podu iztega nogé.

Kučma kosmata na glavi čepi mu,
brušena sablja ob boku visi mu . . .

»Roposa, Roposa! Kruci gredó
proti Veržeju! . . . Kaj bo, kaj bo?

Oh, ti razbojniki! Ravno pred uro
bojda prebredli zeleno so Muro!« —

Leno po podu iztega nogé
Roposa pa se zasmeje: »»Hehe!

Naj mi le pridejo! Jaz jim pokažem.
S svincem jim ogrske glave namažem.

Nikdar ne pridete, Kruci, v Veržej,
dokler še Roposa diha. Naprej!««

Roposa vstane, iz hiše ven plane.
Pópne se v sedlo na plavca . . . Obstane.

Krucev krdelo po cesti leti,
prah se ko megla za njimi kadí.

»Jezdec, stoj!« Ropošo četa ustavi.
»Pot do Veržeja pokaži nam pravi!

Lačni smo, žejni. Pred nami naprej
jahaj, pijanec! Gredóč nam povej:

Kje je najboljše dobiti starine?
Kje je dobiti klobas in svinjine?

Hleb kje je beli najlepši domá?
Kje je največ tam srebrá in zlatá?

To nam pokaži brž, to nam povej!
Naš ujetnik si zdaj. Jahaj naprej!«

»»Rad vam pokažem tod pot do Veržeja.
Tam potolaži se glad vam in žeja.

Česar vam koli srce poželi,
vse vam pokažem. Vse tam se dobi.

Kruci junaški, kar urno za mano!
Tod vas povedem skoz hosto neznano.

Onikraj hoste stoji že Veržej ...
Koliko plena tam čaka vas, hej!««

Jaha ponosno po poti pred Kruci
Ropoša Štefan na plavkasti Luci.

Jaha z razbojniki, jaha, leti,
prah se za njimi ko megla kadi.

Že jih objela je bukova hosta,
senčnata hosta, hladna in gosta.

Ropoša Štefan zažvižga ... »Hoho,
kažipot! Kaj pa pomeni zdaj to?«

»»Nič, nič. Zažvižgal sem samo za šalo.
Veverke, ptiče postrašil sem malo.««

Ropoša drugič zažvižga ... »Hoho!
Kaj pa pomeni spet žvižganje to?«

»»Nič, nič. Jaz žvižgam tako iz navade.
Zajce, lisice podražim rad mlade.««

Tretjič zažvižga si Roposa... Hoj!
Plane iz gozda tovarišev roj,

kmetov pomurskih, veržejskih junakov,
mož oboroženih, glej, korenjakov.

Pokajo puške... In mah ti na mah
padajo Kruci razbojniki v prah.

Roposa seka jih, strelja jih zviti,
dokler do zadnjega niso pobiti.

Anton Aškerc.

121. Na Severnem rtiču.

Skoraj navpično se dviga iznad morja visoka, temna, divja pečina Nordkap. Nihče se ne bi mogel ob skalovju izkrcati, nihče zlesti na »skrajni rob Evrope«, če ne bi narava sama priskočila turistom na pomoč. Na vzhodni strani rtiča je majhen zaliv, kjer se usidrajo izletniške ladje, da so vsaj deloma varne pred negostoljubnim morjem, ki je tod vedno več ali manj razburkano. V dnu zaliva je drča, ki je sicer zelo strma, pa vendar pristopna; po njej plezajo radovedneži na 307 m visoki Nordkap.

Ko se je usidral naš »Blücher«, smo nestrpljivo čakali, da nas prepeljejo na obrežje. Izkrcavanje pa ni bilo kaj prijetno. Valovi so se zaganjali v parnik in dvigali ter spuščali prevozne čolne, ko smo s stopnic preskakovali v brodove. Nežni spol se je tresel in kričal od strahu, preden je prešel z ladje v čoln. Ko smo zasedli svoja mesta, se je pričel šele pravi vrišč. Valovi so nas dvigali, vrteli in zibali, da so boječe dušice vsak čas pričakovale, da se potopimo.

Ko se približamo pečinam, ugledamo pod njimi nekaj belega; živa bitja so to, saj se po štirih premikajo sem ter tja. Da bi povečal strah in grozo boječih dam, prične moj vseh muh polni tovariš vpiti: »Beli medvedi, beli medvedi!« Ženske zakriče od strahu, pa tudi nas je zanimalo, kake živali se izprehajajo pod Nordkapom. Kmalu spoznamo tri krotke ovčice, ki so nam meketale v pozdrav. Skale so sicer popolnoma gole, po široki drči pa žubori potoček in napaja rodovitno prst, ki se je tamkaj nabrala, da raste po njej mah in polarne

cvetke, ki jih obirajo živalce, nenavadna prikazen v taki puščavi. V steni pod Nordkapom si je pastir zgradil borno kočico in stajo sebi, svoji družini ter živalim v stanovanje in zavetje. Dva meseca prebiva v tej samoti, oskrbuje pot, ki vodi nakviškn, in streže gostom vrh rtiča.

Brodovi ne smejo prav do obrežja; valovi namreč z močjo butajo ob skalovje. Mornarji morajo prej napraviti lesen most, ob katerem pristanejo čolni. To delo je že pred nami oskrbel »Kong Harald«, čigar gostje so se v dolgi procesiji vzpenjali po hrbtu Severnega rtiča. Polahkoma smo se izkrcali tudi mi. Kraj brvi so stali trije otročiči, lastnina pastirjeva, ki so nam ponujali svežih in suhih šopkov, razglednic, školjk in podobnega drobiža.

Pričeli smo stopati po umetni stezi, ki drži navzgor. Nordkap je hrib, ki se dviga nad morjem malone tako visoko kakor Šmarna gora nad svojo okolico. Od vznožja do vrh griča korakamo pičlo uro, odtod pa hodimo po mali ravnici še dvajset minut, da dospemo do skrajnega roba, kjer so zgradili lesen paviljon. Steza se vije v ridah. Ker tod včasi razsaja vihar, so jo zavarovali s klini in vrvjo iz žice. Četudi ni posebne nevarnosti, se vendar oprijemljemo žice, da stopamo tem samozavestneje. Zdi se nam, da smo v Alpah in da plezamo na gorskega velikana. Steza, sicer skrbno nasuta, je vsled deževja vendarle polzka. Marsikje zdrči kamen izpod noge; da ni žice, bi lahko komu izpodrsnilo in prevalil bi se po hribu. Poleg steze cvetó redke, lepo pisane cvetke, izredno žive barve. Vsakdo si jih natrga ter si z njimi okrasi obleko in klobuk. Kasneje smo jih skrbno stisnili v knjigo med liste, da smo jih ponesli domov kot spomin na Severni rtič.

Vrh pobočja, na planjavi, sta nas zajeli huda burja in gosta megla. Nekaj klobukov je zletelo po strmini, a ulovili so jih zanamci. Burja in megla vrh Nordkapa menda nista nič posebnega. Zato so tudi na ravnici poleg steze zabili v zemljo železne drogove in razpeli med njimi žične vrvi, da turisti ne izgrešé prave poti. Planota sama je prav pusta, nerodovitna; pokriva jo golo kamenje. Steza je kaj slaba; po kotanjah se je nabrala deževnica, da smo se morali luž izogibati v velikem loku.

Kraj severnega roba Nordkapa so zgradili paviljon, veliko leseno osmerokotno kolibo. Ob dežju ali prehudem

vetru se zatekajo vanjo turisti. Pa tudi ob najlepšem vremenu izletniki prav radi posečajo paviljon; v njem se namreč toči pristen francoski šampanjec. Prodajajo se v kolibi tudi razglednice in znamke; na pisma pritiskamo poseben pečat z naslovom »Nordkap«, da svojcem v domovini neovržno dokažemo, da smo res obiskali Severni rtič; pisma spuščamo v nabiralnik ob steni. Prvi parnik, ki odide proti Hammerfestu, jih vzame s seboj, da jih tamkaj odda na pošto. Koča je z debelimi vrvmi pritrjena ob tla, sicer bi jo bil že davno veter spihal v morje. Nekaj korakov od paviljona so postavili obelisk iz granita v spomin, da je svoj čas švedsko-norveški kralj Oskar II. obiskal Severni rtič. Še par korakov dalje pa nam zazija nasproti visok prepad; 300 m pod nami buta Ledeno morje ob temne pečine Nordkapa.

Gotovo si bil že v jutro ali na večer na visoki gori. Megle so se drevile mimo tebe, da si videl komaj par korakov pred seboj. Včasi pa se je megla pretrgala in uzrl si pred seboj planinsko kočo ali visoko skalovje. Tako se je tudi nam godilo na Severnem rtiču, samo da je bil veter še močnejši. Zato nismo preveč iztikali po pečevju, marveč smo jo brez posebnih ovinkov zavili pod varno streho paviljona.

Ura je kazala enajst ponoči in vendar nismo rabili nikake luči. Dasi je bilo nebo prepreženo z oblaki, dasi nas je zagrinjala megla, je bilo vendarle tako svetlo, da smo brez težave v paviljonu pisali pozdrave na svoje drage v domovini. Opolnoči je bilo svetlo kakor pri nas na jesen ob deževnem vremenu opoldne.

V kolibo so se vsipali novi in novi turisti, da se je slednjič napolnila docela. Sredi koče so določili mesto »Blücherjevi« godbi. Godci so najprej udarili otožno norveško himno, za tem so svirali himne drugih držav. Posebna čuvstva navdajajo potnika, ko čuje znane melodije na koncu Evrope, ob uri strahov, ko doma že vsi ljudje sladko spavajo. Na treh straneh globoko pod nami šumé razjarjeni valovi, na četrti strani, proti jugu, pa se razprostira neizrečno pusta ravan. Veter brije okrog paviljona, stene pokajo in nam se zdi, da zdaj zdaj poletimo črez skalovje. Tega prizora ne pozabim nikoli.

Modrijan bi bil na Nordkapu s pridom opazoval, kako vplivata alkohol in godba na človeka. Sprva se je družba razgovarjala tiho in mirno. Ko je pokalo zdaj v tem, zdaj v onem

kotu, ko so zamaški deževali izpod strehe, je postajala glasnejša in glasnejša, dokler ni slednjič že vpila. Godba je navdušila tudi resne in otožne duhove. Pelo je vse, seveda »fortissimo«. Slednjič je bil vrišč in krik tolik, da drug drugega nismo umeli. Godbo je večina podpirala tudi s tem, da je bila takt z nogami in palicami ob tla. Kričalo je vse vprek, sklepala so se nerazrušljiva prijateljstva; da smo ostali v paviljonu še eno uro, bi se bili pobratili vsi.

Zahotelo se mi je svežega zraka. S težavo sem se preril skoz množico do vrat. Mrzel veter me objame. Hu, kako je piskalo okrog koče! Veter je bil deloma že pregnal meglo. V ugodnem trenutku sem uzrl globoko pod seboj nepregledno ravan Ledenega morja.

Potniki so se zabavali po svoje. Fotografi so pridno prestavljali svoje aparate. Saj kdo ne bi z Nordkapa prinesel rad par slik, kdo se ne bi opolnoči rad fotografiral na »koncu sveta«? Le svetloba jim ni kaj ugajala; in res so bile slike, ki so jih ujeli na rtiču, pretemne. Drugi so skušali svojo moč ob praznih steklenicah, ki jih je krčmar nagromadil ob paviljonu. V buteljko so potisnili svojo vizitko, grlo zamašili in vrgli steklenico prek skalovja. Ko bodo po sto in sto letih poznejši rodovi polovili buteljke, bodo občudovali podjetnost svojih prednikov. Navdušen Amerikanec je splezal na streho paviljona ter je na strelovod pritrdil zastavico, svetovno-znani ameriški »zvezdni prapor«, baš kakor baje tri mesece poprej Peary na severnem tečaju. Da so nekateri pobirali s tal okroglo kamenje, ki so ga spravljali v žep kot drag spomin, ni nič posebnega; saj so drugi skrbno shranili zamaške šampanjskih steklenic, da se pobahajo z njimi v domovini.

Sedaj se oglasi trobenta, znamenje, da odrinemo z rtiča. Polnoč je že odbila, ko smo se vračali »in dulci iubilo«. Po ravninici je šlo vse brez nezgode, po bregu pa je vsak hip na polzki stezi komu izpodrsnilo. Dospeli smo pa vsi brez posebne poškodbe do vznožja, le obleko smo si vso umazali in raztrgali.

Z izletom smo bili prav zadovoljni. Četudi nismo videli polnočnega solnca — nebo je bilo še vedno zagrnjeno z oblaki — na rtiču smo bili pa vendarle. Koliko turistov je že prispelo do Nordkapa, pa se niso mogli izkrcati; včasi je bilo morje previharno, včasi je deževalo prehudo. Nemirno pa je morje krog Severnega rtiča skoraj vedno. Tudi našega izleta

se je udeležila komaj polovica potnikov; drugi so si skalovje rajši ogledovali od spodaj s krova ladje, češ: Gora ni nora, ampak tisti je nor, ki gre gor! Različni ljudje imajo seveda različne nazore.

Ura je kazala dve črez polnoč. Resnejši potniki so se bili že poskrili po kabinah, nekaj nas je pa ostalo na krovu; zanimalo nas je, kdaj in kako zapustimo Nordkap. »Kong Harald« je že odjadral na jug proti Hammerfestu in tudi »Blücher« se je odpravljal na odhod. Mimo nas prisopiha ruska trgovska ladja; za rtič se niti ne zmeni, temveč ponosno hiti proti vzhodu, proti Belemu morju. Ob dveh zabrlizga tudi Blücherjeva parna piščal; odplovemo proti severu, v kraje, ki so dostopni le nekaj mesecev v letu, sicer jih pa obdaja debela ledena skorja.

Starec Nordkap je bil še vedno pokrit z belo čepico, da nismo videli ne paviljona ne obeliska. Zadremal je po stari navadi, da si odpočije od silnega hrušča, ki smo mu ga bili nadležni gostje povzročili sredi »noči«. Svetlo je bilo kakor podnevi, znamenje, da se za oblaki skriva sramežljivo polnočno solnce. Ko je rtič izginjal v daljavi, ko je na krovu pihala mrzla burja, ki me je vkljub zimski obleki opominjala, da se vozimo v polarnem ozemlju, sem tudi jaz izginil v osrčje ladje.

Ivan Knific.

122. Na tehniški srednji šoli v Ljubljani.

Mogočna stavba, v kateri je nastanjena tehniška srednja šola, se dviga na južnem koncu našega glavnega mesta, na zgodovinskih tleh davne rimske Emone. Poslopje se je dogradilo l. 1911. in že meseca novembra istega leta se je pričelo s poukom. Glavno pročelje dvonadstropne palače je obrnjeno proti severu, stransko krajše krilo pa gleda proti vzhodu. Če si predočimo, da štejemo v glavnem pročelju nad sto oken, si moremo približno predstaviti obsežnost te velikanske šolske zgradbe. Oba glavna dela objemata široko dvorišče, na čigar južnem koncu se nahaja na samem stoječe enonadstropno delavniško poslopje.

Vstopimo v glavno poslopje skozi velika vrata na severni strani! Najprej pridemo v prostorno vežo. Steni na desni in levi sta okrašeni s plastičnimi alegorijami, predstavljajočimi

stavbno in strojno obrt. Odtod drže dvojne stopnice na dvorišče in v gornji nadstropji. Na glavno poslopje se naslanja v dvorišče obrnjeh enonadstropni prizidek, v katerem se nahajajo spodaj delavnice za kiparje, zgoraj pa velika, lepo opremljena telovadnica.

Kdor si ogleduje vse te obsežne prostore, učilnice, zbirke, kabinete in delavnice, ki se nahajajo v poslopju, se nehote vpraša, čemu tako razkošje, taka obilica. A kdor pozna mnogolični ustroj te šole, uvidi, kako upravičena in potrebna je vsa ta prostranost. Zakaj tehniška srednja šola sestoji iz raznih oddelkov: tu imamo višjo stavbno in višjo strojno šolo, dalje stavbno rokodelsko šolo, strojno delovodsko in elektrotehnično delovodsko šolo, mizarsko mojstrsko šolo, kiparsko šolo in žensko obrtno šolo za šivanje perila, za izdelovanje obleke in za vezenje, dalje javno risarsko šolo in še posebne strokovne tečaje za razne obrti.

Učni smoter vseh teh šol in tečajev se bistveno razlikuje od ustroja drugih šol; zakaj osredotočen je v tem smislu, da naj služi vsa učna snov neposredno praktični uporabi v obrtu; poučujejo se sicer tudi predmeti, ki se tičejo zgolj splošne in teoretične izobrazbe, n. pr. računstvo, prirodopis, slovenski jezik itd., vendar prevladuje na vseh teh šolah strokovna izobrazba. Da dobimo nekaj vpogleda v njih ustroj, hočemo prisotstvovati pouku v nekaterih oddelkih.

V prvem nadstropju glavnega poslopja so nastanjene učilnice dveletne delovodske šole za kovinske obrte in za elektrotehniko. Pouk je teoretičen in praktičen. V velikih, krasnih sobanah vidimo tukaj celo vrsto deloljubnih in za svoj poklic vnetih mladeničev obrtniškega stanu. Vsak ima na razpolago svojo mizo s predalom, kjer hrani risarske in druge učne pripomočke. Na stenah vise v okvirjih izvršene risbe in predloge, predstavljajoče stroje in posamezne strojne dele.

Pravkar je odzvonilo in vsak gojenec hiti na svoje mesto. Na mizi že ima pred seboj ta ali oni strojni del. Urnik nas pouči, da imajo sedaj strojno risanje. Na velikih risalnih deskah opazimo že izvršene risbe, ki nam predstavljajo dotični strojni del, ležeč na mizi, v narisu, tlorisu in prerezu. Profesor strojni inženjér podaja učencem še pojasnila o materialu, iz katerega naj se izdelajo ti posamezni strojni deli, opozarja jih na posebnosti delovnih strojev, na katerih se naj to delo izvrši, za-

bičuje jim, naj pazijo pri delu na množino uporabljenega materiala in na čas, ki ga bodo rabili za izdelavo.

Ura je minila in učenci odidejo v delavnico. Tu se razdelé v štiri skupine. Ena skupina gre v prvo nadstropje delavniške hiše, kjer se nahajajo delavnice za mizarstvo. Tu jih sprejme delovodja ali strokovni učitelj za modélno mizarstvo. Pod njegovim vodstvom in nadzorstvom izdelujejo tu po predloženih risbah modéle iz lesa za one strojne dele, ki naj se pozneje ulijejo. Odtod pride izvršeni modél v livarno, kjer je že druga skupina učencev, ki se vadi v ulivanju. Tretjo skupino najdemo v kovačnici. Tu vihté učenci veselo in ponosno velika kovaška kladiva, drugi zopet segrevajo v modernih kovaških pečeh posamezne kose železa. V kotu pa se oglaša električno poganjan »norec«, t. j. veliko kladivo, s takim truščem, da nam zveni v ušesih še dolgo potem, ko smo zapustili kovačnico. Iz kovačnice prispemo v strojno delavnico. Velik, visok in zračen prostor je to. Tu je že četrta skupina učencev pri delu. Ob visokih oknih stoje delavniške mize, opremljene s primoži in vsakojakim orodjem. Vsak učenec ima odkazano svojo mizo in omaro, vsak mora vestno paziti na izročeno mu orodje, da je vedno v redu, lepo osnaženo in vse na svojem mestu. Na drugi strani, vzporedno z mizami, se vrste najrazličnejši stroji za obdelovanje železa. Vse se giblje, vse se vrti. Pri vsakem stroju opazimo tu po enega, tam po dva učenca, ki izdelujejo pod strogim nadzorstvom delovodij vsa ona dela, ki smo jih videli v risalnicah na papirju. Tu šele se učenci praktično seznanijo z vsemi načini, pripomočki in stroji, ki služijo za oblikovanje materiala in izgotavljanje kovinskih izdelkov.

Iz te delavnice drže vrata v posamezne stranske prostore, tako n. pr. v delovne sobe za delovodje, v shrambe za material, v prostor za motor. Zlasti zanimiv je ta prostor: tu je vzidan Dieselov motor, ki žene dinamostroj za proizvajanje potrebnega električnega toka za pogon vseh strojev v delavnicah. Ta prostor je obenem zgled za ličnost in snago, ki mora vladati v takih obratih; tu se vse leskeče in svetlika od najmanjšega vijaka do lepo s šamotnimi ploščami obloženega tlaka.

V tem poslopju se nahajajo tudi delavnice za elektrotehniko. Največji prostor v pritličju služi v pravo delavnico za izdelovanje kovinskih elektrotehničnih delov, dalje se nahaja tu prostor z moderno urejeno galvanostegično napravo, soba

za akumulatorje, kabinet za poslujočega učitelja itd. Iz spodnje delavnice pridemo po polžastih stopnicah v dvorano, namenjeno za elektrotehnične vaje. Ob eni steni vidimo stikalne in uporne naprave za razdeljevanje in odjemanje električnega toka, ob drugi steni pa se mirno vrti transformator s tako hitrostjo, da nas ie migljanje odbitih svetlobnih trakov opozarja na to, da je stroj v teku. Vse orodje in priprave v tem prostoru pričajo o resnem in zanimivem obratu v tej delavnici.

Ko smo si ogledali vse te naprave za praktični pouk v raznih strokah obrtne tehnike, dospemo zopet na veliko dvorišče; prek njega pridemo v kiparski oddelek, ki je, kakor že povedano, nastanjen v pritličju prizidka h glavnemu poslopju. Tu je strokovna šola za lesno in kameneno kiparstvo. Posečajo jo dečki in deklice, nadarjeni za kiparstvo, da se tu izurijo in izuče za umetne kiparje.

Iz teh prostorov krenemo zopet po glavnih stopnicah v drugo nadstropje, kjer se vrste učilnice višje stavbne in strojne šole. Namen te šole je podajati učencem tehnično znanje, ki je potrebno za obrtne obrate; poleg tega jim nudi šola tudi višjo stopnjo splošne izobrazbe, tako da so absolventi te šole sposobni, izvrševati kako tehnično obrt na širši podlagi in z višjimi smotri ali pa zavzemati kot tehnični uradniki odgovorna in tudi vodilna mesta v večjih obrtnih podjetjih. Tu na višji stavbni šoli se tekom štirih učnih let in pol gojenci usposobijo za stavbne mojstre, stavbne podjetnike in tehnične pomožne moči pri stavbnih obrtih in stavbnih uradih. Na višji strojni šoli pa si učenci pridobe v štirih letih toliko teoretičnega znanja in praktične spretnosti, da so sposobni za samostojno izvrševanje obrtnih obratov in za tehnične uradnike strojne industrije in drugih mehanično-tehničnih obrtov ter za vodje manjših tovarniških podjetij. Za sprejem v tehniško srednjo šolo se zahteva od učencev dovršena nižja srednja ali pa meščanska šola. Pouk traja štiri leta, na stavbnem oddelku je treba vrhutega opraviti še šestmesečno prakso na stavbišču. In kako izdatno je izrabljena ta učna doba! Po 40 do 42 ur na teden morajo učenci presedeti v šoli ali prebiti v delavnicah in ves ta čas so strogo zaposleni. Veliko dela — duševnega in telesnega — je tu za mladega človeka, toda misel, da bo po štirih letih usposobljen za tehnične stroke in da ga čaka lep poklic in da si bo služil nekdaj lepe denarce, mu daje veselje do dela

in dovolj vztrajnosti. Saj vstopajo v to šolo mladeniči, nadarjeni bolj za realije in praktično stran življenja, z resno voljo do dela in z jasnim življenskim smotrom. Če pa kateri učenec smatra to šolo za nekako »pribežališče grešnikov«, ga doleti kaj hitro zaslužena usoda: če ne uspeva in ne zadošča strogim predpisom, ga po preteku prvega tečaja odslové.

Ko se po širokih hodnikih vračamo k izhodu, si še ogledamo na stenah viseče tehnologične zbirke, risbe in predloge. Fotografski posnetki slovenskih kmečkih hiš, risbe notranję hišne oprave z značilnimi okraski in narodnimi motivi, slikane končnice čebelnih panjev, narodne vezenine, dekorativni osnutki v narodnih oblikah in pisanih barvah, vse to nam kaže smer, ki jo hoče šola smotreno zopet oživiti. V vsem se zrcali ljubezen do stvari in pravo umevanje narodnega sloga ter pristno slovenskih narodnih oblik.

Po glavnem stopnišču se vrnemo v vestibul, kjer smo bili vstopili v to veličastno poslopje. Tu ga zopet ostavimo. Navdaja nas prepričanje, da je prav ta šola eden izmed glavnih činiteljev, ki dovede naš narod do višje stopnje tehnične izobrazbe in s tem do gospodarske samostojnosti. Mihael Presl.

123. Čas.

1. Kraljestvo je moje prostrano;
kje konec njegovih je mej?
Počiti nikjer mi ni dano,
od vekov drevim se naprej.

2. Jaz videl sem zemlje stvarjánje
in rojstvo nebeških svetov,
zrl prvo njih divno migljanje
in gledal razpad bom njihov.

3. Zemljana jaz slednjega štel sem,
kar vek jih na vek je rodil,
pri prvi zibelki bedél sem
in zadnjo bom krsto kropil.

4. Sezidal sem mesta, gradove,
gradove in mesta podrl,
neštete rodil sem rodove,
rodove neštete sem strl.

5. Jaz gledal sem narodov roje,
njih boj in njih bol in radost;
zdaj boje in trude zrem tvoje
in tvojo sladkost in bridkost.

6. Kot duh na peroti mogočni
nevidno nad tabo hitim;
zdaj venec ti vijem poročni,
a venec mrtvaški za njim.

7. S skrbmi razoravam ti čelo
in sejem bridkosti v srcé;
spet zjasnim oko neveselo,
obrišem pekoče solzé.

8. Zdaj cvetje, zdaj trnje bodeče
iz mojih ti vzraste poljan;
popolne, neskaljene sreče
pod solncem ne včaka zemljan.

9. O, tudi moj novi oddelek
pač raznih prinese darov;
in mnogo izteše zibelek
in mnogo izkoplje grobov.

Simon Gregorčič.

124. Na Golico!

Ni je na Slovenskem gore, ki bi bila postala tako priljubljena med našimi turisti, kakor je Golica, ta lepi zeleni vrh v gorenjem delu naših slikovitih, ostro v obzorje zarisanih Karavank.

Ako se ozreš s katerekoli razgledne točke v ljubljanski okolici proti gorenjski strani, proti mogočnemu gospodarju Karavank, strmemu Stolu, opaziš zahodno od njega globoko zarezo — to je useda proti sedlu Kočni. Takoj na drugi strani te zareze pa se polagoma vzdiguje raztegnjena zelena planina precej karakteristične oblike z lahno usedo v sredi, tako da sta videti dva položna raztegnjena vrhova brez vidne razlike v višini, dasi je višji oni drugi, pomaknjen tja proti skaloviti Kepi, ki kot zadnja mogočna straža jugoslovanska kipi v nebo v najgornjem delu Savske doline. To je Golica, zelena soseda sivega Stola. Dočim pokriva še v pozni pomladi teme poglavarju Karavank sneg, odseva že svetlo zelenje z Goličinega hrbta daleč naokrog. Na njeni najvišji točki pa stoji dalekovidna stavba neumorno delujočega Slovenskega planinskega društva — koča, imenovana na čast starosti slovenskih planincev, Francetu Kadilniku.

Nasproti Golici, Stolu in Kepi pa se vzdiguje v kotu, ki ga tvorita Sava Dolinka in Sava Bohinjka, »hči kraljeva«, ono mogočno vrhovje z ledenimi oklepi, po katerih se radostno ozira oko in hrepeni srce vsakega prijatelja slovenske zemlje; saj sredi teh mogočnih orjakov kraljuje »snežnikov kranjskih sivi poglavar« v vsem svojem blesku, veličastno ponosno zroč na svoje podložnike vazale in v globoke, deloma v zelenje odete doline, ki se vlečejo daleč v osrčje Triglavskega pogorja V tej okolici se vzdiguje v slikoviti vrsti karavanških vrhov nekako ponižno v nebo v zelenje odeta planina, prelepa Golica.

Menda ga ni turista, ki ne bi polezel vsako pomlad in poletje vsaj enkrat na te vedre trate, črez katere razgrne vsako leto Flora svoj najbujnejši plašč, da si natrga šopek narcis in murk ter ga ponese doli v dimasti kraj tovarn in cvetoče industrije, ležeč v ozki Savski dolini, v prijazne Jesenice.

Ako se pripelješ z železnico na Jesenice, pustivši za seboj s krasnim vencem gorá obdano radovljiško ravan, v to ozko dolino, zastraženo z obeh strani po temno obraslem sredogorju,

izginejo ti izpred oči drug za drugim vrhovi Karavank in Julijskih Alp. Nekam tesna ti postane vsa okolica. Kar ne zdrži te v tem kraju delavskih domov, v tem nemirnem ozračju, nasičenem z dimom in prahom. Ven moraš iz tega tesnega dola, z neodoljivo silo te žene sla, da se povzpneš na ta ali oni rob nad dolino.

Krasna cesta te vodi v znano gorsko vas Planino, pomaknjeno k nogam v zelenje odete Golice. Visoko nad bregom Jeseniškega potoka, ki žene v grapi nekaj žag, je izpeljana ta cesta mimo znanega kamnoloma. Skoraj nas privede na rob, kjer se svet zravni in se ti, hodečemu mimo malega sela Prihodov, odpre naprej mičen pogled na gorsko vas Plavški Rovt in zeleno kupolo Rovščice; po kratkem ovinku pa se pokaže položno pobočje prijazne Golice. Iznad Možaklje in gorovja onstran Savske doline se začno kazati gorostasne postave Julijskih Alp, in ko smo v dobri uri v planinski vasi Planini, ki leži 950 m nad morjem, nas pozdravlja iz ozadja častitljiva glava otca Triglava v vsem svojem veličanstvu. Vse okoli nas je tako bujno zeleno in vabljivo, da bi ostali tu dneve in tedne, in ne moremo si kaj, da ne bi stopili v slavnoznano Kopišarjevo gostilno ter se pomudili nekoliko časa v tej planinski vasi, ki bi se po vsej pravici lahko imenovala tudi Razingerjeva vas; tu se namreč piše baje vsaka druga oseba Razinger. Pravijo jim pa tudi Rovtarji.

S Planine uberemo ono lepo vozno pot ob levem bregu Črnega potoka, ki se kmalu ujé v globoko grapo, v severni smeri proti sedlu Kočni; lepo izpeljana »Pod steno«, obdana s senčnatim drevjem, te privede v dobri četrti uŕe h »Karlovemu rovu«, ki je zdaj zapuščen.

Pri Karlovem rovu se ločita dve jako znani poti na Golico: eno je zaznamenovalo nekdanje Nemško-avstrijsko planinsko društvo, drugo pa Slovensko planinsko društvo že pred leti; zato se ena imenuje »nemška«, druga »slovenska« pot. To nazivanje se je udomačilo ne le med turisti, ampak tudi med domačini.

Nemška pot je strmejša; sicer je lepo izpeljana skozi gozd po stranskem, proti jugu se odcepljajočem ozkem gorskem hrbtu in črez mali gorski travnik sredi gozdov. Tudi krajša je. Vendar je razlika v porabi časa malenkostna — največ pol ure. Druga pot, »slovenska«, proti Kočni je zložnejša in raznoličnejša, zato jo je priporočati zlasti za hojo v goro.

Mi pustimo rajši nemško pot na strani ter jo mahnemo po lepi vozni poti od Karlovega rova proti Kočni. Mimo dveh rovov dospemo v kratkem času do gorenjih Savskih jam z rudniškim poslopjem in žgalnico, kjer se lepa cesta neha.

Od tu krenemo na gozdno stezo in po njej dospemo na majhen planinski pašnik s planšarsko kočo, na takozvano Molzišče; tu se ločita poti na Golico in na sedlo Kočno. Zavijemo na levo črez pašnik v gozd. Mika nas sicer, muditi se dalj časa v tej sveži okolici na Molzišču ter uživati razgled na bližnje vrhove in nazaj doli proti Planini, toda glejmo rajši, da pridemo skoraj v tiste lepe senčnate bukove gozde. Skozi nje nas privede pot na vzhodni greben Golice. Mahoma se ti odpre, dospevšemu na rob, prvi očarujoči pogled na najlepši del Koroške, prelepi Rož, in na del Vrbskega jezera, dočim te pozdravljajo s Kranjskega malodane vsi gorenjski gorski korenjaki. Že tu je razgled tako krasen, da bi najrajši ostali tu in uživali. Toda naša pot gre više. Jako vabljiva je pot kar po grebenu črez Suho, s katerega bi ves čas zrli na naš lepi Korotan; sicer je nekoliko steze po njem, ali te poti zaradi neravnega grebena ni svetovati zlasti ob severnih vetrovih.

Zato si bo večina turistov izvolila stezo po južnem pobočju ravno nad robom gozdov. Tu se začenja šele pravo kraljestvo planinske flore, po katerem posebno slovi Golica; saj je ona v Karavankah to, kar je v botaničnem oziru Črna prst v Julijskih Alpah. Sicer ima prijatelj cvetlic dosti opravila in razvedrila že prav od početka pota na Golico okoli Planine, ali tu na pobočju je pravi planinski vrt in ta vrt je obsežen; zakaj Golica je jako raztegnjena. Vse južno pobočje je en sam velikanski planinski travnik. Junija meseca pa ti nudijo ti travniki izredno nežno in ljubko sliko: na milijone narcis ti vzcvete tedaj in zdi se ti, kakor da je zapal po Golici sneg. Za belo narciso pa pride ponižna, dehteča črnokrila murka; nič manj kakor radi narcis slave Golico prijatelji cvetlic in narave sploh tudi radi murk. Ta krasna flora je pač že marsikoga zapeljala, da ni prišel ob določenem času na vrh ali pa tudi z vrha. Kar ločiti se ne moreš od tega raja; pa bi moral biti tudi barbar, ako bi te nič ne zanimala ta raznobarvna množica in bi si ne natrgal majhnega šopka.

Složno ob pobočju, skoraj po ravnem nas pripelje steza do turistovske koče, ki jo je postavilo in otvorilo Nemško pla-

ninsko društvo l. 1892. To je sedanja »Spodnja ali Jeseniška koča«, ki leži 1582 m nad morjem na majhnem izrastku nekako v sredi pobočja Golice, pol ure pod glavnim sedlom, do katerega je nadelana steza v serpentinah. Ravno ta zadnja pot je najtežavnejša, ako sploh smemo govoriti o kakih težavah pri partiji na Golico.

Do vrha Golice (1836 m) je od nje še okoli 250 m višine, in skoraj eno uro hoda. Tam pa vabi z vedre višave prijazna Kadilnikova koča!

Krenemo na serpentine, ki nas privedejo gori na glavno usedo. Dospevšim na sedlo se razgrne pod nami Koroška; na severno stran je Golica kakor vse sosedne Karavanke strmo, na nekaterih krajih skoraj navpično odsekana.

Od sedla drži lepa in varna steza ves čas po robu do najvišje točke. Očarani po razgledu na obe strani skoraj ne opazimo, kdaj se pojavi pred nami lična stavba: Kadilnikova koča, ki kraljuje zdaj kot prva slovenska planinska koča na vrhuncu, odprta in dobro došla vsem, ki so »dobre volje«. Zadovoljni in veseli v srcu iztegnemo po skoraj štiriurni hoji v koči svoje trudne ude in se takoj počutimo kakor doma...

Potem pa je prva stvar, da premotrimo toliko slavljeni razgled, ta velikanski okvir, ki oklepa toliko raznobarvnih slik, na eni strani malodane vso Koroško z njenimi slavnimi jezeri, na drugi pa našo ljubljeno Kranjsko z vsemi raznolikimi vrhovi, — od najbolj divjih sten in grebenov naših gorskih orjakov doli do ljubkega gričevja vinorodne Dolenjske in temnega, gozdnatega predkraškega gorovja, izza katerega gledajo stari goli čuvaji Notranjske s sivih kraških pleš... Oko nam bega okoli na vse strani ter išče najbolj znanih, najizrazitejših točk. Ustavi se nam predvsem ob častiti glavi otca Triglava, ki se nam nikjer ne predočuje tako krasno v vsem svojem divjem veličanstvu, v krogu svojih mogočnih vazalov. Ves zamaknjen zreš vanj in oko ti je kakor prikovano nanj in v te globoke doline, ki segajo v njegovo osrčje: Krmo, Kot in Vrata; dobro in jasno jih razločujemo po njihovih sencah. In od Triglava na desno in levo vsa ta falanga vrhov Julijskih Alp — kdo bi jih našteval! Naši stari znanci so: Rjavina, Razor, Cmir, Mangart, oba Špika i. dr. Črez Pokljuko in zelene planine okoli Bleda nam vzplava pogled na ono lepo vrsto Julijskih Alp, spajajočih se

v kaj značilen gorski greben. V njem opazimo našo ljubo znanko Črno prst sredi drugih bolj in manj znanih vršičev. V zelenem kotlu pred temno Jelovco pa se blesti liki smaragd, vkovan v krilo prirode, precejšen del Blejskega jezera, ki poveličuje krasoto vse te okolice ter ji daje prijetno raznoličnost. Od Radovljiške ravnine, po kateri vidimo posejana vsa znana nam gorenjska sela, zasleduje naše oko tek Save tja doli proti Kranju in Ljubljani ter se ustavi ob ljubih znancih Sv. Joštu, Šmarjetni gori in Šmarni gori; pozdravlja nam vse te neštete, tolikrat omenjene vrhove okoli Ljubnika in Blegoša, in krasne Polhograške Dolomite — sliko, ki smo jo že toli in tolikrat zrli z raznih vrhov, vendar nam je vedno lepa in zanimiva. Onkraj Ljubljane in slavnega »morosta« gleda k nam temni Krim s svojimi gozdnatimi sosedi; izza njih pa kaže svojo belo, aristokratsko glavo kralj Notranjske — veličastni Snežnik. V Trnovskem gozdu in Hrušici, ki se vzdigujeta v nejasni daljavi na kraškem svetu notranjskem, pa komaj razločimo znamenitejše vrhove.

Prelep je tudi pogled na lepo vrsto straž koroško-kranjskih — slikovitih Karavank s tistimi značilnimi obrisi in čudovitimi liki, ki so lastni le njim in tirolskim Dolomitom. Predvsem se poklonimo njihovemu gospodarju, našemu sosedu onstran sedla Kočne, mogočnemu Stolu. Za njim doli proti jugovzhodu zreš v neredu postavljene kakor mogočne kulise vse one znane vrhove: Begunjščico, Zelenico, Košuto, Storžič, Kočno, Grintovec i. dr. Vsa ta sicer kakor v nepretrgani vrsti vidna armada je videti od tu presekana po neštetih usedah in dolinah. Vse te gore pa kažejo svoja razrita in strma pobočja proti koroški strani in vse se nam očitujejo v dokaj izpremenjenih podobah, še vse bolj divje in fantastične, kakor smo jih vajeni gledati z ravnine na kranjski strani.

Zahodno od nas onstran globoke zareze, Jekljevega sedla, nas pozdravljajo naši bližnji sosedi: zeleni Klek, položni Hruški vrh in karakteristična Baba, izza katere se kaže divji Greben in krasna podoba skalovite Kepe ali Jepe (2144 m).

Zanimivejši in vabljivejši pa je za nas vendarle pogled na koroško stran in baš ta razgled je, po katerem je zaslovela širom sveta Golica. Težko pa je prav za prav dati eni ali drugi strani prednost. Na kranjski strani nam veže oko in srce krasota in veličastnost Triglavskega pogorja, Koroška nas pa osvaja

na drugi strani s svojimi bajnimi jezeri in s svojim divnim Rožem . . .

V mogočnem pasu se vije pod nami rjava Drava, ki se druži pod Beljakom s svojo sestro Ziljo. Povsod vidimo raztresena lepa slovenska sela — daleč, daleč proti vzhodu, dokler se nam ne izgubi pogled v nejasni, dimnasti daljavi, v kateri komaj, komaj opazimo obrise koroško-štajerskega obmejnega gorovja in južno od njega štajersko Pohorje. — Pa pustimo rjavo Dravo in pestro njeno obrežje in se ozrimo na sever, kjer »molče nas zro orjaki v led zaviti«, tja, kjer nam zapirajo horizont gorostasne Ture! Ne bom našteval vseh posameznih vrhuncev, ki jih vidiš v tej mogočni verigi na meji koroško-salcburški, omenim naj le v led vkovana vrhova: Veliki Klek ter Veliki Venediger. Ob jasnem vremenu pa nas pozdravlja iz ozadja veličastni Dachstein iz bajnega Salzkammerguta. — Izza Krnskih Alp pa ob meji koroško-italijanski strmijo v nebo čudoviti liki slavnih tirolskih Dolomitov.

Velikanski je okvir razgleda, ki se razgrinja pred teboj; preveč je za enkrat in besede so preslabe, da bi mogle izraziti krasoto tega velikanskega prirodnega prizora, ki ti ga ne more predočiti noben umetnik. Koliko raznobarvnih pokrajinskih slik, koliko ostro izraženih točk v tem orjaškem gorskem vencu!

Vendar pa nam oko nehote zopet in zopet uhaja od vrhov doli v Rož, v okolico lepo vidnega Celovca, na bregove temno zelenega Vrbskega jezera, v podnožje očeta Dobrača, kjer se beli Beljak z vitkim stolpom starodavne cerkve in v čigar bližini blesti v podnožju odrastkov krasne Kepe svetlozeleno Blaško jezero.

Da, jezera so tisti oživljajoči nebeški kras prirode, ki bi bila brez njih kakor slika brez okvira, bitje brez oči. Štiri jezera se nam smehljajo nasproti, ko stojimo na vrhu Golice.

Ne po krivici se čuje nazivati Golica tudi »slovenski Rigi«. Vsi vemo, kaj je Rigi sredi švicarskih jezer; in ako nazivajo Schafberg v Salzkammergutu tudi gorenjeavstrijski Rigi, smemo z ozirom na naše razmere nazivati Golico naš »slovenski Rigi« . . .

Gotovo je, da je Golica eno izmed najznamenitejših razgledišč na Slovenskem. Spričo majhnega truda, ki ga zahteva izlet na njen razmeroma nizki vrh, je Golica poleg Triglava »najhvaležnejša« gora, kar jih imamo. Josip C. Oblak.

125. Putnik.

1. Bože mili, kud sam zašô!
Noć me stigla u tuđini,
ne znam puta, ne znam staze,
svuda goli kamen gaze
trudne noge po pustini!

2. Još konaka n'jesam našô!
Sjever bije s' snježnog brda,
a tuđincu siromaku
još je veći mrak u mraku,
još je tvrđa zemlja tvrda!

3. Naokolo magla pada,
zastrta je mjesečina,
ne vidi se zv'jezdam traga.
Majko mila, majko draga,
da ti vidiš tvoga sina!

4. Da ti vidiš njega sada,
okružena od zla svega,
ti bi gorko zaplakala,
ruka bi ti zadrhtala
u žalosti — grleć' njega!

5. Zašto tebe n'jesam slušô,
kad si meni govorila:
»Ne idi, sinko, od matere,
koja mekan krevet stere
tebi usred svoga krila.

6. Ne idi, sinko, draga dušo,
ne idi od krova očinoga,
tuđa zemlja ima svoje,
ne spoznaje jade tvoje,
tuđa ljubav ljubi svoga!«

7. Govoreći s' sobom tako,
ka kolibi jednoj klima,
koju spazi iznenada,
umoreni putnik sada
i zakuca na vratima.

8. Otvorajuć' sve polako
zamišljena: ko će biti?
Glavu pruži jedna stara.
»Daj u ime Božjeg dara,
bako, meni prenoćiti!

9. Ne znam, gdje sam, kud sam zašô,
noć me stigla u tuđini,
ne znam puta, ne znam staze,
svuda goli kamen gaze
trudne noge po pustini!

10. Drugi konak gdje bih našô!
Sjever bije s' snježnog brda,
a tuđincu siromaku
još je veći mrak u mraku,
još je tvrđa zemlja tvrda.

11. Na okolo magla pada,
zastrta je mjesečina,
ne vidi se zvjezdam traga.
Majko mila, majko draga,
primi pod krov tuđeg sina!«

12. »Primila bih tebe rada,
ali vidiš, da spavaju
ovdje sinka tri i ćerce,
koji c'jelo majke serce,
i svu kuću ispunjaju.« —

13. »Nij' daleko već do dana,
već pozdravlja p'jevac vile,
dok zagrije danak Boži,
malo vatre bar naloži,
da otopim smrzle žile!«

14. »Vatra mi je zapretana,
drva nemam skoro ništa,
ovo malo, što 'e unutra
treba mojoj djeci sutra.
kad se skupe kod ognjišta!« —

15. »Za tuđinca ništa nemaš,
tuđa majko, kad te moli,
tudje d'jete tvoje nije!« —
S tim mu grozne suze dvije
niza lice kapnu doli.

16. »Gdje su ruke tvoje majke,
sad da skupe suze sina?
Gdje koljeno, da počine,
da si teško breme skine,
gdje je tvoja domovina?«

17. Kô da su mu grči ljuti
s ovim r'ječ'ma srce stisli,
ukočeni putnik stoji,
leden znoj mu čelo znoji
i otima mozgu misli.

18. Ali oči uzdignute
k strani glede, — ah onamo,
gdje od drage domovine
svako jutro sunce sine,
tam ga želja nosi, tamo!

19. Tebi opet duša diše,
tebi srce opet bije,
domovino, majko sreće!
K tebi opet sin se kreće,
od radosti suze lije!

20. Primi opet tvoje d'jete,
primi, v'jek će tvoje biti,
ljubit' tebe svako doba,
u tvom polju daj mu groba,
tvojim cv'jećem grob mu kiti!«

Petar Preradović.

126. Moja življenska načela.

(Pismo dr. Pavlu Turnerju.)

V Novem mestu, dne 28. marca 1896.

Predragi prijatelj!

Jaz se ne morem tožiti na svojo usodo. Bil bi greh, ako bi trdil, da sem nesrečen. Evo Vam razloge!

1. Jaz živim lepo v božjem miru in zlati svobodi, da mi ni treba biti nikomur v strahu.

2. Svojega razuma nisem ne prodal niti ga dal v najem. Z mirno vestjo presojam objektivno vse posvetne in neposvetne reči in vprašanja. Ta duševna svoboda je še mnogo več vredna in daje tudi več zadovoljnosti kakor telesna.

3. Jaz sem velik prijatelj prirode. Nje krasot se ne morem nagledati ne naužiti. Vsako spomlad se mi zdi svet lepši in življenje prijetnejše. Kdor ljubi naravo, ne more biti nikoli povsem nesrečen.

4. Jaz sem s svojim stanom zadovoljen. Moja pokojnina je res da mikroskopična, ali zadošča popolnoma za moje male potrebe. Lačen in žejen še nisem bil nikoli. Zdaj teče že devetindvajseto leto, kar sem brez službe, in ves ta čas nisem naredil niti krajcarja dolga. Še zadnje dni meseca nisem bil nikdar brez denarja.

5. Ohranil sem si vse ideale svoje mladosti, posebno pa rodoljubje, stalni vir neusahljive radosti in tolažbe. Kadar se prav živo zamislim v neizmerne napredke in uspehe, ki so jih v malo desetletjih dosegli Slovenci in vsi njihovi bratje, me prevzame tako neznansko veselje, da začnem vriskati ter pre-

pevati in se mi zdi, ko se čutim tako čilega, lahkega in bodrega, da se mi je povrnila zelena mladost.

6. Resnične so besede: Senectus ipsa morbus. Razen starosti pa so me stiskale že tudi mnoge prave bolezni. Ali skušnja me uči, da niti huda bolezen ni tako grozna, neprenosna in peklenska nadloga, kakor javkajo kislorepniki in mile Jere. S pametno dieto, dobro voljo in zabavljivo upornostjo se da prav izdatno strahovati in dostikrat tudi brzo odpraviti. Bolniki se vse preveč sami sebi smilijo, neumni pa so tudi njihovi domačini in znanci, kateri jih pomilujejo, kar jim pa često ne gre iz srca, tako brez konca in mere, kakor da ne bi bilo zanje nobenega rešenja več...

Želeč Vam zdravja in vsake ine sreče ostajam s prisrčnim pozdravom Vaš iskreni častilec Janez Trdina.

127. Mlademu prijatelju v spominsko knjigo.

Prijatelj moj, vesel in mladolet,
podajaš se med daljni, tuji svet.
Če moje prošnje ti veljajo kaj,
poslušaj, kar te srčno prosim zdaj:
Do dobrega in lepega ohrani
zvestó ljubezen tudi v novem stani;
resničen vselej, blag ter pošten bodi
in temelj vložil srečni si usodi.

Josip Cimperman.

128. Manifest Njeg. Veličanstva kralja Aleksandra I. ob smrti kralja očeta.

Mojemu dragemu narodu!

Strt po velikih naporih, ki jih je od Njega zahtevala vdana služba narodu in domovini, je Moj mili roditelj, Njegovo Veličanstvo kralj Peter I., izdihnil Svojo plemenito dušo.

Niti pod najtežjimi udarci usode ni Moj oče omahoval v Svoji zvestobi do narodne zaobljubne misli. V dneh največjih preizkušenj in nesreč je ohranil vero v lepšo bodočnost ter skupno z narodom izkrčil pota, ki so dovedla do vstajenja naroda, do zmage in slave. Pod Njegovo modro vlado, ki je umela ves narod vzvaloviti in razvneti za veliki ideal narodnega osvo-

bojenja in ujedinjenja ter zanj pridobiti simpatije in pomoč bratskega ruskega naroda in velikih prosvetljenih držav na zapadu, je bilo izvršeno zgodovinsko dejanje osvobojenja in ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Učakavši to največjo nagrado od vsemogočnega Boga za brezprimerne žrtve Svoje in Svojega naroda, s katerim je delil zlo in dobro, je Moj vzvišeni roditelj mirno zatisnil oči.

Ko stopam po 56. členu državne ustave na izpraznjeni prestol in prevzemam kraljevsko oblast v Svoje roke, objavljam Svojemu dragemu narodu, da bom, zvest idealom Svojega očeta, čuval ustavne svoboščine in pravice državljanov, ščitil državno edinstvo in bedel nad vsemi narodnimi pridobitvami, ki so Mi izročene v varstvo.

Ker pa Me ovira bolezen, da bi prišel na pogreb Svojega roditelja in izvrševal kraljevsko oblast, pooblaščam na podstavi člena 59. ustave Svoj ministrski svet, naj Me zastopa v izvrševanju kraljevske oblasti po Mojih navodilih in do Mojega povratka v domovino.

Slava Njegovemu Veličanstvu kralju Petru I. in mir Njegovi plemeniti duši!

Živel narod Srbov, Hrvatov in Slovencev!

Dano v Parizu, dne 17. avgusta l. 1921.

Jugoslovanske narodne himne.

129. Naprej.

1. Naprej, zastava slave,
na boj, junaška kri!
Za blagor očetnjave
naj puška govorí!

2. Z orožjem in desnico
nesimo vragu grom,
zapisat v kri pravico,
ki terja jo naš dom.

3. Draga mati je prosila,
roke okol' vrata vila,
plákala je moja mila:
»Tu ostani, ljubi moj!«

4. Zbogom, mati, ljub'ca, zdrava!
Mati mi je očetnjava,
ljub'ca moja čast in slava,
hajd'mo, hajd'mo zanje v boj!

Simon Jenko.

130. Lijepa naša domovino!

1. L'jepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi vazda časna bila!
Mila, kano si nam slavna,
mila si nam ti jedina!
Mila, kuda si nam ravna,
mila, kuda si planina.

2. Vedro nebo, vedro čelo,
blaga prsa, blage noći,
toplo ljeto, toplo djelo,
bistre vode, bistre oči,
vele gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi:
to je naša domovina!

3. Teci, Savo, Dravo, teci,
niť ti, Dunav, silu gubi,
kud li šumiš, sv'jetu reci,
da svoj narod Slovan ljubi:
dok mu njive sunce grije,
dok mu hrašće bura vije,
dok mu mrtve grobak krije,
dok mu živo srce bije.

Antun Mihanović.

131. Боже правде.

1. Боже правде, Ти што спасе
од пропасти до сад нас,
чуј и од сад наше гласе
и од сад нам буди спас!
Моћном руком води, брани
будућности наше брод!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

2. Сложи нашу браћу драгу
на свак дичан, славан рад!
Слога биће пораз врагу,
а најјачи свима град.
Нек на нашој блиста грани
братске слоге златан плод!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

3. Нек на наше ведро чело
твог не падне гнева гром!
Благослови наше село,
поље, њиву, град и дом!
Кад наступе борбе дани,
к победи нам води ход!
Боже, спаси, Боже, храни
нашег краља и наш род!

4. Из мрачнога сину гроба
наше круне нови сјај.
Настало је ново доба,
нову срећу, Боже, дај!
Краљевину нашу брани,
петвековне борбе плод!
Александра, Боже, храни,
моли ти се сав наш род!

Јован Ђорђевић.

Opombe.

Št. 2. — Mati, domovina, Bog: ta trojni nagib ljubezni je Cankar še globlje razmotril v svoji poslednji (l. 1917.) knjigi »Podobe iz sanj«, v zadnji črtici »Konec«.

Št. 3. — Orglar (v širšem pomenu): umetnik, pesnik. — »Od preljub'ga Avgušt ina« je znana nemška popevka »O du mein lieber Augustin, alles ist hin!« — Jeremij: svetopisemski prerok Jeremija, ki je v babilonski sužnosti peval žalostinke o razsulu Jeruzalema; kralj Salomon pa je pel »visoko pesem«, v kateri poveličuje ljubezen ženina in neveste.

Št. 4. — Dunajska cesta: državna cesta, ki drži iz Ljubljane severno črez Trojane v Celje, Maribor itd. Ježica je prva vas od Ljubljane ob tej cesti. — Frak in cilinder, po tedaj običajni noši ok. l. 1830. do 1850. — »Nuna in kanalček«, Prešernova pesem, ki se pričenja:

Vesela pomlad se zbudila je spet,
moj ptiček, preljubi kanarček.

(V navadni govorici: kanalček.)

Št. 5. — Vesna, pesniško ime (metonimija) za pomlad, po Vesni, staroslovanski boginji pomladi in lepote. — Rezgáten: rezgetáv, ki rad rezgeče.

Št. 6. — Púrpara: purpelica, divji mak. — Božják: majhen novec, kovan drobiž.

Št. 8. — »Semiramida« (Semiramis), ime brzemu parniku tržaškega Lojda (parobrodnega društva). — Paluba: krov, vrhnji del ladje. — Monsieur (frc., izg. mösjé) = gospod; običajni francoski ogovor moškemu. — Jungfrau, gora (vis. 4167 m) v Bernskih Alpah v Švici; zdaj je zgrajena nanjo električna železnica in vzpenjača do vrha. — Kavkaz, gorovje med Črnim in Kaspijskem morjem; najvišja vrhova sta Elbrús (5646 m) in Kazbék (5043 m); gl. ber. št. 29. — Eter (grš. aithér): skrajno fina snov, ki obdaja zrak v vsemiru. — Nabrežina, važna železniška postaja med Trstom in Gorico; potnik, prihajajoč od severa, zagleda tu prvič morje (Adrijo). — Thálassa (grš. = morje); tako so radostno vzklikali grški vojaki, ko so se po Kirovi ekspediciji vračali iz gorate Armenije in so zopet zagledali morje (Črno morje). — Bárkovlje, slovenska vas tik ob morju, zahodno od Trsta, ob cesti v Miramar. — Mehikanski cesar Maks (Habsburžan), ki so ga uporniki ustrelili l. 1867. v Queretaru (Mehika). — Koper (ital. Capodistria), primorsko mesto južno od Trsta s povsem slovensko okolico.

Št. 10. — Portič (iz ital. porto, lat. portus, s slov. obrazilom -ič): majhen morski pristan.

Št. 12. — »Jabolko«: kovinasta, nav. medena obla na vrhu zvonika; iznad jabolka strmi v nebo križ. — »Zagorski zvonovi«: narodna pesem, ki se začenja:

Bom šel na planine,
na strme goré,
bom slišal od daleč
zagorske zvoné.

Realizem (iz lat.-grš.): naziranje, ki se obrača bolj na gmotno (materialno) plat; nasprotno: idealizem. — Roba (ital.): blagó; tu: suha roba, izdelki domačega obrta Ribničanov.

Št. 15. — Zidani most, važna železniška postaja ob izlivu Savinje v Savo. — Rimske Toplice, zdravilno kopališče ob Savinji; baje so tu toplo vodo izsledili že Rimljani. — Gorazd, pesniško ime Aškerčevo. — »Stara pravda«: ciklus (skupina) 10 pesmi; snov jim je zajeta iz zgodovine kmetiških uporov v 16. stoletju; prim. ber. št. 19. — »Ena noč na Kumu«, črtica Frana Erjavca; gl. ber. št. 113. — Provízor (lat.): oskrbnik, upravitelj župnije, kjer ni stalnega župnika. — Osebenjkovati: živeti kot osebenjek, gostač. — »Gott segne das Bad!«, nem. kopališki pozdrav. — Brajda (sred. lat.): visok plot iz močnih stebrov in prečnih lat, po katerih so speljane vinske trte. — Napušč: podstrešek, pomol strehe med kapom in zidom. — Zatrep: del strehe na bočnem koncu hiše. — Aškerc je umrl dne 10. junija 1912; veličastnega pogreba — nad 20.000 ljudi — so se udeležili tudi Sokoli »v rdečih srajcah«. — Betonski most: iz betona (frc.), mešanice iz cementa in peska. — Opažiti: z deskami obiti. — Prešernov, Jenkov, Levstikov, Jurčičev, Stritarjev dom; gl. opombe v seznamu pisateljev.

Št. 16. — Opis dožitkov na umiku srbske vojske jeseni l. 1915. — I. — Skoplje, glavno mesto Stare Srbije, ob reki Vardarju; v Skoplju je bil Dušan Silni l. 1346. kronan za carja Srbov in Grkov. — Kosovo (polje); gl. ber. št. 56 v Čit. III. — Kosovka devojka: o njej poje narodna pesem; gl. ber. št. 58 v Čit. III. — Sitnica, pritok reke Ibra, ki se izliva v Zap. Moravo. — Kačanik ob reki Nerodimki med Skopljem in Kosovim poljem. — Kolóna (frc. colonne = steber): oddelek vojske na pohodu. — Kalíber (frc.): premer cevi. — Havbica (češ. houfnice): top z močno, kratko cevjo za strele v loku; poljak: poljski top z daljšo cevjo za vodoravne strele. — Car Lazar; gl. ber. št. 55, 56 in 57 v Čit. III. — Vis (srbohrv.): višina, vrh. — Tétovo, mesto ob Vardarju, zapadno od Skoplja; Priština, mesto na Kosovem; Kosovska Mitrovica, mesto ob izlivu Sitnice v Ibar. — Sandžak (turš.): okrožje; načelnik mu je bil paša. — Solun, največje primorsko mesto ob sev. Egejskem morju, rojstni kraj blagovestnikov sv. Cirila in Metodija. — Bočni ogenj: streljanje z boka, od strani. — Ordonánc (frc.): vojak, ki prenaša povelja; kurir (frc.): častnik kot hitri sel. — Divizija (iz lat.): močan oddelek armade, navadno 3—4 pešpolki s potrebnim topništvom in konjico; odred: manjši vojaški oddelek. — Katastrófa (grš.): poraz, pogin. — Resignacija (lat.): odpoved, vdanost v usodo. — Fatalist

(iz lat. fatum = usoda): človek, ki veruje v neizbežno usodo. — II. — Prim. ber. št. 61 v Čit. III. — Suhór ali suhár: prepečenec, dvakrat prepečen kruh. — Kapétan (ital.): stotnik. — Proja (srbohrv.): proso; koruzni kruh. — Anekdóta (grš.): kratka, zabavna povest o kakem zanimivem dogodku.

Št. 17. — Rája (turš.): Turki so zvali »rajo« podanike nemuslimane, zlasti pa kristjane. — Stritar opisuje prizor iz vstaje bosenskih kristjanov v l. 1875—1878.

Št. 18. — Matija Gubec, vodnik slovenskih in hrvatskih kmetov upornikov; gl. ber. št. 19. — Stara pravda: pravica; prim. op. k št. 15.

Št. 19. — Fevdalci (iz sred. lat.): užitkarji fevda. — Tabor, utrdba ob cerkvi; prim. ber. št. 86 v Čit. III. — Cesar Maks (od 1493 do 1519): nemški cesar, nazvan »zadnji vitez«. — Vojaška krájina: pokrajina ob nekdanji avstrijsko-turški meji, po vojaško urejena. — Četovati: živeti v »četi«, ki z orožjem napada, da si kaj upleni ali da se brani proti nasilstvu (Turkov). — Uskoki: nekdanji begunci Bošnjaki in Srbi, ki so se naselili v Primorju in na Hrvatskem v okolici Karlovca. — Stúbica: trg v hrv. Zágorju, sev. od Zagreba. — Súsedgrad, sedanja razvalina pri Podsusedu, zap. od Zagreba. — Punt(arija) (iz nem. Bund): upor, uporniki. — Sv. Peter pod Sv. gorami, vas sev. od Brežic v dolini reke Sotle. — Banska vojska: vojska hrvatskega »bana«, deželnega poglavarja, kraljevega namestnika.

Št. 20. — Kralj Matjaž, o katerem se pripoveduje v narodnih pesmih in pripovedkah, je bil ogrski kralj Matija Korvin (1458—1490); preprosti narod ga je kot ljudomilega vladarja visoko čislal; v ljudskem poročilu je Matjaž postal narodni heroj. Prim. ber. št. 37 v Čit. I. in št. 58 v Čit. II. — Kamengrad: kamenit, skalnat grad. — Tiste srake: v prezirljivem pomenu: Kaj bi čakal, da izginejo tiste srake, ki še obletavajo grad! — Pesnik pozivlje (v l. 1912.) kralja, naj že osvobodi slovenski narod.

Št. 21. — Šumadínac, rojak iz Šumadije, pokrajine med Moravo in Kolubaro v Srbiji; pòguren (pòguriti), skrivljen, sključen; snážan, jak, močan; preplanul (preplànuti), ožgan, opaljen; gòtovo, skoraj; odsečan, odločen, rezek; pòuzdân, zanesljiv; šùbara, kučma iz krzna; sàmurovina (sàmur = sobol), sobolje krzno; kòšulja, srajca; džemádan (turš.), naprsnik; jèlek (turš.), oprsnik, telovnik; gájtan (turš.), vrvca; optòčiti, obrobiti; rèsnati gûnj, plašč, okrašen z resicami; tòzluci (turš.), dokolenice, suknene golenice; čàrapa, nogavica; čizma, škorenj; čàkšire (turš.), tudi: gaće, dolge hlače; pròstirka (od: pròstirati) in pòkrivka (od: pokrivati), (manjša) preproga, pogrinjača; urádditi, učiniti, storiti; mána (turš.), napaka, hiba; tŕčati, trčim: teči, hiteti; srma (turš.), čisto srebro; gúrati, suvati, riniti; laféta (frc.) zadnja prema topovskega voza; pocépati, razcepiti, razčesniti; na izvrati, narobe, na drugo plat; kòmora (lat. camera), pratež, prtljaga; torba uprtača, torba na jermen, da se oprtiv nosi prek ramena; zástrug, zàstruga, lesena skodelja s pokrovcem; pàpula, zmečkan kuhan fižol; čuturica, majhna lesena ploščata čutara; múnja, blisk.

Št. 22. — Kralj Aleksander I., tedaj še regent, je bil prvikrat v Sloveniji v dneh 26.—30. junija 1920. V Ljubljani je bil kar najslovesnejši sprejem; svečani obed, pri katerem je regent napil Slovencem, se je vršil v vladni palači na Bleiweisovi cesti. — Jernej Kopitar (1780—1844), odličen slovenski jezikoslovec; prim. ber. št. 70. — Franc Miklošič, roj. l. 1813. v Radomerščaku pri Ljutomeru, umrl l. 1891. na Dunaju, najodličnejši jezikoslovec slavist. — Janez Ev. Krek (1865—1917), politik in sociolog, pokretnik majske deklaracije z dne 30. maja 1917, v kateri so se avstrijski jugoslovanski poslanci enodušno izrekli za politično ujedinjenje Slovencev, Hrvatov in Srbov. — Areopág (grš.): sodni dvor v starih Atenah; tu: mirovni svèt v Parizu, ki je določil mirovne pogoje ob sklepu svetovne vojne.

Št. 23. — Bolestna misel na neodrešene dele naše domovine: Korotan (Koroško) in Gorico (sploh Goriško, Primorje in slovenski Kras).

Št. 24. — Netopir v znani basni; gl. ber. št. 32 v Čit. I.

Št. 25. — Prospékt (iz lat.): ravna glavna cesta v ruskih mestih. — Njevá: reka, ki teče skozi Petrograd. — Fata morgána, optičen pojav, da odseva v zraku slika oddaljene pokrajine, kakor se vidi često v puščavi. — Kúpola (lat.): poloblast obok, nav. v cerkvah.

Št. 26. I. — Skitalec (rus.): človek, ki potuje brez stalnega smotra. — Rapsodija (grš.): junaška pesem. — Muróm, mesto v Ukrajini ob reki Oki, desnem pritoku Volge; Kijev, veliko ukrajinsko mesto ob Dnjepru; Črnigov (Černigov), mesto sev. od Kijeva. — Jara pšenica: spomladi posejena; jeseni posejano žito je ozimina. — Sveta Rus (rus. Svjataja Rús): sveta ruska zemlja. — Zakaliti: žareče železo v vodi utrditi, pojekleníti. — Bátjuška; mátuška (laskavo): oče; mati. — Ordà (rus. iz tat.): predel, pokrajina, kjer prebiva »horda«, tatarska zadruga. — II. — Vrstà (rus. verst), daljinska mera, 1·067 km. — Basurmane ali Busurmane so zvali Rusi krivoverce muslimane ali sploh vse, ki niso bili »pravoslavni«. — Solovej (rus. = Slavec), pošastno bitje v ruskih bilinah. Aleša Popovič in Dobrinja Nikitič: junaka v narodnih pesmih. — Kozák (rus. kazák): kozaki so vojaško organizirani Ukrajinci, izvrstni konjiki.

Št. 27. — Rakitov grm: potočna vrba rakita (Salix incana).

Št. 28. — Kozák, gl. op. k št. 26, II. — Konóp: vrv, povodec. — Réd, redí, f.: vrsta (pokošene trave).

Št. 29. — Tiflís gl. mesto Transkavkazije. — Pasažir (frc. passager): potnik (na vozu ali vlaku). — Jemščík (rus. jamščík): poštni voznik. — Konduktór (lat., frc. conducteur): sprevodnik. — Gruzinska burka: vrhnja suknja Gruzinov ali Georgijcev. — Kinžál: kratek meč, gruzinsko bodalo. — Parizar: velik tovorni voz, čigar kolesa imajo široka platišča. — Buffet (frc.; izg. büffè): jedilnica, shramba za jedi. — Serpentina (iz lat.): cestna vijuga, rida. — Divan (turš.): široka klop ob steni, pokrita s preprogami; naslanjač. — »Putevoditelj« (rus.): potni vodnik, potopisna knjiga. — Aleksander Sergejevič Puškin (1799—1837), ruski pesnik, Prešernov sodobnik; gl. ber. št. 57 in 61. — »Nevski prospékt«: glavna cesta v Petrogradu; gl. op. k št. 25. —

Šašlik, gruzinska narodna jed: na kosce zrezano praženo meso. — Monsieur gl. op. k št. 8. — Semmering, gorski prelaz med Gor. Avstrijo in Štajersko; črezenj teče Južna železnica (897 m). — Meteorološki observatorij: vremensko opazovališče. — Trojka (rus.): trovprega, običajna na Ruskem; trije konji so vpreženi vštric. — Kopéjka (rus.): novec, $^1/_{100}$ rublja. — »Perevál« (rus.): prevál, prelaz. — Tamara, gruzinska vladarica (1184—1212), ki je med svojim narodom uvedla krščanstvo. — Pavel I., ruski car (1796—1801). — Mihael Jurjevič Lérmontov, ruski pesnik (1814—1841), sodobnik Puškinov. — Slovenska naselbina pri Vladikavkazu: prim. črtico Ljud. Stiasnega v Koledarju Družbe sv. Moharja za l. 1901.

Št. 32. — Marijanišče: zavod na Poljanski cesti v Ljubljani, vzgojevališče za sirote. — »Dom in Svet«: leposlovni list, ki ga je ustanovil dr. Frančišek Lampè l. 1888. — Pult (iz sred. lat.): visoka miza, da se ob njej stojé piše. — Ritem (grš. rhythmós): enakomerno udarjanje pri gibanju, v glasbi. — Muha: čebela delavka.

Št. 33. — Napise za vseh 12 mesecev gl. Literarna pratika 1914. — Živec: živ človek, živo bitje.

Št. 34. — Ozáre: neizorana proga med njivami, griva. — Estetičen (iz grš.): umetniško lep, okusen. — Individualnost (iz lat.): osebnost, osebna lastnost, osobitost. — Faza (grš.): razvojna doba. — Le style c'est l'homme (frc., izg. lö stil selòmm): slog izdaja človeka. — Aristótel (384—322 pr. Kr.), grški modrijan, učitelj kralja Aleksandra Velikega.

Št. 36. — Oris pokrajine pri Mariji na Zilji v okolici mesta Beljaka na Koroškem, kjer je bil Meško do nesrečnega plebiscita l. 1920. župnik. — Dolinčice: vas ob Dravi s pravim imenom Dole; tam se izteka Zilja v Dravo.

Št. 37. — Medíja, vas in grad zapadno od Zagorja ob Savi. — Jezuiti so od l. 1596. vodili stanovsko (plemiško), prej protestantsko srednjo šolo v Ljubljani pri Sv. Jakobu. — Janez Ludovik Schönleben, sloveč zgodopisec (1613—1681). — Erazem Francisci, nemški polihistor (mnogovedec) (1627—1694). — Arhív: shramba za listine in rokopise. — Jurij Dolničar (Thalnitscher), ljubljanski kanonik (od 1655—1719). — Kronika (iz grš. chrónos = čas): zgodovina, pisana v časovnem redu. — Folklorist (angl. Folk-Lore = narodopisje): narodopisec, opisovalec ljudskih običajev. — Anekdota; gl. op. k št. 16, II. — Stol (vis. 2239 m), najvišji vrh v Karavankah; prim. ber. št. 124.

Št. 38. — Osàt, -a, -o: oster, bodeč.

Št. 40: gl. ber. št. 41. — Valvazor: najslavnejši kranjski zgodovinar; gl. ber. št. 37. — Janez Praetorius: nemški zgodovinar, ki je prvi spisal knjigo o Repoštevu v treh delih pod naslovom: »Daemonologia Rubenzalii Silesii«. Lipsia 1662—1665). — Repoštev: slovenski prevod nem. Rübezahl, češki Libercun. — Stiški dvorec: veliko poslopje na Starem trgu v Ljubljani, nekdaj last stiškega samostana; gl. op. k št. 68. — Ludovik Schönleben: oče kranjskega zgodovinarja Jan. Lud. Schönlebna; gl. op. k št. 37.

Št. 41. — Prim. ber. št. 40. — Staršim prijetna: starejšim moškim. — Raj (nem. Reigen): ples. — Cimbale (iz grš.): godalo na strune, po katerih se udarja s kladivcem; obod z bobenčkom in kraguljčki.

Št. 42. — Prim. ber. št. 115 v Čit. III. — Melanholija, melanholičen (iz grš. črnožolčen): težkomiseln, otožen. — Intimen (lat. intimus = najnotranji): iskren, zaupen. — Ironíja (grš.): prikrit posmeh (v besedah). — Avtor (lat.): početnik, pisatelj. — O Aškerčevih »Baladah in romancah« gl. opombo v seznamu pisateljev. — Lord Byron (izg. Bajr'n), poleg Šekspira (Shakespeare) in Miltna (Milton) najimenitnejši angleški pesnik (1788—1824). — Henrik Sienkiéwicz (1846—1916), slaven poljski pripovednik; njegova glavna dela so tudi na slovensko prevedena: Z ognjem in mečem; Pan Volodijovski; Brez dogme; Quo vadis?; Križarji; Potop. — Charles Dickens (1812—1870), angleški romanopisec; njegovi spisi so: Oliver Twist; Mala Dorrit; Pikvikijci.

Št. 43. — »Duša«: povoščen stenj, plavajoč na olju. — Job: svetopisemski Hiob, ki ga je Bog z raznimi nezgodami izkušal. — Laz: krčevina, rovt, zemlja, kjer so drevje posekali in iztrebili, da jo potem obdelujejo. — Udomíti se: udomačiti —, nastaniti se.

Št. 45. — Zgornjica: zgornja —, podstrešna soba. — Vrhovci: bivajoči na hribih, naspr. dolinarji, poljanci. — Podšit z jarcem: z jarčevino, z jarčjim krznom. — Kašča, tudi: kašta: shramba za žito.

Št. 46. — O Cankarju gl. opombo v seznamu pisateljev.

Št. 47. — Sv. Jošt (vis. 860 m): gora zap. od Kranja z romarsko cerkvijo sv. Jošta; veliki zvon v stolpu nosi ta Prešernov napis. — Navarin (ital. Navarino; grš. Pýlos ali Neokástro): pristanišče na zapadni obali Peloponeza; tu je bila l. 1827. pomorska bitka, v kateri so združeni Angleži, Francozi in Rusi porazili turško brodovje. — Hélada (grš. Hellás): Grško. — Samassa, ljubljanski zvonar.

Št. 49. — Prim. ber. št. 46 v Čit. I. — Vrhnika: trg, 20 km jugozapadno od Ljubljane. — Raskovec, Ljubljanski vrh, višini juž. od Vrhnike, Žalostna gora pa vzh. — Krim (vis. 1106 m): gora nad južnim robom Ljubljanskega barja. — Sv. Pavel: župna cerkev; Sv. Lenart (v trgu) in Sv. Trojica (na griču): podružnici. — Frtica (iz ital. fortezza = utrdba): selišče sev. od Vrhnike; morda se v imenu hrani spomin na staro utrdbo, saj je bila v bližini rimska naselbina Nauportus. — Močílnik: dolina ob izviru Ljubljanice, juž. od Vrhnike.

Št. 50. — Lajtnant (frc. lieutenant): častnik najnižjega čina. — Kaniža: trgovsko mesto na Madžarskem, sevvzh. od Varaždina. — Baržun (madž.): svileno blago, žamet; damast (iz ital.; ime po mestu Damasku v Siriji; sablja damaščanka): fino platno z vtkanimi obrazci; čipke: umetne vezenine, kakor jih pleto (klekljajo) n. pr. Idrijčanke. — Francesco Robba, ital. kipar, ki je živel sredi 18. stol. v Ljubljani; njegovi umotvori so med drugimi: véliki oltar in dva stranska oltarja pri Sv. Jakobu v Ljubljani, oltar sv. Janeza Nepomučana pri Sv. Florijanu, velika oltarja v frančiškanski in v uršulinski cerkvi, obe oltarni mizi v prečni ladji in oba angela v oltarju sv. Rešnjega Telesa v stolni cerkvi, vodnjak z obeliskom in 3 vodnarji (bojda alegorijami Save, Ljubljanice in Krke)

na Glavnem trgu. — Renesančni slog (frc. renaissance = prerod): umetniški slog, ki je zopet oživel v začetku novega veka, naslanjajoč se na antiko, t. j. starogrško in rimsko umetnost. — Privilegij (iz lat.): posebna pravica, prednost. — Brižinski škof: škofje iz Freisinga (Freisingen, sevvzh. od Monakova na Bavarskem) so imeli obširna posestva na Kranjskem (Škofja Loka in okolica). — Sita: žimnata rešeta se izdelujejo še dandanes zlasti v Stražišču pri Kranju. — Kordovansko usnje: fino kozje usnje iz Kordove, mesta na Španskem. — Mezlán (ital. mezzalana): blago pol iz volne, pol iz platna tkano. — Ceh (nem.): rokodelska zadruga, bratovščina. — Kresija (iz nem. Kreisamt): bivše Kranjsko je bilo nekdaj razdeljeno v tri okrožja (kresije).

Št. 51. — Izmael Ivanovič Sreznevskij (1812—1880), ruski jezikoslovec, ki je prepotoval slovenske pokrajine l. 1841. v družbi z ilirskim pesnikom Stankom Vrazom. — Dr. Hrovat (po tedanji pisavi: Crobath): ljubljanski odvetnik, pri katerem je bil pesnik Prešeren v službi kot koncipient; gl. ber. št. 107 v Čit. III. — Vrsta (rus. mera): gl. op. k št. 26, II. — Ljubelj: gorski prelaz (vis. 1370 m) v Karavankah na sed. avstrijski meji. — Rokovnjači: gl. ber. št. 118 v Čit. I.

Št. 52. — Rož: rodovitna dolina ob Dravi na Koroškem od Blaškega jezera do izliva potoka Bele v Dravo; prebivalci so Slovenci; Št. Jakob, Sv. Marija (Podgorje), Št. Janž in Šmarjeta so župne vasi v Rožu; Sela: planinska vas jugovzh. od Borovelj. — Olšje: jelševje. — Žalik-žene (nem. salige Frauen): vile v koroških narodnih pripovedkah; prim. ber. št. 12, II. v Čit. I. — Besne tolpe: vsebina se nanaša na dogodke v l. 1919. in 1920., ko so po slovenskih vaseh na Koroškem divjale tolpe nasilnih Nemcev in ponemčencev.

Št. 53. — Gospa Sveta: staroslavna romarska cerkev na Gospo-svetskem polju, 5 km sev. od Celovca. — »So trgali zemljo nam svето«: po plebiscitu dne 10. oktobra l. 1920., vsled katerega so slovenski predeli Koroške pripadli k Avstriji.

Št. 54. — Prim. ber. št. 95 v Čit. I. — Nagovèstiti, spomniti na —, napovedati; ćemer, usnjat pas za denar, opašnjak; kljàst, hrom, pohabljen; dòlama, dolga spodnja halja; kàlpak (madž., prim. klobuk), kučma; ìguman (grš.), predstojnik samostana (manastira); đàkon (grš.), diakon, pèćina, skalna votlina; pòmalo, polagoma, po malem.

Št. 57. — Aleksander Sergejevič Puškin; gl. op. k št. 29.

Št. 58. — Kolk (vis. 2086 m) in Bogatin (vis. 2008 m): gori na nekd. goriško-kranjski meji. — Kopač: orodje za prekopavanje zemlje, kopača, grebača. — Ograda: pašnik ali njiva, nav. s kamenjem ograjena. — Staro mesto ali Čedad (ital. Cividale): mesto ob reki Nadiži na Furlanskem, vzh. od Vidma (ital. Udine). — Volčansko polje: pri Volčah, zap. od Tolmina. — Bračan (ital. Brazzano) in Krmin (Kormin) (ital. Cormons): ital. mesti zap. od Gorice. — Travnik, glavni trg; Raštél: mestni del v Gorici. — Hudičevo olje: žveplena kislina, jako jedka.

Št. 59. — Čifutski ptič: zvit čifut, žid; čivut (turš.): žid. — Pesnik dostavlja k tej baladi: »Kdor se svetim Trem kraljem od sedmega

leta dalje posti, temu se prikažejo tri dni pred smrtjo, da se lahko nanjo pripravi. Ta vera je znana široko po Slovenskem.« (Lj. Zvon, 1901.)

Št. 60. — Fantastičen (iz grš.): sanjarski, čudaški. — Na Cl: kemična formula za klornatrij = kuhinjska sol. — Tuzla: mesto v vzh. Bosni v porečju Spreče (tuzla [turš.] = sol, pridobljena iz solne vode). — Sv. Boštjan, čigar podoba je nabodena s puščicami.

Št. 61. — Kaftán (turš.): dolgo vrhnje oblačilo orientalcev. — Osúpen: osupel. — Zamišljiv: zamišljen. — Jermenač: bič iz več jermenov, rus. nagájka. — Očesa, nam. oči. — Puškin: gl. op. k št. 29. — Prim. balado v izvirniku: Grafenauer, Slov. čitanka za višje razrede, I. del, ber. št. 196.

Št. 63. — Rúčati, obedovati; zbòriti, govoriti; blékjati, blejim, meketati; naùčiti, naučiti se.

Št. 65. — Laik (grš. laïkós): neduhovnik, nestrokovnjak. — Charles Darwin (1809—1882), slaven angleški prirodoslovec.

Št. 66. — Pesem izza svetovne vojne, ko so Italijani prodirali na slovensko ozemlje. — Pšica: skrč. iz puščica. — Veli Jože: junak v istrskih narodnih pripovedkah, po moči sličen Martinu Krpanu (prim. povest Frana Levstika) ali Petru Klepcu (gl. ber. št. 27 v Čit. I.) — Prihajač: tujec, ki sili na našo zemljo, vsiljivec.

Št. 67. — Tugomer: odlomek iz Jurčičeve petdejanske tragedije »Tugomer«; nje dejanje se naslanja na boje med polabskimi Slovani, ki so bili še pogani, in krščanskimi Nemci v 10. stl. Jurčič je rabil v besedilu več starinskih izrazov, da je tem bolje označil ubranost dejanja. — Prestaviti se: preseliti se na oni svet. — Zmija: kača. — Morána: staroslovanska boginja zime in smrti; Perún: vrhovni bog starih Slovanov, bog ognja in bliska; gl. ber. št. 24 v Čit. III. — Bojnokopljanik: ki vihti bojno kopje.

Št. 68. — Stiški samostan: cistercijanski samostan v Stični na Dolenjskem. — Muljáva: vas južno od Stične; prim. ber. št. 87 v Čit. III. — Krka: vas blizu izvira reke Krke na Dolenjskem. — »Majstu« višnjegorsko: staro mestece Višnja gora; prim. ber. št. 36 v Čit. II. — Alojzijevišče: nekdanje deško semenišče v Ljubljani, ustanovljeno po škofu Antonu Alojziju Wolfu. — Kranjska Čbelica: pesniški zbornik ali almanah iz l. 1830—1833. in 1848. — Novice: slovenski časnik, ustanovljen leta 1843.; urednik mu je bil Janez Bleiweis. — Glasnik: leposloven list, ki ga je izdajal profesor Anton Janežič v Celovcu od l. 1858. do 1868. — Zavojšček se je zval Jurčič zato, ker je njegova rojstna hiša stala na ovinku stare ceste iz Muljave pri Stični. — Walter Scott (1771—1832): angleško-škotski romanopisec. — Reminiscenca (iz lat.): spomin. — Kozjak: sedaj razrušen grad vzhodno od Muljave. — Feljtón (frc. feuilleton): listek, v časnikih spis pod črto. — Ljubljanski Zvon: leposloven list, ustanovljen l. 1881.; prvi izdajatelji so mu bili Janko Kersnik, Frančišek Levec in dr. Ivan Tavčar. — »Saluti publicae vixit, non diu, sed totus« (lat.): »Za občno blaginjo je živel, ne dolgo, toda ves.«

Št. 69. — Lepénje: zeliščno listje. — Letva: drog, kol.

Št. 70. — Stari Horacij: oče rimskega pesnika Kvinta Horacija Flaka (65—8 pr. Kr.); oče je bil poslal sina iz rojstnega mesta Venuzije v Rim študirat. — Cojz (baron Žiga Zois), izobražen kranjski plemič, ki je pospeševal razvoj slovenskega slovstva in podpiral pisatelje (Vodnika, Kopitarja, Metelka i. dr.). — Gibbon (izg. Gib'n): angleški zgodovinar (1737—1794). — Slavist: učenjak, ki se bavi s študijem slovanskih jezikov.

Št. 71. — Apél (grš. Apélles): slaven grški slikar v 4. stol. pr. Kr. — Méča: noga med gležnjem in kolenom. — Obraznik: slikar.

Št. 72. — Cinóber (iz grš.): žvepleno živo srebro rdeče barve; kem. formula HgS. — »Landsknecht«: nemški vojak pešec; »lanckneht« so bili najeti vojaki, na slabem glasu kot nasilneži in razuzdanci. — Tolminci: prebivalci Tolmina in okolice, pokrajine ob srednjem teku Soče.

Št. 73. — Sv. planina (vis. 885 m): božja pot sev. od Zagorja ob Savi. — Vôde: vas ob cesti, ki drži s postaje v vas Trbovlje. — Tunel (angl.): predor (pod zemljo).

Št. 75. — Moba; gl. ber. št. 113 v Čit. III. — Svétac, svéca: svetnik; gàzda, gospodar, premožen kmet; píće, pitje, pijača; kùpiti, zbirati, pospravljati; mòmak (coll. mòmčâd), mladenič, fant; mlâda, nevesta; Vaskrsenje (vàskrs), velika noč, uskrs; Cveti, f., pl., cvetna nedelja; ìgrati, plesati (nav. kólo); Srem, rodovitna pokrajina v Slavoniji med Donavo in Savo; màrama (mahrama, turš.): robec, rutica; bàrjak (turš.), zastava, prapor; na mrsku (mrsak, dan, ko se sme jesti meso): na mesni dan; krsno íme, god, slava; prim. ber. št. 48 v Čit. II.; čàstiti, (po)gostiti; domàćica, gospodinja; dànju (instr. sing.), podnevi.

Št. 76. — Ukrajina: južna Rusija, sed. država ob Dnjestru in Dnjepru do Črnega morja. — Beli car: ruski car.

Št. 77. — Žegnanje (iz nem.): cerkveno godovanje, proščenje, semenj. — »Božje«: božjast (bolezen). — Fatalizem: gl. op. k št. 16. — Padar (iz nem. Bader): zdravnik mazač, ranocelnik. — Bališče (iz ital. balla): bala, kar nevesta s seboj k hiši prinese. — Rimske maše: t. zv. gregorijanske maše; opravi se 30 (ali 6) zadušnic po vrsti.

Št. 79. — Gólovec: gričevje jugovzh. od Ljubljane proti dolenjski strani. — Vodnikov trg: z bronastim spomenikom pesnika Valentina Vodnika, delom kiparja Alojzija Gangla. — Latermanov drevored: na zap. koncu Ljubljane, zasajen za avstrijskega guvernerja Latermana po odhodu Francozov l. 1813.; tam je tudi Tivolski grad in park. — Vič: ljubljansko predmestje ob Tržaški cesti; Udmat (Vodmat): del Ljubljane na vzh. koncu v šentpeterski župniji. — Prešernov spomenik: na Marijinem trgu pred frančiškansko cerkvijo, umotvor kiparja Ivana Zajca. — Bleiweisova cesta: široka cesta z drevoredom, nekdanji del Tržaške ceste.

Št. 80. — Dnevi prevrata: koncem oktobra in v začetku novembra l. 1918., ko se je razkropljena avstrijska vojska vračala iz Benečije.

Št. 81. — Brda: vinorodno gričevje zap. od Gorice. — Krn (visok 2245 m): gora severozap od Tolmina na Goriškem. — Kri pluje, nam.

pólje (plati, póljem). — Ivan Gradnik je bil vodja kmečke vstaje na Goriškem l. 1713.; na trgu Travniku v Gorici so ga obglavili.

Št. 82. — Videmska postaja: postaja v Vidmu (Udine), glav. mestu Furlanije. — Taljamént (Tilmént, ital. Tagliamento): furlanska reka, zap. od Vidma. — Retija (lat. Raetia): v rimski dobi pokrajina Osrednjih Alp. — Kozák (rus. kazák): gl. op. k št. 26, II.

Št. 83. — Riva degli Schiavoni (ital., izg. delji Skiavóni): »Slovansko nabrežje« v Benetkah; ime priča o nekdanjih trgovskih zvezah Benetek s Slovani. — Škipetari: tako se zovejo Albanci sami; prim. Škjaptri v Prešernovem sonetu. — Heleni (grš.): Grki. — Lagúna (iz lat. lącuna): plitvo morje ob bregu z nizko obalo in nizkimi otoki; na taki laguni so zgrajene Benetke. — Muslimanska luna: polmesec, znak Mohamedove vere. — Galéra (frc.): ladja veslača. — Dož Gradenigo: dož (ital. doge, izg. dodže, iz lat. dux), načelnik Beneške republike; dož Peter Gradenigo, ok. l. 1300., je bil najbrž slovenskega porekla (Gradnik).

Št. 84. — Vrsno: gorska vas, juž. pod Krnom na Goriškem. — »Planinski raj«: gl. Gregorčičevo pesem »Nazaj v planinski raj!« ber. št. 93 v Čit. III. — Galerija (frc.): stebrišče, dvorana z razstavo slik; v gledališču: prostor nad ložami. — Matajúr (vis. 1641 m), gora jugozap. od Kobarida. — Méntor (grš.; Mentor je bil vzgojitelj Odisejevega sina Telemaha): vodnik. — Kitico iz Gregorčičeve pesmi »Kmetski hiši« gl. tudi v ber. št. 15. — Gradišče: vas v Vipavski dolini blizu Prvačine. — Prim. ber. št. 136 v Čit. I.

Št. 85. — Hajduki: krščanski junaki, ki so, zapustivši svoj dom, živeli združeni v četah in tako prežali na Turke, svoje zatiralce. — Handžár: zakrivljen, dolgemu nožu sličen meč.

Št. 86. — Oblaziti (obìlaziti), obiskati, posetiti; ljùbovca (ljúba), žena, soproga; kàduna (turš., skrč. kada), gospa (Turkinja); kúla (turš.), stolp, zidan grad; pendžer (turš.), okno; bábo, oče; dàidža (turš.), ujec, materin brat; Pintorović bèže, beg Pintorović (beg, turški plemič, knez); màšati se, prijeti, seči (sežem); džèp (turš.), žep; knjiga oprosćenja, osvobodilno pismo; vjènčanje, poroka; u nátrage, nátrag, nazaj; bèšika, zibelka; kàdija (turš.), sodnik, kádi; bráco, laskavo nam. brate (zvaln.); pùcati, póčiti; hàjati, zmeniti se, brigati se; pokrìvač, zastor, zastiralo; daròvati, obdariti; čòha (turš.), sukno; bòšča (turš.), ovoj, predpasnik; hàljina, obleka; ùpût, takoj, na mestu.

Št. 87. — Sticaj, stik, naključje; stočárstvo, živinoreja (stòka, živina, zlasti govedo in drobnica); prívredan, koristen; úslov, pogoj; polùostrvo, polotok; prilèpak, prilepek, prirastek; postèpeno, stopnjema; Jadar, pokrajina ob reki Jadru, des. pritoku Drine; Rađevina, pokrajina med Drino in Jadrom; ùticaj, vpliv; ùticati, vplivati; obùhvatati, objemati, obsegati; snága, moč; prùćiti se, zlekniti se; stava, položaj (konkr.); ukrštati, križati: téžak, težek, (pre)velik; homogén (grš.), istovrsten, enolik; nastròjenost, ustroj; čàk (turš.), daleko, zlasti, celo.

Št. 88. — Kale-mejdan (turš. kala = trdnjava; megdan = borišče): stara utrdba in park v Beogradu nad stekom Save in Donave, s krasnim razgledom. — Pèrivoj (sh.): vrt, park. — Prapor Madonin: znak krščanske vojske; barjak prerokov: zastava Mohamedova. — Pobeda (srbohrv.): zmaga.

Št. 89. — Berili št. 89 in 91 se nanašata na počitniško potovanje l. 1910. — Perón (frc.): hodnik na kolodvoru za potnike. — Kalejdoskóp (iz grš.; kalós = lep, eidos = slika, skopeín = gledati): krasnozór, optična priprava, v kateri se vidijo večkratne slike istega predmeta. — Svratište (srbohrv.): gostilna s prenočišči, hotel. — Paróla (ital.): spoznavna beseda, gaslo. — »Žuta bastija«: »Rumena trdnjava«, utrdba na vzh. koncu Sarajeva. — Ziljanke: prim. ber. št. 66 v Čitanki III. — Bosna Seraj (Saraj): staro turško ime za Sarajevo — Čáršija (turš.): tržni oddelek v mestu. — Káldrma (ngrš.): s kamni tlakana cesta. — Sistém (grš.): sestav, zveza. — Dućan (turš.): prodajalnica, lopa. — Atelier (frc., izg. atőljé): delavnica. — Ološčiti: z loščem (lakom) prevleči. — Nippes (frc., množ. od nippe): okrasni predmeti. — Čilim (srbohrv. turš. ćilim): preproga; pester: pisan — v Aškerčevi romanci »Firduzi in derviš«. — Firduzi (ok. l. 1000. pr. Kr.): največji epski pesnik perzijski; Šahname: njegovo glavno delo; junaška epopeja v ok. 60.000 verzih. — Kontúra (iz frc.): obris, rob. Sâg (turš.): preproga; dûšek (turš.): blazina. — Gobelin (frc., izg. gob'lẽ): preproga z vtkanimi (uvezenimi) podobami. — Folklorski predmeti: gl. op. k št. 37. — Figurine (frc.): noše, predočene na modelih. — Mentor, gl. op. k št. 84. — Bánovina: Hrvatska in Slavonija, kjer se je politični poglavar zval ban. — Okupácija (iz lat.): zasedba Bosne in Hercegovine po Avstrijcih l. 1878. — Štrafun (po nem. Streifkorps): vojak skitalec. — Frula: piščal, nav. z dvema cevkama, gl. op. k št. 113. — Vodír (vodér): oselnik, lesen tok, kamor spravlja kosec oslo. — Renesančen: gl. op. k št. 50. — Oton Iveković: sloveč hrvatski slikar; sodobnika sta mu slikarja Celestin Medović in Vlaho Bukovac. — Ivana Kobilčeva, slovenska slikarica, živeča sed. v Ljubljani. — Medaljón (frc. medaillon): okrogla podoba. — Dušmanin (turš): sovražnik. — Liturgija (srbohrv. liturđija, iz grš.): pravoslavna služba božja. — Ikonostás (iz grš.): v pravoslavni cerkvi lesena stena, okrašena s svetimi podobami (ikoni). — »Góspodi, pomiluj!« (stsl.), grš. Kriste eleison: v pravoslavni molitvi. — Hodža (turš.): muslimanski duhovnik. — Passepartout (frc., izg. paspartú): vstopnica, veljavna za vse prostore ali za dalj časa. — Čárape (srbohrv.): nogavice.

Št. 90. — Husrev-begova džamija: najlepše muslimansko svetišče v naši državi; prim. ber. št. 89.

Št. 91. — Krčevina: prostor, kjer se je drevje iztrebilo (izkrčilo), rovt, laz. — Aga (turš.): gospodar, posestnik kmetije. — Bogomili, verska sekta, nazvana po duhovniku Bogomilu; gl. Melik, Zgod. sred. veka, str. 98. — Prenj: gorski sklop (z višinami nad 2000 m) med Konjicem in Mostarom. — Reliéf (frc.): vzboklina, vzbočena podoba, ploskorezba.

— Defilé (frc.): soteska, tesní. — Zagorska vas: vas v hrvatskem Zagorju, v pokrajini med Zagrebom in Varaždinom. — Riálto: sloveči most »ponte di Rialto« prek Velikega kanala; Markov trg pred slavno cerkvijo sv. Marka v Benetkah. — Galeb (Larus ridibundus): ptič plovec. — Kónobar (srbohrv.): krčmar, natakar. — Odisej v Polifemovi votlini: gl. ber. št. 89 v Čit. I. — Tip (grš. týpos): značilna oblika, izrazit predstavnik. — Hum, vrh zap., Velež, gora vzh. od Mostara. — Bročiti: rdečiti. — Livréja (iz frc.): služabniška obleka.

Št. 93. — Lovćen (vis. 1759 m), najvišji črnogorski vrh nad Kotorom; izáći, ìzađem (izíći), (ven) priti; stòpa, stopinja; olúja, nevihta; zajáziti, zajeziti, zagraditi; dùždevo more: doževo morje (Adrija); dužd, dože; gl. op. k št. 83; ròniti, oblivati; tàlas (grš.), morski val; zàvičaj, domači kraj; klìsura, gorski prelaz, soteska; òsobit, poseben, izreden; »Gorski vijenac«, dramatska epopeja vladike Petra II. Petrovića-Njeguša, v kateri se opeva najslavnejša doba črnogorske zgodovine; slovenski prevod Rajka Peruška izšel v Slov. Matici l. 1907. Petar II. je bil sin Petra I. (1784—1830), ki so ga spričo njegovih vrlin proglasili za svetnika. Prvi črnogorski vladika (cerkveni in posvetni glavar) je bil Danilo Njeguš (1686—1735). — Osvrtati se, ozirati se; zràka, žarek; Đurđev dan, Jurjevo, 23. apr.; Mitrov dan, god sv. Dimitrija, 26. okt. — Njeguš, selo ob cesti iz Kotora na Cetinje; stàdo, čreda; kàtun, pastirski stan, molzišče; dòsetan, iznajdljiv; očàjati, obupa(va)ti; nàviknuti, privaditi; Nemanjići, srbska vladarska rodbina; gl. Melik, Zgod. sred. veka, str. 97 sld. — Crnojevići, vladarska rodbina v Zeti (Črni gori) v 15. stol. — Pìtom, krotek, obdelan; čùven, sloveč, daleko znan; dosáditi se, naveličati se; ràtovati, vojskovati se; grána, veja; gràna, vejat; dàrnuti, dotakniti se; ùspuzati, -užem, splezati na; vîs, višina, vrh; ùrvina, strmina, prepad; smôk, prigrizek; beli smok: sir ali sirovo maslo.

Št. 94. — »Orviéto«: sloveče vino iz okolice ital. mesta Orvieto. — »Rigoletto«: Verdijeva opera Rigoletto. — »Nino« (ital., skrč. iz Giovannino): Janezek.

Št. 95. — Fasáda (iz frc.): pročelje, prednja stran. — Siréna (grš.): morska deklica z očarujoče lepim glasom; (metonim.): zvočni signal.

Št. 96. — Kohinúr (indska beseda: gora luči): eden izmed največjih briljantov, sedaj last angleškega kralja. — Delhi, mesto ob Gangesu v Vzh. Indiji.

Št. 97. — Bela Krajina, del Kranjske onstran Gorjancev do Kolpe. — Poljanci: prebivalci v ravnini ob Kolpi. — Debeláča: koruza, turščica. — Sentimentalen (iz lat.): občutljiv, rahločuten. — Predgrad: vas pri Starem trgu na jugu Bele Krajine. — Vezem (vúzem): vélika noč. — Kajkavci so tisti Jugoslovani, ki rabijo vprašalnico »kaj« kakor sploh Slovenci; drugi so ali štokavci (»što«) ali čakavci (»ča«).

Št. 98. Gl. ber. št. 97. — Metlika: mestece blizu Kolpe, starinskega značaja. — Loza: gozd, gaj.

Št. 100. — Laz: gl. op. k ber. št. 43. — Jasa: prostor v gozdu, kjer se je drevje izkrčilo. — O sv. Gregorju (dne 12. marca) se po ljudski govorici ptiči ženijo.

Št. 102. — Pròleće, pomlad; Uskrs (vaskresénije), velika noč; zràka, žarek; zagrliti, objeti; Hristos vaskrs! (star. oblika): Krist je vstal! (velikonočni pozdrav); prim. ber. št. 69 v Čit. II. — Míriti (mirìsati), dehteti, dišati; lepršati, frfoleti, kriliti; lèptir, metulj; húјati, žuboreti; brújati, šušljati.

Št. 103. — Signál (lat.): znamenje dano z lučjo, strelom, trobo. — Rebár: réber, breg, strmina. — Polédičen: s polédico pokrit. — Tokáva: žlebina, soteska. — Kontúra (iz frc.): obris, rob. — Brus(iti): petje divjega petelina. — Sren: trda, zmrzla skorja na snegu. — Disonánca (iz lat.): razglasje, neskladnost. — Akórd (iz lat.): soglasje več zvokov. — Harmonija (iz grš.): soglasje več akordov.

Št. 104. — Gráničar: stražnik na gránici (meji). — Kolpa: mejna reka med Slovenijo in Hrvatsko, se izliva pri Sisku v Savo.

Št. 106. — Michelángelo (izg. Mikelándželo) Buonarróti, slaven italijanski kipar, slikar in stavbenik (1475—1565), ki je naslikal veličastne slike v sikstinski kapeli (prim. ber. št. 112 v Čit. III.) in zgradil znamenito kupolo v cerkvi sv. Petra. — Titan: velikan (duševni); Titani so se bili uprli bogovom in jim napovedali boj. — Skulptura (lat.): kiparski umotvor, soha. — Demagóg (grš.): ljudski voditelj, ki zna s poljudno besedo narod zvajati. — Afékt (iz lat.): duševna razvnetost. — Ghetto (ital.): mestni del, obljuden zgolj po židih. — Genij (lat.): duh, veleum.

Št. 107. — Blejski zvon v romarski cerkvi na Blejskem otoku; ljudje z njim pozvanjajo, proseč, da bi se jim izpolnile srčne želje; prim. ber. št. 109.

Št. 108. — Harem (turš.): ženski oddelek v turški hiši; tu: ženska družba, t. j. kokoši. — Fleten (iz nem.): ličen, brdek. — Podobice na panjih: prim. ber. št. 119. — Koprena (srbohrv.): tančica.

Št. 110. — Triglavski dom: prostorna planinska koča na Kredarici v viš. 2515 m. — Aljažev stolp: iz železne pločevine zgrajeno zavetišče na vrhu Triglava (2863 m), ok. 1·20 m v premeru in 2 m visoko. — Obstrét (ž. sp.): svetli kolobar krog solnca, lune, svetniške glave (»glorija«). — Apoteóza (grš.): pobóženje, poveličanje.

Št. 111. — Vsa krajevna imena tega berila išči na sliki str. 264! — Dohtar Planinšek: pisec tega sestavka, dr. Fran Tominšek, t. č. predsednik S. P. D. — Šmarna gora: posamič stoječa gora, 8 km sevzap. od Ljubljane, z dvema vrhoma (vis. 675, oz. 671 m).

Št. 112. — Dédina: dedni dom; domačija. — Smleške dobrave: z redkimi gozdovi porasla ravnina med Smlednikom in Kranjem na Gorenjskem. — Divja plav: divji lov, kakor si ga v viharnih nočeh predstavlja bujna domišljija, češ, da se podé po zemlji in zraku zveri, ki jih gonijo psi »divjega lovca«.

Št. 113. — Kum (vis. 1219 m): gora na Dolenjskem, sloveča božja pot s cerkvama sv. Jošta in sv. Neže. — Faëton (grš.): sin solnčnega

K št. 111. **Triglavsko pogorje.** (1 : 125.000)

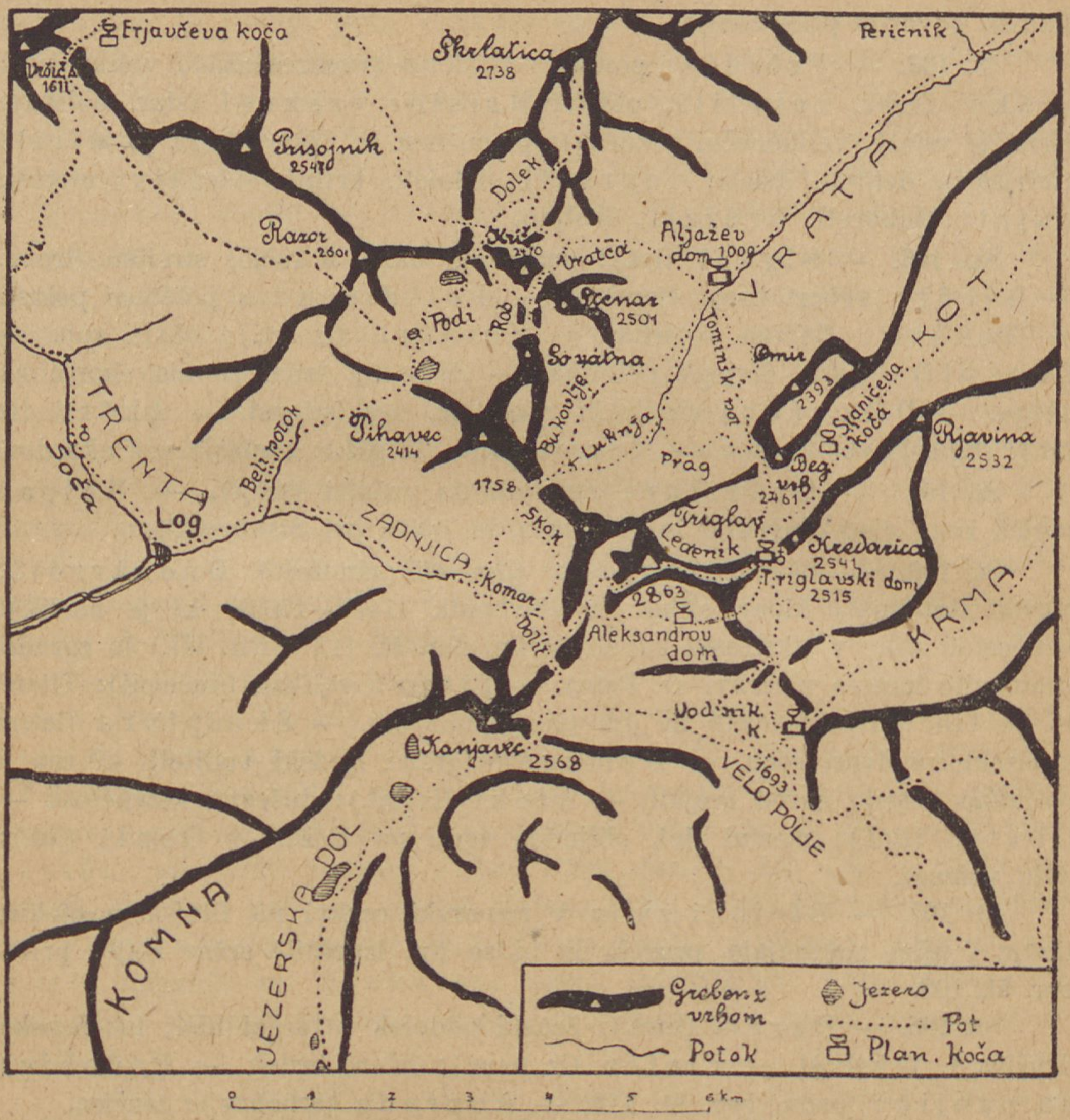

boga Helija; gl. ber. št. 35 v Čit. II. — L a j t a (nem.): sod za suhe stvari. — Z á l o g: prva postaja Južne železnice v smeri Ljubljana—Maribor; tu se izliva Ljubljanica v Savo. — D o b ó v e c, župna vas na sev. pobočju Kuma: Št. J u r i j je na juž. pobočju. — C é r b e r u s (grš. K é r b e r o s): pes v podzemlju, stražeč vhod v Tartar. — »S i t v é n i a v e r b o« (lat.): »bodi odpuščeno besedi!« — F u n t (stara utež): 56 dkg. — E g i p t o v s k i l o n c i: lonci polni mesa, kakor se pripoveduje o njih v sv. pismu. — F r u l a: pastirska piščal s postranskimi luknjicami. — A k o r d; f i g u r e: k a d e n c e (lat.): glasbeni izrazi: soglasje; melodična zveza več glasov; končni odstavek.

Št. 114. — Š e n t j a n ž e v o: o sv. Janezu Krstniku, o kresu, ko zatikajo kresnice (sv. Janeza rože) za podstrešek.

Št. 115. — F r a n E r j a v e c (1834—1887); prim. ber. št. 80 v Čit. II. — S i m o n J e n k o, slovenski pesnik (1835—1869). — V i d e n s k o p r e d m e s t j e: Wieden, 4. dunajski okraj. — S l o v e n s k i G l a s n i k: lepo-

sloven list, ki ga je izdajal profesor Anton Janežič v Celovcu od l. 1858. do 1868. — Terezijanišče (Theresianum): plemiška akademija na Dunaju, ustanovljena po cesarici Mariji Tereziji. — Ivan Vesel Koseski (1798—1884), slovenski pesnik. — »Titulus mensae« (lat.): naslov pirovanju, povod za veselo popivanje. — »Primož«: Primus (lat.), prvi. — Dialektik (grš.): umetnik v razgovoru (dialogu). — »Claudite iam rivos!« (lat. citat iz Vergilija): »Zatvorite že potoke!« — Valentin Mandelc (1837—1872), gimn. učitelj v Karlovcu; Valentin Zarnik (1837 do 1888), odvetnik v Ljubljani; Ivan Tušek (1835—1877), gimn. profesor v Ljubljani; imenovani so bili slovenski pisatelji, sotrudniki Janežičevega »Glasnika« in Stritarjevega »Zvona«. — Lovro Toman (1827—1870), odvetnik, drž. poslanec, ustanovitelj Slov. Matice.

Št. 118. — Laščan: doma iz (okolice) Velikih Lašč na Dolenjskem; Laščani so: Trubar, Levstik in Stritar. — Alojzijevišče: gl. op. k št. 68. — Vladika: škof; pisatelj ima v mislih Janeza Zlatousta Pogačarja (škofa 1875—1884). — Aristófan (grš. Aristophánes): grški pesnik komedij (ok. 455—388 pr. Kr.); v svojih komedijah je smešil zlasti demagoga Kleona. — Simpatičen (grš.): prikupljiv.

Št. 119. — Živopisec: slikar. — Pegam in Lambergar: gl. ber. št. 29, odst. III., v Čit. III. — Prvenec: roj, ki prvi izroji; prvec.

Št. 120. — Kruci (Kurúci): prvotno madžarski križarji (iz lat. crux), ki so bili ostali v deželi kot uporniki in roparji. — Veržéj: trg ob Muri med Radgono in Ljutomerom. — Majolika (ital.): lepo žgan in s slikami okrašen glinast vrč za vino; starinske majolike (z orlovo podobo) so dragocene. — Plavkasta Luca: kobila s sivkastorumeno dlako.

Št. 121. — Severni rtič (Nordkap): najsevernejša evropska točka na otoku Magerö (71° 11′ 40″ sev. šir.). — »Blücher« in »Kong Harald«: imeni dveh ladij. — Paviljon (frc.): lopa, šator. — Šampanjec: kipeče francosko vino iz Šampanje (Champagne). — Hammerfest: najsevernejše mesto na zemlji, na Norveškem. — Obelisk (grš.): visok steber iz enega kamna, na vrhu rtasto okrnjen. — Fortissimo (ital. izraz v glasbi): najjače. — Zvezdni prapor: prapor sev. ameriških Združenih držav, ker je na njem 48 zvezd, kolikor je sedaj držav. — Peary (izg. Píri): ameriški inžener, ki je leta 1909. baje prišel prvi na severni tečaj. — »In dulci iubilo« (lat.): v sladkem veselju.

Št. 122. — Emona: utrjeno rimsko taborišče na mestu sed. mestnega dela Gradišča v Ljubljani; deloma še ohranjeni rimski zid »Na mirju« je tvoril južni rob, zid v Nunski ulici pa severni rob stare Emone. — Plastična alegorija (iz grš.): reliéf (gl. op. k št. 91), ki predočuje v prispodobi dotično idejo; n. pr. mladenič s kladivom na nakovalu, genij z zobčastim kolesom, drugi genij s šestilom v ščitu, v ozadju obris Karavank: vse to znači slovensko veleobrt. — Primož: jeklen precep na vijak, da se z njim učvrsti predmet, ki ga rokodelec obdeluje. — Dieselov motor: gonilni stroj na bencinov plin (po inženjerju Dieselu). — Šamótne plošče: iz močno žgane gline, trdne proti ognju. — Vestibul (iz lat.): veža.

Št. 124. — Flora (lat.): rimska boginja cvetlic; metonim.: cvetana, vse rastlinstvo; naspr. favna, živalstvo. — Narcisa (Narcissus poëticus): ključnica, cvetka iz družine narcisov. — Murka (Nigritella nigra): cvetka iz družine kukavic. — Serpentina (iz lat.): kačasto zvita proga, vijuga; gl. op. k št. 29. — Ljubník (vis. 1024 m): gora nad Škofjo Loko; Blegoš (Blegaš; vis. 1562 m): gora med Selško in Poljansko dolino, zap. od Škofje Loke; Polhograški Dolomiti: gorovje med Soro in Gradaščico. — Snežnik (vis. 1688 m): najvišji vrh na Notranjskem, sedaj v Julijski Benečiji. — Rož; gl. op. k ber. št. 52. — Rigi (vis. 1800 m): vrh v Glarnskih Alpah nad Vierwaldstättskim jezerom, najlepše razgledišče v Švici. — K berilu glej sliko Triglavskega pogorja str. 264; op. ber. št. 111.

Št. 125. — Stìći, stignem, dohiteti; kònak (turš.), dvor, nočišče; trâg, sled; górko, grenko, bridko; grliti, obje(ma)ti; krèvet, postelja; streti, sterem, stlati; klìmati, kimati, klecati; zàkucati, potrkati; zaprètati, s pepelom zakriti; grč, krč: ukóčiti, zavreti, zaustaviti; òtimati, odvzemati; mòzak, mòzga, možgani.

Št. 126. — Dr. Pavel Turner (roj. 1842 v Framu pri Mariboru): pisatelj, prijatelj Janeza Trdine; živi v Mariboru. — Objektivno (iz lat.): stvarno, predmetno, nepristransko; naspr. subjektivno: osebno. — Mikroskopičen (iz grš.): z drobnogledom viden, neznaten; Trdinova pokojnina je znašala letno 315 goldinarjev. — »Senectus ipsa morbus« (lat. citat): »starost je sama ob sebi bolezen«. — Mile Jere: kislorepniki, jokavi ljudje. — Diéta (grš.): zmernost v jedi in pijači, skromna hrana.

Št. 128. — Manifést (iz lat.): slovesen razglas vladarja. — Kralj Peter I. Osvoboditelj, roj. dne 29. junija 1844, umrl dne 17. avgusta 1921; gl. ber. št. 138 v Čit. I. in ber. št. 16, II. v Čit. IV. — Vidovdanska ustava: osnovni zakoni naše države, sklenjeni in potrjeni na Vidov dan, dne 28. junija 1921.

Št. 130. — Glej slovensko besedilo Silvina Sardenka v ber. št. 149 v Čitanki I.

Št. 131. — Glej opombe k ber. št. 150 v Čitanki I.

Berila po imenih pisateljev.

22. Govor Nj. kralj. Visočanstva regenta Aleksandra v Ljubljani dne 26. junija 1920 . . 35

128. Manifest Nj. Veličanstva kralja Aleksandra I. ob smrti kralja očeta . 248

Albreht Ivan, slušatelj modroslovja v Ljubljani.

52. V Rožu 101

Aškerc Anton, *l. 1856. v Globokem pri Rimskih Toplicah, je študiral na gimnaziji v Celju, bogoslovje v Mariboru, bil duhovnik v raznih župnijah na Štajerskem, od l. 1898. mestni arhivar v Ljubljani, † l. 1912., počiva v grobnici slovenskih pisateljev pri Sv. Krištofu. A. je najodličnejši slovenski pesnik balad. Prvi zbornik njegovih poezij so »Balade in romance« iz l. 1890, drugi »Lirske in epske poezije« iz l. 1896.

1. Mi vstajamo! 1
8. Prvikrat ob morju . . 8
10. Jutrnja pesem ribičeva 12
14. Ponočna potnica . . . 16
25. V hišici Petra Velikega 38
29. Iz Tiflisa črez Kavkaz 46
64. Poslednje pismo . . . 117
88. Na Kalemejdanu . . . 166
90. V Husrev-begovi džamiji 173
96. Kohinur 183
120. Ropoša in Kruci . . . 229

Cankar Ivan, *l. 1876. na Vrhniki, je študiral na realki v Ljubljani in na vseučilišču na Dunaju; posvetil se je izključno pisateljstvu; živel nekaj let na Dunaju, nato v Ljubljani; † l. 1918 v Ljubljani, počiva pri Sv. Križu. C. je najodličnejši moderni novelist in dramatik, spisal nad 30 del; poslednja knjiga je »Podobe iz sanj« (1917).

2. Domovinska ljubezen . 2
43. V samoti 70
49. Vrhnika 91

Cankar Izidor, vseučiliški profesor v Ljubljani.

79. O Ljubljani 150

Cimperman Josip, *l. 1847. v Ljubljani, pisatelj in pesnik, † l. 1893. v Ljubljani.

127. Mlademu prijatelju v spominsko knjigo 248

Debeljak Anton, profesor na drž. realki v Ljubljani.

66. Slovenska zemlja . . . 119

Erjavec Fran, * l. 1834. v Ljubljani, je deloval kot profesor prirodopisne stroke v Zagrebu in Gorici, † l. 1887. v Gorici. E. je pisal lepe pripovedne in poljudno-znanstvene spise. Gl. Erjavčev životopis v Čitanki II., ber. št. 80.

58. Ni vse zlato, kar se sveti 105 | 113. Ena noč na Kumu . . 214

Finžgar Fran Sal., *l. 1871. v Doslovičah pri Breznici blizu Bleda na Gorenjskem, je študiral na gimnaziji in v bogoslovnici v Ljubljani, sedaj mestni župnik v Trnovem v Ljubljani; ugleden pripovednik in dramatik; največje delo je zgodovinski roman »Pod svobodnim solncem«.

32. Biser 53
34. Poslanica o prozi . . . 54
46. Ivanu Cankarju za spomin 89
103. Nad petelina 192

Funtek Anton, *l. 1862. v Ljubljani; profesor na učiteljišču v Ljubljani, urednik »Uradnega lista«, pesnik in dramatik.

44. V snegu 88
55. Zlato 103
56. Rudar 103
74. Most 141
107. Blejski zvon 203

Gangl Engelbert, višji šolski nadzornik v Ljubljani, lirski pesnik, urednik »Zvončka«.

98. Bela Krajina 189

Glaser Janko, profesor na drž. gimnaziji v Mariboru, lirski pesnik.

18. Matija Gubec 29

Golar Cvetko, *l. 1879. v Gostečah blizu Škofje Loke, živi v Ljubljani; lirski pesnik. Znani sta zbirki »Pisano polje« in »Rožni grm«.

53. Gospa sveta 102
92. Svatje 177
100. Sveti Gregor 190
119. Vrbanov uljnjak . . . 226

Gradnik Alojzij, * v Medani na Brdih blizu Gorice, sedaj okrajni sodnik v Ljubljani; zbirka njegovih pesmi: »Zvezde padajo«.

81. Na Goriškem gradu . . 152
83. Riva degli Schiavoni . . 155

Gregorčič Simon, * l. 1844. na Vrsnem pod Krnom na Goriškem, je študiral na gimnaziji in v bogoslovnici v Gorici, bil duhovnik v Kobaridu, Rifenbergu in Gradišču, † l. 1906 v Gorici. Njegov grob je pri Sv. Lovrencu blizu Kobarida. — Prvi zvezek »Poezij« l. 1882. pozneje še 3 zvezki. Prim. ber. št. 84 v Čit. IV. in ber. št. 136 v Čit. I.

13. Dan in noč 15
24. Kdo je mož 37
30. Pozabljenim 52
85. Hajdukova oporoka . . 159
117. »Prijatelj« in senca . . 223
123 Čas 233

Gruden Igo, * v Nabrežini na Primorskem, lirski pesnik.

11. Moment 13
80. Tržaškim bratom . . . 150

Gruden Josip, stolni kanonik v Ljubljani, poljuden zgodovinar; njegovo glavno delo je »Zgodovina slovenskega naroda«, izd. Družba sv. Mohorja.

50. Naša mesta v Valvazorjevi dobi 93

Holz Vatroslav, *l. 1844. pri Sv. Ani v Slov. Goricah, pisatelj potopisec in životopisec, † l. 1914. v Ljubljani.

84. Na Vrsnem pri Gregorčičevih 156

Hubad Fran, *l. 1849. na Skaručni pod Šmarno goro; mladinski pisatelj, deželni šolski nadzornik, † l. 1916. v Ljubljani.

26. Mladost Ilija Muromca (II.) 43

Jelenc Vitomir Fedor, *1885. v Šenčurju pri Kranju; legionar v srbski armadi 1915—1918, časnikar; † 1922. v Ljubljani.

16. Iz spominov jugoslovanskega dobrovoljca . . . 22

Jenko Simon, *l. 1835. v Podrečah, v vasi na Sorškem polju ob Savi, je študiral na gimnaziji v Novem mestu, pozneje v Ljubljani, pravoslovje na Dunaju, † l. 1869. kot odvetniški koncipient v Kranju; odličen lirik. Prva zbirka »Pesmi« l. 1864.

9. Adrijansko morje . . . 12
39. Slika 64
101. Pomlad 191
129. Naprej 249

Jurčič Josip, *l. 1844. na Muljavi pri Krki, je študiral na gimnaziji v Ljubljani in na vseučilišču na Dunaju, † l. 1881. v Ljubljani kot urednik »Slov. Naroda.« J. je eden izmed najboljših pripovednikov; njegovih zbranih spisov je 11 zvezkov. Prim. ber. št. 68 v Čit. IV. in ber. št. 9 v Čit. III.

67. Tugomer (V. dejanje, 7. in 8. prizor) 120

Kersnik Janko, *l. 1852. na Brdu pri Kamniku, je študiral na gimnaziji v Ljubljani, pravoznanstvo na Dunaju, kot notar † l. 1897. v Ljubljani. K. je odličen pripovednik novelist; njegovih zbranih spisov je 5 zvezkov.

77. Smrt na kmetih . . . 145

Knific Ivan, profesor na škof. gimnaziji v Št. Vidu.

121. Na Severnem rtiču . . . 231

Koder Anton, *l. 1851. v Radomljah pri Kamniku, poštni uradnik, † l. 1918. v Ljubljani.

6. Pod vaško lipo 5

Kvedrova Zofka, omož. Demetrovićeva, pripovedna pisateljica, živi v Zagrebu.

95. Potovalci v Hamburgu . 181

Lenard Leopold, duhovnik, časnikar, živi v Beogradu.

26. Mladost Ilija Muromca (I.) 39

Levec Frančišek, *l. 1846. na Ježici pri Ljubljani, profesor na ljubljanski realki, nato ravnatelj učiteljišču, naposled deželni šolski nadzornik; več let urednik »Ljublj. Zvona«; † l. 1916. v Ljubljani.

68. Spomini o Josipu Jurčiču 126

Levstik Fran, *l. 1831. v Spod. Retjah pri Vel. Laščah na Dolenjskem, je študiral gimnazijo v Ljubljani, bogoslovje v Olomucu, jezikoslovje na Dunaju, znamenit pisatelj, pesnik, kritik, časnikar; kot skriptor licejske knjižnice † l. 1887. v Ljubljani. »Zbrani spisi« v 5 zvezkih.

35. Lesnike 56

Lokar Janko, profesor na drž. realni gimnaziji v Ljubljani.

97. Belokranjci 185

Maister Rudolf-Vojanov, *1875. v Kamniku; častnik v naši armadi, sed. general v Mariboru; epski in lirski pesnik.

20. Matjažev sonet 33
104. Tihotapec 200

Medved Anton, *l. 1869. v Kamniku, je študiral gimnazijo in bogoslovje v Ljubljani, umrl kot župnik v Turjaku na Dolenjskem l. 1910; počiva na pokopališču v Kamniku; lirski in epski pesnik ter dramatik. »Poezije« v 2 zvezkih.

5. Grajski lipi 4
7. V gozdu 8
38. Oko 63
69. Plugu 131

Melik Anton, profesor na I. realni gimnaziji v Ljubljani.

19. Kmečki upori v šestnajstem stoletju 30

Mencinger Janez, *l. 1838. v Bohinju, je študiral na gimnaziji v Ljubljani, pravoznanstvo na Dunaju, odvetnik v Kranju, nato v Krškem; † l. 1912.

57. Zlato in jeklo. (Aleksander Sergejevič Puškin; iz ruščine.) 104
115. Moji dijaški spomini . . 221
116. Kaj je svoboda 223

Merhar Alojzij — Silvin Sardenko, profesor verouka na drž. učiteljišču v Ljubljani; lirski pesnik. Prva zbirka pesmi »V mladem jutru«, l. 1904.

94. V predmestni krčmi . . 180

Merhar Ivan, *1875. v Dol. vasi pri Ribnici, profesor na gimnaziji v Trstu, padel l. 1915. pri Doberdobu na Krasu.

51. Iz Ljubljane v Celovec. (Izmael Ivanovič Sreznevski; iz ruščine.) 99

Meško Fran Ksaver, *l. 1874. pri Sv. Tomažu blizu Ormoža, duhovnik v krški škofiji, župnik pri Mariji na Zilji; po plebiscitu se vrnil v Slovenijo, sed. provizor v Slovenjgradcu. M. je lirsko nadahnjen pripovednik; zbirki najboljših novel sta »Ob tihih večerih« in »Mir božji«.

36. Domači raj 57
42. Knjige, naše prijateljice . 68

Molè Vojeslav, vseučiliški profesor v Ljubljani.

99. Sejavec 189

Murn Josip-Aleksandrov, *1879. v Ljubljani; je študiral gimnazijo v Ljubljani, pravoslovje na Dunaju, še kot dijak † l. 1901. v Ljubljani. Zbirka poezij »Pesmi in romance« izšla l. 1903.

45. Pod zimo 89
112. Balada o kvatrni noči . 213
114. Šentjanževo 221

Murnik Rado, *l. 1870. v Ljubljani, je študiral na gimnaziji v Ljubljani, na vseučilišču na Dunaju in v Gradcu; pisatelj črtic in povesti humorističnega značaja.

108. Jutro pri jezeru 204

Navratil Ivan, *l. 1825. v Metliki, uradnik pri najvišjem sodišču na Dunaju, † l. 1896.

70. Jernej Kopitar 132

Oblak Josip Ciril, odvetnik v Ljubljani.

72. O početku idrijskega rudnika 137
124. Na Golico! 240

Pagliaruzzi Josip-Krilan, *l. 1858. v Kobaridu, je študiral na gimnaziji v Gorici, pravoslovje na Dunaju, † l. 1885. v Kobaridu. »Poezije« v 2 zvezkih.

76. Stara mati 143

Pesjakova Lujiza, hči dr. Chrobata, Prešernovega prijatelja; pesnica in pisateljica.

109. Bled 206

Peterlin Radivoj, s pesniškim imenom P e t r u š k a, urednik in pisatelj v Ljubljani.

28. Ubiti kozak. (Maloruska nar. pesem) 45
27. Grob na poljani. (Velikorus. nar. pesem) . . . 45

Pintar Luka, *l. 1857. v Hotavljah v Poljanski dolini, ravnatelj licejske knjižnice v Ljubljani, jezikoslovni pisatelj; † l. 1915. v Ljubljani.

40. Valvazorjevo poročilo o povodnem možu 64

Pirnat Makso, profesor na drž. realki v Mariboru.

37. Ivan Vajkard Valvazor . 58

Poljančeva Ljudmila, učiteljica na meščanski šoli v Mariboru.

105. Zlatica 201

Presl Mihael, profesor na tehn. srednji šoli v Ljubljani.

122. Na tehniški srednji šoli v Ljubljani 235

Prešeren France, * dne 3. dec. 1800 v Vrbi blizu Bleda na Gorenjskem, je študiral gimnazijo v Ljubljani, pravoslovje na Dunaju; odvetniški koncipient v Ljubljani, od l. 1846. odvetnik v Kranju; † dne 8. februarja 1849. v Kranju; grob mu je na Kranjskem pokopališču. Pr. je najodličnejši slovenski pesnik; njegove »Poezije« l. 1847. — Prim. ber. št. 107 v Čit. III. in ber. št. 4 v Čit. IV.

3. Orglar 2
31. Memento mori! 52
41. Povodni mož 66
47. Napis na velikem zvonu pri Sv. Joštu 91
71. Apél in čevljár 136

Rutar Simon, *l. 1851. v Krnu pri Tolminu, gimn. profesor v Ljubljani; zgodovinar; † l. 1903. v Ljubljani.

82. Rezija in Rezijani . . . 152

Seidl Ferdinand, profesor na drž. realni gimnaziji v Novem mestu.

110. »Glorija« na Triglavu . 207

Stritar Josip, *l. 1836. v Podsmreki pri Vel. Laščah, je študiral gimnazijo v Ljubljani, modroslovje na Dunaju, sed. gimnazijski profesor v pok. v Aspangu (Avstrija). Str. je odličen pripovednik, pesnik in kritik; izdajal je leposlovni list »Zvon« na Dunaju. »Zbrani spisi« v 7 zvezkih; več mladinskih spisov je izdala Družba sv. Mohorja.

12. Shod pri Sv. Roku . . . 13
17. Begun 28
60. Sol. (Govor v veseli družbi) 113
118. Levstik kot dijak . . . 224

Tominšek Fran, odvetnik v Ljubljani, predsednik Slov. planinskega društva.

111. Triglavska divja koza in njen mladič 209

Trdina Janez, *l. 1830. v Mengšu, je študiral na gimnaziji v Ljubljani, modroslovje na Dunaju, bil profesor v Varaždinu in na Reki, od l. 1867. živel v pokoju v Novem mestu; † l. 1905. Znane so njegove »Bajke in povesti o Gorjancih« v 8 zvezkih.

4. Spomin na Prešerna . . 3
126. Moja življenska načela . 247

Vajda Fran, ravnatelj drž. realne gimnazije v Ptuju.

73. Izlet pod zemljo 139

Vesel Ivan, *l. 1840. v Mengšu, † l. 1900. kot dekan v Trnovem na Notranjskem, pesnik prevajalec.

61. Utopljenec. (Aleksander Sergejevič Puškin; iz ruščine.) 115

Vošnjak Bogumil, vseučiliški profesor, sedaj poslanik Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Pragi.

106. Pred Michelangelovim Mojzesom 201

Wester Josip, nadzornik srednjih šol v Ljubljani.

15. V Aškerčevem rojstnem kraju 16
89. Sarajevsko pismo . . . 167
91. Hercegovsko pismo . . 173

Zarnik Boris, vseučiliški profesor v Zagrebu.

65. Boj za obstanek v živalstvu 117

Župančič Oton, *l. 1878. na Vinici v Beli Krajini, je študiral gimnazijo v Novem mestu in v Ljubljani, modroslovje na Dunaju, sed. dramaturg Narodnega gledališča v Ljubljani. Ž. je najboljši živeči slovenski pesnik; znane so njegove pesniške zbirke: »Čaša opojnosti«, »Čez plan«, »Samogovori« (»Mlada pota«) in »V zarje Vidove«.

23. Bolnik 37
33. Napisi za mesece . . . 54
48. Epigrami 91
59. Sveti trije kralji 112
78. Mrtva nevesta 149

Srbohrvatsko štivo.

Cvijić Jovan:

87. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 164

Đorđević Jovan:

131. Bože pravde 250

Karadžić Vuk Stefanović:

75. Moba i prelo 142
86. Hasanaginica. (Srpska narodna pjesma) 162

Mihanović Antun:

130. Lijepa naša domovino! . 250

Miličević Milan Đ.:

21. Karađorđe 34

Nenadović Ljubomir P.:

93. Lovćen 178

Ostojić Tihomir:

54. Smrt Kraljevića Marka . 102

Preradović Petar:

125. Putnik 246

Zmaj Jovan Jovanović:

102. Proleće i Uskrs 191

* * *

63. Srpske poslovice 117

Nekaj tiskovnih pogreškov.

Str. 12, ber. 10, v. 29: grem pa sedem; ne: grem, pa sedem.
„ 21, v. 186: stebrih; prazni; ne: stebrih, prazni.
„ 23, v. 57: novopazarskega; ne: novipazarskega.
„ 37, v. 66; str. 130, v. 36: »Ljublj. Zvon«; ne: »Ljublj. zvon«.
„ 51, v. 215: (Erzerum), v mnogih; ne: brez vejice.
„ 54, ber. 33 (Marec): na smeh —; ne: brez pomišljaja.
„ 78, v. 171 in 172 naj se zamenjata.
„ 88, kit. 12, v. 12: ta (brez vejice).
„ 110, v. 40: Čerinu; ne: Čarinu.
„ 114, v. 30 in 31: in jo rad in pogostoma; ne: in rad in jo pogostoma.
„ 123, v. 69: sreča (brez vejice).
„ 129, v. 68: goldinarju (brez vejice).
„ 136, v. 1: postavi; ker; ne: postavi, ker.
„ 139, v. 18: podaljšek; ne: nadaljevanje.
„ 150, v. 26: poslavljajo; ne: poslavljalo.
„ 157, v. 47: pojasnjeval; ne: pojašnjeval.
„ 167, v. 19: upravičene; ne: opravičene.
„ 228, v. 82: vklenjenega; ne: uklenjenega.
„ 231, v. 7: bolj; ne: več.
„ 234, v. 107: je deževalo zamaške; ne: so zamaški deževali.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA V LJUBLJANI

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000524987